ANUL VI. — No. 235

5 LEI EXEMPLARUL IN ȚARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 7 Mai 1925

Adevĕrul Literar și Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

Cum s'a născut și cum a dispărut boierimea

de RADU ROSETTI

La sfârșitul veacului al optsprezecelea, a avut loc o inovațiune destul de însemnată în alcătuirea clasei noastre privilegiate.

La mijlocul acelui veac, Constantin Mavrocordat oborând **vecinătatea** (șerbirea), a crezut de cuviință să despăgubească cel puțin pe acei din stăpânii de moșii care erau boieri, dându-le un număr de **scutelnici** care să înlocuiască întru câtva ceva din paguba ce li pricinuise desființarea vecinătății.

Acei scutelnici erau scutiți de bir în folosul acelui căruia îi erau hărăziți, fiind datori a-i achita valoarea acelui bir în bani sau în muncă. Se cereau și se dădeau de preferință **breslași**, adică meseriași rurali. Scutelnici se dădeau numai boerilor, ceiace avea drept urmare ca boierirea cu vr'o slujbă să fie mai dorită, având parte, pe lângă scutirea de bir, ușurință destul de mare atunci din cauza sumei relativ însemnată la care se ridica birul cu toate accesoriile lui, și folosului de hărăziri de scutelnici. Și cu prilejul tuturor deselor schimbări de Domni, având totdeauna drept urmare o schimbare radicală a tuturor slujbașilor, adică nuoi boieriri, ottuși aceste schimbări dese nu erau îndestulătoare pentru a satisface toate poftele. S'a mai întâmplat că, spre sfârșitul acelui veac, ocupațiile rusești să fie frecvente și prelungite. In pravoslavica împărăție exista **cinul**, acea gradațiune de ranguri onorifice, de care supușii țarului erau atât de flămânzi. Exemplul rusesc era bun de imitat, atât pentru Fanarioții de pe scaun, pentru a-și mări numărul devotaților, cât și pentru numeroșii aspiranți la boierie și la hărăzire de scutelnici. Și de atunci datează obiceiul conferirii de **boierii onorifice**, fără slujba respectivă. Dintâiu s'a uzat de aceste titluri cu mare parcimonie și conferirea lor s'a mărginit numai la boierii mici sau mijlocii, dar cu încetul au început să se confere în mod onorific și boierii mai mari. O listă alcătuită în timpul ocupației rusești dela 1806-1812, listă cuprinzătoare de toeta boierile din Moldova, ni arată un număr restrâns de boieri în rangurile mai mari, atât de restrâns încât cu bună seamă că cu toții au ocupat în chip efectiv acele boerii, pe lângă o mare mulțime de boerii mijlocii și mici. Sub Scarlat Calimachi, sub căimăcămia lui Ștefanache Vogoridi și sub Ioniță Sturdza însă s'au dat și destule boierii mari onorifice.

Regulamentul Organic a oprit cu desăvârșire conferirea de boierii fără slujba corespunzătoare, dar această oprire a rămas literă absolut moartă, toți Domnii regulamentari au urmat să confere boierii onorifice, mari și mici, cu duiumul. Scutelnicii fusese aboliți cu desăvârșire pentru viitor, iar acei cărora li se hărăzise până atunci, avură să renunțe la ei în schimbul unei îndemnități bănești ce urmau s'o primească, precum au și primit-o până la moarte.

Abuzul **pitacelor** de boierie (onorofici) sub Mihai Sturdza a fost îngrozitor. Domnul le întrebuința ca mijloc de corupție electorală, la alegerile pentru Obșteasca Adunare, le vindea pe bani (cele mari) și dădea acele mijlocii și mici în alb favoriților săi, pentru a înlesni acestora tragere de folos din vânzarea lor. Acest abuz a urmat și sub Grigore Ghyka, cu deosebirea însă că Domnul, cu totul desinteresat în materie de bani, nu le vindea nici nu le întrebuința pentru coruperea alegătorilor, căci Convențiunea dela Balta-Liman suspendase pe termen îndefinit funcționarea Obșteștilor Adunări, dar, neatribuindu-li nici o importanță, le distribuia cu dărnicie și fără discernământ. Imprejurul său însă erau oameni ca Vasilică Ghyka și ca Alexandru (Coco) Sturdza, care nu-și făceau scrupul să tragă folos din acele pe care le smulgeau dela slăbiciunea Domnului. Se mersese atât de departe cu acest abuz încât nu mai era vatav de ogradă de casă mare, sofragiu sau camardiner care să nu fi fost boierit. Am arătat aiure cum, în casa noastră, vechilul moșiei avea rang de **medelnicer**, cași vatavul dela Pralea, iar vatavul de ogradă, Neculai Lefter, fusese făcut **serdar**, încă de pe când era camardinerul tatei, în ciuda celor doi dintâi, care se țineau de neam mai bun decât el și cu servicii mai cinsteșe. Toți acești boieriți erau scutiți de bir și apărați de pedeapsa bătăii. Bine înțeles însă că acest privilegiu nu se întindea și la bataia din partea stăpânului: vatavii de ogradă, sofragiii și camardinerii boieriți erau și ei tratați cu palme „pire în spete jos" și chiar cu câte o „bataie la scară" în toată regula din partea stăpânilor darnici în bătăi. Și rog pe cetitor să nu se indigneze de asemenea brutalități a boierilor dela 1860, când azi, cu șasezeci de ani mai târziu, se pot vedea zilnic bărbați, tineri și maturi, pălmuind servitoarele lor și acești bărbați nu mai sunt boieri **„înnărăviți în răle"**, ci bărbați de origine umilă, dar cu carte, cu diplome de inalte studii, făcute în străinătate, unde au petrecut ani și dându-se drept democrați convinși. Dar să revenim la boieriții dela sfârșitul regimului regulamentar.

Aceste slugi boierite cu titluri onorifice, pe lângă că erau scutiți de bir, mai aveau drept (din obiceiu, căci în această privință nu a existat vr'odată nici o dispozițiune scrisă), la apelațiunea origine grecească de **cucoane** pentru bărbați și de **cucoană** pentru soțiile lor, bineînțeles dela celelalte slugi, dela țărani și dela egalii lor.

Regulamentul Moldovei recunoaște douăzeci și două de ranguri boierești, împărțite în șase clase:

Clasa întâi, care se mai numia și **protipenda** (cei dintâi cinci), cuprindea pe **marele logofăt, marii vornici** și **vornicul de obștie, hatmanul, marele visternic** și **marele postelnic**. In clasa a doua găsim **aga** și **vornicul de poartă**, în a treia **spătarul** și **banul**. A patra cuprindea **comisul, căminarul** și **paharnicul**, a cincea pe **serdar, stolnic** și **medelnicer**, iar a șasea pe **pitar, jitnicer** și **șatrar**.

Toată această instituție era ridicolă, servea numai la satisfacerea vanității omenești și prin aceasta de mijloc de corupțiune. Și se găsiau totuș oamenii de întâia mână care făceau caz de asemenea titluri deșerte. Am dăruit acum vr'o câțiva ani Academiei două scrisori ale lui Cuza către tata. In cea dintâi îl ruga să intervie pe lângă socru-său, Vodă Ghyka, pentru ca să-i confere rangul de vornic, iar în a doua își exprima supărarea că această boierie care se dăduse altuia i se refuzase lui.

Paharnicul Costache Sion a dat în chip foarte nemerit numele de **Arhontologia Moldovei** cărții în care arată, pe lângă istoricul familiilor boierești din Moldova, modul în care se căpătau rangurile. Această carte conține o mulțime de amănunte interesante, păcat numai că marele falsificator de acte vechi care era acel Sion a profitat de uimitoarea lui cunoștință a contimporanilor din toate clasele pentru a adăugi, la multe detalii interesante și adevărate, altele cu desăvârșire inventate și menite a-i servi patimile și antipatiile. Intreaga instituție a boierimii a fost desființată prin Convenția dela Paris din 19 August 1858, care, prin articolul 46, obora toate privilegiile de clasă în Principate după ce în anul precedent Divanul **ad-hoc** al Moldovei, alcătuit în marea lui majoritate din boierii mari și mici, se pronunțase prin aclamații pentru desființarea ei.

Această desființare însă nu a împiedecat ca, de fapt, boierimea să-și mențină multe din acele privilegii până după anul 1870.

* * *

Până pe la mijlocul secolului al optsprezecelea boierii noștri nu simțise nevoie nici de blazoane nici de titluri. Contactul cu familiile țarigrădene care aveau blazoane, însă blazoane ce și le însușise ei, deoarece nici împărăția bizantină, nici sultanii nu au avut vr'odată oficii eraldice, făcu să se deștepte și într'însele dorința unor asemenea distincțiuni și această dorință merse sporind pe măsură ce ele veniră în contact mai des cu Apusul și cu nobilimile sale. Vanitoși ca toți oamenii primitivi, vanitatea lor era jignită și se credeau puși în poziție de inferioritate prin faptul că nu posedau nici titluri, nici blazoane, nici genealogii în regulă. Și de aici a pornit o adevărată goană după asemene distincțiuni

Inceputul l'au făcut chiar Domnii. Cel dintâiu Grigore Ghika, refugiat la curtea împăratului Germaniei, solicita și obținea dela el titlul de principe al Sfântului Imperiu. Faptul, menționat de Ienăchiță Văcărescu și de Cantemir, mai este atestat de cronica conților Pejacsevics, un membru al acelei familii care trăia atunci, adeverind că a fost față la conferirea titlului în chestiune fostului Domn român. Pe aceste izvoare întemeiatu-s'au mulți membri ai familiei Ghika pentru a asuma titlul de principe. Insă actul doveditor al acestei conferiri nu se află nicăire și diploma nu este trecută în nici un registru împărătesc. Și pe mine nici nu mă miră acest fapt, nici nu pun la îndoială afirmațiunnile celor doi scriitori români și a lui Pejacsevics. Explicarea neaflării diplomei este foarte simplă; Voevodul refugiat la curtea împărătească și lipsit de bani nu achitase taxa, foarte considerabilă, legată de slobozirea acestei diplome, probabil fiindcă nu dispunea de arginții necesari. Și astfel taxa nefiind achitată într'un termen oarecare, fixat de regulamentele cancelariei împărătești, conferirea s'a anulat. Tot astfel a trebuit să s'întâmple și pentru altă familie domnească din Țara Românească, căreia fără îndoială i s'a conferit titlul de principe al Sfântului Imperiu, dar al cărei diplomă nu se găsește înregistrată nicăiure. Alteia căreia de asemenea i se hărăzise acest titlu, tot cam pe vremea când îl obținuse Grigore Ghika, i s'a confirmat de împăratul Austriei, pe la mijlocul veacului trecut, nu titlul de principe austriac sau al Sfântului Imperiu ci numai „dreptul de a purta în statele sale (austriace) **titlul muntean de principe (le titre valaque de prince)**. Existat-au vr'odată un titlu **muntean** de principe? Eu n'am dat încă de el.

Alții, mai număroși, dar mai modești, care au avut în ascendenta lor, chiar indirectă, vr'un Domn fanariot, adevărat arendaș de Domnie, care o cumpăra dela Turci numai în scop de îmbogățire, și-au pus pe cărțile de vizită coroana princiară și titlul de principe, întemeieți pe faptul că ascendentul sau ascendenții lor, directi sau indirecți, domnise câțiva ani sau câteva luni în vr'o una din țările noastre.

Un membru al familiei mele, pornind dela faptul că, dela 1676 la 1679, a domnit în Moldova nenorocitul Antonie Ruset (dela un frate al căruia, atât ramura acelei rude a mele cât și a mea se trag), a împodobit blazonul său cu o casă de argint și cu o mantie. Intrebându-l ce îl autoriză la acestă inovațiune, el mi-a răspuns, cu cea mai mare liniște și cu cea mai mare bună credință:

— Fiind că suntem de casă suverană.

Bietul Antonie Ruset! El cumpărase Domnia pentru șasezeci de pungi și nu a făcut bani fiindcă nu era jacaș. Pârât de Miron Costin și de partizanii lui Duca Vodă, a fost dus în fiere la Țarigrad, unde Turcii l'au supus la torturi pentru a-i zmulge banii care nu-i avea. Și iată temeiul pentru care **un urmaș al fratelui său** își împodobia blazonul cu atributurile caselor suverane din Apusul Europei.

Alți membrii ai ramurii muntenești a familiei mele, întemeindu-se atât pe faptul că, la 1733, Neculai Roset, căsătorit cu o fată a lui Constantin Brâncoveanu și stabilit în Țara Românească, mort fără urmași bărbătești, obținuse dela împăratul Germaniei, rege al Ungariei, titlul de conte ungar, cât și pe baza unui arbore genealogic pe care săriau peste două generații, obțineau dela împăratul Ferdinand al Austriei recunoașterea, pentru ei și urmașii lor, a acestui titlu.

Spre a nu fi fixat de bătrân răutacios, nu voiu numi familia fanariotă care a domnit în ambele țări (dându-li niște Domni răi), pe ale cărei cărți de vizită, surmontate de coroana princiară, în anii 1874-1875 pe lângă stemele celor două principate, se mai vedea și acea a Hohenzollernilor, inclusiv deviza: **Nihil sine Deo.** Și dacă-i întrebai ce căuta acolo acel scut, acea deviză în armele lor, îți răspundeau cu adâncă convingere că Moldova și Țara Românească, peste care strămoșii lor domnise, devenind Romănina, ei au tot dreptul să adopte armele acestei Romănii.

Și să nu se creadă că această manie de titluri de blazoane și de genealogii ar fi fost un monopol al foaste noastre boierimi mari. Toată Moldova de altă-dată a râs de cărțile unei doamne născută Feștilă, pe care se cetia: **Madame X née comtesse de la Mèche.** La Viena mi s'a arătat un **principe** Ciureanu, foarte negru, care cheltuia mulți bani și avea cont deschis la una din băncile cele mai mari ale acelei capitale. Prieteni m'au asigurat că, în vitrina lui Hardtmuth, au văzut niște cărți de vizită foarte frumos gravate purtând pe ele: **Marquis et Marquise de Stoicescu.** Așî putea să înmulțesc aceste exemple la infinit, cred însă că cele de mai sus sunt suficiente pentru a arăta gradul de vanitate al claselor superioare la noi.

In vremile din urmă s'a înmulțit cu deosebire în țară numărul principilor. Aproape nu a mai rămas urmaș, adevărat sau închipuit, de Domn fanariot sau nefanariot care să nu fi asumat și să nu pretindă titlul de principe Această pretențiune este absolut neîntemeiată.

La noi fiii Domnilor purtau titlul turcesc de **beizade**, adică: fiu de Domn, iar fiicele acelor Domni erau **Domnițe.** Soțiile beizadelelor însă n'aveau drept decât la simplul titlu de **cuconiță.** Străinii cu care au venit în relații li ziceau, însă, **par courtoisie, prince și princesse, Fnist și Fiirstin, principe și principesă.** Niciodată, în timpul vechiului regim, adică până la 1859, nu s'a dat fiului unei beizadele titlul de principe, care dealtmintrelea nici nu a existat la noi pentru pământeni. Mare scandal ar fi stârnit în vechea societate ieșană, dacă vr'un nepot de Domn ar fi luat acest titlu sau dacă vr'o soție de beizade ar fi asumat acel de domniță sau de principesă.

Domnului, în scaun sau mazilit, i se zicea **Inălțimea Voastră** sau **Măria Ta,** beizadelelor și domnițelor **Luminarea Voastră** sau **Măria Ta,** boierilor și soțiilor lor **Dumneavoastră.** Mamei, care era Domniță, i se zicea deci Luminarea Voastră sau Măria Ta, tatei, care era Logofăt Mare i se zicea Dumneavoastră, această etichetă era foarte strict observată, atât de slugi cât și de lumea bună, bineînțeles afară de rude și de intimi.

* * *

Alcătuirea unor genealogii fantastice ținea pas cu goana după titluri. Dacă s'ar putea, până la un oarecare punct, scuza, ahtiarea după o lungă genealogie din partea unor oameni de condițiune umilă, această ahtiare este absolut nneexplicabilă din partea unor neamuri străvechi, cum sunt la noi Bălșeștii și Sturdzeștii, ale căror origini se pierd prin secolul al cincisprezecelea. Și totuș Bălșeștii s'au încercat să-și dovedească scoborârea din familia provensală Baux, trecută prin Napoli în Herțegovina, sub numele de Balsa. Apoi la începutul secolului trecut, această familie a obținut dela Scarlat Vodă Calimalı și dela Adunarea boierilor, legalizarea unei genealogii, bazata pe aceste fantezii. Iar Sturdzeștii s'au căznit în zadar să capete dela împăratul Austriei recunoașterea descendenții lor din familia contală austriacă Thurzo și au sfârșit prin a obține, sub Domnia lui Mihai Sturdza, dela Obșteasca Adunare a Moldovei legalizarea unei genealogii bazate pe un act plăsmuit care-i făcea urmași ai lui Vlad Dracul. Și câte altele de acelaș fel.

Și această manie subsistă. Imi aduc aminte că, în vremea ocupației nemțești, un număr de membri ai protipendei bucureștene, domni și doamne (aceste de pe urmă se arătau cele mai ahtiate) se adunau pentru a alcătui un proiect de constituție având a fi pus în vigoare la pace. In două sau trei ședinți au ajuns la articolul 12, acel care interzice Românilor asumarea de titluri străine, dar acest articol li-a părut atât de important și discuțiunile asupra lui au fost atât de serioase și de aprinse încât la plecarea Nemților nu se sfârșise încă.

Toate aceste sunt astăzi lucruri din trecut, curiozități ale unei stări sociale dispărute, boierimea ca clasă socială nu mai există, membrii ei, aproape de rare excepțiuni fiind cu desăvârșire ruinați, nu mai are deci decât valorea unor amănunte istorice.

Tatăl meu naționalist convins și încrezător în viitorul neamului, era în schimb un conservator tot atât de convins și sub Cuza a luptat în chip energic împotriva multor din reformele Domnului, dar avea cel mai mare dispreț pentru privilegiile întemeiate pe decrete de boierie și despre nobilime zicea că: „ea, în ziua de astăzi, trebuie privită, nu ca un folos, ci ca o sarcină, ca o poliță trasă de strămoși asupra scoborâtorilor lor, poliță ce ei sunt datori s'o achite prin cinste exemplară, prin vitejie și jertfe neîncetate pentru binele public. Altfel înțeleasă nobilimea devine sau o păpușărie sau o sarcină grea pentr țară". Teorie prea frumoasă a unui idealist dar care din nenorocire a fost urmată de clasele nobiliare numai în chip excepțional.

Mai sus am vorbit aproape numai de Moldova a cărei istorie îmi este mai bine cunoscută, dar încât privește nașterea, desvoltarea și sfârșitul boierimii muntene se poate fără frică de greșală conchide la absoluta lor identitate în amândouă țările.

RADU ROSETTI

Fanfaronadă de poet

(Din „Trepte rupte")

Domniță, crească mătrăguna
Pe căile pe care noi
Plimbam, încoronat cu luna,
Un singur suflet amândoi.

Să fie negură între mine
Și cel ce-a plâns, de-a vestejit
Visarea, zările senine,
Când ai plecat, ne-am despărțit.

N'au fost din viață-mi, ale mele,
Sălbatecele vijelii,
Cohorta orelor acele;
N'au fost din viața mea, să știi!

Eu sunt un vagabond, truverul;
Nu știu nici strofa ce voi scri-o;
Prea mic era în ochi'ți cerul, —
Domniță palidă, adio!

Fără trecut, ca un florinte
Sglobiu, de eri înaripat,
Abia acum iubesc fierbinte
Și sânt poet, sânt inspirat.

Iubita mea nu are seamăn
Și tremură la cântul meu,
O, sufletu-i cu-al meu e geamăn
Și'i veșnic cum o visez eu.

In elestee de lumină
Imbrățișați ne oglindim;
Mi-e sufletul o mandolină
In mâna unui serafim,

Și cânt și nouă mi-e cântarea,
Vrăjitorească: cu'nserări,
Cu nopți adânci; e ca'mbătarea
Intr'un noian de sărutări.

Dar tu, domniță? Pretutindeni
Te înfiori, tresari, suspini
Ca sub bătaia unei grindini
Pe un drumeag pierdut prin spini.

Asupra ta cu 'nverșunare
Bat amintirile potop,
Și suferi fără apărare
Neînduratul ploii strop.

Trecutul te învăluiește,
Iți stă ca umbra ta în mers
Din cântul care dăinuește,
Pricepi c'ai fost un singur vers.

Dar ce'ți spun toate-acestea ție,
Așa.... aproape 'nduioșat,
Când iat-o, trebue să vie
Iubita mea? Eu te-am uitat!

V. DEMETRIUS

Apropiere

Atât de mult ești ceeace am visat
Că iată-acum
Apropierea ta adevărată, cu trupul în mătase
Mă înghiață
Ca nălucirea
Ne-așteptată, negândită, la doi pași
A unui mort iubit

Atât de mult este ceeace-am dorit îndepărtat,
Că numai dacă stai în loc
Cu rotunjimi și frăgezimi de carne și mătase
Tot sufletu-mi spre tine năvălește
Cum năvălește vântul, din pustiu,
Spre luminișul viu al mării.

Mă tot gândeam într'una că s'ar putea să vii
Călătoreau spre tine gândurile mele
Ca păsări rătăcite, peste pustiuri nisipoase
Spre țărmuri vegetale....
Tăcute,
Ca nori mici spre câmpuri însorite

. . . .

Purtam uscată'n suflet
Invârtejirea desnădăjduită-a unui gol.

. . . .

Așî vrea să-ți spun acestea
Cu glas de toată ziua,
Cu răsuflarea calmă
Și să găsesc cuvinte mai simple decât piatra.

. . . .

Mă tot gândeam într'una, fără nădejde.
Că s'ar putea să vii...
Dar simt că dacă-ai face-acum
Un pas spre mine
(Cu ochii mari ca o chemare)
Apropierea ta adevărată,
Cu trupul cald și fraged în mătase
M'aș îngrozi
Ca nălucirea bruscă
A unui mort iubit.

Atât de mult eșți ceeace-am gândit

CAMIL PETRESCU

In Nr. viitor;

Ploae cu soare

Comedie de Poldistern

Remuşcarea

de ADRIAN PASCU

— Să pun masa?

— Nu mi-e foame.

Mult s'a minunat mătuşa Casandra la auzul acestor vorbe. Să nu-i fie foame, când altă dată sta pe ghimpi până la vremea mesei, bucurându-se ca un copil când ceasul bătea şeapte.

— Nu-i este foame? Asta nu s'a mai întâmplat nici odată. Şi tocmai azi?.. Aici nu-i lucru curat!..

Bombănind mereu, mătuşa Casandra se întoarse la bucătărie muncindu-se să înţeleagă de ce de dimineaţă „c'o-naşul" măsură salonul, fumând ţigară după ţigară.

— Bunătate de muşchiu!

Târziu de tot, îndrăzni să-l întrebe din nou.

— Nu mi-e foame.

— Să arde muşchiul.

— Dă-l dracului de muşchiu!

— Poate că ţi-e rău?

— Lasă-mă! Dă-mi pace, n'am nimic... Mă plictiseşti!.. Eşi afară!

Mai, mai s'o îmbrâncească pe uşe.

— Doamne! Doamne!

Inciudată lovii motanul ce-şi freca trupu-i mătăsos de poalele rochiei. Să se răstească la dânsa femee bătrână, care l-a legănat şi i-a spus poveşti?.. Pe dânsa, care l-a îngrijit pe bătrânul Frimu până la moarte şi a rămas credincioasă şi după ce conaşul cel tânăr s'a întors dela învăţătură din şcolile dela Iaşi, luând conducerea gospodăriei. S'o îmbrâncească pe dânsa? Dar cine l-a iubit, cine îi strângea bucăţelile cele mai bune, cu toată zgârcenia bătrânului? Că i-a fost ca o mamă. Şi acum? Fără voie o podidiră lacrimile, în bucătăria plină de mirosul muşchiului ars.

* * *

Nici odată Frimu nu s'a simţit aşa de singur şi nefolositor ca în seara aceea de toamnă târzie, cu ploaie mocnită. De câteva zile, odată cu cele din urmă frunze ale teiului dela fereastră, cu cea din urmă rază de soare strecurată printre perdelele grele de catifea de Damasc, plictiseala se cuibări în sufletul lui pe nesimţite. Niciodată nu i se părură odăile aşa de lungi şi aşa de pustii. Şi doar multe toamne au trecut, fără să le simtă tristeţea. Mulţi stropi de ploaie s'au sfărâmat de fereştri, fără să-l plictisească. De zece ani, dela moartea bătrânului, fost contabil vestit pe vremuri, de când s'a întors în casele părinteşti, sta tot singur şi era mulţumit. Când deodată, într'o bună dimineaţă, cum se bărbierea, zări în oglindă, părul negru înălbit pe la tâmple. Tresări înfiorat din creştet până în tălpi. Deabia atunci îşi dădu seama că îmbătrâneşte. Până în clipa aceea viaţa trecuse peste dânsul fără urme.

Imbătrânea?! Cele dintâiu fire de păr alb.. Năvăliră gândurile, iar odată cu primele zile de toamnă, tristeţea se strecură, învăluindu-l tot mai mult. Singurătatea i se părea tot mai grea, tot mai ucigătoare.

Degeaba măsura odăile încărcate de mobile vechi, mobile lipsite de amintiri pentru dânsul care-şi petrecuse copilăria printre străini, pe la gazde.

Degeaba căuta s'alunge gândurile cu fumul ţigărilor. Odăile reci, ploaia de afară, singurătatea îl fărâmiţeau cum macină ploaia în piatră.

* * *

Obosit se trânti într'un fotoliu gâfâind din pricina grăsimei, ca un om ce-a făcut cine ştie câtă cale. Işi prinse capul în mâini, astupându-şi urechile, să nu mai audă răpăiala ploii.

Viaţa lui?.. Inchise ochii şi se văzu copil, lipsit de mângâierile mamei ce murise când l-a născut. Copilăria lui tristă, fără tovarăşi, fără jocuri, alături de un bătrân morocănos ce bombănea într'una, ameninţându-l şi răstindu-se la dânsul, — că îi era teamă să se uite în ochii aceia tulburi, ce-i sfredeleau sufletul. Veşnicile mustrări...

— Invaţă! Să-ţi câştigi pâinea singur aşa cum mi-am câştigat-o şi eu...

Pe urmă plecarea la Iaşi... Nopţile de veghe petrecute deasupra cărţilor ale căror litere se îndărătniceau să-i intre în cap cu toată silinţa ce şi-o dădea. Gazda? Râsetele şi ironiile celorlalţi copii, din pricina sfiiciunii şi fricii ce-o avea de străini... Opt ani de muncă şi încordare până în ziua când s'a văzut cu diploma la mână, când pentru întâia oară l-a sărutat bătrânul, cumpărându-i un rând de haine şi-o pălărie, aşa cum nici în visele lui nu năzuise vreodată. Slujba plictisitoare la o bancă, bucuria când s'a văzut cu cei dintâiu bani, câştigaţi de dânsul. Viaţa liniştită ş'apoi vestea morţii bătrânului când a rupt-o cu trecutul începând o nouă viaţă.

Toate astea trecură prin mintea lui Frimu ca într'un film de cinematograf.

* * *

Fericit a fost Frimu până în ziua când o telegramă venită pe neaşteptate îi vesti moartea bătrânului. Fu o lovitură prea mare, ce-i zdruncină toată viaţa... Rămânea singur. Pe lângă durerea pierderii bătrânului pe care începuse să-l iubească din ziua când l-a sărutat cumpărându-i un rând de haine şi-o undă de bucurie se strecură în sufletul lui. Bucuria de a se vedea stăpân pe o aşa mare avere, scăpându-l de grija slujbei ce n'o putea suferi. De aceea îşi dădu imediat demisia, trimise un om să-i aducă lucrurile dela gazda din Iaşi, hotărât să rămâie să îngrijească de averea părintească... Ca urmare îşi orândui viaţa. Făcu inventarul gospodăriei, însemnându-şi toate într'un catastiv, cu rubrici pentru fiecare, depuse banii la o bancă, rugă pe mătuşa Casandra să-l îngrijească cu aceeaş credinţă şi drept mulţumire îi mări leafa. Şi anii se scurgeau liniştiţi, înflorindu-i tâmplele şi îngroşându-i ceafa.

Degeaba îi dădeau târcoale cucoanele bătrâne ce-şi puseseră ochiul pe el. Degeaba se iţiiau în dosul perdelelor, capete de diferite culori, când trecea pe stradă încetişor, cu mâinile la spate, burta puţin scoasă înainte, făcându-şi pe inserate obişnuita-i plimbare de-a lungul bulevardului. Inţelesese dânsul despre ce-i vorba, de aceea zâmbia mulţumit fredonând vreo frântură de vals şi bătând tactul cu bastonul cu cap de argint. Dar să-i fi pomenit cineva chiar pe departe de însurătoare, apoi era primejdie mare. Avea o adevărată groază, de altfel pe semne că o moştenise din familie, că nici bătrânul Frimu nu făcuse pasul acesta decât târziu de tot. Şi anii treceau într'o deplină mulţumire până în ziua când zări perii albi.

— Ce-am folosit eu din viaţă? Ce-am folosit?..

Nu-i părea rău că îmbătrâneşte, dar gândul că o să moară şi-o să rămâie străinilor toată munca lui şi-a bătrânului, îl durea.

* * *

Plictisit se ridică Frimu, începând din nou să măsoare odăile, ar fi vrut să citească ceva, dar nu mai avea ce. Deodată îsi aminti de cufărul, cufărul aruncat în pod plin de cărţi de pe vremea când era la Iaşi. Cufărul trimis de gazdă, aprinse o lumânare şi începu să scuture praful amintirilor. Cu fiece lucru, mii de nimicuri îi năvălira în minte. Şcoala, prietenii, mizeriile, când, deschizând o carte, un bucheţel uscat căzu pe podele. Il ridică mirat, uitându-se la el. Un mănunchiu de pansele legate cu-o panglică roz... Atâta tot...

* * *

Mult s'a mai căznit bătrânul Frimu până să-i poată găsi o gazdă potrivită cu principiile lui... Dar a găsit-o... Cam departe nu-i vorbă, cam pe la marginea Iaşilor, într'o mahala înfundată în care noroiul se ajungea dela o ploaie la alta, dar bunătate de gazdă ca c'oana Aglaia mài rar. De cincisprezece ani de când rămăsese văduvă, cu o pensioară ca vai de ea, c'oana Aglaia îşi creştea copiii ţinând odăi mobilate. Ce să facă biata femee? Noroc că avea casele ei date de zestre de tătânesu, fost negustor în Piaţa Mare. Aşa că cele trei odăi din faţă, mici ca nişte cutii de bomboane, dar curate de mama focului, începură să primească în ele diferiţi necunoscuţi. Unii stăteau mai mult, alţii mai puţin, dar fiecare pleca cu părere de rău după curăţenia şi bunătatea c'oanei Aglaia. Un pumn de femee, dar cu inimă mare şi harnică de n'o prindea locul. Bătrânul Frimu cum aflase de ea nu se ştie, destul că după ce culese toate informaţiile necesare, îi plăcu odaia şi căzu la învoială să-l ia pe băiat şi cu masa. Aşa că Neculae cât stătu la Iaşi, chiar şi când îşi termină şcoala şi fu numit la bancă, dela c'oana Aglaia nu s'a mutat. Se deprinsese băiatul, simţindu-se ca la dânsul acasă, iar bătrâna îl iubea din pricina firii lui aşezate, ca pe copilul ei. De mulţi ani nu mai avusese c'oana Aglaia aşa găzdaş. Se închidea în odaie de nu-i auzea gura, curat ca o fată, fără mofturi la mâncare şi chiria plătită întotdeauna pe cincisprezece zile înainte.

Pe lângă doi băieţi care învăţau pe la şcoli, c'oana Aglaia mai avea şi o fată, Nataliţa, care îi semăna bucăţică ruptă. Fără a fi cine ştie ce frumoasă, un păr blond, spălăcit, ce toată ziua îl tot aşeza pieptănându-l, dar să stea aşezat nici pomeneală, un trup micuţ, rotofeiu şi doi ochi jucăuşi ca două mărgele şi neastâmpărată de-i scotea peri albi bătrânei. Se minuna femeea de câte îi mai treceau prin cap. Neculae avea o adevărată groază de dânsa, atâtea drăcii îi făcuse. Tresăria ori de câte ori auzia paşii prin dreptul uşei lui, căci ştia că are obiceiul să-l pândească prin gaura cheii, să vadă ce face, ca apoi să-l imite, cum merge, cum citeşte sau cum se bâlbâie când timid făcea câte ceva greşit. Şi Neculae greşia cam des. Ba se împiedica de vreun covor ba scăpa lingura cu supă, de săreau stropii cine ştie unde şi asta numai din cauza Nataliţei ai cărei ochi îl sfredeleau ca două cuie. Se înroşia atunci până în sfârcul urechilor bâlbâindu-se de nu-i mai înţelegea nimeni o vorbă, în vreme ce Nataliţa se tăvălea de râs, ştiind că dânsa-i pricina. Cu cât râdea fata, cu atât se bâlbâia Neculai, încât în cele din urmă fugea ruşinat în odaia lui şi trântindu-se pe pat plângea cu capul în mâini. Degeaba o certa c'oana Aglaia degeaba îl mângâiau băieţii, numai când îl vedea plângând Nataliţa devenia serioasă şi apropiindu-se încetişor de el, îi cerea ertare. Pentru ertarea aceea, Neculai ar fi fost în stare să plângă toată ziua, atâta căinţă şi duioşie punea în glasul ei.

Crescuse acuma mare de tot băiatul şi o leacă mai mică fata, dar de drăcii nu se lăsase. Nu le mai făcea chiar aşa de deochiate, nu-i vorbă că nici Neculai nu mai plângea, ci se mulţumea să zâmbească îngăduitor cu ochii plini de-o bucurie nemărginită...

* * *

Mult a stat Frimu cu ochii pironiţi la mănunchiul de pansele, căzut din carte. Fără voie tot trecutul îi năvăli în minte ca şi cum mănunchiul acela deslegase un sac plin de visuri şi amintiri. Inchise ochii şi-o văzu pe c'oana Aglaia, odăiţa cu miros de busuioc, haina de elev înroşită de atâta purtare şi pe Nataliţa. Pe drăcuşorul de fată cu părul ciufulit şi ochii jucăuşi. Işi aminti de-o seară când aşa pe nesimţite în timpul mesei, degetele lui atinseră degetele subţiri şi albe ca nişte lujeri de crin, de simţi o căldură dulce ce-i înfioră tot trupul. Pe urmă seara când cu-o îndrăzneală pe care nu şi-o bănuia în fundul întunecos al antretului i-a frânt mijlocul, iar dânsa lăsându-şi capul moale pe umăr şi-a dat gura, pradă gurii lui...

Nopţile acelea nesfârşit de lungi!.. Sărutările pe furiş şi prima lor întâlnire în chioşcul din fundul grădiniţei, când înfloreau liliacii.

Despărţirea lor fără plânsete, printr'o simplă strângere de mână în care şi-au pus tot sufletul şi pe urmă anii... Viaţa tihnită... Uitarea...

A plâns Frimu, sărutând mănunchiul ale cărui pansele se sfărâmau între degetele-i groase.

Intr'un târziu, a scos dintr'un sertar câteva scrisori uitate. Mult s'a minunat mătuşa Casandra văzând lumină în odaia lui, deşi trecuse de douăsprezece.

Aplecat deasupra rândurilor mărunte, căutând să priceapă înţelesul fiecărui cuvânt, le-a recitit de nenumărate ori, cu ochii scăldaţi în lacrimi.

. . . .

Vino cât mai repede!.. Te aşteaptă micuţa ta!.. Iarăşi au înflorit liliecii. Acuma nu mai râd! Te aştept să râd iarăşi.

. . . .

De ce nu vii?.. M'am făcut urâtă!.. Plâng mereu gândindu-mă la tine...

. . . .

Sunt nenorocită!.. Mama a aflat tot... A trebuit să-i spun. A plâns, săraca!.. Sufăr căci mă doare ruşinea ce i-am făcut-o... N'a zis un cuvânt... Vino!..

. . . .

Eşti rău, nespus de rău!... De ce mă faci să te aştept mereu... Mai am câteva zile... Mama plânge, rugându-se necontenit. Costică nici nu vrea să mă mai vadă... M'am făcut urâtă!.. Stau toată ziua şi mă gândesc...

. . . .

Cât am suferit!.. Credeam că mor şi tu tot n'ai venit...

. . . .

Doamne, cum poţi să fii atât de nesimţitor!? N'ai inimă!.. Să-l vezi cum gângureşte şi cât e de drăguţ!

Are mâinile mari şi catifelate...

. . . .

Eşti cel din urmă om!... Nici nu vreau să te mai văd!

. . . .

In zorii zilei când s'a sculat mătuşa Casandra tot mai ardea lumina în odaia lui Frimu. S'a minunat femeea când a intrat şi l-a văzut adormit cu capul pe birou.

Mult s'a gândit şi s'a frământat Frimu cuprins de remuşcări. Cum putuse să fie aşa de rău, de nesimţitor? Ce fel de inimă a avut? Şi-l apuca câte o mânie să se bată singur, să-şi rupă hainele de pe dânsul şi să strige la lumea întreagă cât a fost de nemernic.

Şi într'o dimineaţă fără să spuie nimic, s'a suit în tren şi-a plecat la Iaşi...

Când a ajuns iarăşi pe drumul, pe care umblase de atâtea ori, inima începu să-i bată să se spargă. Degeaba căuta să se stăpânească, făcându-şi curaj, că simţea cum i se moaie picioarele dela încheeturi, iar sudoarea îi îmbrobona fruntea. De trei ori a trecut prin faţa căsuţelor neschimbate, neîndrăznind să intre, frământându-se fără a şti ce să facă. Treceau drumeţi, uitându-se miraţi la omul grăsuliu, roş la faţă ce se tot învârtea prin jurul caselor c'oanei Aglaia. Intr'un târziu zări la o fereastră un anunţ, pentru o cameră mobilată. Era scăpat. Bătu sfios la uşa văpsită de curând... Un dolofan de băiat, cu părul ciufulit îi eşi înainte.

— Pe cine cauţi, mata?

Frimu bâlbâi ceva, făcând ochii mari cât o piesă de cinci lei, uitându-se ţintă la copilul rămas cu'n degeţel în gură, nedumerit de prezenţa şi zăpăceala străinului.

— Pe cine cauţi mata? Il întrebă băiatul din nou, trăgându-l de mâneca surtucului şi neprimind nici un răspuns, urmărit de aceeaşi privire tulbure, instinctiv dădu un pas înapoi, chemând pe mamă-sa. In fundul antretului apăru o femee durdulie, îmbujorată la faţă, cu mânecile suflecate.

— Ce-i Puiule?

— Un domn care nu ştiu ce vrea.

Deabia atunci îşi reveni Frimu.

— Am văzut un anunţ!..

— Da, d-le!.. Vă rog intraţi!.. Cu cea mai mare plăcere!.. Nu-ţi fie frică, Puiule, domnul a venit să închirieze odaia de din faţă!.. Poftim!..

Clătinându-se Frimu intră... Aceeaşi odaie. Odaia de demult în care a sărutat-o de nenumărate ori pe Nataliţa, cu părul ciufulit şi ochii jucăuşi.

— Imi daţi voie!.. Să fie mai multă lumină... Asta-i!.. Cred că o să vă placă?.. E micuţă dar simpatică. Noi suntem oameni foarte liniştiţi... N'ai să ai nici o supărare...

Frimu o asculta, fără să-i înţeleagă cuvintele, dus cu gândul departe... departe...

— In privinţa preţului trebuie să vă înţelegeţi cu bărbatul meu... Poate că îl cunoaşteţi? Ciornei, arhivar la Prefectura de Poliţie... Puiu, vino de stai cu domnul... Mă ertaţi un moment? Tocmai prăjeam nişte peşte când aţi venit şi mă tem să nu se ardă... Un moment...

Copilul auzind că o să rămâie singur cu străinul acela ciudat, începu să scâncească, agăţându-se de rochiile mamei lui...

— Vai! Cât eşti de neascultător, Puiule! Să ştii că am să te spun tăticului, să nu-ţi mai aducă bomboane...

Incă o lovitură pentru Frimu.

— Lăsaţi d-nă!.. Am să trec mai târziu.

— Cu atât mai bine d-le... Atunci va fi şi bărbatul meu acasă.

Se aplecă şi luându-i mâna cu degetele îngroşate de muncă, care mirosea a ceapă şi peşte prăjit, o atinse cu buzele şi eşi. In urma lui uşa se închise scârţâind... Valul de lună de afară îl orbi... Simţea că se îneacă... Duse mâna la gât, ca şi cum l-ar fi strâns gulerul şi împleticindu-se o porni înainte. Din colţul străzei se mai întoarse odată, aruncând o privire asupra casei, unde îşi îngropase toate visurile, toată tinereţea. In neştire s'a îndreptat spre gară, trântindu-se pe o bancă de pe peron în aşteptarea trenului care să-l ducă înapoi spre oraşul părintesc. Şi-a stat aşa multă vreme, în frământarea gândurilor. Treceau oameni pe lângă el şi văzându-l cum bolboroseşte singur, ridicau din umeri închipuindu-şi că-i beat.

Tot drumul a rămas ghemuit în colţul său, cu sufletul şi capul gol... Un singur gând se desluşea mai limpede din încâlceala celorlalte. Că Nataliţa se măritase şi nici copilul nu mai era al lui. Ii fu frică să se ducă acasă... La o masă din fundul unei cafenele stătu multă vreme, bând halbă după halbă, de se minuna şi chelnerul. Şi-a plâns Frimu într'un târziu amestecându-şi lacrimile cu berea vărsată pe masă, şi-a băut mereu, să uite. Se minuna chelnerul; se minunau consumatorii, dar mult mai mult s'a minunat mătuşa Casandra când l-au adus acasă nişte drumeţi, cu hainele mototolite, tăvălit de noroiul prin care se bălăcise şi plângând ca un copil.

— Sunt un ticălos! Ce-am folosit de viaţă? Ce-am folosit?

ADRIAN PASCU

Pădurarul

(Din viaţa aromânilor)

Bătrân voinic, de vreme nins,
Curat cum e altarul
Crescu în freamăt de stejari
Şi-i verde ca stejarul.

Pădurea este templul lui
Cu umbra-i de mătase,
Ciocănitoare toaca-i bat
Amurgul când se lasă.

Cocoşi sălbateci—cântăreţi
Ii cântă 'n miez de noapte
Şi, toamna, vântul ţiuind
Ii glăsuieşte 'n şoapte.

Pe gânduri dus ascultă 'n maiu
Quartet de păsărele
Şi'n ochii blânzi îi ard lumini
De-albastre viorele.

Privighitori, din cuibul lor,
Ii cântă, cum li-i rangul,
Iar cucul basul monoton
In urmă ţine hangul.

Coliba lui de crengi de brad
E singura-i avere,
Şi vântul 'ngână prin spărturi
Un psalm de mângâeere.

Frumosu-i suflet—strop curat
De lacrimă stelară
N'a cunoscut durerile
Şi suferinţa amară.

Un veac întreg închee azi,
Şi tot privind hotarul
Se simte tânăr şi voinic
Şi râde pădurarul!

NUŞI TULLIU

Strada...

Intrigurată stradă,
Cu brumă albăstrue
Pe margini de trotoare, —
In dimineaţa clară,
— Sonoră catedrală —
Păreai o fată albă
Cu-obrazi de sănătate.

Prin toată întristarea,
Ce-mi năpădise gândul,
Imi luai în râs amarul, —
Mi-l spulberai în soare,
Voios şi roş de iarnă....

Simţeam pe pleoape recea,
Cinstita fulgerare
A gerului, din ceasul,
Când se 'ndrumează stolul
Copiilor spre şcoală.

Despământită parcă,
Ştiam că eşti cu mine
Şi tu o revoltată. —
Brumată stradă largă,
La orice colţ lăsaseşi
Un gând, o năzuinţă,
Poate mai mult: o taină.
Sau poate o nădejde...

Murişi în bulevardul,
Vulgar, haotic, searbăd.
Prea larg, prea drept, prea mare
Şi prea necunoscut.
N'am vrut să-mi întorn capul
Să te privesc, răzbită,
Uimită, umilită....
In pragul larg al vremii...

Ce-aş fi ştiut să-ţi spun
Tu stranie şi caldă,
El rece şi comun....

OTILIA GHIBU

Cântec de seară

Pomul visurilor mele
Ieri pe zi a 'nmugurit,
Inspre seară a 'nflorit
In beţie de culoare,
Flori de vise, flori de soare
Iar când noapte s'a lăsat,
Pomul tot s'a scuturat...

Nu mai plânge, nu mai plânge,
Lacrimile-s flori de sânge,
Lasă-ţi ochii, — cupă plină, —
Să mă scalde în lumină,
Lasă-ţi gura să mă cheme
Chiar de-ar fi să mă blesteme..
Ci fă-ţi părul în inele
Şi-mi acoperă cu ele
Ochii mistuiţi de dor,
In care visurile mor...

Nu mai plânge, nu mai plânge
Plânsul inima mi-o frânge,
Ci mă lasă să mă sting,
Şi durerea să mă poarte
Să m'apropie de moarte,
Căci e noapte şi târziu,
Şi în mine, soră bună,
Viaţa sună a pustiu...

La moartea sufletului meu,
Am pornit pe drum de noapte
Fără cântece, nici şoapte,
Drum nespus de lung şi greu..
Şi te rog să frângi în tine
Tot ce ai iubit în mine,
Toate câte te-au durut,
Să-ţi fiu un mort necunoscut
Cum este nopţilor, lumina...

Şi nu mă plânge, soră Gina...

DEM. GÂLMAN

Cântare pentru femee

Ţi-s ochii adânci fântâni cu limpezi ape
La cari sufletul meu vine să se adape;
Sunt mici ferestre luminoase, clare,
Prin cari văd viaţa în splendoare.

Ţi-e mâna floare albă, de beteală,
Şi fiecare deget o petală
Pe care gândul meu timid coboară
Ca o albină pe-un potir, uşoară.

In părul tău, cascadă'ntunecată
Ce-ţi cade peste umeri dintr'odată,
Ca pe o de curând cosită pată
Imi cade ochiul frânt de oboseală.

Din glasul tău desprind o nouă melodie
La veşnica vieţii simfonie,
Şi din cuvântul tău închég poeme
Pentru ertarea negrelor blesteme.

GEORGE A. PETRE

CATARINA D?AMNA NOASTRA

Dacia Felix

de VICTOR ARADI

Coasta dealurilor era acoperită de codrii seculari, iar în adâncimile stâncoase, brațe harnice exploatau aur, argint, aramă, plumb și fier făcând să se reverse bogăția din minele scunde și înguste. Minereurile erau prelucrate în miile de șteampuri de pe marginea pârâului și din acest material — în centrele mai însemnate, — se topeau metale prețioase. In desișul munților se înființaseră mici colonii — embrioane de orașe — lărgind cât mai mult orizontul strâmt al codrilor. In cetățile miniere înfloritoare emigrase încetul cu încetul populația semi-nomadă a ținuturilor păduroase, și civilizația înaintase cu pași repezi. Dar...

Și acum să ne închipuim cel mai mizerabil sistem de guvernare din întreaga Eurazie, să ne închipuim stăpânirea de clasă cea mai necruțătoare, — bazată mai târziu pe baionetele mercenarilor austriaci, — administrația cea mai coruptă, care prin ura de rasă își căuta validitatea și în fine, mentalitatea judecătorească care nu poate și nu vrea să se lapede de mediocritatea în care zace...

In ținutul atât de bogat, desvoltarea stagnează, desorganizația se începe, iar ordinea și dreptul se răstoarnă. O complectă prăbușire economică. Pădurile sunt stârpite, nerămânând nici măcar tufe. Pe coastele minate ale dealurilor, dezvoltarea mineritului e înăbușită prin contravențiile cele mai mizerabile. Ruinile cuptoarelor sunt acoperite de mărăcini, iar ale topitoarelor, îngropate sub arbuști și năpădite de nămolul pârâului. In locul cetăților miniere de odinioară, se ascund lupii. Aici a ajuns Dacia Felix, — munții apuseni plini cu tezaur scump, — California Europei.

Numai ruinile și documentele îngălbenite ne mai amintesc splendoarea de pe vremuri. Strălucirea trecutului îndepărtat se reflectează și din lucrările scriitorilor clasici. Vechii Greci povesteau legende despre bogățiile pământului Agatârșilor 1). Legiunile cuceritoare ale Romanilor numai prin lupte îndelungate și sângeroase au putut ocupa întinsele ținuturi păduroase, pe cari le-au colonizat cu mari sforțări. Ele au clădit cetăți bine întemeiate, orașe splendide; au făcut șosele prin ținuturile nelocuite, răspândind în câteva zeci de ani o cultură care nu s'a mai pomenit de atunci prin aceste ținuturi 2). Provincia dacică a romanilor era o provincie tipic minieră și pe terenul minier ajunsese la o mare desvoltare. De munca intensivă ce s'a desvoltat în acel scurt timp, ne dovedește întregul șir de monumente rămase de pe vremea aceia. Clădirile din jurul minei „Cetatea" din Rosia-Montană, sunt miraculoase și azi, în epoca mașinelor electrice și a tehnicei atât de desvoltate.

Amintirile epocei romane au dispărut și peste ruinele amfiteatrelor se clatină colibele acoperite cu trestie ale locuitorilor din munți cu o viață semianimalică. Iar din rămășițele coloanelor de marmoră coryntiană se fac jghiaburi pentru porci. California Europei de azi, e cuibul celei mai groaznice mizerii.

Lanțul impozant al munților bogați în minerale e situat între Mureș și Arieș. El se întinde spre apus eșind în valea Crișului Alb. In inima acestor munți se găsește Alburnus Maior al Romanilor, Altenbergul sașilor, Abrudul de azi. In jurul acestuia se întinde o provincie bogată în aur. In apropiere de Roșia-Montană, stâncile muntelui ne arată măreția industriei miniere de pe timpul romanilor. Mare parte sunt dărâmate și cele rămase sunt găurite cruciș-curmeziș. Table cerate cu inscripții, unelte de mină, lămpi de mină, pietre cu inscripții, altare și statui amintesc strălucirea de odinioară. Toate acestea arată că pe timpul romanilor populația munților avea o cultură foarte desvoltată.

Din evul mediu nu a rămas decât câteva acte de procese. Pe partea cealaltă a dealurilor, — în poiana dinspre Mureș, în locul Zlatnei de azi, — se întindea Alburnus Minor al Romanilor, Goldmarktul sașilor de mai târziu. In pereții caselor din Zlatna găsim foarte multe pietre cu inscripții romane, iar în grădini, statui romane. In partea occidentală a Munților Apuseni, în jurul Băiei de Criș, scări de piatră, canale de apeducte, statui, bani și alte antichități romane, ne artaă că în locul mizeriei de azi, se ridicau pe vremuri palatele pompoase ale unui popor cult.

După venirea ungurilor, această regiune bogată n'a mai jucat un rol așa de important. Cu toate că cronicarul ungur Anonymus amintește, că în nisipul râurilor se spăla aur și din munți se exploata sare, totuș mineritul Ardealului n'a avut o importanță mare. Prin minele palatelor de odinioară locuiau păstori și numai în câteva locuri se mai ocupau cu spălarea aurului. Industria minieră se desvolta încet, prin imigrarea băieșilor nemți, cari încă dela antecesorii lui Ludovic I se bucurau de privilegii deosebite. Cea dintâiu colonie nemțească minieră a fost Trăscăul, în partea cea mai de răsărit a Munților Apuseni. Cu soarta tristă a acestei colonii m'am ocupat într'o altă scriere 3).

Cu imigrarea coloniștilor nemți începu o nouă eră de desvoltare a mineritului, dar totodată începu și exploatarea minierilor din partea oligarhiei. In împrejurimea ruinelor romane se desvoltă orașe înfloritoare. In timpul acesta cel mai mare rol l-a avut în ținuturile acestea preoțimea catolică, și în primul rând episcopatul din Alba-Iulia. Cele mai importante moșii din ținuturile acestea le-a câștigat episcopatul care a avut procese epocale cu coloniștii.

Regii Ungariei au încercat să dezvolte o industrie minieră, dând privilegii minierilor. Cel dintâiu privilegiu regal l-a căpătat orașul Baia-de-Arieș, în anul 1325 din partea regelui Carol Robert, 4) devenind vestit secole întregi prin bogăția lui în aur. Un rol însemnat a jucat și Abrudul, prin minele sale bogate. Zlatna a avut importanță ca centru administrativ, iar pe timpul regelui Sigismund a fost reședința conților de mine.) In valea Crișului Alb centru minier s'a desvoltat în împrejurimea orașului Baia de Criș.

Orașele miniere au fost centre naturale ale civilizației și ale progresului, în care populația s'a înmulțit odată cu desvoltarea economică. Bunăstarea lor a atras populația codrilor seculari și în scurt timp s'a început o adevărată migrațiune. O parte a imigraților a avut norocul să se poată stabili chiar în orașe, iar cea mai mare parte a format mahalale noui, ori colonii împrăștiate pe munți, în jurul orașelor. O parte din coloniști se ocupară cu fasonatul lemnului și prăsirea vitelor, iar alții cu agricultura. După un timp, o însemnată parte din coloniști deveniră minieri; unii lucrând ca lucrători, iar alții devenind întreprinzători. Cei mai bogați au clădit steampuri, iar cei mai săraci au spălat aur din nisipul râurilor.

Din nenorocire situația juridică a celor imigrați nu era regulată. Populația română din ținuturile muntoase, — în cea mai mare parte, — nu era supusă sarcinelor domnești. Ea trăise o viață liberă în satele ascunse în sânul munților. In multe locuri ea a avut o organizație independentă. De pildă în Zarand trăiau nobilii castelani români. 6) Imprejurul Bradului, documente vechi din 1415 amintesc despre un voievod român. 7) In timpul lui Mateiu Corvin, cetatea minieră Baia-de-Arieș, a avut un proces foarte mare cu Culzii din Lupșa învecinată.

Când însă locuitorii din munți s'au tras la oraș, părăsindu-și organizația veche, ei își pierdură privilegiile pe care le aveau. Unii au avut norocul să intre în privilegii noui, dar cea mai mare parte au rămas într'o situație neclarificată. Din starea aceasta anormală s'au ivit grave complicații. Situația cea mai nefavorabilă au avut-o locuitorii noui din împrejurimea cetăților montane. Coloniștii din împrejurimea Băiei-de-Criș, Rișca, Karacs, Țebea, cei dimprejurul Băiei-de-Arieș, din jurul Abrudului, Abrud-sat, Cărpiniș și Buciun, se împărtășiră din soarta aceasta tristă. Cu toate că o parte din ei căpătară privilegii speciale dela regii unguri, — dar nefiind organizați, se folosiră prea puțin de această situație. Privilegiile lor nu erau destul de clare asupra drepturilor și de aceia mai târziu se iviră grave neînțelegeri. Evoluția aceasta, cu toate necazurile ei ar fi dus la civilizație și bunăstare dacă n'ar fi fost întreruptă în veacul al XV-lea. De situația nearanjată a unora dintre locuitori, se folosiră în primul rând autoritățile locale pentru a se îmbogăți 8). In anul 1428 regele Sigismund admonestă cu asprime pe funcționarii acestor autorități. Dar în acel timp se ivi un nou dușman al evoluției în persoana episcopilor din Alba-Iulia. Acești bravi servitori ai lui Dumnezeu fură foarte nemulțumiți, că locuitorii români din împrejurimea cetăților montane nu le plăteau dările și căutau să-i silească la plată. Impilările acestea dădură rezultate cât se poate de proaste și în cele din urmă răscoala țărănească din anul 1437. Nemulțumirile creșteau tot mai amenințătoare și numai mulțumită energiei lui Mateiu Corvin, se putu restabili liniștea pe un timp oarecare. După moartea acestuia, haosul se întronă din nou. Pe timpul principilor din Transilvania, Munții Apuseni deveniră cuibul castelanilor jefuitori. Ținuturile montane trecură ca bunuri de stat. Domnitorii lacomi nu ținură seama de privilegiile acestor ținuturi și arendară minele cui vrură. In timpul acesta provinciile miniere se inundară de imigranți turci, armeni, greci și evrei, cari au contribuit și mai mult la dezorganizare. Urmarea firească a sistemului de arendare fu decăderea obștească.

Minele bogate fură în scurtă vreme secătuite de arendașii lacomi, care porniră apoi în căutarea altor afaceri. Sub domnia principelui Gavril Bethlen, care înțelegea însemnătatea montanisticei, sprijinind-o cu privilegii și dispoziții potrivite scopului, soarta minierilor se îmbunătăți întrucâtva. Sub urmașii lui însă, toată bunăorânduiala se prăbuși din nou. Halul de decădere, de sub domnia lui Mihail Apaffy, se oglindește perfect din documentele principelui de pe atunci. La 1667 principele Apaffy trimite o adresă către „bonorum directorum" 9), d. Csügedi, „că mai ales oficianții județeni, mergând între minieri, au făcut abuzuri grave de tot". Peste doi ani impatările principelui erau și mai serioase 10). Prea cinstiții domni atât de mult au jefuit pe minierii de mercur din Zlatna, încât aceștia părăsindu-și privilegiile, s'au refugiat la Almaș, intrând ca iobagi. La 1676 blândul principe trimite „domnilor" o adresă în care zicea: „Venindu-ne la cunoștință faptele Dv., vă facem atenți, nu cumva să credeți, că pedeapsa gravă o veți înconjura, ci pentru nesupunerea manifestată veți fi pedepsiți atât de grav că veți servi și înaintea altora ca trist exemplu". 11) Ce rezultat a avut această adresă se vede din rescriptul anului 1689, în care se cuprind următoarele jalbe: „1) Judecătorului din Zlatna, Ioan Batizi, anual i se plătește mai mult cu câte 36 greutăți de aur, pentru care nu dă chitanță. 2) Pe vremea cositului, lui Balint Doboly, timp de două săptămâni îi cosesc câte șease cosași din trei sate 12). 3) Dela un iobag s'a luat cu forța (nu pe seama noastră) o fâneață de 30 coase, cosită și adunată gata. 4) Cei patru soldați nemți aduși de către schimbătorul de aur Mihail Belényesi, pentru păzirea camerei, și de care nu numai era nevoie, au fost ținuți de pomană, având la ordinul lor câte trei iobagi pentru căratul lemnelor și îngrijitul cailor. 5) Tot iobagii plătesc și predicatorului ungur din Abrud câte 45 florini maghiari, care sumă era plătită mai nainte din casa statului. 6) Slobozii 13) din Zlatna încă sunt obligați a plăti câte 15 florini maghiari". Numai dintr'o singură colonie, atâtea abuzuri, atâtea plângeri aduse la cunoștința principelui.

Cel din urmă prinicpe ardelean n'a fost destul de energic să restabilească ordinea în regiunile minelor de aur. După domnia lui situația deveni și mai grea, cu toate că pe timbul acela era cea mai mare bogăție.

Poezia lui Martian Opitz caracterizează foarte fidel bogăția Munților Apuseni.

E aur în tot locul. Chiar albia de râu
In piatră auriferă săpată-i, ca un brâu
Popor lipit de glie, țăranii dimprejur,
Din râu scot pești de aur strălucitor și pur.
E aur în tot locul, comori, comori adânci
Zac tainic grămădite în munte, pe sub stânci.

Locuitorii provinciei bogate au tot sărăcit, abuzurile au crescut din ce în ce, aducând cu ele șirul de ciocniri sângeroase. Revoluțiile fură înăbușite de stăpânire, dar văile răsunau de cântecul poporului oropsit și pribeag:

„Munții noștri aur poartă
„Noi cerșim din poartă 'n poartă".

In Nr. viitor: **Cine pregătește revoluția ?**

1) Herodot: Hist. IV 10.
2) Vezi lucrările referitoare la aceste chestiuni ale lui Massmann, Carol Torma și Gavril Téglàs.
3) Victor Erdélyi: „Procesul de patru sute de ani". Budapesta 1912 (în limba maghiară).
4) Anton Kurz: „Magazin für Geschichte" etc. Brașov 1846 II. 335 și Fridvalszky: „Mineralogia M. Princip. Transilvaniae" pag. 58.
5) S. Szentkiralyi: „Descrip. mineritului transilvănean" Cluj 1841, pag. 94 (în limba maghiară).
6) Alex. Marki: „Istoria județului Arad". II. 1. pag. 105 (în limba maghiară).
7) Kemény: „Voivozii români din Ungaria de odinioară". 1854 (în limba maghiară).
8) Studiile referitoare am publicat în „Revista Minieră și Industrială" din Budapesta (în limba maghiară).
9) Vezi documentele „Ziarul de montanistică și uzină" (Locurile citate mai sus).
10) Idem.
11) Idem.
12) Abrud-sat, Carpeniș și Buciun.
13) Slobozii sunt atari iobagii, cari sunt scutiți de a servi

Fata dela țară

Aceeași iarbă primăvara crește,
Aceeași iarbă tânără și verde
Ce strânge și destinde ca un clește
Cărarea 'n care urma ți se pierde.

Aceiași vechi mesteacăni stau în cale
Cu-un alb obraz cutat de bătrânețe,
Aceleași frunze freamătă agale
Și-aceleași rândunici îți dau binețe.

Iți mâni pe deal să pască iarbă turma
Si fruntea-ți ștergi cu horbota cămeșii,
Când vântul îți sărută tainic urma
Si rochia când ți-o sfâșie măceșii.

Nu spui nimic: tăcerea te 'mpresoară
Și turma te ascultă ca pe-o zână
Din bazmele ce eu odinioară
Ți le spuneam ținându-te de mână.

Ades visezi pe-un tânăr ce-o să vină
Dintr'un oraș ce știi doar că-i departe,
Si 'n care s'a 'ngropat luând lumină
Si 'n care stă ursuz să 'nvețe carte.

O, nu-l mai aștepta făcând pasențe
Pe iarba ce murmură cu mirare,
Fiindcă tu, cu hainele-ți în zdrențe,
Ai sufletul cu mult, cu mult mai mare.

IOAN CIORĂNESCU

Cuibul

Am fost un cuib — o mână de pământ
de care-o pasăre s'a îndurat
și-a ciugulit-o de pe-un mormânt
și-a frământat-o 'n gândul ei curat.

M'a aninat cu grijă, bob cu bob
pe subsuoara unei crengi de fag
și m'am legat să-i fiu pe viață rob
și m'a 'ncălzit cu-aripa ei de drag...

Am tăinuit-o 'n mine — adăpost
de ploaie, de furtună, de dușmani:
simțeam că 'n lume am și eu un rost...
dar nu simțeam că trec nici luni nici ani...

Căci pasărea 'nșira pe fir de-argint
mărgele limpezi — cântece de rouă,
făcea din clipe—boabe de alint,
din fiecare zi—o salbă nouă...

Veni o zi, de care m'am temut...
simții atunci că pasărea-i bolnavă;
tot cântecul murea în ciocul mut
Și 'n ochi, lumina toată din dumbravă

Azi iarăș sunt o mână de pământ:
s'a stins de-acuma pasărea măiastră
și'n fâlfâitul ei de aripi, sfânt,
muri în mine-o flacără albastră...

PETRE STRIHAN

Sonet

Cu ură, nepăsare sau iubire,
Bat vânturile vieții, bat stihine:
Iți sorb și liniștea și visele din tine;
Tristețea morții lunecă 'n neștire.

Plâng oamenii, 's senini sau râd: Ce-i bine
Din toate astea, — cine are știre?
Atâta știm, că viața e simțire —
Și trebue trăită cum ne vine:

Amăgitoare, rece și stăpână...
...In noi, cenușa ei va să rămână:
Un pumn de amintiri; și 'n urmă dorul.

De-a-i tâlmăci din ele, trist, fiorul...
Și-i vom dori eterna ei minciună
Zadarnică, fiind nici rea, nici bună

MIRCEA GHEORGHIU

Sensibilitate decadentă

de LUCIAN BLAGA

Cum era sufletul oamenilor cari au creiat cultura impresionistă?

Mărturiile prețioase despre viața lor lăuntrică nu ne lipsesc, le avem chiar într'un număr cu mult mai mare de cât despre sănătoșii lor predecesori mai puțin înzestrați cu darul autoanalizării. Mulți dintre cei ce au creiat cultura sfârșitului de veac trăesc încă între noi... mirându-se după obiceiul, în care se amestecă mult orgoliu, al bătrânilor de isprăvile puțin înțelese ale tineretului de-o structură sufletească ce diferă așa de bărbătește de a lor. Dar ce să faci? Vremea trece și stilurile de viață se schimbă.

Arta impresionistă fixa impresii momentane, se hrănia din nuanță, reda finețea senzației imediate. Dela formulă putem trece la deducții. Un suflet care-și întinde tentaculele spre lumea în veșnică schimbare a impresiilor, trăind în ele și prin ele, sfârșește prin a-și pierde firul substanțial. Individul devine tot mai mult o multiplicitate de euri momentane: sufletul intră în dezagregare confudându-se fără rezistență cu clipele în cari se desfășură. O anumită continuitate sufletească firește că nu i-se poate tăgădui impresionistului, dar continuitatea aceasta nu e de conduită, nu e linia de caracter, ci o continuitate pur psihologică—de curgere, cum e cea a râului care se limpezește și se tulbură după cum e cerul supt care și-a săpat alvia și după cum e pământul în vinele căruia își poartă nestatornicia apelor. Impresionistului sau „decadentului" cum i se mai zice, îi lipsește axa interioară, dar nici nu ține să aibă o astfel de axă fiindcă aceasta i-ar zădărnici mobilitatea vaporoasă în care se complace. Decadentul trăește din „moment" pentru „moment": Tot sufletul lui ia forma lucrului pe care-l sesizează în grabă. Decadentul nu reacționează la impresii prin fapte cari le fac utile vieții sau prin gânduri cari le ridică într'o lume de entități abstracte, el trăește pentru impresia în sine, pe care o lasă să vibreze în voie sub bolțile eului său pasiv. Decadentul nu are diagonale sufletești, el se țese din miile de stări pe cari realitatea le stârnește fără logică în interiorul crisalidei sale. Materia cenușie a decadentului e suprasensibilă, dar nu mai e capabilă să împrumute lumei exterioare acea geometrie de mare linie care dă intelectului siguranță, pasului orientarea și privirei hotărârea. Suprasensibilul, decadentul se lasă sugestionat de o culoare cu cât e mai vagă, de-un lucru cu cât e mai fără de contur, de propriul gând cu cât e mai șters și mai fantomatic. Una din cele mai desăvârșite expresii ale acestui spirit e desigur muzica lui Debussy.

Muzica lui Debussy, departe de orice logică care s'o rotunjească într'un tot cu încheieturi organice, se desfășură în „construcții vizibil aeriane și fragile cărora le lipsește osatura" (Laloy). Materia ponderabilă dispare din ea, cum filozoficește a dispărut din analizele fizicale ale lui Ernest Mach, contimporanul lui Debussy. Conturul tonurilor se șterge cum în psihologia lui Bergson, dușmanul atomismului psihic, se șterg contururile între stările de conștiință.

Debussy se ridică împotriva monumentalului wagnerian pe care-l găsea prea sistematic, prea arbitrar și tematic... Muzica lui Wagner era de fapt o construcție alături de realitate, care s'ar putea asemăna cu ideologia metafizicianilor romantici (nu în zadar a fost influențat de ei în părerile sale teoretice asupra muzicei). Muzica lui Debussy ocolind orice ideologie, dă expresie realităților sufletești celor mai puțin consistente, celor mai fragede și mai apropiate de inconștient, fără patos, fără retorică. Metazifica impresionistă nu e de idei ci de presimțiri... Ii lipsește **palpabilul** care intră în formule; pentru a înțelege bună-oară metafizica bergsoniană trebue necontenit să ieși din zalele cuvintelor cari acopăr corpuri strict delimitate în spațiu; pentru Bergson nu există „lucruri" ci numai deveniri și continuități vagi fără margini. Prin absența elementului palpabil și a formelor matematice din ea, muzica lui Debussy pare o ilustrare a acestei metafizici, sau dacă voiți—invers: metafizica lui Bergson. pare un comentar al artei lui Debussy.

Debussy avea legături conștiente cu literatura timpului său, dovadă textele în cari și-a țesut din umbre și murmur muzica poezii de Verlaine, de Mallarmé, teatrul lui Maeterlinck. Ea va da deci nuanță înainte de orice după sfatul artei poetice Verlaine, ea va lupta împotriva sintaxei cu care ne-au obișnuit veacurile cum face Mallarmé, va sugera atmosferă și va exprima taina presimțită de Maeterlinck. Elementele cari alcătuesc armoniile lui Debussy nu au precisiunea intelectuală a celor ce fac armoniile lui Wagner; s'ar putea zice: armoniile lui Debussy sunt mai puțin clare, iar disonanțele mai puțin strigătoare ca ale lui Wagner. Debussy urmează cu acestea, inconștient firește, indicațiile psihologiei impresioniste: stările simultane ale sufletului se pătrund reciproc împrumutându-și reflexele, ceeace face ca întregul acestor stări să plutească într'un vag indefinibil... Și aceleași psihologii îi urmează Debussy și atunci când ocolește orice construcție simetrică, orice matematică temporală cu succesiuni de motive previzibile. Nu spunea Bergson că sufletul omenesc, în fiecare clipă altul, se mișcă pe un plan imprevizibil?

Substanța muzicală la Debussy e de fapt lipsită de substanță: ea se pulverizează organizându-se din nou, liber, pe un plan de creație și de ezitare, pe un plan de plutire în nesiguranță; ea are o creștere imprecisă și scapă oricărei logice care ar încerca s'o articuleze.

Debussy se adresează sensibilității, cum Bergson se adresează ghicirei instinctive.

Sufletul decadent e înainte de toate **sensibilitate**, numai în al doilea rând — **gând** și aproape deloc ceeace e timpul de azi: **vrere...**

Generația tânără care a urmat impresioniștilor pe la 1910 și e astăzi în plină desfășurare de steaguri, și-a pierdut în mare măsură simpatia (nu și interesul istoric) pentru natura problematică, ultradiferențiată, fără axă și cu substanța nervoasă pulverizată a decadentului.

FLUTURII

Comedie în versuri

de CORNELIU MOLDOVANU

PERSOANELE:

LORA, 20 ani.
MIREL, poetul blond, 25 ani.
REMIL, poetul brun, 25 ani.
ANDREI, tâmple cărunte, 35 ani.
UN VIZITATOR, provincial, 50 ani.
UN CHELNER.
CAȚIVA VIZITATORI.

LĂMURIRI

LORA:

Costum alb de vilegiatură, pantofi, pălărie de pai, etc., Rachetă de tenis în mână.

MIREL și REMIL:

Mică diferență de îmbrăcăminte. Pantofi de tenis, pantaloni albi, sacouri ușoare. Valiere exagerate, panamale pe cap.

ANDREI:

Elegant și corect. Poartă șapcă cum se obișnuește la mare.

VIZITATORUL:

Haine de dril, guler și cravată după moda veche. Poartă ochelari și fumează cu țigareta.

TUTTI:

Imbrăcămintea puțin exagerată, ca astfel să se armonizeze cu atmisfera de poezie. De altminteri, acordurile îndepărtate ale unui vals franțuzesc, vor înlesni firescul dialogului versificat.

INTERPRETAREA:

Allegro-scherzando

Acțiunea se petrece la Constanța, într'o zi frumoasă de August.... O terasă pe țărmul mării. In stânga, o aripă a unei vile cu etaj și mansardă. Firmă: „Vila Belvedere". Balconul înflorit, ferestrele deschise, perdele fluturând în vânt... In fund balustradă de fer către larg... Din dreapta, până spre mijlocul scenei, grădină. Culise de frunziș și acățătoare,—tulpine de trandafir în primul plan, în dreapta, o masă cu o umbrelă colorată, scaune, fotoliuri de grădină, un scaun-leagăn. In stânga un singur fotoliu de pai. Aproape de balustradă, o bancă de fer cu spatele la public. Pe alee, jucării de copii, risipite. Pe masă, ziare, reviste ilustrate, o cutie de țigări, etc. In vârful unui baston înfipt în pământ, șapca lui Andrei... Se zărește în fund țărmul stâncos, marea sonoră. In ultimul plan doi-trei vizitatori: o doamnă trecută, un grand-papa" adormit cu ziarul pe genunchi etc., care vor dispărea pe rând în cursul scenei întâia.

SCENA I.

ANDREI — UN VIZITATOR — UN CHELNER

ANDREI, care s'a sculat târziu, stă răsturnat în scaunul-leagăn, fumează, din când în când cască, apoi frunzărește revistele ca să-i treacă vremea. VIZITATORUL, așezat pe bancă, cu spatele la public, își face neîncetat vânt cu pălăria. CHELNERUL aduce din vilă un ziar pe ramă și o tavă cu o sticlă de licheor și un pahar... Geamandura, zgomotul valurilor, acordurile limpezi ale unui vals francez la cazino.

CHELNERUL

Lovind în treacăt cu ziarul pe vizitator, care se întoarce:

Pardon....

Așează serviciul, toarnă:

Ați dormit bine?

ANDREI

Soarbe și apoi cască

Nu prea. Numai opt ceasuri.
In vilă e un zgomot, auzi atâtea glasuri
Și sonerii, și larmă, și pași pe coridor,
Se aude giamandura, când mai tare, când mai încet.
Concertul giamandurei, sirena la vapor,
Sau huiduit pe stradă, sau la vecină șoapte.....

CHELNERUL

Dar marea care geme și urlă'ntreaga noapte!

ANDREI

Eu unul n'am ce zice, ca un butuc, dorm greu,
Dar tot aud pe alții plângându-se mereu....
se scoală, arată plictisit către fund:
Și mai ales pustia albastră care geme!
Pauză
Domnul dela treizeci s'au sculat?

CHELNERUL

zâmbind, face semn spre mansardă

Foarte de vreme
Numai d'mneavoastră singur vă deșteptați târziu
In vila *„Belvedere"*... La unsprezece...

ANDREI:

Știu.
Ei bine, ce vă pasă?... Costă mai scump?... Plătesc.

CHELNERUL

Zăpăcit

Scuzați vă rog, am spus-o... nu ca să vă jignesc...
La „noi" ori cine poate să doarmă cât îi place.

ANDREI

Chelnerul se închină

Hai șterge-o și lasă-mă în pace.
Pauză
Ascultă, zici că domnii de la treizeci sunt sus?

CHELNERUL

insinuând:

Ași! Domn'Andrei, de unde!... Cum s'au sculat, s'au dus
Nici n'au luat cafeaua... Cântau...

ANDREI

Cât era ora?

CHELNERUL

Dăduseră 'ntâlnire la opt duduei Lora
Și...

ANDREI

încruntat

Bine-bine, du-te.
Șieși, cu ciudă:
Mereu cu „ea"... Ciudat!
Cum văd poeții cată pe dracul...
Combinând ceva:
Minunat!

CHELNERUL

revenind

Permiteți, pentru „notă", să 'ntreb domnu'Andrei,
Plătiți și...
arată spre mansardă
..pentru domnii?

ANDREI

Da-da! Și pentru ei.

Chelnerul se închină, vrea să plece. Andrei se plimbă câtiva pași, nervos. Apoi, strecurând chelnerului un bacșiș,

Ascultă, domnișoara a spus ceva de mine?

CHELNERUL

Nimic.

ANDREI

Nici eri, nici astăzi?...

CHELNERUL

mințind vădit:

Ba da, vorbea de bine

Andrei, necăjit, concediază chelnerul, apoi se așează, toarnă un pahar, rămâne o clipă pe gânduri. Vizitatorul, care se ridicase, se apropie. E descheiat la vestă și-și face într'una vânt cu pălăria. Andrei, ridică ochii, dar plictisit îi lasă iar pe revistă, nu-l ascultă.

VIZITATORUL

Vă cer frumos ertare... Dați voe?...
se așează
Ce zăduf!...
Sunteți de mult pe-„acilea"?... Frumoasă vreme!!...

ANDREI

nu-l ascultă

Uf!

VIZITATORUL

Eu sunt numai de Miercuri, și mâne plec acasă,
La țară, în Piua Petrii... Mă plim și eu, ce-mi pasă,
Bani am, și-apoi sunt singur, de nimenea n'am zor
He-hei!... știu eu, nepoții m'așteaptă ca să mor,
Dar vezi, nu-s prost: mai bine las tot pentru flotilă...
Ce zici?... Nu zici nimica?... Socot că nu-ți fac silă?...
pauză
Mâni plec, mi-e dor de-acasă... Și-apoi, eu nu fac băi,
Doar nu-s bolnav... Imi place să fiu eu cel dintâi
La plajă, dimineața, știi, cântă minaveta,
Te mai distrezi, gustându-ți cafeaua și gazeta...
Cât o fi ceasul oare?
se uită la ceas
O șterg, că e târziu,
Ne mai vedem pe-„acilea", că mai viu eu, mai viu...
Se ridică Andrei se uită după el. Mirel, Remil și Lora apar în fund. Vizitatorul se întoarce:
Văzui intrând doi tineri... Sunt frați pe cât se pare,
Ori prieteni buni. De sigur că s'au plimbat la mare..
se așează iar:
Eu nu pricep ce gust e să stai așa năuc,
Cu ochii duși în zare... M'ași plictisi...
se uită iar la ceas

Corneliu Moldovanu

Mă duc...
Mă duc acum la poștă, aștept niște parale...
Dar tânăra de colo?...
Andrei se întoarce și privește radios pe Lora
E fata dumitale?

ANDREI

jignit

Ce imbecil!

VIZITATORUL

gata să plece

Mi-e teamă să n'ajung prea târziu..
Știi, post-restantul.. Lasă, că mai viu eu, mai viu..
Se întoarce din drum
Uitam să-ți spun, pe mine mă cheamă... La ureche!
îi șoptește:
Și d'mneata râzi?...

ANDREI

Ce nume poznaș!

VIZITATORUL

Poreclă veche!
„Primarele îmi spune să-l schimb, dar eu nici gând....
Nu-i românesc?... Atuncia?... Mă duc, dar viu curând.

Vizitatorul pleacă în sfârșit. Râsete și mișcare în fund Lora face o gamă de râs argintiu, apoi intră în vilă: „La revedere!..... La revedere!....." Andrei se uită lung după ea, dar când poeții se apropie, ia o înfățișare serioasă.

SCENA II.

ANDREI—MIREL—REMIL

MIREL

expansiv

Ce fată delicioasă!... De-ai ști, Andrei.. Păcat
Că n'ai fost azi la tenis...

REMIL

puțin rezervat:

Ce bine ne-am distrat...

ANDREI:

Cum văd, v'a prins cocheta pe amândoi în mreajă..
Sunteți mereu cu dânsa în parc, pe dig, la plajă,
In tren ori în trăsură, în barcă sau pe jos...

MIREL

triumfător

Iți pare rău?

ANDREI

fals

Vezi bine...

MIREL

Ori poate ești gelos?

REMIL

înțepat:

Dragă Andrei, mă iartă, dar te găsesc ridicol,
Ce rost au toate astea? Vezi oare vre-un pericol?

MIREL

făcând semn spre vilă:

E vorba de... „fetița"?... Atunci, ești un copil!

ANDREI

De ce-mi dai „tu" răspunsul în locul lui Remil?

REMIL

Mă rog, poate că dânsul e mai îndreptățit
Ca să te lămurească...

ANDREI

Destul. M'am lămurit.
Ți-ai încurcat simțirea în scumpele-i dantele..
Dar tu, vin mai aproape... Tu, ce-mi răspunzi, Mirele?

MIREL

glumeț, făcând gest ca la joc de cărți:

Eu ca la... „maus", trec mâna... N'am carte și sunt mut

ANDREI

insinuând

Ai „dama"!

MIREL

„Pas!"... Cu „dama" nu bat.

ANDREI

Eu am bătut!
Cum? tot n'ați prins de veste, naivi, sărmani de voi.
Că păsărica asta vă joacă pe-amândoi?
V'ați întrebat o clipă ce vrea, care-i e rostul?

MIREL

Ci, nu te mai aprinde...

REMIL

Și nu mai fă pe prostul..

ANDREI

Continuând, cu gesturi de evocare:

N'are nimic... Ca fizic, nimic distins și nou,
Dorinți de lux ca zestre și.. mofturi ca trusou
Păpușă zugrăvită cu sufletul pustiu,
O statuă de pudră... Automat zglobiu
Pe care-l animează în baluri feeria...
N'a învățat la școală decât cochetăria,
Arta epistolară, vre-un nume de-ajutor
Și câteva romanțe picante de amor.
Cultura-i datorită jurnalelor de modă,
Din clasici nu cunoaște nimic, măcar o odă..
Doar câteva romane... Pun rămășag de-o ști
Un vers de Eminescu nau de Alecsandri...
pauză, aprinde o țigară:
La teatru dacă merge, privește, nu ascultă, —
Vine târziu anume, s'o vadă lume multă
Cum se ivește 'n umbră la 'ntârzieri.. exacte:
Căci ea vine la teatru mai mult pentru antracte
Când se vorbește în lojă și e lumină 'n sală
Eșind în evidență coafura-i triumfală...
A doua zi, 'n ziare, urmând un vechi refren,
Se uită de-i trecută 'n pomelnicul „monden"..
Remil și Mirel par plictisiți
Și de cumva n'o cheamă pelerinajul trist
Și 'n ziua ceia n'are ședință le..... dentist,
la ceaiul la *„jourfixe"*, dansează 'n alt salon,
Ori... face exerciții de flirt la telefon...
Incolo, restul zilei, monotonie sfântă!
Ia doctorii, visează, se plictisește, cântă,
Și printre-atâtea visuri de rochii și dantele —
Nu cugetă romantic la prinți sau la castele
Ca fetele din vremuri... Nu!... Visul ei umil:
E-un prost bogat cu nume și cu... otomobil!...

MIREL

se apropie de masă și privește eticheta sticlei:

Cam scumpă.. „eloquența"!

REMIL

distrat:

Exagerezi Andrei.....

MIREL

arătând sticla:

Continuă!... Odată ești inspirat de zei!...

ANDREI

Mă rog, cer mii de scuze... Pe lângă-acestea toate,
Păpușa noastră scumpă mai face.. caritate;
Dă baluri *„pour les pauvres"*, chermeze *„pour les gosses"*
Dar o desgustă halul poporului de jos...
De-aceia-i umilită, „vexată" în mândrie,
Când merge două zile pe vară la moșie:
Țăranii noștri-s leneși, și răi... de n'am cuvânt...
Și-*„après tout"* se răscoală, cerându-ne pământ!
Pauză. Mirel și Remil cad pe gânduri
Și-apoi, priviți-o bine, mai dezinteresat:
Nu-i nici măcar frumoasă... Un căpușor frizat
In care numai gânduri mintoase nu încap;
Mereu fără astâmpăr, dând ochii peste cap,
In bal e piruetă și argint viu la sport:
Mașină de surâsuri și fonograf de *„flirt"*!...

O tăcere. Mirel și Remil șovăesc între vis și realitate. Replicele sunt sfioase. Se încurajează unul pe altul. Un mic „crescendo" patetic.

REMIL

O, dac'ai ști ce suflet!

MIREL

Ce armonii și grații!
Ce farmec!...

REMIL

Ce splendoare!

MIREL

Ce fine variații!

REMIL

Misterios și dulce-i divinul ei portret!....

ANDREI

tăindu-l:

Iluzie de artă, extazuri de poet!...
E una și aceiași cochetă, triumfală,
De râde sau de plânge, nesinceră, banală, —
Aceleași vorbe goale și-aceleași reci suspine,
Aceiași dacă pleacă, aceiași dacă vine,
De-o vezi stând visătoare ori de-o privești umblând.

MIREL

Dar ochii ei sunt tainici și glasul ei e blând

ANDREI

fără să fi ascultat

Efecte de lumină și studiu în oglindă,
Costume scump plătite, doar-doar or ști s'o prindă?
Modista și „taiorul" i-au fabricat splendoarea,
Iar pudra și carminul—obrajilor culoarea,
E plină de cusururi ca toate pe pământ...

REMIL

Când vine, e-o poveste, când trece, e un cânt!

Lora apare prin fund cu un mănunchiu de flori, se ascunde după un boschet și ascultă nezărită

MIREL

tot mai aprins evocator:

Ivirea ei: mirajul de lună pe ninsoare...
Obrazul ei, o spumă—senina-i frunte, soare!
Privirea numai aur, iar vorbele-i, cristal,
Ușoară ca un flutur, zglobie ca un val..
Surâsul ei—legendă, poemă al ei gând.

REMIL

suspinător

Și ochii ei sunt tainici, și glasul ei e blând!...
Sunt ochii ei ca seara, privirile ca zorii,
Și părul ei ca noaptea ce-o înveștmântă norii,
Mlădie ca o floare ce se desmiardă în vânt..

MIREL

ca'n vis:

Când vine e-o poveste, când trece e un cânt!

REMIL

urmărindu-i parcă trecerea

In urma ei tăcerea se'mbracă 'n armonie,
Ecoul adierii se schimbă 'n frenezie;
Deși s'a dus... dar umbra-i plutește luminând...

ANDREI

tăindu-i vorba, fără să fie auzit de Lora care e în al șeaptelea cer.

Știu, ochii ei sunt tainici și glasul ei e blând..
Inchinători la stele, treziți-vă odată;
Văd bine că vi-i dragă, vi-i mintea fermecată.

SCENA III.

LORA — apoi ANDREI, Mirel, REMIL

Poeții rămân pe gânduri. Se așează pe rând, unul în dreapta, altul în stânga. Mirel scoate din buzunar un volum. Nu poate citi. Găsește printre file fotografia Lorei. Clipe de extaz aproape comic. Remil migălește pe un carnet versuri, numărând silabele pe degete și făcând gesturi de un comic discret. Andrei, fumează, bea, din când în când își aruncă ochii cu ironie asupra lor. Lora, cu capul gol înaintează puțin. Nezărită, sieși:

LORA

Ași sta o viața 'ntreagă în umbră să-i ascult...
Dar, care mă iubește din amândoi mai mult?
Pe cine-a mea privire îl tulbură cu-o rază,
Și cine mă dorește, și cine mă visează?..
Și care este semnul distins între-amândoi:
arată spre Remil
E vechea suferință?..
arată spre Mirel
Ori lacrimile noi?..
Când unul îmi vorbește, cellalt parcă suspină,
O frunte se 'norează — cealaltă se 'nsenină, —
Când unul gustă mierea din zâmbetul cules,
Cellalt coboară ochii și plânge neînțeles...
E veche suferința, ori lacrimile-s noi?..
ridică din umeri
Imi plac de o potrivă și dragi mi-s amândoi...
Mirel e blond ca visul — Remil e o noapte sumbră.
Mirel e numai soare— cellalt e numai umbră,
Tăcerea lui vorbește un grai misterios...
Ciudat!.. Ce n'are unul e 'n cellalt un prisos..
Iubesc de o potrivă și lipsa și prisosul
In cel sfios — istețul, în cel isteț — sfiosul!
se apropie de grup

MIREL

exagerat:

Apropie-te cântec!

Continuarea în pagina V-a

REMIL

O vin, lumina mea!

LORA

le dă câte o floare, ei o pun la butonieră.

In sufletele voastre să înfloresc ca ea!
Miresmele-i suave să ningă poezie,
Și tot asemeni dragă eu să vă fiu...

ANDREI

glumeț:

Dar mie?

Lora face semn cu degetul: „nimic".

MIREL

Ești cântecelor doamnă și inimilor sora,
Un semn al tău, aprinde în gând o auroră,
Melodioase ritmuri culegem l'al tău mers,
Iar râsetele tale sunt rimele la vers...

ANDREI

sie-și:

Poftim! Câte năzbâtii au debitat poeții!..

LORA

decretând:

Destul vă risipirăți comoara frumuseții!..

REMIL

precum ar continua pe Mirel:

Asemeni unei ape și limpezi și curate,
Ne răcorești durerea cu șoapte fermecate,
Mâhnirea tu ne-o mângâi cu lacrimă de zori
Și 'n sufletele sterpe faci să răsară flori...

LORA

visătoare:

O, da!.. Sunt ca o apă sălbatecă, de munte,
Ce'n curget nu 'ntâlnește nici târg, nici sat, nici punte,
Nimic dintru a lumii deșartă întocmire..
Ci singură, sglobie, mireasă fără mire,
M'avânt oglinditoare a cerului senin
Spre zarea fumurie ce-ascunde-al meu destin;
Din limpedea mea cale nimic nu mă abate,
Nu fac popas de noapte prin lunci întunecate,
Arareori din fugă privesc un peisaj,
Și cânt, și de plăcere, și ca să-mi fac curaj..
Și iarăși înainte orbește mă avânt
Spre zări necunoscute, și iarăși plâng și cânt..
Știu eu care mi-e soarta?.. M'oi cufunda în mare
In surda veșnicie de valuri călătoare
Ce 'n muget de vârtejuri, în larg m'or asvârli?...
Ori, poate 'n drum, aproape, îndată, chiar aci,

arată spre poeți, ademenitoare:

Un râu voinic, puternic, cu zale de oțel
S'o 'nduplеca de mine și m'o lua cu el!..
Știu eu?..

Pauză.

Dar până-atuncia, când întâlnesc în cale
Inlforitoare țărmuri și-aud cântări pe vale,

se reazemă de poeți, insinuată:

Mă leagăn cu plăcere și veselă tresalt,
Mă reazăm cu 'nsetare de-un țărm și de cellalt,
Și unda veșnic clară, cu străluciri de rouă,
Sărută doritoare grădinile-amândouă, —
Și astfel sporește floarea la țărmii amândoi...
Eu sunt o apă clară, iar țărmii sunteți voi!

Poeții rămân visători. Andrei, după o pauză de gândire, grav:

ANDREI

Amici! Nu vă încredeți, feriți-vă de apă:
Incet, pe nesimțite, ea rupe, roade, sapă
Și sărutând rodirea protivnicului mal
Ii surpă temelia cu desmierdări de val,
Adăugând la unul ce altuia îi sfarmă —
Dar când un țărm sporește, vai! celălalt se darmă...

apoi glumeț, sorbind un pahar:

Și-apoi chiar moș Ulysse, războinicul faimos
A spus-o... Imi e martor, Homer...

LORA

Răutăcios!

Un om care trăiește ca vitele, sadea:
Și zi și noapte doarme, iar când nu doarme, bea,
Și când nu bea, — se 'ntâmplă în foarte rare dăți,
Atuncea te pândește să-ți spue răutăți...
„Quel type"!..

își pipăe obrajii cu dosul palmelor. Către Mirel:

Dă-mi săculețul!

Se uită în oglindă. Apoi răscolește prin sac:

Dar unde-i pudriera?

Se pudrează. Gata să plece, către poeți:

Vi-l las, să-l dați la brazdă puțin cu maniera...

către Andrei:

Scutește-mă de-acuma... De-altminteri, o doream.

ANDREI

zâmbitor, arată la butonieră:

Dacă-mi dădeai o floare și mie, te scuteam!

Lora, furioasă, rupe o tulpină de trandafir. Se înțeapă, o doare. Duce degetul la gură. Apoi cu ciudă:

LORA

Na! Ține-o ca răsplată pentru al tău cuvânt...

ANDREI

Sărută tulpina de trandafir. Sie-și

De-așí răsădi eu creanga aceasta în pământ,
Poate 'ntr'o zi ar crește flori două pe tulpină,
Și viața mi-ar fi soare, și sufletul grădină!

Face un gest de resemnare. Apoi se închină cavalerește cu creanga precum ar fi o spadă

LORA

supărată:

Ce fel de Băi sunt astea? Nimic! Nici o plăcere!
Ar trebui guvernul să ia măsuri severe:
Nu poți să mai răsufli de două săptămâni,
Cocote pretutindeni și craidoni bătrâni —
Noi fetele stăm triste și „ele" sunt curtate:
Riscăm ca să rămânem în veci nemăritate...

Către Andrei, plecând

Urâtule!

REMIL

Pleci, Lora?

MIREL

Da! Viu îndată...

REMIL și MIREL

lingușitor

Un veac de așteptare!

ANDREI

măsurând-o cu ochii în trecere

He-hei!.. Frumoasă fată!

SCENA IV.

MIREL — REMIL ANDREI.

REMIL

Andrei, să nu te superi....

ANDREI

pipăindu-și buzunarul

Iți trebuie ceva?

REMIL

Nu!

cu bonomie

Te-ai purtat nu tocmai cuviincios cu ea...

MIREL

aspru

Ai fost de-o politeță, „monșer", cam grosolană...

REMIL

Ea, e un suflet gingaș, ființă diafană,
Și tu ai fost crud, aspru.....

MIREL

Barbar, nedelicat!

ANDREI

ironic

Cum văd, o provocare?.. Ei bine: nu mă bat!
O, nu! copii... Atâta curaj eu n'am, v'o jur,
Chiar dac'aș trece în ochii mulțimii drept sperjur;
Prefer „proces-verbalul" atâta de poznaș,
Și iscălesc eu singur că sunt fricos și laș...

REMIL

Răspunzi mereu alături.

MIREL

Din glume faci refren...

ANDREI

apucându-i pe amândoi de mână:

Așa dar... îmi propuneți o pace pe teren?..
Atunci copii, stați colea. Așa! Acum v'ascult:

șiret:

Să-mi ceară socoteală... care-i în drept mai mult?

REMIL

Iar?

ANDREI

Ard de nerăbdare să știu cum merge valul:
Și care-i favoritul, și care e rivalul,
Pe cine îl iubește întâi, pe care-apoi
Și care-o să rămână... mofluz din amândoi?

REMIL

încurcat

Exagerezi, amice...

MIREL

încurcat:

Dar nici vorbă de asta..

ANDREI

Parol că nu-i nimica? Parol?.. Atuncia basta!

MIREL

cu o tristețe comică:

Mult mai presus e dânsa de orice simțământ...
Motiv de poezie...

ANDREI

brutal:

Și „leit-motiv" de cânt!

Nu mai umblați cu fleacuri... Motiv de poezie?.
Eu unul vreau să aflu: cui îi va fi soție,
Cine s'o strângă 'n brațe, s'o frângă de mijloc,
Să-i soarbă de pe buze cuvintele de foc?..
Care din doi e vrednic apoi să se grăbească,
Căci dânsa fată mare doar n'o să 'mbătrânească:
Când nu se uită nimeni la mărul copt din pom,
Atunci îl fură altul... Și vezi: acela-i „om"!

MIREL

Vorbești cam într'aiurea...

REMIL

Lichiorul e pricina..

MIREL

Te-agăți de amănunte ca să descoperi vina
Discordiei ce-ți pare să fie între noi...

ANDREI

continuând intriga:

Mai bine decât „altul" s'o ia unul din voi.
Cu felul ăsta ceilalt va mai putea s'o vadă,
Să-i râdă, să-i vorbească..... întâmplător... pe stradă,
Sau chiar..... intim!... Folosul, vedeți, nu-i tocmai mic,
Căci doar va fi nevasta celui mai bun „amic"...
Pe când dac'o ia altul, străin, necunoscut,
S'a dus orice speranță, norocul e pierdut!

MIREL

protestând aparent

Nu mi-a trecut o clipă prin gând.....

REMIL

încurcat

Cum ți-am mai zis-o.....

ANDREI

tranșant

Atunci dați pace fetii.... Destul a-ți compromis-o.
Cu versuri dedicate 'n albumuri și reviste,
Cu-a voastră curte toantă, cu-a voastre mutre triste,
Gândiți-vă mai bine la cele ce v'am spus
Și vă 'nțelegeți iute....

Pleacă. Poeții rămân dezorientați. Andrei se plimbă prin fund, apare și dispare: stă la pândă

SCENA V.

REMIL—MIREL

REMIL

Unde-i Andrei?

MIREL

S'a dus.

pauză, apoi mașinal:

Cât de frumoasă-i marea!

REMIL

idem, apoi pauză:

Și ce albastru cer!

MIREL

Andrei, așa cum este, e om de caracter.

REMIL

Prea pozitiv.

MIREL

Nu-mi pare.... Ce-i drept, nu se prea pierde
In fraze și nuanțe; ți-o spune 'n față, verde.

REMIL

Prea s'a purtat cu fata brutal, fără motiv,
Și-a fost din cale-afară de dârz și guraliv —
Ca și cum noi, Mirele, pierim de dragul ei....

MIREL

Eu nu.

REMIL

Eu nici atâta.

MIREL

Mai știi, poate... Andrei.

după o pauză:

Eu, unul, nici odată n'ași îndrăzni să cer
O fată de nevastă..... De-aceia, nu mai sper....
Presimt că m'ar cuprinde o teamă nefirească:
Și c'o să mă refuze și c'o să primească.

REMIL

după o pauză:

Ce crezi, Mirel, de Lora: cam câtă zestre are?
E 'ntr'adevăr bogată?.... ori nu?

MIREL

surprins

Ce întrebare!

De ce mă 'ntrebi un lucru de care eu n'am zor?

REMIL

sondând:

De ce?.... Mi-am pus în minte cu ea să te însor....

MIREL

Insoară-te pe tine!.... Eu vreau ca să rămân
Cum sunt, viața 'ntreagă.... Nu-mi trebue stăpân...

pauză

Știi tu câte fascicoli cuprinde căsnicia
Acest roman prozaic? Știi?

enumărând pe degete

Coșnița, chiria,
Olteanul, lăptăreasa, cocs, lemne, vin, găzar,

REMIL

chibzuind

Dar banii de pe mode?

MIREL

Și cei de buzunar?....

Dar slugile?.... Lămpi sparte, odăi nemăturate, —
Ești urmărit oriunde de miros de bucate,
Vrei să lucrezi și cauți în cuibul conjugal
Un colț, — dar nu poți scrie de praf și de scandal...

pauză

Dar grijile, mărunte ale economiei?
Dar doctorii, pisica, și câinii, și.... copiii...
Să-ți îngrijești soția ca pe un diamant,
Nimic să nu-i lipsească, nimic!.... nici chiar amant....
Vezi, dragul meu, de-aceia socot că nu e ora
Ca să clădesc castele pentru duduia Lora!

fals

Și-apoi, nici nu mi-e dragă.... Imi place, drept să-ți spun,
Pe când tu, dragă „maistre", ești după ea nebun...

REMIL

Nu mă cunoști. Imi place, dar pân' la nebunie,
E tot atâta cale ca pân' la cununie....
Poetul să nu-și vândă viața nimănui:
Să cânte, să viseze, urmând menirea lui!
De-aceea, eu ca preot în templul poeziei,
Nu-mi vând singurătatea bogată-a fantaziei
Pe proza conjugală a unei domnișoare, —
Nici zestrea sufletească pe-o zestre..... sunătoare....
Poetu, 'n lumea noastră, deși e-un nepoftit,
Găsește pretutindeni un scaun.... pregătit.

MIREL

La ce atunci sclavia pe alții îi înveți?

pauză, apoi repede:

Și totuși, n'ai dreptate. Știu foarte mulți poeți
Ce-au scris în căsnicie tot ce mai bun au dat:
Shakespeare, Hugo, și Goethe.... Rostand, e însurat,
Orb de n'ar fi fost Milton, n'ar fi rămas becher,
Ori Leopardi gârbov... Se crede, chiar Homer...

REMIL

Mirele, lasă gluma: s'o pierzi ar fi păcat!

MIREL

Nu țiu de loc amice să fiu....

face gestul

„încoronat"!

REMIL

râzând cu ciudă:

Nu-ți fi teamă, dragă. Depinde de noroc....
Câștig și risc — e lege.

MIREL

Nu vreau să risc de loc.

REMIL

O simplă loterie: știu cu ce număr scoți?
Dac'o să fiți în casă cu soț ori fără soț?

pauză

Mă fac mijlocitorul, cum o 'ntâlnesc, îi spun!

MIREL

ironic, dar trist.

Ți-o las; Tu ești mai vrednic... De vrei, chiar vă cunun.

Rămân amândoi pe gânduri. Andrei care a stat la pândă, când zărește pe Lora, îi iese înainte. Lora e mai puțin supărată, dar tot face mutre lui Andrei..

SCENA VI.

ANDREI — LORA — MIREL — REMIL

ANDREI

se închină cu ramura de trandafir:

Cucernic se închină umilul vostru paj!....

MIREL

sie-și:

Fatală sfiiciune!...

REMIL

sie-și:

Dac'ași avea curaj!.....

LORA

mirată

De ce-ați făcut de-odată?... Unde vă este verva?..

ANDREI

Așteaptă să apară 'n volum la „Minerva"!

LORA

drăguță:

Mereu incorigibil, răutăcios mereu!

ANDREI

Mă iartă „signorina", așa e felul meu!

LORA

Mă plictisești.....

ANDREI

Se pare.

LORA

Mă persecuți.....

ANDREI

Se spune.

REMIL

aparte:

Dac'ași avea curajul!.....

MIREL

idem:

Fatală sfiiciune!.....

ANDREI

Nu mă nțelegi, dudue.... Așa sunt eu sglobiu...
Dar gluma mea-i omagiu....

LORA

Știi că ești nostim?

ANDREI

apăsat:

Știu!

pauză, apoi misterios:

Privește-i o clipită și ai să vezi plângând.

MIREL

O, Lora!.... Ce cumplită povară port în gând....
Sunt un poet.....

LORA

Celebru!

ANDREI

complectând

Celebru în saloane....

MIREL

Tu ești ca primăvara.....

ANDREI

Grăbită și cu toane.....

MIREL

Mi-e drag în fine.... visul, ecoul poeziei....

ANDREI

aparte

De nu și-ar da, o doamne!.... iar drumul fanteziei!.....

MIREL

poltron, dar trist

Nu sunt decât pribeagul îndrăgostit de-o stea,
Și 'n ochii tăi o umbră e azi cântarea mea....
O, te.... admir. Mi-ești..... scumpă, ești.... idealul sfânt
Ce-a coborît o clipă din haos pe pământ,

arătând pe Remil îngândurat

Dar cel ce te iubește profund, cu-adevărat,
E dânsul..... El e vrednic de mâna ta....

LORA

Ciudat!

REMIL

ca trăznit

Ce-a zis? Mă iei pe mine acum drept adăpost
Destăinuirii tale?....

către Lora

Vorbește fără rost!

MIREL

Nu, Lora, nu!.... Privește-l! Nu știe cum să-ți spună,
Mândria lui se luptă cu-o dragoste nebună,
Se teme să nu pară ridicol și copil, —
De-ai ști cât ești de dragă sărmanului Remil!

se retrage trist

REMIL

Timidul, ca să-și spue aprinsa lui iubire,
O povestește tainic, sub văl de amăgire....
Dar ca să-ți poți da seamă pe cât l'ai fermecat,
Privește-l: stă pe gânduri.... suspină....

LORA

E ciudat!

REMIL

către Mirel, vorbind însă și pentru el!

Eu singur știu durerea și te 'nțeleg, Mirele,
Poet bălai ca visul și cititor în stele;.....
Simțirea care plânge, adânc, mistuitor,
N'o poate înțelege decât un visător:
In taină se frământă și se îmbracă 'n taină,
Cu horbotă de rime, cu-a armoniei haină —
Dar până să suspine în vers sonor, discret,
Ea sfarmă fericirea sărmanului poet!

Se retrage trist.

ANDREI

către Lora:

Ce zici? Care-i deșteptul și care e nebunul?

LORA

sie-și:

Din doi nu-mi mai rămâne nici unul, o!... nici unul!...
Ei plâng sau râd de mine?.. Sunt sinceri?.. Se prefac?..
Andrei, ce zici de asta?..... Andrei, ce zici?....

ANDREI

prefăcut, aprinde o țigară

Eu tac.

LORA

Te rog, fii bun cu mine.... Ce mă fac eu acum?....
Ce rost au toate astea?.... Ce-o să se-aleagă?....

Continuarea în pagina VI-a

ANDREI
fumând:

Fum!....

sententios:

Pe mare două valuri vrăjmașe când s'ajung,
S'asvârl vijelioase, se luptă, gem prelung,
Dar lupta nu durează decât o clipă numai,
Pân' ce s'arată 'n larguri flamura păcii: spuma,
Curată ca ninsoarea — un fulg de porumbel, —
O clipă 'n urmă, valul, s'a risipit și el!....

pauză

Acum, ca 'n Walkiria, un strop de perfidie
Noi s'aruncăm în mare, și s'o vrăjim.... Vrei?....

LORA
dezamăgită:

Fie!

ANDREI

Ascunde-te acolo sau, fă-te că citești.

pauză; strigă pe poeți din fund

Poeți, veniți încoace, mi-i sete de povești.

Sună chelnerul, care, după un semn se întoarce cu-o tavă și două păhărele. Andrei toarnă, apoi sie-și:

Nu merge la fântână de multe ori ulciorul.....

către poeți:

Și-acuma, dragi prieteni, noi să gustăm lichiorul
Ce-aduce pe departe cu-aroma ambroziei....
Să bem în sănătatea....

insinuând:

.....a cui? A poeziei
Ea singură eternă în spațiu și în timp,
Stăpână pe Parnasul și splendidul Olimp,
Din vremea legendaară aa jalnicei Hellade
Mi-a amintit doi prieteni: Oreste și Pylade
Și, cugetând la slava anticei frumuseți,
V'admir prietenia iubiții mei poeți!....

poeții râd prefăcut și mulțumesc ironic:

In lumea asta stearpă, o singură simțire
E veșnică și sfântă.... Sădită pe iubire,
Ea totuși se ridică de dânsa mai presus,
Căci nu cunoaște nouri, nici umbră, nici apus
Ci veșnică aceiași, din leagăn la mormânt:
Nestrămutat-a lege — e zid de neînfrânt!
E soră cu credința și una cu-armonia:
Copii, simțirea asta divină-i prietenia!

pauză

Nimic prietenia nu poate s'o măsoare:
Iubirea-i trecătoare ca vraja unui cânt,
Miraj care se stinge, o fluturare 'n vânt, —
E valul care geme în volbura adâncă
Si se preface 'n spumă.... Prietenia-i stâncă!

joc fățarnic la poeți.

MIREL
ironic

Ho, ho! Ca 'n melodrame! „Din leagăn pân' la groapă!"....

ANDREI

Vă știți de-amar de vreme, de când erați de-o.... schioapă,
Bebei cu bucle crețe, cu-aspectul de fetiță,
Și vă iubiți de un secol.... de când purtați rochiță.....
Dar, de-ați schimbat veșmântul pe-a vieții cale 'ngustă,
N'așì vrea ca să vă 'ncurce tocmai acum.... o fustă!

pauză

De-aceia, luați-aminte..... Nimic să nu umbrească
Această prea înaltă simțire omenească —
Și când în drumul vostru de cântec, — vre-o femeie
V'ar ispiti 'n tăcere pe-a flirtului alee
Cercând să vă atragă cu — ademeniri de bal,
Să știți că e minciună în gestul ei fatal!....
De-aceia 'ntoarceți ochii și treceți mai departe,
Iar de-i purtați în suflet icoana.... scriți o carte!

Poeții sufăr. Evită să se privească. Mirel se duce spre Lora, vrea să-l vorbească, dar nu cutează, apoi ese din scenă prin dreapta. Remil se așează pe un scaun într'un colț, e gânditor.

SCENA VII.

ANDREI — REMIL — LORA

ANDREI
ia pe Remil la o parte

Aș vrea să-ți spun o vorbă cu rost, deși târzie....
Te știu un suflet nobil, ferit de gelozie, —
Poți să păstrezi o taină, ori nu?

REMIL

Pe-onoarea mea!

ANDREI

Te sfătuesc cuminte, ia-ți gândul dela ea....
Iubește pe un altul... Ți-o jur....

REMIL
tulburat:

Cu neputință!

ANDREI

De nu m'aș teme dragă de-o nouă suferință
Ți-aș spune și pe cine!....

REMIL

Dar spune!

ANDREI

Pe Mirel.
Nu uiți, mi-ai dat cuvântul!....

REMIL
isbucnind:

Ce ipocrit!.... mișel!....
Vezi tu, Andrei, ce 'nseamnă să fii poet la modă,
Să plagiezi pe alții în fiecare odă....
Norocul te ajută..... Ai trecere 'n saloane....
Dar, l'aranjez eu bine. Știi..... pe două coloane....
'i risipesc eu slava!.....

ANDREI

Păcat! Ești băiat bun,
Dar, parcă spuneai, frate, că n'o iubești....

REMIL

Nebun!
Ah! Lora, ah!.....

LORA
ridicând ochii mirată:

Ce are?

ANDREI
în șoaptă:

Așteaptă, și-ai să vezi!

REMIL
plecând, cu ton plângător:

E vis tot ce trăește și fum tot ce visezi!....

Ese din scenă prin stânga. In acelaș moment intră Mirel prin dreapta. Se uită mirat la Andrei:

SCENA VIII.

ANDREI — MIREL — LORA

ANDREI
învârtindu-se, triumfător:

Eu nu știu ce am astăzi; mă fură-un dulce val,
In sufletu-mi valsează înfiorări de bal....

pauză, apoi tare:

Mirel, ai frac?

MIREL
apropiindu-se, discret:

Știi bine, doar tu plătiși factura.

ANDREI
misterios:

Mă tem, ți-aș spune-o taină.... Dar ție-ți merge gura...

REMIL
vesel:

Ei, asta-i.... Lasă gluma.... Presimt ceva de bine....
Nu vezi cât sunt de vesel?....

ANDREI

Te bucuri ca și mine,
Tu ești un suflet mare, cuminte, generos....
Dealtminteri chiar și..... Lora, spunea.... Tu și gelos!

MIREL
întunecat:

Nu mai pricep nimica....

ANDREI
prefăcut:

O chestie măruntă.....
Atât îți spun, fii gata, o să jucăm la nuntă,

MIREL
presimțind:

La nunta cui?

ANDREI

La dracu, doar nu ești un copil...
A prietenului nostru: a Lorei cu Remil.

MIREL
cu figura comică:

Glumești Andrei?

ANDREI

Ei, asta-i!

MIREL

N'aș fi crezut să mor'

ANDREI

Ziceai că nu ți-e dragă.... Ziceai că....

MIREL

O ador!

izbucnind:

Poftim!.. Mâzgâlitorul!.... Făcea pe inocentul!....
Și eu.... ce pretutindeni îi lăudam talentul
Vrând să-l lansez..... Acuma, mi-o suflă dela nas!....
Așteaptă, dragă maistre.... Ce?.... Credeți cam să-l las?.....

ese bombănind:

SCENA IX.

ANDREI — LORA

LORA

care a fost în scenă tot timpul, când ascunsă, când prefăcându-se că nu ia parte la acțiune, se ridică, vine la Andrei

Ce rost au astea toate?.... Ce vor?.... Capricioșii!....
Andrei, mă lămurește!

ANDREI
râzând, face gest de „cioc în cioc"

Cum?.... Nu 'nțelegi?.... — „Cocoșii"
Eu i-am adus la mare să scrie o comedie
Și iată-l ia cuțite, eroi de tragedie!
Le-am spus, la fiecare că celălalt ție drag,
Și-aprinși de gelozie, nu-și mai găsesc șirag
In gânduri și 'n cuvinte.....

cu alt ton:

,De și le ești povară, —
N'ar îndrăzni nici unul ca mâna ta s'o ceară....

îi ia mâna:

Să fie-atot stăpânul acestei frumuseți
Și sclavul tău....

LORA
mișcată:

Pricina?

ANDREI

Fiindcă sunt poeți!

Cu câteva clipe mai înainte a început să cânte la Cazino un vals care se aude surd și aproape neîntrerupt până la urmă.

LORA

Cum?.... Versul e protivnic și dușman fericirii?
Cum? Muza e geloasă pe laurii iubirii
Ce 'mbie inspirarea mai sveltă, mai ușoară?

ANDREI
convingător, în urmă patetic:

Nu-ți amăgi viața cu versuri, domnișoară!
Nu te-asvârli pe-oceanul himerei, fără drum,
Speranța aninând-o la vânturi de parfum!....
Viața nu-i popasul în splendida grădină
In care totul cântă, visează și suspină
Sub sărutări de stele și murmur de fântâni —
Cum o descrie pana poeților români.....
O, nu!.... Viața-i luptă fățișă, vitejească,
In care cel destoinic va ști să biruiască,
Privind-o ca pe-un dușman sălbatic, ca pe o fiară
Ce trebue înblânzită..... Altminteri te doboară!
Viața nu-i tristețe — dantelă de iluzii
Și visuri, — cum o cântă toți curtezanii muzii, —
Viața-i sănătate, rodire, energie,
E umbră și lumină — senin și vijelie!.....

LORA
ritmând, parc'ar vrea să pătrundă înțelesul cuvintelor:

E umbră și lumină — senin și vijelie!

ANDREI

Nu-ți otrăvi gândirea cu visuri, n'aștepta
Nu cere fericirii mai mult cât poate da,
Și'n noapte, ne trimite speranța înainte:
Nu crede în cuvântul poetului—el minte!
Negutători de vorbe, ei vând ce nu există,
Și-ți fură bucuria pentru-o romanță tristă!

Joc de scenă al Lorei. După o pauză, continuând:

Poeții sunt ca regii goniți, fără de tron;
Regatul lor e versul—metafora blazon;
Li-i sufletul enigmă, iar gândul li-i, copilo,
Misterios ca gestul Venerii de la Milo...
Bătrâni în cugetare și'n inimă copii,
O clipă li-i iubirea jurată pe vecii,
Și când tu... amintirea le-o porți mai dulce'n gând,
Ei nu știu cum ar face să plece mai curând...
Căci, obosiți de scopul ajuns—vor infinitul,
Și-abia de 'ncep un cântec, ei întrevăd sfârșitul...
Ei vor să oglindească „tot" într'un strop de rouă,
Vor lacrimi noi de-apururi, vor inspirare nouă, —
Căci dacă suferința îi poate îmbărbăta —
Belșugul îi desgustă și nu mai pot cânta!

LORA
gânditoare, ritmând

Belșugul îi desgustă și nu mai pot cânta!...

ANDREI

Eu știu că'n vremuri grele poeții sunt martirii,
Ei poartă uzi de sânge pe frunte trandafiri;
Când glasul lor eroic răsună'n Univers
Un neam întreg palpită în ritmul unui vers...
Ei ne învață 'n strofe sonore, datoria:
Să ne iubim pământul, și graiul, și moșia,
S'avem deapururi brațul armat și gândul tare,
Căci la un semn—minune!—se pot schimba hotare!...

pauză, cu ironie:

Firește, pentru-o fată, iubită de poeți,
Inseamnă o reclamă „mondenă" fără preț:
S'adaugă la zestre-o valoare triumfală,
Te ia'n biografie—ajungi universală!

apropiindu-se de ea patetic:

O, nu!... fetițo dragă! Menirea ce te cheamă
E ca să fii soție cinstită, să fii mamă!
Să'mbogățești căminul și neamul cu urmași,
Căci țara noastră are nevoe de ostași —
Vlăstare noi crescute în datina străbună....

Valsul dela Cazino se aude mai tare, apoi tace.

LORA
printre lacrimi:

Dar eu ce știu, sunt proastă... Nu-i niminea să-mi spună....
Ești cel dintâi pe lume ce mi-a vorbit deschis....
Da!... Anii mei cei tineri se duc... Ce dulce vis!...
Mă iau după o rază ce-mi licăre 'nainte —
Dar raza-i mincinoasă și visul, vai!... mă minte...
Ecoul primăverii din sufletu-mi îl frâng,
Și 'n dorul fericirii în loc să cânt, eu plâng!
O! In zadar „alesul" l'aștept... El nu mai vine!...

ANDREI
cu pasiune:

El a venit, copilo! E... poate,.. lângă tine....
Dac'ai voi să-l cauți, să-l înțelegi, să-l ierți
C'a'ntârziat atâta!... Să-l pedepsești, să-l certi
Că și-a ascuns iubirea mereu în glume crude...

LORA
cochetă:

Nu cred ce-mi spui, dar spune, căci sufletu-mi te-aude!

ANDREI

N'am cutezat sa-mi mângâi nădejdea... și-ascundeam
Iubirea mea 'n cuvinte de ciudă.....

LORA

Eu ghiceam
Dar tremurând sfioasă, că visul meu nu-i drept,
Il amăgeam cu versuri, șoptindu-mi: „mai aștept"!...

reîncepe valsul

ANDREI
cu brațele deschise, ca și cum ar invita-o la dans:

Te cheamă fericirea, — la ce-ai mai aștepta?....
N'auzi?... Incepe valsul!...

LORA
căzându-i în brațe:

Iubite, sunt a ta!...

Andrei o sărută lung. Remil și Mirel apar din fund cu mutre de „rivali". Rămân surprinși. Se uită unul la altul, își dau seama că sunt ridicoli și își zâmbesc împăciuitor.

SCENA X.

ANDREI, LORA, MIREL, REMIL, apoi VIZITATORUL

ANDREI
își revine, inventează repede o minciună:

Veniți copii aproape... La ce m'aș ascunde?
M'ați prins!... Deși voi singuri ați fi putut pătrunde,
Sunt logodit cu Lora de mult... Dar nu vo'am
Ca cineva să știe...

MIREL
grozăvindu-se

„Mon cher", eu bănueam!

ANDREI

Erau la mijloc piedici... puțină împotrivire...
Știți, chestii familiare....

REMIL
cu jumătate de glas:

Bizară presimțire!

ANDREI
îi cheamă aproape:

Poeți, pentru un „carmen" la nunta mea, plătesc
La amândoi voiajul ce-l veți dori...

MIREL
vesel

Primesc!

REMIL

Primesc!

ANDREI
făcând gestul banilor:

Iau deci asupră-mi... „nimicurile" toate...

MIREL
repede:

Dar, mergem împreună?....

ANDREI
zâmbind:

Regret, dar nu se poate...
Voi veți pleca „chiar" mâne.

arată spre Lora:

Noi, credem, mai târziu.

VIZITATORUL
apare, făcându-și mereu vânt cu pălăria:

Uf!... Ce zăduf!...

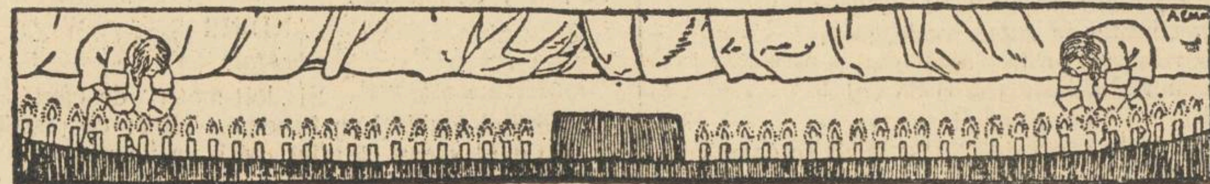
Se oprește zăpăcit. Toți râd

Dați voe?... Vă deranjez? Mai viu!...

Pauză. Râsete. Vizitatorul se întoarce și pleacă spunând: „mai viu eu!".... „mai viu!"...

CORTINA

CORNELIU MOLDOVANU

RADEȘ

de **D. N. TEODORESCU**

XXIV

Eri am plecat din Sinaia.

Priviam pe fereastra vagonului stâlpi de telegraf,... cantoane roșii alături de femei cu steaguri verzi înfășurate,... stâlpi de telegraf,... copaci răsleți,... case mici adunate unde și unde,... și iar stâlpi de telegraf...

Pe canapeua din fața mea stătea un tânăr. Il găsisem acolo când m'am urcat. In compartiment nu mai erà nimeni.

Priviam pe fereastră, să nu mai văd ochii mari și negri ai tânărului fixați asupra mea, iscoditori par'că.

Intr'un târziu i-am auzit glasul:

— Mergeți la București?

— Da!

Și m'am întors. Pe figura tânărului se schițase un zâmbet. Apoi a adăugat:

— Mergem împreună...

Am inclinat capul și iar am privit pe fereastră. Ochii tânărului prea erau mari, și negri, și iscoditori.

Trenul a trecut un pod și a fluerat, pentrucă se apropià de o gară.

Când trenul s'a oprit, m'am ridicat și am coborât fereastra.

La o margine de peron, câțiva copii îmbrăcați la fel, au început un cântec trist, sfâșietor de trist, — așa ca o rugăciune.

Un neccunoscut trecând grăbit pe sub fereastră, l-am întrebat despre copiii care cântau, și mi-a răspuns că sunt orbi.

Tânărul depe canapeaua din fața mea s'a cutremurat, par'că l-a sgâlțâit cineva, apoi a isbucnit în plâns.

Am ridicat fereastra și mi-am reluat locul:

— Pentruce plângi? Ce ai?

— Să mă întrebați la București...

Și plânsul l-a înecat.

Când trenul a plecat, tânărul s'a oprit din plâns.

Am început să-i vorbesc, și am urmat vorba împreună. Doriam să-i pătrund în suflet, să-i cunosc durerile. El însă îmi ocolià dorința.

Apropiindu-ne de București, i-am spus că aș vrea să ne mai întâlnim, să ne mai vedem.

Ochii lui s'au făcut și mai mari:

— Să ne mai vedem!...

Și a tăcut, cu toate că parcă mai avea ceva de spus.

M'am ridicat depe canapea, pentrucă trenul intrase în gară:

— Pentruce ai plâns?

— Am ajuns?

— Da!

Atunci și-a întins brațele, agățându-se de mine.

— Să ne coborâm împreună!

— Să ne coborâm!... Dar spune-mi pentruce ai plâns?

Ochii lui s'au umplut iar de lacrimi:

— Sunt orb.

XXV

Astănoapte m'am întors în București.

Acasă am găsit jos, o carte postală intrată pe sub ușă. Pe o parte o barcă în larg, pe cealaltă numai adresa mea și într'un colț: „Nina".

Cum?... Nu mai avea nimic să-mi spună? Totuș mi-a scris și prin asta mi-a spus destul.

Astănoapte ceața năvălise în Capitală, — o ceață groasă care-mi opria privirile la câțiva pași.

Abia pornit din gară am auzit un cântec trist de goarne, și am văzut în fața mea câteva lumini mici și galbene mișcându-se în mijlocul străzii.

Cu cât luminile veneau spre mine și eu mă duceam spre ele, cu atât le vedeam tot mai mari și tot mai luminoase.

Și cântecul de goarne îl auziam tot mai tare și parcă tot mai trist.

La ora aceea târzie, obloanele erau lăsate la vitrine și lume puțină pe stradă.

In fața mea venea un convoi care înainta încet, luminat de făclii.

Pustiul străzii mărea tristețea convoiului.

In mine sufletul stătea ghemuit.

Când m'am apropiat, am văzut un șir de soldați ținând puștile cu țevile spre pământ, apoi câțiva ofițeri descoperiți, ținând făcliile ridicate în jurul unui aeroplan care înainta pe stradă împins de soldați.

In lumina galbenă a făcliilor, am văzut sus, pe aeroplan, un sicriu alb.

Am descoperit în fața sicriului și m'am apropiat de un ofițer din margine, care își scutura făclia să ardă mai bine.

— Cine a murit?

— Locotenentul Vittorio Madotto.

(Va urma)

CARŢI ŞI REVISTE

EM. GARLEANU: „PRIVELIŞTI DIN ŢARA, SCHIŢE, INSEMNARI"
Editura „Universala" Alcalay & Co. Bucureşti, 1925.

După Mihail Sadoveanu sau Ion Agârbiceanu, Emil Gârleanu rămâne povestitorul cu adevărate şi înalte preocupări de artă. Incă dela cel dintâi volum „Bătrânii", talentul epic al lui Gârleanu răsări din plin şi cu multă graţie; dar graţiosul cu nuanţă morală al lui Agârbiceanu, autorul din urmă îl întrece în „Nucul lui Odoboc", şi mai ales în fermecătoarele schiţe „Din lumea celor care nu cuvântă" punându-i pecetea de artă pură. Evocatoare şi plină de pitorescul accentuat al unor vremi de curând apuse, opera epică a lui Gârleanu deseori cu discrete atitudini lirice, redă omenescul din tot ceeace e înconjurător, pătrunde în miezul lui, ia parte la bucuriile sau durerile lui, fără ca totuşi să devină retoric sau să depăşească genul. In privinţa aceasta Gârleanu însuşi a lăsat câteva reflexiuni doveditoare:

„Arta — spune el — *crează;* realitatea prinsă de ochiul unui artist *e din nou creata,* crudităţii ei i se adaugă căldura sufletului acelui artist, şi îmbrăcată numai în nou vestmânt, ea poate să aibă dreptul la o nouă viaţă, la o viaţă veşnică dacă vestmântul îi va fi ţesut mai luminos. Sufletul unui artist pătrunde realitatea, o desface apoi în toate adâncimile ei, şi i le colorează în colori suave, eterizate, deosebite de cele cari o acopereau în întâia ei fiinţare, cum raza de soare desface din picătura incoloră de apă, cele şapte culori ale curcubeului ceresc".

In felul acesta el a putut să realizeze progresiunea durerii din „Fetiţa mamei" sau omenescul din „Hambarul" şi „Nucul lui Odobac" care vor rămâne neperitoare modele ale genului.

* * *

Volumul de care ne ocupăm astăzi este o reeditare. Sunt o sumă de amintiri duioase, portrete literare sau artistice, însemnări prinse din călătorii, din care au eşit bucăţile cuprinse în ciclul „Privelişti din ţară" sau „Insemnări de Duminică". Toate strălucesc prin frumuseţea sufletească a autorului sau printr'o plasticizare contemplativă: „Un fag uriaş ne taie drumul. A căzut, trăznit, rupând cu ramurile lui puternice, în prăbuşire, brazii de prin prejur. Carii scormonesc mereu în trunchiul lui, ce se cerne într'un fel de făină gălbue, în care mişună fel de fel de gândăcei". Sau, într'altă parte: „E spre apusul soarelui, o lumină dulce, trandafirie, se cerne peste tot satul Scheia din vale, satele Cuza-Vodă şi Hălăuceştii din zare, îşi împrăştie casele printre livezi. O dungă şerpueşte pe toată întinderea şi 'n stânga prinde să sclipească; e apa Siretului, care se strecoară printre lunci. Colo, e lunca Mirceştilor; de abia se găseşte pe deal gara. Departe, foarte departe, dealuri rumene încing zarea, legându-se unul de altul ca un colan".....

Sunt pagini care se pot citi cu deosebit interes, deşi sunt scrise acum 15—18 ani. Printre altele: „Inapoi, spre clasicism" sau „Câştigul scriitorului nostru".

Nu facem numai un act de pietate dacă recomandăm călduros citirea volumului. Este peste tot o notă cuviincioasă şi demnă în discuţii, este freamătul unui suflet distins, care arată armonia vieţii literare, a generaţiei care a murit odată cu războiul. Şi nu e tocmai puţin.

* * *

ION DONGOROZI: „INSAILARI"
Editura revistei „Năzuinţa" 1925

Literat de talent d. Ion Dongorozi dovedeşte că nu poate rămânea departe de alte preocupări intelectuale. Sunt oameni cari se simt chemaţi să intervină în mai multe domenii deodată. Ii vedem acţionând dela domeniul sufletesc cel mai înalt până la cel mai acentuat pozitivism. Sentimentalism sau raţionalism, sunt manifestări ale spiritului şi pot intra în cadrul aceeace numim cultură generală; prin urmare omul poate fi şi poet genial, dar şi ziarist talentat. Este cazul lui Mihail Eminescu, pentru a ne mulţumi numai cu un exemplu — şi cel mai elocvent — dela noi.

D. Ion Dongorozi este unul din acei cari determină legea şi o stăpâneşte. In preocupările sale intelectuale, literatura, ca literatură, şi ştiinţa, ca ştiinţă — subzistă deosebit, dar într'o corespondenţă armonică. Cea dintâi a dat schiţele şi nuvelele din „La hotarul dobrogean" sau „Surpriză", —, cea de-a doua: „Insăilări", volum ce manifestă laturea de cercetător filozof-social al autorului. Sunt câteva cercetări temeinice: „Gobineau şi neegalitatea raselor omeneşti" sau „Stirner" şi „Unicul", — acesta din urmă cu schiţarea şi discutarea întregului sistem filozofic al lui Stirner.

Volumul se încheie cu câteva articolaşe care privesc mai deaproape învăţământul nostru secundar: „Geografia în învăţământul secundar", „Lipsa de profesori" sau „Tot în legătură cu reforma învăţământului".

* * *

I. CONST. VEDEA: *Vorbe bune.* Portrete şi aluzii T.-Măgurele 1925. E o culegere de schiţe—autorul le zice umoristice;—eu vă sfătuiesc însă să nu-l credeţi. Pentru că tocmai ce le lipseşte acestor schiţe, este umorul. Nu pricepem de ce autorul le intitulează „Vorbe bune" când pune subtitlul „Aluzii". In cazul acesta ne aşteptăm la bârfeală, deci „vorbe rele". A face aluzie la cineva, e, oarecum, a-l supăra, şi nici odată nu se supără un om de vorbe bune. Autorul mărturiseşte dar, de la început, dela titlu chiar, nesiguranţa termenilor pe care-i pune, pur şi simplu la întâmplare. Un exemplu mai precis.

Cartea — mai propriu: cărţulia — are o prefaţă. Cităm textual: „Aci nu se persiflează profesiuni, nici profesionişti. Cei ce mă cunosc ştiu că pe ofiţeri i-am agreat întotdeauna pentru *manierismul* lor". Aci punem punct şi continuăm noi. *Manieră* înseamnă: fel obişnuit de a te purta. Impinsă prea departe această „manieră" căpătăm: *manierat* care se traduce prin afectat, ceeace înseamnă, prin urmare, artificial. Un *ism* adăogat la cuvântul primitiv întăreşte pejorativa: *manierism* e deci o afectare împinsă până la ceva care dă aparenţa de bolnăvicios. Poţi spune despre un om (fie el chiar ofiţer) că are „manieră" dar nu poţi spune că are „manierism". D-l Vedea ştie, de exemplu, ce însemnează aia „manierism" în literatură? E tocmai ceeace e contrariu literaturii, în care se cere, mult, foarte mult, *natural.* Autorul a voit să spună — şi-l cred pe cuvânt — că ofiţerii sunt oameni cum se cade, adică cu apucături frumoase, sau cel puţin corecte.

Dac'aş fi ofiţer m'aş supăra foc şi-aş provoca pe d. Vedea să retracteze. Numai că în „literatură" toate sunt posibile.

* * *

FLAMURA (Mai-1925). Ne dă şi de astă dată ocazie să cunoaştem marele talent poetic al lui *Radu Gyr.* „Gârla" — poemă cu amploare şi puternice rezonanţe sufleteşti, împreună un panteism, limpede şi viguros, cu frumuseţea măestrit conturată a imaginilor:

Ursita mea, preschimbă-mă în gârlă,
Să sburd pe smalt de şermi, ca un mânz,—
să fiu: aramă 'n zori — argint, la prânz.
Şi 'n seara când se uită 'n mine-o târlă,
să fiu o laiţă de viorele,
Cu tot parfumul serilor în ele!...

Citită întreagă poema mărturiseşte o bogăţie, rar întâlnită la vreunul din poeţii noştri; dacă bogăţia ţine de natura *marei poezii,* tot ea provoacă, adeseori, digresiuni sau repetiri, care vor îngreuna înţelegerea poeziei. Iată de ce socotim ca partea a doua a poeziei să lege imediat finalul printr'un procedeu unitar şi statornic. Dela strofele:

Şi dacă în Brumar, când tot e 'n brumă.
ploi dese — or potopi hotarul tot, —
sub sita lor — eu, singuru-am să pot
să înfloresc garoafe mari de spumă...

sau:

Şi-aşa. — voi trece 'n luna lui Gerar.
Când picotesc poveştile la vatră, —
şi dacă într'o zi voiu fi de piatră,
cleştar topit voiu râde 'n Făurar!....

poetul, cu mijloacele de care dă dovadă, să găsească mersul firesc spre finalul, într'adevăr original, care-i întregeşte ideea:

Dar după ce doar cântece-am să'nvolt.
Ursita mea, mă scurge 'n altă viaţă,
aşa, precum se scurge—Olteţu'n Olt,
şi'n Jiu, o Amăradie răsleaţă!...

Continuându-şi seria articolelor despre „Clasicismul latin faţă de vremea nouă", d. *N. I. Herescu* vorbeşte în No. acesta despre poetul epic *Virgiliu,* despre a cărui „Emidă" scrie: „Eneida este Enea. Totul se concentrează, în jurul eroului scăpat din Troia; întreagă epopeea nu este decât schela cu ajutorul căreia se clădeşte templul central, — Enea. Toate celelalte elemente — enumerate mai sus — sunt doar pretexte, ce se explică uşor istoriceşte: Virgiliu ţinea cu o anumită coardă sentimentală a lui August să fie măgulită. Ele rămân, însă, fatal legate de munca marelui împărat. Dincolo de ea, sub perspectiva— destul de vastă, cred, — a celor două milenii, ele se spulberă şi din Eneida rămâne atât: Enea. Atât, adică foarte mult. Enea este şi el o abstracţie, un simbol. De la un cap la altul al Eneidei, străbate, ca un fir roşu, viaţa lui. Şi viaţa lui este strădania omului de-aşi întemeia — învingând toate adversităţile — unui cămin"...

Din „Infrângere" de *T. Ulmu* remarcăm energia şi plastica finalului:

Şi'mpletit în mlade şi zidit în muguri,
Isbucniră'n flăcări tăinuite ruguri,
Şi şuvoi năprasnic hohotind în zori —
Iureş primăvara-mi năvăli 'n flori.
Pătimaş în braţe calde m'a cuprins, —
Şi-a cântat o frunză şi-am fost iar învins!...

Nu cumva poezia lui Radu Gyr face şcoală?

In restul numărului: „Arâmbaşa iepurilor" — proză de *N. Plopşor;* „In pădure" — poezie de *Ion Pillat;* „Către Hirpinus" — din Horaţiu — de *N. I. Herescu* şi „Rugă pentru a fi simplu" — din Fr. Jammes — de *Radu Bardeş,* din care oprim:

Ca mierla ce s'ascunde pri negura de frunze,
Mă lasă şi pe mine să-mi torc de-acuma viaţa,
Asemeni lor, O! Doamne, şi tot atât de simplu!...

Rubrici numeroase (cărţi, reviste, viaţa oltenească, cronica artistică, notiţe şi însemnări) iscălesc d-nii G. M. Zamfirescu, Radu Gyr, Radu Bardeş şi N. I. Plopşor.

* * *

CUVÂNTUL LIBER (23 Maiu) aduce printre alte articole interesante prin problemele pe care le desbat, contribuţia d-lui *Paul Zarifopol,* intitulată: „Revolta contra istoriei" din care scoatem următoarele rânduri, ce se remarcă prin judecată temeinică şi inteligenţă:

...„Oamenii mari sunt necesari, vremea lor este întâmplătoare", a zis Nietzsche în superba formulă romantică. Mai târziu, hipertrofiat de paralizia generală, îşi exaltă gândul asupra lui însuş: „secolele vor fi ceară în mâna mea". Acest erudit „défroqué" a părăsit tagma filologilor trântind, cum zice, uşa după dânsul, a atacat cu vehemenţă de transfug iluminat spiritul şi opera istorică a veacului său, fără să ia seama cât de mult îl stăpâneau credinţele şi visele humaniste, şi poate cele mai copilăreşti dintre toate. Elevul mânăstirei protestante Schulpforta, pepinieră de filologi, camaradul renegat cu duşmănie de Wilamowitz şi cu dragoste de Erwin Rohde, îşi alcătuise, ca adevărat humanitarist, o filozofie a istoriei din istorcii, încă mai mult poate, din tragicii antici. Ideile lui sunt, în această privinţă, rodul unei poetizări originale şi violente a eroilor legendari din drama greacă, a oamenilor celebri naiv dichisiţi de biografismul tendenţios al clasicilor. Prinsă în dogme de filolog clasic şi în imagini prestigioase de poet, gândirea lui Nitzche a rămas până la sfârşit nevrâsnică. El vedea oamenii celebri şi lumea din jurul lor după chipul eroilor şi al corurilor de tragedie. Activitatea şi pasivitatea istorică, el le despărţea în chipul cel mai simplist posibil. Dar, în general, mintea literatului imaginează greu, adeseori fals, structura reală a vieţii istorice. Fiindcă e lesne în literatură să faci ce vreai, sau aproape, literatul conchide simplu că în politică omul „mare" face or ce-i trece prin cap. Este cel puţin discutabil, dacă chiar în literatură şi în arte se poate reveni efectiv la forme vechi, numai prin simpla putere a talentului cum se zice. Probabil că nici în domeniul acesta al luxului celui mai liber şi copilăresc reînvieri întocmai ale stilurilor trecute nu sunt realizabile. Incercările de acest fel sunt sterpe, duc la parodie involuntară ori la pastiş bizar. Oricum, viaţă politică şi socială nu se poate plăzmui din iniţiativa fantaziilor individuale. In faţa aforismelor celebrului filolog poet, se cuvine să punem vorba unuia care ştia de aproape ce-i politica. Bismarc zicea: *unila fert; non regitur;* şi pe cel, cel puţin, nici un om întreg la cap nu-l va suspecta de slăbiciune pentru concepţia, cum se zice, democratică a istoriei"...

* * *

MIŞCAREA LITERARĂ (30 Maiu). Un articol al d-lui *C. Rădulescu-Motru* despre „Ideologia revoluţionară în cultura română", în legătură cu nouile apariţii în acest domeniu: „Istoria civilizaţiei române moderne" de Eug. Lovinescu şi „Revoluţia burgheză în România" de Şt. Zeletin. Scoatem rândurile referitoare la felul cum a influenţat „hegelianismul" gândirea contimporană:

„Hegelianismul a fost, şi este încă, în atmosfera Europei ca un element constitutiv, din care toţi gânditorii au aspirat şi aspiră. Au făcut multihegelianism fără ca să ştie. Toţi câţi au fost tentaţi să găsească un rost istoric: clasei sociale, din care făceau parte; credinţei, pe care o aveau; pe care o vedeau, sau doreau; idealului de artă, la care ţineau, erau în acelaş timp ispitiţi de dialectica hegeliană. La noi, Românii poate că ispita hegelianismului era şi mai mare ca aiurea. Şi iată de ce. Dialectica lui Hegel este mai ştiinţifică, negreşit, decât ideologia revoluţionară a personalismului anarhic. Adepţii ei nu declară în numele raţiunei. Dar ea este totuşi cu mult mai puţin obositoare decum ar fi o adevărată metodă ştiinţifică pusă în serviciul personalismului. După o adevărată metodă ştiinţifică, drepturile unei clase sociale, ale unei credinţe, culturi sau ideal de artă, nu s'ar putea susţine. decât în urma unei cercetări aprofunde, care ar trebui să înceapă cu precizarea însăşi în amănunt a stărei de fată, în care se găsesc: clasa socială, culturală, credinţa, arta pe care le susţine cineva. Dialectica lui Hegel nu pretinde o aşa muncă obositoare. Triadele ei suprimă amănuntul, şi cer mai mult o imaginaţie, de cât o observaţie precisă din partea celui ce le aplică. Tocmai ceea ce se potriveşte cu starea de la noi. Noi suntem la începutul cercetărilor de documentare Statisticei serioase nouă ne lipsesc. Ne având o măsurătoare antropometrică a locuitorilor ţării, nu ştim cărui tip de rasă aparţinem. Suntem d'abia la începutul studiilor comparative asupra poeziei, artei şi obiceiurilor populare. Munca naţională nefiind organizată după un plan metodic, nu ştim care este adevărata bogăţie a solului pe care locuim, şi ce legătură poate fi între rodul acestui sol şi cultura viitoare. Nu cunoaştem precis, nici cantitatea, nici calitatea de energie morală de care dispunem. In schimb avem imaginaţie. Prin urmare avem împrejurări din cele mai prielnice pentru dialectica personalismului romantic şi de tranziţie, şi prea puţine mijloace pentru a aplica o metodă, serioasă ştiinţifică, aşa cum ar cere-o o filosofie a personalismului, la înălţimea vremei noastre"...

* * *

REVISTA GENERALĂ A INVĂŢĂMÂNTULUI (Aprilie). Un articol al d-lui *Dr. A. Hermann* despre „Valoarea educativă a ştiinţelor naturale în şcoalele superioare", altul al d-lui *Mihail Uţă* despre „Individualitate şi personalitate".

„Caracterele generale ale vieţii spirituale — spune autorul celui de al doilea articol — condiţionează, pe de-o parte, manifestările individului, care se află sub influenţa sa, pe de altă parte, principiile sistemului de educaţie clădit pe această concepţie. Specificul acestei vieţi, caracterul cu care apare de la început, este *autonomia.* Inceputul cugetării este începutul autonomiei, este începutul vieţii sufleteşti. Cugetarea presupune o libertate de alegere, un cerc în care spiritul îşi creiază o viaţă specifică, unde spiritul îşi creiază lumea cu plăsmuirile minţii sale şi trăeşte în armonie şi satisfacţie. Ruptura, care se produce faţă de domeniul naturii în acest fapt, este tocmai această autonomie opusă determinismului strict care domneşte în natură. Crearea de valori nu se supune la nici o lege. Personalităţile în lumea spirituală nu cunosc îngrădire, pentru că ele există numai întru cât se manifestă în chip liber. Prin faptul acesta fiecare personalitate, în viaţa sa specifică, cucecereşte o atitudine, pe care şi-o menţine continuu; ca dovadă elocventă stau operile sale, care în tot momentul converg şi lasă să se presupună în spatele lor personalitatea vreatoare. Numai prin crearea de valori se manifestă o personalitate. Punctul de unde începe trăirea spirituală l'au fixat apariţia gândirii, implicit apariţia autonomiei. Unde se opreşte această viaţă, nu se poate spune. Este nedesăvârşită. Se manifestă la infinit. Este posibilă de urmărit chiar în infinit, dacă spiritul omenesc ar fi înzestrat cu asemenea forţe. Ceeace prinde omul din această viaţă este finit ca şi el, însă îi este îngăduit să trăiască în infinit"....

Colaborează mai departe d-nii *V. Hănulescu, T. Theodosiu, I. G. Bratu* şi *I. C. Petrescu.*

* * *

SOCIETATEA DE MÂINE (31 Mai). Un articol de fond al d-lui Gh. Neculcea, vorbind despre „Estetica socială", anunţă astfel legătura dintre frumosul din natură şi frumosul operei de artă:

„Atât frumosul natural cât şi frumosul operei de artă pentru a fi căutat şi admirat, trebuie întâiu înţeles. In faţa unei aceleiaşi frumuseţi unul se opreşte din cale, mişcat, altul îşi continuă drumul cu indiferenţă. Aceasta dovedeşte că înţelegerea frumosului cere o anumită dispoziţie sufletească şi o anumită educaţie. Toţi suntem primitori de o oarecare satisfacere estetică, a cărei întindere şi intensitate creşte prin practică şi exercitare. Priceperea operei de artă se deprinde, se învaţă. Gustarea frumosului din opera de artă este atât de importantă pentru viaţa noastră socială, încât educaţia estetică este de o netăgăduită necesitate. Dar nu e numai atât. Gustarea frumosului cere şi o anumită stare sufletească, un anumit echilibru nufletesc. Această stare sufletească nu poate fi obţinută decât dacă omul se poate înălţa deasupra sentimentelor de fiecare zi, dacă se poate desrobi de grija mizeriei şi de suferinţele nedreptăţii. Mizeria ucide frumuseţea, nedreptatea ucide liniştea sufletească, şi fără dorinţa de frumos şi fără seninătate sufletească nu poate fi nici artă, nici vis de artă. Şi dacă sentimentul de umanitate şi buna judecată îndrumată de politica socială nu ne îndeamnă de ajuns să luptăm contra mizeriei şi suferinţei în care zac cei mai mulţi, cel puţin sentimentul estetic să ne silească a lupta contra mizeriei şi suferinţei celor mulţi"...

Colaborează mai departe cu studii şi articole istorice, literare şi sociale, d-nii: N. Cartojan, Onisifor Ghibu, Emil Isac, G. Bogdan-Duică, N. P. Petrescu, N. Drăganu şi Horia Trandafir.

GEORGE BAICULESCU

PAGINI ALESE

Scheia — Lunca din Mirceşti

Dincolo de vechiul pod al Siretului, pe care-l trecem la pas, înfăşuraţi de răcoarea binefăcătoare a apei, luăm şleaul care ne duce la Scheia.

Ajungem. E aceeaş casă, despre care vorbeşte în *Plimbarea* lui, Constantin Negruzzi. Puţine locuinţe se vor fi păstrat în Moldova, ca aceasta, cu zidurile ei groase, cu ferestrele încăpătoare de lumină, cu uşile înalte şi grele de stejar, şi, mai ales acea împărţeală bătrânească atât de cuminte socotită, a încăperilor. Sala largă şi înaltă la mijloc, cu două aripi, la dreapta şi la sântga, în lungul lor, fiecare odaie, de sine stătătoare, îşi deschide uşile. In fund, un salon uriaş, cu un balcon de pe care îmbrăţişezi cu vederea zări de zeci de kilometri. Dedesupt o singură sală boltită, lungă şi largă să încapă pe ea două companii în linie de bătaie. Pe o lature a acestei săli sunt bucătăriile şi odăile pentru oameni, pe cealaltă se ţin, din una într'alta, cămările şi gherghirile, lungul şi pitorescul şirag al gherghirilor, cu fereşti zăbrelite, cu unghere tainice, cu cângi spânzurate de bolţile tari, sub cari odată se înşirau buturile viţelor tăiate şi vânaturile de toate felurile.

Când te plimbi prin încăperea aceasta, te gândeşti cu spaimă la locuinţele moderne, la chichineţele lipsite de aer şi lumină, îmbâcsite de praf şi microbi, la locuinţele cari în cea mai mare parte sunt pricina scurtării vieţii bieţilor oameni de astăzi.

De jur împrejurul casei se întinde o livadă frumoasă de pomi roditori, care livadă, pe marginea dinspre apus e acoperită de o perdea de plopi uriaşi, scrijilaţi de vânturi şi viforniţe, şi cari se văd de departe ca nişte strejeri ai Scheii. Când bate vântul, perdeaua lor de frunze freamătă, povestind parcă de mult tare; iar iarna, când vremueşte, se împotrivesc pieptiş, şuerându-şi supărarea.

Dar, farmecul Scheii e priveliştea, care ţi-se desfăşoară ochilor, când stai pe balconul casei. Aici poţi petrece cele mai liniştite şi mai frumoase seri din viaţă.

Priviţi cu mine. E spre apusul soarelui. O lumină dulce trandafirie, se cerne peste tot satul, Scheia din vale, satele Cuza-Vodă şi Hălăuceştii din zare, îşi împrăştie casele printre livezi. O dungă şerpueşte pe toată întinderea şi'n stânga prinde să sclipească; e apa Siretului, care se strecoară printre lunci. Colo, e lunca Mirceştilor; de abia se zăreşte pe deal gara. Departe, foarte departe, dealuri rumene încing zarea legându-se unul de altul, ca un colan.

Soarele scăpăta. Granguri, prigorii şi turturele, în stoluri numeroase, cum numai aici am văzut, se încrucişează prin aer, — merg să se culce. Plopii parcă se înfior de atingerea serii. In faţă, dealurile se lămuresc mai bine şi, deodată, când soarele scapătă dincolo de pragul zării, drept în fund, rămâne negru ca un zid uriaş pe care se sprijină bolta cerului, Ceahlăul. Se vede minunat, cu Panaghia, cu Toaca, şi mai încolo, cu Ocolaşul mic care'l tae drept, ca de o lovitură de paloş, şi'i sfârşeşte trupul pe zare.

Şi mai târzior, când stelele prind a scăpăra, când Craiul nou îşi aureşte secera pe întinsa pajişte a cerului, toate se şterg cu încetul, ca într'un vis, şi noaptea se aşează ticnită şi peste tot se aşterne tăcerea.

Intr'un târziu, un brâu de foc cutreeră câmpia şi un stins vesteşte trenul care străbate întunericul, mânând spre geana alburie de lumină, din stânga sub care e Romanul.

Apoi, deodată, o flacără ţâşneşte adânc, în fund, se întinde şi rumeneşte noaptea; ard miriştele în depărtări.

In faţa unor astfel de privelişti veşnice şi minunate, te gândeşti cu mâhnire amară, că pe lumea aceasta eşti un călător, un călător care vei osteni odată şi'ţi vei închide ochii, ca şi când atâtea şi-atâtea înalte frumuseţi n'ar mai dăinui şi după tine!

* * *

Siretul îşi mână apele printre maluri acoperite de lunci. Mănunchiuri de lozii întind desişuri până departe, — adăposturi de iarnă lupilor; iar mesteacănii firavi, albi şi drepţi ca nişte lumânări, răsăriţi deasupra surpăturilor înalte, îşi plâng crengile undoioase în undele trecătoare.

Printre luncile aceste, lunca din Mirceşti e cea mai frumoasă şi cea mai vestită. Ea se află la vre-o doi kilometri de satul Mirceşti, dela care îşi trage şi numele şi se întinde pe vre-o alţi doi, deoparte şi alta a drumului, care duce la Scheia, tăind şleaul Romanului.

Copacii ei bătrâni şi deşi, — carpeni, frasini, mesteacăni, — croiesc din ramurile lor, ici bolţi de verdeaţă, colo hrube de umbră şi sub aceste tainiţi de pădure, poteci singuratice şerpuesc, până ce se şterg în întuneric.

Şi cum mergi printr'însa, ţinând calul la pas, dacă eşti călare sau cu trăsura, deodată ţi se pare că trunchiurile copacilor se prind ca într'o horă, pe care o lărgesc, rotind-o tot mai pe departe şi 'n mijlocul lor se limpezeşte câte un luminiş — poeni minunate îmbălsămate de mireazma imaşurilor în floare; lumânărica galbenă şi bătută, sulcina gingaşă, cimbrul verde, rochiţa rândunicei, macul roş, cresc — laolaltă şi par'că rând în soare.

Iar în mijlocul horei trunchiurilor groase, răsare câte un stejar uriaş, ca un balaur bătrân, ce zice din frunză. Stejarul e stăpânitorul din vechime al luncii. Grangurii de aur, măcălendrii şi prigoriile, stolurile de sticleţi, presuri şi turturele, poposesc, pe vârful acestor bătrâni stejari ai luncii, până ce-şi iau sborul spre ochiurile întunecate ale bălţilor, pe luciul cărora pluteşte nufărul singuratic.

Siretul are grije de-şi trimite apele să scalde lunca să adape bălţile şi să se hrănească imaşurile; iar când îşi trage şuvoaiele la loc, în matcă, fâneţele cresc mai înalte, şi curând fâşiitul de mătasă al coasei sperie şi alungă cristeiul.

Aceasta e lunca lui *Vasile Alecsandri,* — cântăreţul câmpiilor şi al florilor, al pădurilor, al dorurilor şi avânturilor inimii şi sufletului nostru; acesta e *raiul* marelui poet:

Luncă, luncă, dragă luncă, raiu frumos al ţării mele,
Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de stele!

De sub frunzişul cărui stejar va fi ascultat poetul *Concertul,* pe care la descris atât de măestru? In lungul căror poteci va fi rătăcit, de atâtea ori, cu prietenii săi „măreţele firi vizionare" de odinioară, cari iubeau aşa de mult poezia adâncă şi suavă a câmpiei româneşti?

EM. GÂRLEANU

Adeverul DIMINEATA
BONUL CARŢII

INSEMNĂRI

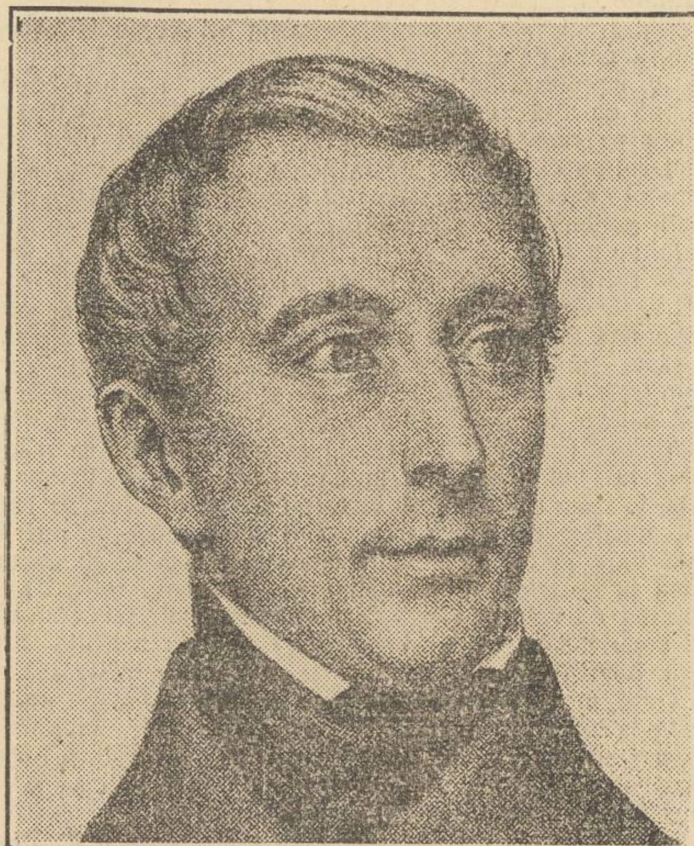
Tot ce priveşte redacţia „Adeverului Literar" (manuscrise, corespondenţă, cărţi şi reviste) se trimite pe adresa d-lui A. deHERZ.

Lamartine în Turcia

In 1919 s'au împlinit cincizeci de ani dela moartea lui Lamartine. Dar cum, printr'o hotărâre a guvernului francez, epoca războiului nu a fost socotită în calculul datei, la care operele scriitorilor morţi cad în domeniul public, Lamartine nu a devenit un scriitor de domeniu public, decât abea astăzi, în 1925.

Cu acest prilej, presa franceză se ocupă din nou de acel sombru cântăreţ al „spleen"-ului din preajma lui 1830, orator mare şi om de stat de anvergură, car a fost Alphonse de Lamartine.

„Comoedia" primeşte, astfel, din Constantinopol o foarte interesantă scrisoare asupra vremii, pe care Lamartine a petrecut-o în Turcia.

Lamartine

Se ştia până acum că Sultanul Abdul-Mejid dărui lui Lamartine o fermă mare la Bajudir, lângă Smirna şi că Padişahul însuşi venise să-l viziteze. Origina acestei danii nu prea era cunoscută, până acum câteva săptămâni când în archivele Techiului-Serai, s'a descoperit o scrisoare a lui Lamartine, adresată marelui-vizir Réşid-Paşa. Scrisoarea aceasta datată 24 Aprilie 1849, acompaniază o suplică adresată Sultanului, prin care Lamartine arată că noua situaţie, ce-i s'a creat în Franţa prin revoluţia din 1848, îl obligă să se expatrieze şi cum iubeşte mult Turcia, ar dori să-i dea posibilitatea de a trăi în această ţară, prin cultivarea pământului.

Sultanul s'a executat, dar ferma dăruită era prea mare. Lamartine nu a putut-o exploata şi a cedat-o înapoi Sultanului, în schimbul unei rente anuale de 80.000 de piaştri. In schimb Lamartine a scris celebra lui „Histoire de Turqie. Cartea nu a apărut decât în 1854, în timpul războiului Crimeei.

Aşa dar, ca şi Napoleon I Bonaparte, Lamartine s'a gândit o clipă să se expatrieze, şi să trăiască în Turcia.

Cucuiul crimei

O leziune a craniului rămasă neobservată, poate cu timpul să aibă efecte grave asupra stării psichologice a unui individ rămas iresponsabil în diferitele acţiuni ale vieţii sale.

„Sciencest et Voyages" ne relatează o foarte interesantă operaţie făcută în Statele-Unite, tânărului Eduard E. Grimmel. Acesta făcea parte dintr'o familie bună din New-York, şi fusese un foarte bun elev în şcoală, până la vârsta de şaisprezece ani, când fu dat afară din institut fiindcă furase portofelul unui coleg şi nişte lumânări scumpe din capela şcolii.

El se arătă foarte desperat de lucrul acesta, şi mărturisi că a fost împins să săvârşească furtul de o poftă căreia nu i s'a putut înpotrivi.

Tatăl său bănuind că oraşul a avut o influenţă rea asupra lui, îl trimese la una din fermele sale din Vest. Doi ani de zile, Edward duse viaţa aspră şi sănătoasă de *cowboy*, după care timp se întoarse la New-York şi intră ca funcţionar în birourile tatălui său.

Insă, după două luni, el falşifică iscălitura tatălui său, iscălind un cek de zece mii de dolari, pe care îi încasează la o bancă.

Când fu întrebat, avu aceeaşi desperare şi nu putu spune cauzele ca şi prima oară.

Fu crezut nebun; toţi specialiştii din New-York îl examinară, îl observară şi-l declarară perfect sănătos.

Peste câteva luni o spargere foarte îndrăzneaţă s'a făcut în biroul unui zaraf.

Cu toate că lumina era aprinsă şi *policeman*-ul la uşă, hoţul spărsese o casă de bani şi furase o sumă considerabilă.

După numeroase cercetări a celor mai buni detectivi, hoţul fu descoperit era Edward E. Grimmel.

De data asta fu dat pe mâna justiţiei. In faţa judecătorilor el nu înceta să repete:

„Nu-mi dau seama pentruce am furat... Sunt bogat; o putere de neînvins m'a împins să fac fapta asta..." Fu condamnat la zece ani recluziune şi fu trimes să-şi facă pedeapsa la închisoarea din Buffalo.

In singurătatea celulii, el se gândeşte la destinul său îngrozitor. Cinstit, cu toate aparenţele contrarii, având o avere care îl poate feri de tentaţiuni, cum a putut s'ajungă în starea în care se găseşte?

El se ştie iresponsabil, îşi aminteşte confuz de lunile care au precedat eliminarea lui din colegiu, i-se pare că un fel de schimbare s'a produs în el, însă toate acestea şi-le aminteşte ca prin vis.

Directorul închisorii, căruia i-a vorbit de mai multe ori, se simte mişcat de nenorocirea lui şi cu toate că celebrităţile medicale din New-York îl declaraseră pe Grimmel teafăr la minte şi în deplină responsabilitate, cheamă pe D-rul Wilcol şi-l roagă să observe pe deţinut. Doctorul puse tânărului diferite întrebări, se interesă de ascedentul său şi nu putu descoperi în el nici unul din acele simptome psichologice cari motivează o nebunie trecătoare.

El era să se dea de părerea colegilor săi din New-York, când într'o zi, punând mâna din întâmplare pe craniul deţinutului, observă o uşoară umflătură. El se informează, şi Grimmel îi povesteşste că pela vârsta de paisprezece ani, a fost lovit acolo cu un lemn de tatăl unui băiat cu care se bătea. D-rul Wilcol consideră faptul acesta ca foarte important, şi interesându-se la persoanele care au cunoscut pe Grimmel la această epocă, toate îi declarară cău au observat la el o schimbare foarte mare devenind deoadată trist, bizar, făcând fapte necugetate, de care se mira el cel dintâiu.

Reîntors la Buffalo, dr. Wilcol, convins că lovitura aceea de băţ, are un rol în schimbarea morală a lui Grimmel, se decise să-l opereze cu învoirea directorului închisorii.

Sub vechea cicatrice a rănii, el descoperi că craniul s'a îngroşat foarte mult şi exercita o presiune continuă asupra creerului. Osul este curăţit şi după câteva zile Grimmel e metamorfozat: e vesel, ochii îi strălucesc, gesturile îi sunt ordonate şi vocea îi este liniştită.

Işi revine. D-rul Wilcol şi directorul închisorii semnează o cerere de graţiere. I-se dă libertatea, vine la New-York. unde îşi reia viaţa normală.

De când i-s'a luat „cucuiul crimei" Edward Grimmel, nu s'a mai abătut dela cinste şi este un model de corectitudine.

De câţi nenorociţi n'ar fi oare golite puşcăriile din toată lumea, dacă ar fi cercetaţi şi operaţi după metoda medicului american?

TROTUŞ

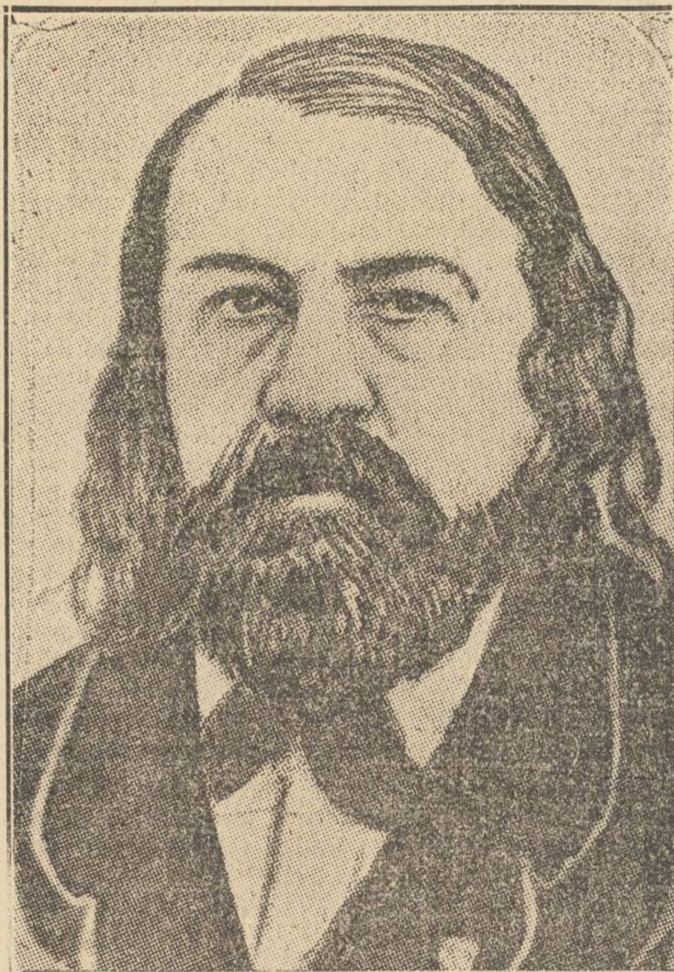
„Ideia secretă" a lui Théophile Gauthier

Théophile Gauthier a fost, înainte de toate, poet. Totuşi criticile sale de artă şi literatură nu sunt de dispreţuit deşi de multe ori se spune că ele sunt lipsite de orice ideie. Acuzarea aceasta provine din faptul că Théophile Gauthier scria extrem de limpede. Stilul său clar făcea pe lectorul grăbit să presupună că nimica nou nu este cuprins în acese rânduri armonios şi simplu scrise.

Şi totuşi Théophile Gauthier avea idei; avea, în special o ideie foarte interesantă, de care pomeneşte într'o scrisoare — recent găsită — către Saint-Beuve:

„Din 1837, eu nu am mai putut exprima gândul meu adevărat — scrie Gauthier — invaziunea „cântului" şi nevoia de a mă supune necesităţilor ziaristice, m'au împedecat de a-mi enunţa doctrina, ideia mea secretă."

Această ideie secretă, care transpiră în toate criticile lui Saint-Beuve, este cultul frumosului, indiferent de adevăr şi originalitate, exprimat în următoarele sezisante rânduri scrise în 1843:

Théophile Gauthier

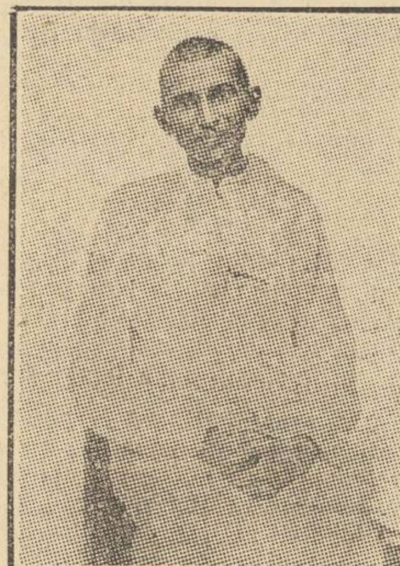
„Spiritele mari, care nu sunt mişcate decât de frumos, nu are această preocupare a noutăţii, care chinuieşte creerii inferiori. Ele nu se tem să se ocupe de o ideie cunoscută, generală, aparţinând tuturor; ei ştiu că această ideie nu le aparţine decât lor, de îndată ce-i pun pecetea stilului lor. Natura, de altfel, nu-şi dă nici o osteneală să fie originală, universul, din ziua creaţiunii, nu face decât să se repete etern: niciodată arborii verzi nu au încercat nici odată să fie albaştrii."

Popoare contemplative

Corespondentul unui mare ziar german, trimitea dăunăzi, din Benares, o relaţie pe care o rezumăm mai la vale:

Acum câteva zile, zice ziaristul, ieram la Delhi. Intr'o mahala fusese o nuntă mahomedană. Masa mare se făcuse, ca de obicei, pe acoperişul casei; şi mesenii aruncase, de sus, oase de pui în grădina unui templu indic de alături. Inzii, vegetarieni, s'au supărat. A doua zi dimineaţă s'a găsit în cea mai mare moschee din oraş o scroafă moartă. Deosebit de asta, mahomedanul care aruncase cele mai multe oase în curtea templului a primit o piatră zdravănă în cap, căzută „ca dela sine" de pe casa unui Ind, tocmai când trecea pe acolo mahomedanul. Omul a rămas mort pe loc. Atunci corporaţia măcelarilor mahomedani a cerut voie „Vice-regelui să se bată *timp de un ceas* cu — „fiii porcilor". Cererea nu li s'a încuviinţat.

Altă cerere: să le dea voie „măcar *un sfert de ceas* să se bată; ajunge şi atât, dacă ne grăbim". Nici atât nu li s'a învoit. Acum, măcelarii mahomedani îşi făcuse datoria de supuşi, cât e omeneşte cu putinţă. Şi au pus mâna pe beţele lor de bambu umplute cu fier. In mai puţin de *un sfert de ceas*, câteva duzini de braţe şi picioare de Inzi au fost zdrobite. Capetele n'au prea suferit, — mulţumită turbanelor. Dar bunăvoinţa desigur n'a lipsit nici în această direcţie. A trebuit să intervie garnizoana engleză, cu mitraliere şi automobile blindate, pentruca să potolească lucrul.

Gandhi

S'ar crede că în Indii stăpâneşte majoritatea naţională, adică Inzii. Dar naţia aceasta e astăzi un mozaic făcut din nu mai puţin de *4.000* de caste! In manualele de şcoală europene se vorbeşte încă de *patru* caste; cifra aceasta e cu câteva mii de ani prea veche... In Bombay, de ex., maşiniştii tipografi au format o castă; zeţarii, alta. Ferească Dumnezeu, nu să poate să mănânce un maşinist cu un zeţar la aceiaş masă. De căsătorie, între cele două caste tipografice, nici gând. In India de Sud, pescarii cari trag năvodul dela stânga la dreapta formează o castă; cei cari-l trag dela dreapta la stânga, altă castă. Fiecare din aceste caste are legi hotărîte pentru toate treburile vieţii zilnice. Fiecare are semnul ei, care se zugrăveşte în frunte, fiecare dimineaţă. In Benares, vechiul oraş sfânt, separaţia castelor e cea mai potrivită. Tocmai acum (în Martie) e sărbătoarea cea mare a Gangelui. Fiecare barcă poarta semnul castei celor dinăuntru.

Cât de veseli să fie oamenii, atingere şi amestec la petrecere nu se pomeneşte. Fiecare barcă, fiecare loc de scăldat cuprinde o fărămitură din naţia indică, închisă şi izolată în ea însăşi.

Numai când vre-un boier mare de tot coboară să se scalde, vâjâie gârbaciul poliţiştilor deopotrivă pe spinarea golanilor, fie Brahmani, fie Pariaşi. Nici chiar oamenii sfinţi din secta Yoga, care şed la soare unşi cu cenuşă, nu sunt cruţaţi: din când în când li se dă şi lor câte un picior zdravăn.

Inzii progresişti îşi dau seamă ce nenorocire e dezbinarea aceasta, şi, cât pot, căuta să o modereze. Dar progresiştii sunt 5 la sută din populaţie. Gandhi, vestitul agitator, tăgădueşte chiar existenţa acestei dezbinări ca să-şi întărească optimismul. Dar Gandhi e un reacţionar naiv... In sfârşit, nu e bine. Dar vedeţi: acolo în Indii, cine are poftă de bătaie, cere voie, în regulă şi pe faţă, dela stăpânire şi stăpânirea face ce poate să oprească bătaia. La noi, în România, adeseori, pe cât se pare, între bătăuşi şi stăpânire se pun treburile frumos la cale, pe sub mână. Şi oameni oarecum intelectuali aţâţă cât pot apărarea ortodoxiei cu gârbaciul jandarmului. Astfel, suntem pe cale să consacrăm cu o virtute propagarea dezbinării celei mari înverşunate între locuitorii ţării noastre, ca să vârîm niţică vlagă, în poporul nostru care e prea blajin, contemplativ şi poet, cum se zice. Din Indii dar, am putea, noi Românii, să învăţăm şi altceva decât teosofie, yogism şi misticism de şic. Şi anume: dela măcelarii din Delhi am putea învăţa — o mică doză, ce-i drept — de simţ legal. Cât de mică însă, tot ne-ar fi profitabilă.

Adevărat, în Europa întreagă, se plimbă glorios steagul violenţei. Dacă în politică, adică acolo unde e vorba de răpit bunuri materiale, este oarecare armonie între acest scop şi violenţă ca mijloc, în religie şi în gândire, s'ar cuveni să avem măcar atâta îngăduială elegantă cât măcelarii mahomedani din Delhi. Este acum moda în toată Europa, până chiar la Dunărea de jos, ca boierii, şi mai ales cucoanele, să se alinte cochet în misticism de marca orientală. Iarăş am ajuns să vedem fervenţa religioasă numai în roş angelic. Realităţile religioase orientale, descrise de corespondentul neamţ, ar trebui să ne aducă aminte de prea uitatul Voltaire. *Candide*, Dicţionarul filozofic, Incercarea moravurilor şi spiritului popoarelor, ar putea fi depurative eminente contra actualului moft religios. Căci religiozitate serioasă în saloane, în redacţii oficioase şi birouri de întreprinderi culturale, nu s'a născut decând lumea.

Arta românească în străinătate

S'a invederat din nou acest adevăr că nici o cheltuială nu este de prisos, atunci când se face pentru propaganda naţională prin artă. E singura propagandă eficace, fiindcă prezintă o ţară sub un aspect universal înţeles şi apreciat: sub aspectul frumosului.

Aplicăm această constatare rezultatelor, pe care le dă expoziţia de artă românească dela Paris, instalată în sala Jeu de Paume, care a adăpostit până acum identice expoziţii Olandeze, Belgiene şi Elveţiene.

„Journal de Débats" a consacrat până acum două foarte calde articole acestei expoziţii. In această expoziţie, cronicarii francezi văd trei expoziţii deosebite.

Una a artei româneşti vechi, care s'a desvoltat sub puternică influenţă bizantină; a doua a artei româneşti noui, care, dela 1850 se desvoltă sub influenţa picturei contimporane europene, şi, în special, sub influenţa picturei franceze; în sfârşit a treia expoziţie, aceea a artei populare româneşti.

„Aceşti artişti şi aceşti ţărani — scrie Paul Fierens — relevă o civilizaţie, în adevăr, mediteraneană. Covoarele cu motive geometrice, mai direct inspirate de Orient, provin din Basarabia şi Bucovina, în timp ce covoarele din Oltenia şi Muntenia, decorate cu păsări şi frunze, sunt caracterizate printr'un stil mai liber. Ceramica îşi împrumută podoabele dela Meycena, ca şi din Occident. Iar în orfeorerie, un baroc ciudat orientalizat succedă unui gotic aproape francez.

„Sala broderiilor religioase conţine adevărate minuni, de care nu putem spune decât că sunt cele mai impresionante producţii — şi cele mai originale — ale unei arte, pe care o găsim aci deosebit de inventivă, nobilă, senină, şi care ajunge până la adevărata grandoare în efigiile principesei Maria din Mangop, a prinţului Ieremia Movilă şi a prinţesei Teodosia. Nu se pot uita uşor, aceste figuri palide şi aceste imperioase siluete, decupate pe un fond de aur sau de catifea vişinie".

Şi, tot în „Journal de Débats", d. Abel Bonnard, sub titlul „Sufletul românesc" mai scrie:

„Este rar ca o artă de acest fel să ni se prezinte aşa net. Fie că un popor este lipsit de calităţile necesare existenţii unei arte proprii, fie că o altă artă mai puternică îl copleşeşte. Dar aci, lucrurile s'au petrecut altfel: însuşirile fericite ale sufletului românesc au făcut ca o artă românească să existe din primul moment; aspra soartă a Romrmâniei a făcut ca această artă să nu se poată desvolta în voie. Această naţiune a trebuit să lupte şi să sufere neîncetat; a fost nevoită să-şi apere sufletul cu sabia. Şi totuşi, sufletul acesta este blând. E bine că la capătul expoziţiei se află iconostasul mânăstirei Arnota, nu numai fiindcă acest iconostas este un lucru minunat, ci fiindcă prezenţa lui în expoziţie simbolizează rolul, pe care lia avut religia în salvarea şi păstrarea sufletului naţional."

Concluziile d-lui Abel Bonnard dovedesc încă odată avantagiile propagandei prin artă, de vreme ce distinsul colaborator al lui „Journal des Débats" scrie:

„Amiciţia, care uneşte Franţa cu România, este una din cele mai adevărate, din cele mai sigure. Ea se reazimă pe afinităţi profunde şi delicate: avem aceleaşi gusturi, acelaş fil, de a căuta cerul, pe deasupra lucrurilor. O asemenea amiciţie nu are nevoie de vorbe multe. In această Europă, plină de turburare, de ură, de invidie, e de ajuns ca România şi Franţa să se privească, pentru a-şi zâmbi".

Centenarul lui Saint-Simon

Istoria culturală a Franţei cunoaşte doi Saint-Simon; cel bătrân, fiind fratele bunicului celui tânăr, contele Henri de Saint-Simon „primul socialist şi ultimul gentilom", cum l-a denumit Michelet.

Saint-Simon cel bătrân a lăsat istoriei şi literaturii franceze câteva volume de admirabile memorii asupra curţii regelui Ludovic XIV. Cel tânăr a trăit în vremea revoluţiei franceze şi a fost printre cei dintâi nobili, care au renunţat la titlul şi privilegiile nobiliare, deşi aparţinea unei familii, despre care se spune că se trăgea direct din Charlemagne, şi care în orice caz, poseda din secolul XI, comitatul de Vermandois.

Henri Saint-Simon, fiindcă niciodată nu a semnat cu particula „de", a murit în 1825. Franţa îi sărbătoreşte acum centenarul.

Rar s'a pomenit o viaţă mai agitată ca aceea a lui Saint-Simon. Născut Henri de Rouvroy, conte de Saint-Simon, din 1789, el trimite o scrisoare Adunării Constituante dela Versailles, renunţând la toate titlurile sale. In timpul revoluţiei învârteşte tot soiul de afaceri, astfel că sub Directorat e bogat, duce o viaţă de desfrău şi face pe Mecena. Apoi deodată sărăceşte, şi e întreţinut de un fost servitor al lui, care-i imprimă şi volumele. Copist la Muntele-de-Pieate, ziarist, pamfletar, student la 50 ani, Saint-Simon se frământă, clocoteşte, şi scrie, scrie mereu.

Dacă Auguste Cote este tatăl pozitivismului, apoi Saint-Simon este bunicul lui. Fascinat de ştiinţă, de sociologie, de politică, Saint-Simon cu o intuiţie şi o inventivitate extraordinară combină sisteme noui cosmogonice, imaginează o fiziologie pozitivistă, cere un cler de savanţi, propovădueşte un neocreştinism, şi ajunge apoi la concepţia lui industrială asupra viitoarei desvoltări a societăţii. In industrie, Saint-Simon, primul socialist, vede posibilitatea armonizării claselor sociale! Nu avea de unde să ştie că industria va fi tocmai aceea, care va deslănţui mai pătimaşă, mai sângeroasă, lupta de clasă. E drept că Saint-Simon se bizuia în socotelile pe iubirea de aproape. Dar el nu se mulţumeşte să se sbată în mijlocul unor idei abstracte, ci caută să treacă la o realizare practică. Publică astfel şease ordonanţe, pe baza cărora, ar urma să se organizeze Statul cel nou. „Drepturile Omului" sunt înlocute cu „Drepturile producătorului", pentru legiferare, se instituiesc trei adunări: o cameră de ingineri şi artişti, care să facă legile; o cameră de savanţi, care să le pună la punct şi o cameră de oameni de acţiune, care să le aplice.

Saint-Simon îndeamnă pe regele Ludovic XVIII să adopte acest sistem, ceeace ar constitui o convertire tot atât de sgomotoasă ca aceeea a împăratului Constantin la creştinism. Şi... fără a mai aştepta răspunsul regelui, SaintSimon se aruncă în studii religioase, pentru a reforma creştinismul.

Dar moartea îl surprinde, proclamând iubirea între oameni. Cultul acestui svăpăiat geniu francez, atât de francez, este păstrat cu pietate în marea republică a Occidentului.

PURCO BAYER

ANUL VI. — No. 236

5 LEI EXEMPLARUL IN ŢARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 14 Iunie 1925

Adevĕrul Literar şi Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

CUM PLASMUIA EMINESCU

PERSONALITATEA LUI EMINESCU

— O sinteză —

de D. CARACOSTEA

Din câţi l-au cunoscut personal pe Eminescu, am ales ca introducere în personalitatea lui călăuza acestei trinităţi: Maiorescu, Slavici, Caragiale; fiecare înfăţişează un plan deosebit de oglindire, reprezintă o atitudine tipică şi arată limite, care cer controlul faptelor. Planurile acestea se întretae dar se întregesc reciproc. Felurimea oglindirilor dă măsura complexităţii lui şi ne îngădue să întrezărim ceva din tragicul izolării celuia care adesea a fost singur chiar printre ai lui.

O caldă dar stăpânită preţuire estetică e partea pozitivă a criticului; alături, cu tot gândul înalt de a pune temeiul pe personalitate, străduinţa de a o face să intre în cadrul unor certe concepţii estetice învedera, dintru început, pericolul procustian al oricărui dogmantism estetic.

Tot atât de reprezentativ e d. Slavici. Nici unul dintre prietenii poetului nu ne-a dăruit amănunte mai bogate. Dar moralistul, dând o oglindire parţială a faptelor, personalitatea, în ce avea ea mai individual, nu se rotunjeşte în o sigură icoană totală. Se învederează astfel odată mai mult nevoia de a fi rezervaţi şi faţă de atitudinile caracterizate prin preocupări morale, fie acelea ale pedagogului creştin Grama, ale naţionalistului A. Densuşianu sau ale socialistului Gherea.

Avem nevoie de un Eminescu astfel reconstituit, încât figura lui să se impue cu necesitate şi esteticianului de orice culoare şi moralistului creştin şi socialistului şi reacţionarului. Iată de ce am stăruit să ne înţelegem în spirit obiectiv cu privire la faptul cel mai hotărîtor: personalitatea.

Deşi în puţinele pagini ale lui Caragiale despre Eminescu se strecoară şi unele momente subiective, totuşi, în intuiţia lui fundamentală, Caragiale se apropie de adevăr mai mult decât Maiorescu şi d. Slavici. Faptele o confirmă. El este deci chemat să ne conducă până pe pragul înţelegerii personalităţii.

* * *

Dintre toţi marii prieteni ai poetului, Caragiale a fost acela care l-a cunoscut mai de timpuriu, la vârsta marilor expansiuni şi în împrejurări care nu impuneau îngrădiri. Nici unul dintre prieteni n'a avut ca acest dramaturg, înăscut, pasiunea de a pătrunde cutele sufleteşti. In ce priveşte anume atitudinea faţă de Eminescu, chiar d. Slavici ne dă amănunte din care vedem cu ce vie curiozitate Caragiale descosea sufletul poetului, iscodindu-l, dându-i necontenit prilej să vorbească. Fireşte, din cât vedem la d. Slavici, întrevorbirile se mărgineau la preocupările intelectuale. Dar sub pana lui Caragiale apar cuvintele acestea: „am fost de multe ori confidentul lui"; şi chiar fără ele, ar fi de negândit ca un observator atât de ager şi de realist al vieţii, să nu fi căutat să pătrundă adâncul firei celui mai de elită dintre prietenii lui.

Am pierdut mult prin aceea că gândul lui Caragiale de a da o seamă de note asupra vieţii lui Eminescu nu s'a înfăptuit. Chiar intenţia arăta că el avea un bogat material de amintiri şi observaţii. Cu atât mai preţioase sunt puţinele pagini pe care ni le-a lăsat, în deosebi acel portret moral schiţat cu prilejul necrologului.

Dar tocmai cu privire la această caracterizare a lui Caragiale s'au scris de curând cuvinte de discredit. El ne-ar fi dat nu un portret real, ci unul convenţional, pentru că n'ar fi plecat dela însăşi elementele vieţii poetului, ci dela intenţia literară de a zugrăvi tipul genialităţii tumultoase, suferind de mania circulară, când exuberant, când deprimat.

Mai întâiu, observăm în genere că, atunci când Caragiale vorbeşte de Eminescu, urmăreşte să dea o icoană credincioasă. „Inexactităţile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui, mă revoltă tot atâta cât mă revoltă şi scandalul cu portretele şi busturile puse fără sfială în circulaţie, ca fiind ale lui, ca şi cum ar fi vorba, încă odată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme". Astfel vorbea Caragiale, privind ce se scrisese despre Eminescu. N'a pregetat chiar să contrazică pe Maiorescu, bunăoară îndreptând erori de text, protestând împotriva alterărilor. Şi când erori mărunte îl revoltau, să fi fost el, tocmai în spontaneitatea paginilor de necrolog ispitit de gândul să facă un pur exerciţiu de retorică?

Pe fondul amintirilor, notelor biografice şi judecăţilor date de Caragiale, se reliefează portretul de mai jos, pentrucă vrea să fixeze tocmai ceeace ne interesează mai mult: forma vieţii de sentiment. „Avea un temperament de o excesivă neegalitate, şi când o pasiune îl apuca, era o tortură ne mai pomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvârşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o zbuciumare teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, care lăsau să se înţeleagă destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârşească.

Când ostenea bine de acest cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două, trei zile, se arăta iar ca „Luceafărul" lui, „nemuritor şi rece".

Deşi e îndeobşte cunoscut, am citat acest preţios pasaj, pentrucă, în literatură, punerea în lumină a aurului e lucru mai greu şi, în orice caz, mai necesar decât considerarea a te miri ce mărunţişuri.

Ceva reese limpede din întreaga mărturie a lui Caragiale: în conglăsuire cu ceeace ne spune înfăţişarea lui de om, vieaţa de sentiment a lui Eminescu, în intimitatea ei, îndeosebi pe terenul iubirii, era caracterizată prin o pornire, printr'un nesaţiu tot atât de viu şi de nemăsurat, ca şi setea de a şti, ca şi preocupările intelectuale, ca şi năzuinţele naţionale şi umane. Potrivit acestei psihologii, atât zbuciumul cât şi înseninarea finală din *Luceafărul* vin din un proces deosebit de acela indicat de T. Maiorescu.

Şi dacă îndoeli ar apărea cu privire la forma şi la înţelesul acestui ritm de sentiment, avem la îndemână un mijloc de control: datele biografice.

Trăsătura relevată de Caragiale este confirmată prin tot ce ştim nu numai cu privire la viaţa sentimentală a lui Eminescu, dar şi cu privire la toate manifestările lui, în iubire ca şi în indignare, în veselie ca şi în deprimare.

Nu ştiu dacă „părinţii din părinţi" i-au dat această fire, dar fără să vrei, îţi aminteşti de acea mărturie pe care un frate al poetului ne-a lăsat-o cu privire la mama lui: „când iubea, iubea; când ura, ura..." Nu ne interesează

Eminescu

întrebarea dacă poate fi vorba aici de o înclinare ereditară; fapt e că, la poet, pretutindeni, constaţi o pornire viu deslănţuită, vecină adesea cu frenezia, istovindu-se prin chiar nemărginitul ei. Vârsta, nevoile vieţii, şi încunjurimea nu puteau să-l schimbe. Cu firea aceasta, mergând până la limitele puterii de afirmare, era firesc să ajungă de timpuriu la acea deprindere a gândului care-l făcea să se aştepte pururea la ce e mai rău, fără ca prin aceasta, uriaşa putere vitală sădită în el, să înceteze de a mai vrea. De aici întrebarea aceea atât de caracteristică: „ce suflet mi-au dăruit părinţii,

Ce suflet trist şi fără rost
Şi din ce lut incert
Că dup' atâtea amăgiri
Mai speră în deşert?

Iubirea lui, vremelnică sau trainică, lua constant forma arătată. Aleg câteva momente numai.

Să mai amintesc acea criză prematură a adolescenţii, care-l face să părăsească drumurile bătute şi să se arunce în haosul anilor pribegiei? Paralel cu ecourile păstrate în amintirile prietenilor şi în bucăţi ca *Amorul unei marmore*, cu accente ca acesta: „iubesc precum iubeşte un ocean de foc", relevez partea întâia a poeziei *Visuri trecute*, scrisă încă din Noembrie 1866 şi publicată în ajunul hotărîrei de a rupe cu viaţa de actor şi de pribeag. Având încă asperităţi de formă, trebue să o privim totuşi ca pe cea dintâiu poezie eminesciană, cu atât mai preţioasă, cu cât reprezintă tranziţia dela faza turbure a începuturilor, la aceea a formaţiunii călăuzite de critică. E acolo o strofă izbitoare: după ce arătase că se topeşte *de ale patimilor* orcane, dă următoarea mărturie, prin care destăinuieşte prietenului zbuciumul acela cumplit al adolescenţii:

Am uitat tată, am uitat mamă
Am uitat lege, am uitat tot;
Mintea mi-i seacă, gândul netot,
Pustiul arde'n inima-mi beată...

Dar, se va zice, acestea sunt ecouri din tumultul primelor rătăciri ale vieţii, cărora le urmează potolirea.

Iată-l acum în un moment de joc; şi e cunoscută însemnătatea jocului, când e vorba să ne dăm seamă de natura instinctelor. Este la Viena, invitat împreună cu câţiva prieteni, în societatea unor doamne, pe care le scăpase din o primejdie. In un joc de societate, fiecare trebuia să facă o declaraţie de amor, glumeaţă. Toţi o fac hazlie; când vine rândul lui Eminescu, el îngenunche, vorbeşte cu atâta patimă, sărutând braţul celei preamărite, încât toţi rămân uimiţi. La ieşire, mărturiseşte prietenilor că, în adevăr, ceeace a vorbit şi a făcut, a fost expresia fidelă a sentimentului nestăpânit din acel moment.

Dacă astfel era în momente întâmplătoare, nu ne mai surprind mărturiile în legătură cu stări de adevărată iubire, chiar atunci când, aflându-se în societate, convenţiile sociale (un mare duşman al lui) i-ar fi impus rezervă. „Erai aşa de puţin stăpân pe tine, încât şi cel mai prost om îşi dedea seama că eşti îndrăgostit de mine" îl mustră Veronica. In acelaş fel, d. Zamfir Arbore, unul din prietenii poetului, întregeşte o informaţie publicată mai de mult, prin următoarea comunicare orală: la o reprezentare la Teatrul Naţional, ochii poetului erau fixaţi cu atâta patimă asupra lojei iubitei, încât toţi cunoscuţii cătau cu uimire la privirile pătimaşe ale poetului. Şi dacă amănunte ca acesta nu spun deajuns, iată un altul, căruia cu greu i s'ar putea găsi pereche. Multe căsătorii se fac din dragoste, dar greu să-i fi trecut prin minte unui îndrăgostit, ceeace apare un moment în cugetul lui Eminescu. Ca să pecetluiască proectatul legământ cu Veronica, se gândeşte să treacă amândoi la catolicism, pentrucă această confesiune, oprind despărţirea, o consfinţeşte pe vecie.

Şi dacă mai e nevoie de documentare, la fel vorbesc şi celelalte amănunte, de pildă cele date de d. Iacob Negruzzi, cu privire la pasiunea pentru Cleopatra Popescu, aceea pe care o urmărea „pe lângă plopii fără soţ".

După cum în iubire, tot astfel ne apare şi în feluritele momente de petrecere: excesiv. Chiar şi unele satisfacţii estetice luau la el forma aceasta. La teatru, „el râdea mult, cu lacrămi şi sgomotos; îi era deci greu să asiste la comedii, căci răsetele îi erau adeseori oarecum scandaloase" notează Stefanelli. Cât priveşte petrecerile celelalte, care obişnuit urmau îndelungatelor încordări intelectuale, notez o expresie caracteristică, pe care d. Tzigara-Samurcaş o ţine dela Ion Al. Samurcaş, prieten al lui Eminescu, pe vremea studiilor la Berlin. Când poetul primea bani şi era pornit să petreacă, înştiinţa pe prietenul său: „de acum, fac pe împăratul!" Iar ca rezultantă, notez aici una din acele sclipiri eminesciane, presărate în manuscrisele lui: „dacă aş fi împărat, aş fi fericit?" Şi paralel cu aceasta, următorul crâmpeiu de caracterizare a sufletului modern: „frenezie şi desgust, desgust şi frenezie, iată schimbările perpetue din sufletul omenesc modern". — de fapt, propriul lui ritm de sentiment

* * *

Şi pentrucă toate aspectele vieţii sufleteşti se întrepătrund, aceiaşi pornire nemăsurată, aceiaşi excesivă afirmare a vieţii sădită atât de adânc în sentiment, se vădeşte. ca semn deosebitor, şi în alte domenii, bunăoară în practică, pe terenul activităţii naţionale şi sociale.

Deosebit de sugestive sunt amănuntele cu privire la un moment hotărîtor al anilor de formaţiune: serbarea dela Putna. In cugetul lui Eminescu, această serbare împreună cu congresul care a încheiat-o, lua proporţii imense, era chemată să fie „încercarea de a organiza vieaţa viitorului". Şi însufleţirea lui era lipicioasă; d. Slavici notează aici: „căzut odată sub stăpânirea vreunui gând, el nu dormea şi nu mai mânca zile întregi de-a rândul şi ştia să transmită şi asupra altora neastâmpărul din sufletul său".

Când toţi se îndoesc, când cei mai mulţi şovăe şi greutăţile sporesc, el rămâne credincios hotărîrii şi însufleţeşte întreaga mişcare. Dar cel care pornise cu gândul să dea direcţie viitorului, era firesc să recolteze din elanul acesta amărăciune, desamăgire, o rezervă dureroasă, dar nu renunţare. Aşa a rămas până la urmă. Anii tot mai apăsători n'au putut desrădăcina din el firea dintâiu. Iar lupta lui politică de mai târziu, departe de a fi aceea a unui simplu salariat, e continuarea celei începute în avântul tinereţii. In colivia vremii se rup şi sângeră aripile vulturului, dar el ţinteşte necontenit spre nemărginirile care-l cheamă.

Când împrejurările îl silesc să primească unele însărcinări cu caracter administrativ sau politic, el rămâne totdeauna credincios părţii alese a propriului suflet. Directorul bibliotecii luptă să poată aduna tot scrisul vechiu românesc; revizorul şcolar se strădueşte să dea îndrumări de metodă sănătoasă, aşa în cât un om de mare destoinicie şcolară a putut scrie că ţara n'a avut revizor şcolar mai bun ca Eminescu. Mai mult decât toţi însă, ne vorbeşte ziaristul. Munca plină de abnegaţie depusă în cele mai grele împrejurări, întrece tot ce cunoaştem din istoria ziaristicei noastre. Timp de cinci ani, o continuă încordare, săvârşind adesea întreaga muncă, dela bucătăria gazetei, până la înalte îndrumări culturale şi politice. Şi în ce neprielnice condiţii! Recitească cineva paginile închinate de Vlahuţă acestei părţi din viaţa maestrului.

In luptele duse de el, nu era făcut să-şi creeze prieteni; din potrivă, o parte din loviturile primite, au fost copitele celor înfieraţi. Deşi avea o nemărginită iubire de oameni, totuşi, când era vorba de neamul lui, era aproape şovinist. In politică, unii contimporani au fost revoltaţi de violenţa frazei lui, când îşi pecetluia vrăşmaşii. Metoda lui Ţepeş o invoca nu numai în forma revoltei estetice, dar şi în căldura înfierării politice, când cerea ca neamul românesc să institue, ca mijloc de mântuire de partidele politice, „ordinul sfântei cânepe", — spânzurătoarea... Azi, la lumina întregii lui activităţi, înţelegem că Eminescu, chiar de ar fi vrut, nu putea fi altfel; după cum ni-l arată toate celelalte aspecte, tot aşa şi activitatea lui politică: un om care săvârşea din plin, cu toată inima şi cu toată pasiunea tot ceeace făcea.

* * *

Din toate faptele arătate şi din altele numeroase, pe care socot de prisos a le mai înşira aici, reese limpede unitatea feluritelor aspecte ale vieţii poetului. Atât prin puternica vitalitate sădită în el şi vădită în portretul lui fizic, cât şi prin intelect, temperament şi întreg felul de a simţi şi de a lucra, personalitatea lui Eminescu, în ce avea mai adânc, e caracterizată prin o sete nemărginită de afirmare a vieţii, în toate domeniile, până la limita la care e îngăduit să se încordeze firea omenească. In lipsă de alt termen, voiu numi această nesăţioasă afirmare — tendinţa către nemărginit, setea de absolut. Când un sentiment puternic îl frământă, un om croit astfel, niciodată nu se poate opri la jumătatea drumului. O stare de suflet eminesciană izvorăşte din un sentiment care s'a deslănţuit atât de viu, încât a vrut mai mult decât este în rostul firesc al vieţii să cuprindă. Vom conveni uşor că o fire astfel alcătuită, ciocnindu-se cu lumea, va găsi la capătul oricărei experienţe, însăşi hotarele vieţii şi prin aceasta va ancora la un sentiment de gol, de melancolie, de micime, de netemeinicie a întregii fiinţări.

Din stări de acestea, un spirit religios creştin îşi hrăneşte, din micimea pământului, viziunea şi mângâerea atotputerniciei şi îndurărilor cereşti. Lovindu-se necontenit de hotarele existenţii, cugetul priveşte nemărginitul plin de taină, simte puternic propria micime şi golul vieţii, dar nu poate concepe lipsa de noimă, netemeinicia întregii fiinţări, şi neputând arunca asupra întregii vieţi zăbranicul negaţiunii, găseşte în sentimentul religios al întrepătrunderii cu cele veşnice o împăcare cu destinul şi un legământ cu nemărginitul [1]).

Altfel Eminescu. In sensul unei liniştiri şi izbăviri finale, religiozitate este şi la el, pentrucă seriozitatea adâncă în faţa vieţii e vecină cu spiritul religios. Dar înzestrat cu un puternic spirit critic şi având, în măsura arătată, bărbăteasca frână a intelectului, Eminescu, stăpânit de nevoia unei înţelegeri ferite de desamăgiri, n'a putut găsi un razim nici în valorile vieţii de *aici*, nici în mângâerile lumii de *dincolo*... A iubit nemărginit valorile vieţii, a căutat în ele granitul absolutului şi, negăsindu-l, din amărăciune faţă de faza istorică, în care i-a fost dat să trăiască, şi din durere, sfăşiere şi revoltă faţă de mărginirea fiinţei omeneşti, a tăgăduit...

Aici stă marea taină a atitudinei eminesciane, de aici, în sentiment, atmosfera aceea de sumbră negaţiune, care învălue o bună parte din plăsmuirile lui şi, alături de aceasta, în practică, acea putere de afirmare, care te uimeşte.

Ce searbăd e şi ce puţin spune cuvântul acesta: pesimist, când e vorba să caracterizezi o fire şi o atitudine ca aceasta! Patimă, afirmare excesivă, şi, de aici, negaţiune excesivă — iată cele două planuri care alcătuesc polaritatea vieţii şi creaţiunii lui Eminescu.

Inrâuririle primite sunt de fapt desvoltarea firească a propriei personalităţi.

Din lumea cugetătorilor şi a înţelepţilor şi-a însuşit numai ceeace organic se potrivea cu firea arătată.

Nu a dat, după cum au susţinut unii, cunoscutele accente, pentrucă a fost înrâurit de Schopenhauer, ci a devenit schopenhaurian, pentrucă, având temperamentul dat, doctrina aceasta îl ajuta să-şi limpezească firea, era în concordanţă cu propria experienţă intens trăită. Afirmarea nesăţioasă pe toate domeniile avea la Schopenhauer un nume; setea de a fi, voinţa, substratul oricărei fiinţări; şi înclinarea filozofului de a descifra din plusul de suferinţă al vieţii, nevoia de liberare prin negaţiunea voinţei, era adânc sădită în însăşi firea poetului.

Tot din centrul personalităţii şi numai de aici se lămureşte înţelesul permanentului contact cu străvechile izvoare de înţelepciune ale Orientului, îndeosebi alipirea lui constantă de învăţătura lui Buddha. Esenţa ei este cuprinsă între aceşti doi poli: conştiinţa vie a veşnicei suferinţe legate de fiinţa umană, din care se hrăneşte, atotstăpânitoare, năzuinţa izbăvirii definitive.

Ne întruchipăm pe tânărul Eminescu, ursit să simta în el, necontenit, povara hotarelor vieţii, plecându-se asupra străvechilor pagini străbătute de duhul acesta: „când, o fraţilor, un tânăr nobil a cunoscut suferinţa, izvorul suferinţii, nimicirea suferinţii, calea care duce la nimicirea suferinţei, atunci tânărul cel nobil a dobândit dreapta cunoaştere, crede în ea, e legat de ea". Il evocăm pe Emi-

1) Din fericire, în poezia noastră de azi, latura aceasta e reprezentată de o personalitate congenială, de al doilea mare romantic şi al doilea mare răstignit dela Eminescu încoace: Galaction.

In un articol dintr'un volum de încercări, de curând apărut, d. Marin Simionescu-Râmniceanu învinuindu-mă, în concluzie, de supra-simpatie, uită că se contrazice cu introducerea în care citează un şir întreg din rezervele critice formulate de mine cu privire la Galaction. Obiecţiunile d-lui Simionescu-Râmnceanu dovedesc că n'a înţeles nici ce am spus eu în 1913, nici ce ne-a dăruit Galaction, necum greaua problemă a raporturilor dintre poezie şi religie.

E în firea lucrurilor ca personalităţi de talia aceasta să trezească rezistenţă dârză. Dar după cum orice coborîre a lui Eminescu a rămas o coborîre a celor care l-au negat ca poet şi ca om, aşa se va întâmpla şi cu acest excepţional poet. Buddistul Eminescu şi creştinul Galaction vor sta alături şi se vor defini reciproc în stima generaţiilor viitoare. Critica a rămas aici în urmă, dar publicul cititor începe să o simtă de pe acum cu un instinct care nu dă greş.

Scriu aici rândurile acestea nu din zădărnicia unui gând polemic, ci în speranţa că, după cum desfacerea unui Racine de poezie a fost vremelnică, pentru că o binefăcătoare împrejurare i-a dat prilejul să-şi îndeplinească întreg destinul poetic, tot astfel se va întâmpla şi cu acest excepţional poet, al nostru. Nu ştiu dacă munca lui în sânul bisericii va putea da roade; ceeace ştiu că Galaction, rămas la gestul de renunţare întipuit de sfânta Cecilia, ar însemna pentru poezia noastră o pierdere pe care puţini sunt în stare s'o înţeleagă. Şi sper că istoricul literar nu va formula mâine această judecată: între ai săi a fost şi ai săi nu l-au cunoscut; în poezie, vremea lui n'a meritat mai mult.

Continuarea în pagina II-a

iescu c..nd şi meditând întâiul adevăr, întâiul stâlp al predicei din Benares: „Acesta, o monahi, este nobilul adevăr al suferinţii: naştere e suferinţă, vârstă e suferinţă, boală e suferinţă, moarte e suferinţă, unire cu cel pe care nu-l iubeşti e suferinţă, despărţire de cel iubit e suferinţă, dorinţă neîmplinită e suferinţă, scurt cele cinci elemente care înfăptuesc alipirea de viaţa, sunt suferinţă..."; îl evocăm, în sfârşit, pe poet adâncind cuvintele lui Budda despre cei patru stâlpi ai mântuirii: suferinţa; izvorul ei; izbăvirea de ea şi calea deplinei izbăviri, — şi înţelegem definitiva întrepătrundere dintre el şi această învăţătură.

Nu pentrucă a citit-o în o carte, ci pentrucă din toate învăţăturile lumii, aceasta corespundea polarităţii sădite în personalitatea lui: patimă şi negaţiune, deaceea Eminescu a fost atât de aproape de duhul doctrinei buddiste. Iar mărturisirea lui: „eu sunt buddist!" e departe de a fi o simplă dispoziţie de moment. In versul acela vestit: *şi 'n stingerea eternă dispar fără de urmă*, e o lapidară formulare a idealului buddist de izbăvire. Iar treptele căii de liberare a lui Buddha le vom întâlni şi le vom documenta în creaţiunea lui, care se înălţa treptat la o cât mai largă înseninare prin înţelegere.

Năzuinţa lui de a se urca la izvoarele indice ale culturii, poate fi documentată la tot pasul. La lumina înţelepciunii Upanişadelor vom înţelege mai viu adânca rezonanţă a unor cuvinte familiare, bunăoară: „nenorocirea cea mare e să fii mărginit", după cum la lumina izbăvirii prin înţelegere, vom pătrunde mai adânc acele momente care încoronează, ca un katarsis moral şi estetic, finalul atâtor capo-d'opere.

Ne urcăm astfel pe înălţimile în care poezia se înfrăţeşte cu religia în o unitate superioară. Eminescu e mare printre cei mari, pentrucă a trăit intens şi a plătit cu sângele şi viaţa lui, fiecare strop de frumuseţe, şi a sporit propria lui fire cu toate elementele conglăsuitoare pe care i le punea la îndemână întreaga experienţă şi cugetare a lumii. De aceea e atât de greu să-l înţelegi cum a fost. A-l înţelege deplin însemnează a grupa şi a reface în jurul personalităţii lui, întreaga cultură a lumii. Această înţelegere deplină este idealul către care trebue să tindem, acesta este marele monument pe care i-l datorăm. Marea rescumpărare împlinită prin el nu va fi desăvârşită în noi şi nu se va face în poezia noastră un pas mai sus până ce nu ne vom învrednici de o astfel de înţelegere.

După cum gândirea asupra vieţii, tot astfel înrâuririle literare şi estetice sunt la el îndrumate şi selecţionate de această călăuză fără greş: propria fire. Nu a fost în viaţă aşa cum îl ştim, pentrucă a fost romantic, ci s'a apropiat de romantică, pentrucă într'acolo îl ducea temperamentul arătat.

Am definit cândva romantismul (şi îmi pare bine că l-am definit astfel) tendinţa de a cere vieţii altceva, mai mult decât este în rostul ei firesc să dea. Pentrucă zodia sub care s'a născut Eminescu, dându-i această dominantă, l-a făcut să aparţie acestei familii de spirit, de aceea s'a apropiat de romantică şi nu de altă formulă.

Chiar şi înrâurirea poporană era un mijloc de desmărginire, lua la el o formă pe care n'a mai avut-o la nimeni altul de atunci :era năzuinţa de a spori propria simţire, prin larga rezonanţă dată de viaţa obştească a neamului.

Dintre formulele estetice, alături de genialitatea concepută ca darul de a contempla ideile desăvârşite şi eterne, se vădeşte la el o puternică înrâurire a lui Schelling: arta chemată să-ţi dea fiorul nemărginitului, frumosul fiind „nemărginitul întruchipat în mărginit". Şi nu va gusta exact pe Eminescu acela care nu va adânci această unică îmbinare de nemărginire întipuită.

* * *

Dacă aspectul dominant al personalităţii este cel relevat, el trebue să fie confirmat şi prin „micile mizerii", prin părţile de umbră ale firei lui. Intre calităţi şi defecte există totdeauna o legătură organică.

De fapt, slăbiciunile lui sunt reversul trăsăturii esenţiale. Neglijenţa, nepăsarea faţă de cerinţele mărunte ale vieţii, înstrăinarea de lume, toate sunt urmarea însuşirii stabilite. „De mă voiu duce cândva la fund, asta se va întâmpla dintr'un lucru de nimica, căci aceştia sunt cei mai mari potrivnici ei mei" scrie el lui Maiorescu dela Berlin. A văzut de timpuriu cauza prăbuşirii lui; şi lucru e firesc: cel ursit să trăiască intens absolutul aspectelor esenţiale ale vieţii, trebuia să simtă ca o grea şi netrebnică povară toate cerinţele accesorii de ordine şi de măsură care, cruţând puterile, hotărăsc izbânda spiritelor clasice, împăcate cu lumea.

Lipsa de voinţă calculată, rece, practică, a fost evidentă la el; dar dacă nu avea „metalul demonilor în vine", în schimb am văzut uriaşa putere elementară a voinţei nevoite, aceea care creiază marile valori şi aceasta se contopea cu ţelurile supreme ale chemării lui! Lipsa de simţ practic era firească la acela care „făcea totul ca şi cum ar fi avut de trăit sute de ani".

Tot la lumina personalităţii ne înţelegem şi cu privire la contradicţia care ar fi existând între Eminescu-poetul şi scriitorul politic. In poezie ar fi „pesimist", în politică om de credincioasă luptă îndârjită.

Am văzut ce restrângere de înţeles se cuvine să dăm cuvântului „pesimist", când e vorba de Eminescu. Cât priveşte pe scriitorul politic, e de amintit şi aici că suportul rămâne amărăciunea şi revolta, datorite contrastului dintre ceeace concepea el ca ideal şi ceeace vedea în jurul lui. Creator şi în politică, setea de absolut sădită în el îl ducea să afirme valorile pe care le socotea mai de preţ, pentru destinele neamului şi ale omenirei, să le afirme cu îndârjire, până la ultima limită. Şi după cum în poezie absolutul pe care nu-l putea întâlni în viaţă, îl ducea la negaţiune, tot astfel, în domeniul politic, absolutul, pe care nu-l putea vedea în vremea lui, îl ducea la indignare, la critică violentă, la o continuă revoltă, la strigătul de instituirea ordinului sfintei cânepe.

Astfel ne apare pe toate terenurile unitatea sufletească a lui Eminescu. Icoana personalităţii lui ni se înfăţişează în o lumină deosebită de aceea în care eram deprinşi s'o vedem.

Nu ştiu dacă cele invederate în firea lui sunt reprezentative pentru poporul nostru şi dacă în ele dăinueşte sau nu ceva din felul excesiv al Traco-Ilirului, stăpânit prin înţelegere şi limpezit prin artă. Nu ştiu. Deasemenea nu ştiu dacă aici trăeşte ceva din firea religioasă, resemnată şi activă a aceleia care „când iubea, iubea; când ura, ura", altoită pe vigoarea căminarului Eminovici...

Dar dacă cele desvăluite sunt adevărul, dacă aici stă unitatea profundă a personalităţii, icoana stabilită trebue să fie confirmată la tot pasul prin cea mai hotărîtoare dintre dovezi: prin istoria şi estetica întregii lui plăsmuiri.

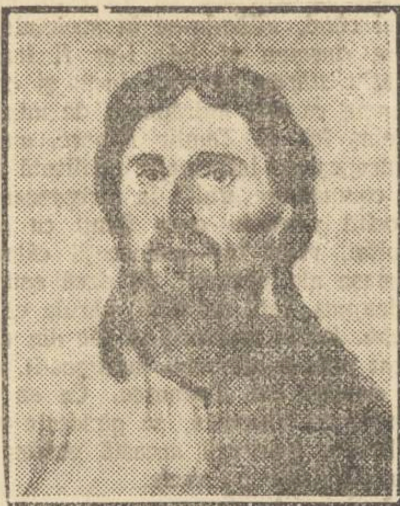
D. CARACOSTEA

CATARINA DOAMNA NOASTRA

Cine pregăteşte revoluţia?

de VICTOR ARADI

După moartea ultimului principe ardelean, nobilimea se simţi din nou în faţa unei puteri guvernamentale mai serioase şi căută să se acomodeze noului curent. Lucru de căpetenie care o preocupa în acest timp, era ca domnia sa asupra iobagilor să fie nelimitată. In direcţia aceasta ea luptă forte mult. La şes izbuti mai uşor, dar în părţile muntoase, mai ales în Munţii Apuseni, avu de îndurat mari piedici. In provinciile montane, neînţelegerile ajunseră la culme. Privilegiile oraşelor montane erau privite cu ochi răi, şi o campanie sistematică se duse contra lor. Autorităţile judeţene atacară şi ele din când în când privilegiile coloniilor miniere, dar această acţiune nu cadra de loc cu planurile guvernului. La Viena se punea mare bază pe înflorirea oraşelor şi coloniilor miniere, în care scop erau sprijinite foarte mult. Se trimiseră specialişti pentru studiarea situaţiei, dar din cauza împrejurărilor enorm de grele, aceştia nu putură să ajungă la nici un rezultat. Sprijinul dela Viena fu mai mult un platonism, de oarece poporul care trăia în munţi se lupta din greu cu tiranii locali.

Cloşca

După revoluţia lui Francisc Rákoczy al II-lea, cercurile dela Viena priviră cu mai mult interes provinciile montane din Ardeal. La 1711 generalul Steinville trimite un rescript oraşelor montane ardelene, ca să se ia măsuri în contra neorânduelei. In rescriptul acesta, Steinville arăta că s'a făcut multe abuzuri în contra oraşelor montane, şi o mare parte a plângerilor înaintate nu s'au rezolvat. Pentru a pune capăt unor asemenea indolenţe, generalul numeşte el însăşi autorităţile la cari trebue să se adreseze jalbele. Prima jalbă se va înainta inspectoratului, şi la caz de nerezolvare comisarului Hann. Ultima instanţă era generalul Steinville. In scurt timp toate trele autorităţi fură năpădite de plângeri. Chestiunile însă fiind prea complicate, în cele mai multe cazuri nu s'au putut rezolva.

Peste patru ani, — la 1715 — bunurile Statului se reorganizară şi legea de dare se transformă. In valea Crişului toate bunurile Statului se administrară de camera guvernamentală1). In munţii Apuseni, se administrau de tezaurăria minieră 2). Aceasta era condusă de către directoratul de domenii din Zlatna, care încasa şi veniturile fixate la 5859 florini şi 30 şi jumătate cruceri. Pentru sporirea veniturilor Statului se puse capăt sistemului de arendare, şi minele fură preluate în exploatarea proprie a statului.

Această măsură, în principiu atât de favorabilă, a dat loc la multe neplăceri. Arendaşii minelor pierzându-şi câştigul destul de îmbelşugat, au căutat să se despăgubească pe altă cale. Cea mai mare parte din ei se ocupară cu contrabanda de aur, din care cauză dezorganizarea ajunse la culme.

Aurul minelor şi cel scos din nisipul râurilor, — conform legei, — numai statul îl putea cumpăra, trăgând din monopolul acesta un mare câştig. Minierii priveau cu ochi răi jefuirea aceasta, iar contrabandiştii profitau de ocazie plătind pentru aur un preţ cu mult mai mare decât Statul. Ei vindeau aurul la giuvaergii sau în străinătate, asigurându-şi prin aceasta un câştig destul de bun. Prin înlesnirea valorizării aurului, furtul de aur în mine luă proporţii din ce în ce mai mari. Trupe organizate de bandiţi cutreerau provinciile miniere, jefuind minierii care se întorceau dela muncă. Cu chipul acesta, întreg ţinutul ajunse în scurtă vreme la dezastrul de mai 'nainte. Autorităţile erau neputincioase pentru a putea remedia răul. Se căută o îndreptare pe cale legislativă. In anul 1747 se ordonă expulzarea elementelor suspecte din ţinuturile miniere şi în scurt timp se interzise grecilor, armenilor, turcilor, evreilor, şi giuvaergiilor colonizarea în aceste ţinuturi. Rânduiala aceasta nu şi-a avut însă rezultatul dorit, deoarece rolul expulzaţilor a fost luat de domnii locali, cari s'au făcut ei contrabandişti. Marii proprietari, funcţionarii de judeţ, preoţii — dealminteri atât de anticomerciali — năvăliră asupra acestui nou izvor de câştig. Introducând mentalitatea lor specifică în comerţul acesta, furtul de aur se complică în scurt timp cu jefuirea lui, şi cu falşificarea monedelor de aur. Preludiul epocei „Faţa Neagră". Se înţelege dela sine, că din pricina acestor crime poporul sărăcit tot mai mult, căută în anul 1750 să-şi îmbunătăţească starea printr'o revoltă3) care fu repede înăbuşită. Teancuri mari de acte „nimic-cuprinzătoare" fură trimise la Viena, după care „domnii" ordonară cu mai multă asprime represiune.

In nişte împrejurări atât de sălbatice, soarta iobagilor devenea din zi în zi tot mai grea. Pentru boierimea jefuitoare această situaţie era din cele mai favorabile. Ţărănimea din Zarand n'avea nicio putinţă de a se apăra în contra boierimei. Singură cetatea montană, Baia-de-Criş, era în luptă neîntreruptă pentru apărarea drepturile sale. Moşiile Statului se arendaseră la armeni, iar arendaşii aceştia continuau exemplu boierimei. Starea iobagilor din Zarand ajunse la disperare. Pentru teritoriul pe care iobagul trăia, el trebuia să plătească boerului 2—14 florini pe an. Aceasta însă era numai o formalitate, lucrurile petrecându-se altfel. In caz că pe un teritoriu locuiau mai mulţi iobagi, trebuia să plătească această sumă pentru fiecare ins. Nenorocitul iobag trebuia să lucreze pentru boer câte şase zile pe săptămână la munca câmpului vara, iar iarna câte patru zile. La onomastica boerului, la Crăciun şi la Paşti era silit să-i ducă cadouri, pui de găină, ouă, cozonaci. Afară de astea, din porcii, caprele şi oile iobagului boierul îşi lua partea după plăcere. Pentru a răscumpăra munca nevestei sale, iobagul era silit să plătească o taxă, dar aceasta nu împiedica pe proprietar de a-i lua cele mai frumoase ţeseturi pe care le lucra nevasta iobagului. Când casa boerului se aglomera de musafiri, femeile din sat erau obligate să ajute proprietăresei la treburile casnice.

Toate acestea nu erau însă decât o mică parte din sarcinele iobăgimei. Atât proprietarii cât şi arendaşii, mai avea o mulţime de metode de a exploata pe iobagii lor. Unii din ei împărţeau la iobagi vin stricat iar preţul îl încasa cu sila fără nici o cruţare. Inaintea grapei, în loc de vite înjugau oameni 4), iar când „omul-animal" maltratat îşi da sufletul, văduva şi orfanii erau alungaţi din sat. Iar teritoriul pe care locuise iobagul rămânând fără stăpân, se împărţea la 8-12 alţi iobagi, dar fiecare din ei erau impuşi la sarcinele întregului teritoriu.

In astfel de împrejurări, fireşte că iobagul din Zarand nu putea vieţui pe pământul său. Toată puterea de muncă a iobăgimei era întrebuinţată pentru luxul şi buna stare a familiilor boereşti, în timp ce ea îşi chinuia zilele numai cu rămăşieţle dela curte. Când acestea nu le ajungea, iobăgimea fugea la muncă, în provinciile miniere sau îmbrăţişau banditismul.

Faţă de poporul acesta care sărăcea din zi în zi, situaţia locuitorilor din Baia Crişului era ceva mai bună. Baia Crişului îşi păstrase o parte din privilegiile vechi; şi sub scutul acestora se lupta cu puterile locale. Domnii din Zarand întrebuinţară toate trucurile pentru distrugerea puterei locuitorilor din Baia Crişului pentru ca domnia lor să fie nestingherită. Un şir întreg de plângeri anonime, fură înaintate Curţii din Viena,—că Domnii Ardeleni cunoşteau foarte bine, când aşa le cerea interesul, calea Vienei. In plângerile acestea, spuneau că locuitorii din Baia Crişului nu meritau privilegiile, fiindcă erau nepricepuţi şi nu ştiau să se folosească de situaţia lor privilegiată 5). In loc să se ocupe cu mineritul, ei lenevesc, înjură, îşi pierd timpul în judecăţi, nu se supun legilor şi în sfârşit nu se ţin de slujba bisericească, deşi „frica de Dumnezeu este cea mai de lipsă pentru minieri". Când locuitorii din Baia Crişului îşi primiră privilegiile întărite şi aprobate, delegaţii boerilor din Zarand protestară la Sibiu în contra publicării lor 6). Minierii din Baia Crişului, numai după procese îndelungate au putut să ajungă la publicarea acestor privilegii, pe baza cărora începură lupta de apărare în contra boerilor.

In urma acestor neajunsuri viaţa economică stagnă. Din bine se exploata tot mai puţin aur, din care cea mai mare parte se exporta prin contrabandă. Din cauza aceasta venitul Statului scăzu simţitor. După propunerea directorului economic de Stat din Zlatna darea iobagilor se mări. In locul dărei plătite până atunci în sumă de 5859 florini şi 30 cruceri şi jumătate, iobagii fură siliţi la 1775, să plătească suma de 14.769 florini şi 12 cruceri. Iar după trei ani, la 1778 se „regula" dreptul de cârciumă. Vânzătorii de băuturi plăteau o dare de un crucer şi jumătate la vadra de vin şi un crucer la vadra de rachiu. Spirtoasele făcute de iobagi pentru consumul lor propriu erau scutite de dare. Directoratul economic al Statului nu se mulţumi însă cu starea lucrurilor, ci căută să introducă tot felul de reforme, ca să poată jefui cât mai mult nenorocitul popor. Pe neaşteptate retrase dreptul de păşune şi sili pe iobagi la tăierea şi transportarea a 13.183 stânjeni de lemne 7).

Pierderea îndurată de poporul sărăcit prin retragerea dreptului de păşune, o putem înţelege numai având în vedere situaţia ce domnea pe atunci în Munţii Apuseni. Aci agricultura şi azi e o raritate, dar pe timpul când coastele munţilor erau acoperite de codri, nici vorbă nu putea fi de cultivarea pământului. Populaţia era nevoită să prăşească vite pentru jug, de oarece bucatele şi le aduceau tocmai de pe Câmpia Ungariei. Factorii respectivi par'că erau conduşi de o reavoinţă intenţionată, de oarece pe lângă retragerea dreptului de păşune, locuitorii mai erau obligaţi la numeroase transporturi. Aşa, pentru uzinele de stat se cerea transportarea de fier din Hunedioara, iar din munţii Apuseni scânduri la Hunedoara 8). Tot asemenea erau obligaţi la transportarea alimentelor şi bucatelor din Ungaria pentru depozitele regale 9). Iobagii din Arieşul-Mare, Arieşul-Mic, Bistra, Câmpeni şi Vidra, la 1778 se plânseră la Sibiu, dar au dat de belea, că la întoarcere administratorul din Zlatna, dispuse ca pentru purtarea lor nesocotită să li se tragă câte 25 de beţe. Nefericitul popor se plânse şi la Viena. Plângerea fu trimesă spre rezolvare guvernatorului de către însăşi Maria Terezia, prevăzută cu semnătura ei proprie. Actul ajunse în arhiva fără fund a chestiilor nerezolvate.

Revocarea dreptului de cârciumă, adică impunerea băuturilor spirtoase la dare, atinse foarte grav pe munteni, de oarece pe lângă minele în decădere, câştigul lor de căpetenie era producţia prunelor şi fiertul rachiului. Pierderea aceasta le aduse mari neajunsuri. Lovitura se agravează printr'o nouă restricţie a administratorului din Zlatna. La 1871, dreptul de cârciumă pe întreg teritoriul domeniilor regale, fu dată în arendă unui fost căpitan de cavalerie, Aron Biszkai, pentru suma colosală de 12.000 florini. Suma aceasta era atât de mare, încât cei mai mulţi scriitori cari s'au ocupat cu chestia aceasta, în legătură cu revoluţia lui Horia, sunt de părere că Biszkai se păcălise rău. Venitul de pe moşia Zlatna, rezultat din vinderea băuturilor spirtoase, nu dădea suma de 12.000 florini, mai ales că cele mai multe comune aveau privilegii speciale. Iar pentru folosinţa particulară în multe locuri se fierbea rachiul acasă. Biszkai făcu însă o afacere bine chibzuită. Abia căpătă dreptul de cârciumă, şi îl şi arendă mai departe la doi armeni, Martin Bosnyak şi Martian Porumbany. Dar nici aceştia nu erau oameni naivi. Pe timpul acela în Munţii Apuseni comerţul cu aurul furat era centralizat în mâinile cârciumarilor. Ce câştig considerabil renta din acest comerţ, adevereşte faptul, că şi în prezent în mâinile contrabandiştilor din Munţii Apuseni circulă anual aur în valoare de mai bine de un milion coroane.

Arendaşii armeni ştiau bine că privilegiile locale ale poporului referitoare la dreptul de cârciumă, vor fi în vigoare câtă vreme le va plăcea autorităţilor. Pe altă parte ei cunoşteau foarte bine, că autorităţile erau gata să săvârşească orice nedreptate. 10) De aceea n'au stat mult pe gânduri, şi după ce s'au pus la cale autorităţile, au început jefuirea şi impilarea poporului fără milă. Chiar şi vinul care se întrebuinţa la liturghie era confiscat ca un lucru de contrabandă 11). Dreptul de cârciumă fu revocat pretutindeni, fără a se ţine seamă de privilegii. Pentru a teroriza şi mai mult poporul, arendaşii armeni aveau servitori înarmaţi. La un bâlciu din Câmpeni, poporul în urma jignirilor îndurate dela servitorii aceştia îşi pierdu răbdarea, şi desfundă câteva buţi cu vin de ale armenilor. Atât a trebuit autorităţilor pentru a începe represiunea, condamnând la moarte câţiva „revoluţionari", iar pe mare parte din ei schinjuindu-i în închisori 12). Puterea arendaşilor armeni creştea din zi în zi. Pentru ca poporul să fie jefuit mai uşor, se interzise cumpărarea alimentelor din Ungaria, trebuind ca ele să fie cumpărate dela arendaşi; negreşit cu un preţ cu mult mai mare.

In timpul celei mai grele subjugări, iobăgimea nădăjduia ajutor numai din partea împăratului. Cu prilejul călătoriilor sale, Iosif al II-lea de multe ori îşi arătase simpatia faţă de poporul român atât de neomeneşte persecutat şi în sufletul acestui popor licărea o rază de încredere în împăratul care se interesa de soarta sa. In cursul călătoriilor, drumul pe unde trecea împăratul era năpădit de năpăstuiţi, iar împrejurimea sălaşului unde poposea, era înconjurată de iobagi schingiuiţi. Împăratul până şi la Viena fu cercetat. El scrise de mai multe ori Comisariatului guvernamental transilvănean în favoarea iobagilor români, ordonând cercetarea plângerilor lor. Dar adresele împăratului au rămas fără rezultat. Delegaţii întorşi dela Viena erau persecutaţi, bătuţi şi întemniţaţi, iar plângerile lor n'aveau nici o urmare. Descrierea acestei îndărătnice neascultări ne-ar duce prea departe, de aceea ne vom ocupa mai de aproape numai cu cazul delegaţiei române din anul 1783-1784.

Pe la sfârşitul lui 1783, Horia,—un ţăran român din Albac—plecă pentru a patra oară la Viena, cu plângerile locuitorilor din Arieşul-Mare, Vidra, Câmpeni, Piatra, Baia-de-Arieş, Bucium, Abrud-Sat şi Cărpeniş. Împăratul Iosif al II-lea lipsea din Capitală fiind dus la Roma, iar Horia rămase acolo până în primăvară. La Viena o societate umanitară 13) îşi îndreaptă luarea aminte asupra chestiei nefericiţilor oameni. Această societate sprijini şi călăuzi pe Horia intervenind în favoarea lui. Primăvara, când împăratul sosi, îi ascultă plângerea, care la început părea să aibă un rezultat pozitiv. La 13 Aprilie 1784, Cancelaria Curţii, (din ordinul împăratului), înmână lui Horia o poruncă. In aceasta se spunea că, până când împăratul nu va studia chestia, guvernul să scutească iobagii de nedreptăţi, iar celor închişi din cauza plângerilor, să le dea drumul din închisori 14).

La începutul lunei Iulie, cu ordinul adus dela Viena, Cloşca cu câţiva tovarăşi ai săi plecă la Sibiu. Horia refuză să meargă în delegaţie, de oarece-i era frică să nu fie pedepsit pentru drumul la Viena. La Sibiu Cloşca fu ascultat, şi liniştit că toate se vor regula, apoi fu trimis acasă. Ii se dăduse asigurări, că în două săptămâni întemniţaţii vor fi eliberaţi şi trimişi la căminuri. Aceasta rămase însă numai o promisiune. Cloşca şi tovarăşii săi au aşteptat câtva timp, dar când au văzut că totul fusese numai vorbă, din nou cutreeră drumul de o sută cincizeci chilometri. Guvernul şi de data aceasta îi purta cu minciuna dându-le un nou termen. Fireşte că nici acuma nu se ţinu de cuvânt. Iar când Cloşca cu tovarăşii săi se prezentară pentru a treia oară, guvernul plictisit de propriile sale minciuni, îi îndreptă la prefectul judeţului Alba Inferioară, la baronul Simeon Kemeny.

Bravul baron se purtă la fel ca şi domnii din Sibiu. Pentru prima oară asigură pe oameni, că totul se va regula, fixând chiar şi un termen. A doua oară îndrugă o altă minciună. Iar când văzu, că n'o poate scoate altfel la capăt cu încăpăţânarea lui Cloşca şi a tovarăşilor săi, îi dete afară...

Poporul înşelat şi jefuit din toate părţile, nu se putu folosi nici de bunătatea împăratului, dar el nădăjduia să lupte şi mai departe. Subjugarea epocală şi grozăviile banditismului ce-l îndură nu'l îngenunchiase cu desăvârşire. Să nutrea cu speranţe şi stăruia mai departe în lupta sa dreaptă. Că şi speranţa din urmă era o iluzie, asta nu schimba cursul lucrurilor. Poporul torturat până la extrem, înainte de a pune mâna pe armă să-şi apere viaţa căuta să lupte chiar cu imposibilul.

In nr. viitor: **Horia, Cloşca, Crişan**

1) Buhureşti, Bulzeşti, Bareştul-Nou, Ribicoară, Grohoz şi Valea-Brad (Grimm I.: Das Urbarialwesen in Siebenbürgen. Wien, 1863).

2) Zlatna, Petroşani, Galaţi, Finis, Prisaca, Brezeşti, Szartos, Ofenbaia, Cioara, Muncel, Bistra, Certej, Cărpeniş, Sohodol, Ponorel, Vidra, Sacărâmb, Scărişoara, Albac, Secătura, Abrud-sat, Buciumi şi Câmpeni.

3) Mike: Lumea lui Horia. Manuscris aflător în muzeul ardelean (în limba maghiară)

4) Dominic Telekyé: „Istoria atacului-Horia". Pesta 1865 (în limba maghiară).

5, 6) Vezi Iosif Kemény, conte: „Transilvania possessionară" vol. jud. Zarand.

7, 8, 9) Vezi: Densuşian: „Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi în Ungaria 1784—1785". Bucuresti. 1884.

10) ...„Lucruri cunoscute, — cari nu se pot tăgădui — anume că în domeniul Zlatnei era dovedit întreg şirul de nedreptăţi săvârşite, precum şi plângerile făcute, şi că fiscul împreună cu directoratul minier nu luaseră nici o măsură pentru a pune capăt acestor nedreptăţi. Ceva mai mult, aceste autorităţi căutau să se scuze". Adresa lui Iosif al II-lea către cancelarul, contele Esterharzy.

11, 12) Szilagyi Francisc: „Timpul lui Horia 'n Ardeal" Pesta, 1871. (In limba maghiară).

13) Orientul Interior. Vezi Anton von Mailly: „Die Kreuzbrüder in Siebenbürgen. Die Karpathen, 1908.

14) In Arhiva de Stat. Cancelaria Curţii din Ardeal, documentul ...

Sonet

Primeşte viaţa — şi-o trăeşte-aşà
Cum ţi-e dată: Nu e râu, nici bine.
Stăpânul nu eşti tu, ci ea pe tine
Te poartă, orb, pe drumul care vrea.

Cunosc îngândurarea tristă-a ta;
Revolta şi pornirile-ţi străine
Le-am fost trăit — şi plâns-am pe ruine
De năluciri curate, ca de nea: —

— Zădărnicii, zădărnicii... Zădarnic
Visezi, gândeşti şi fruntea-ţi strângi amarnic
Indurerată' pumnii duşi de tâmple:

O clipă-i viaţa; zările se-ascund,
Celace scris a fost, va să se 'ntâmple;
Biet orb, bea cupa clipei până'n fund.

MIRCEA GHEORGHIU

Titu Maiorescu şi I. Al. Brătescu-Voineşti

Domnule Director,

Revista „Convorbiri Literare", *în numărul de pe luna Mai (articolul:* „Două scrisori dela T. Maiorescu" *şi semnat I. R. J. Brovnok, numele răsturnat al „Convorbirilor"), făcând, cu toată obiectivitatea cuvenită, unele comentarii şi aprecieri critice asupra concluziunilor articolului meu în legătură cu adnotaţiile făcute de T. M. unui volum al d-lui Brătescu-Voineşti* 1), *aprecieri cari relevă o concepţiune deosebită de a mea, dar nu destul de întemeiată, vă rog să binevoiţi a îngădui publicarea răspunsului meu cuprins în rândurile de mai jos, în coloanele revistei dvs.*

„Convorbirile", luând în considerare criteriul adoptat de mine (numărul de adnotaţii favorabile făcute fiecărei nuvele) în clasificarea şi valorificarea literară a nuvelelor d-lui Brătescu-Voineşti (In lumea dreptăţii), îl găseşte că nu este bun. Aplicarea lui în această clasificare nu putea să mă conducă decât la o concluziune greşită. Pentru dânsa, aceste adnotaţiuni nu reprezintă decât impresiile momentului ale lui Maiorescu, sau conjecturi referitoare la stil şi gramatică; din ele nu se poate discerne părerile *sale* critice asupra nuvelelor adnotate, precum nu se poate trage nici „o concluziune asupra aprecierilor ce putea avea marele nostru critic despre valoarea unei opere literare".

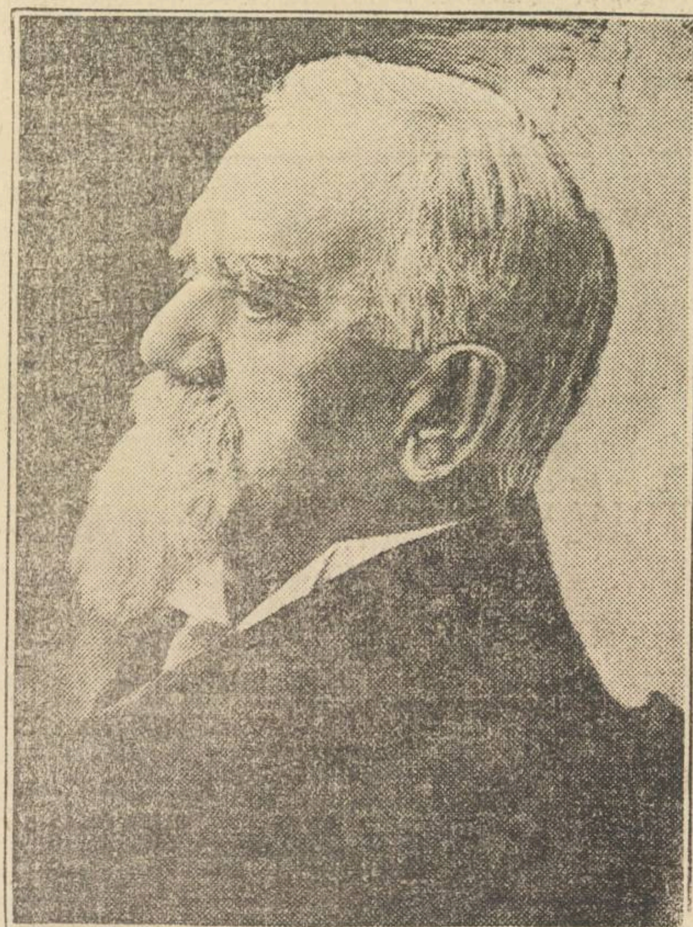
In sprijinul concepţiunii sale, *„Revista"* publică două scrisori adresate de T. Maiorescu, în 1914, din Germania şi Elveţia, d-lui Const Gane, actualul ei redactor, din cari se vede că M. a avut două păreri deosebite despre cartea d-lui G.: *„Amintirile unui fost holeric"*, una favorabilă exprimată de adnotaţiile făcute acestei cărţi şi alta favorabilă exprimată chiar prin aceste scrisori.

Pentru motivul că M., în aceste scrisori, exprimă o opinie contrară, aceleia care degaja din adnotaţiile cărţii, *se conchide că ele nu ne îndreptăţesc să tragem concluziuni privitoare la valoarea literară a cărţilor, la cari se referă.*

Pentru acelaş motiv, se lasă să se înţeleagă, că nici chiar *M.* nu prea punea mare preţ pe ele.

Concepţiunea *„Convorbirilor"*, cu tot sprijinul aparent pe care se pare că i-l aduc scrisorile lui Maiorescu, nouă nu ni se pare pe deplin întemeiată. Şi iată de ce:

Este oare admisibil, nu mă refer numai la cartea d-lui Ganea, ci la toate cărţile adnotate, *ca Maiorescu să fi făcut „tabula rasa" cu aceste adnotaţii; cu propriile mărturii intime ale spiritului său critic* (cari nu se reduc numai

Titu Maiorescu

la conjecturi stilistice şi gramaticale, căci la finele nuvelelor ele se transformă în scurte dar precise carcterizări estetice), *cu alte cuvinte să le nesocotească într'atâta, încât nu să-şi modifice impresiile şi părerile cristalizate în ele, dar să şi le schimbe radical?*

A fost Maiorescu unul din acele spirite nepătrunzătoare şi instabile, care să treacă dela un pol al convingerilor la celălalt, într'un timp relativ scurt, şi care să-şi renege spontaneitatea simţirii şi cugetării sale?

Părerea noastră este că cele două scrisori pomenite mai sus, *prin conţinutul lor, nu constituiesc un argument serios, pentru a considera concluzia noastră ca greşită, şi nici un motiv de generalizare a valorii lor, pentru toate adnotaţiile făcute celorlalte cărţi.*

Dacă ele pot fi în contrazicere cu adnotaţiile cărţii d-lui C. Gane, urmează numaidecât, *că părerile lui Maiorescu au fost întotdeauna în contradicţie cu adnotaţiile pe cari le făcea cărţilor citite?*

Afară de obiecţiunea aceasta, ne întrebăm, ce ne asigură pe noi, că aceste scrisori nu exprimă o opinie convenţională, *impusă de delicateţea unor anumite raporturi sociale, iar nu sincera şi adevărata opinie a lui Maiorescu?*

Se mai poate iarăşi ca *M.*, întrevăzând în cartea d-lui Gane un adevărat talent literar, să-i treacă cu vederea unele scăderi, pentru a-l încuraja prin laude şi sfaturi, în însuşi interesul literaturii noastre şi al său propriu.

Este cunoscută din istoria literaturii *atitudinea aceasta binevoitoare şi încurajatoare, pe care a avut-o T. Maiorescu, faţă de toţi acei scriitori în cari bănuia puternice virtualităţi literare.*

Literatura noastră săracă şi în formaţiune nu îngăduia o selecţiune riguroasă a talentelor literare; ele trebuiau pe cât se putea să fie menajate şi încurajate. Acesta-i cazul următorilor scriitori: *Bodnărescu, Popovici-Bănăţeanu* şi chiar *Cerna;* el poate fi foarte bine şi al d-lui Gane. Nu am avut la dispoziţie adnotaţiile făcute volumului d-lui Gane, ca să-mi fac o idee de valoarea lor; se poate ca gravitatea lor să difere de cea a adnotaţiilor făcute volumului d-lui Brătescu-Voineşti. Se poate ca Maiorescu să fi fost mai pretenţios faţă de d-l B. V., care a scris în genul greu şi delicat al nuvelei şi care, deci, cere o mare răspundere din partea scriitorului, şi mai indulgent faţă de d-l G., care a scris în genul uşor al amintirilor.

In chipurile acestea, se poate explica atitudinea binevoitoare a lui Maiorescu, faţă de cartea d-lui Gane, în scrisorile trimise d-sale.

Argumentul cel mai serios, însă, pe care noi îl opunem aserţiunii revistei „Convorbiri Literare", ni-l oferă însuşi Maiorescu, prin raportul său făcut *„Academiei"* în anul 1907, pentru premierea volumului: *„In Lumea dreptăţii"*, afirmăm cu toată convingerea, că raportul acesta a fost făcut de Maiorescu, pe baza adnotărilor făcute volumului, care se găseşte în biblioteca Facultăţii de Litere din Bucureşti. *Clasificarea nuvelelor după valoarea lor literară făcută de noi pe baza acestor adnotaţii, corespunde* cu cea făcută de M. în raportul său academic.

I. Brătescu Voineşti

Voi reproduce textual părerile lui Maiorescu, consemnate în vol. III al criticilor sale (ediţiunea Minerva 1908) pag. 276 2): *„In ceeace priveşte în deosebi cele şeapte nuvele şi schiţe, trebuie să mărturisim, că nu toate ne par la înălţimea celor vechi. De exemplu, cea dinâi* „In lumea dreptăţii", *pentru care o revistă din Iaşi nu are destule cuvinte de laudă, văzând în ea „zguduitoarea tragedie" a „proletarului intelectual român", nouă ne face, din contra, impresia unei momentane slăbiri a autorului.*

Tocmai persoanele, cari ar trebui să deştepte simpatia cetitorului, şi-o înstrăinează printr'o simili-cultură de pretenţie occidentală (Andrei Rizescu şi Elena cântă Mondschein — sonate de Bethoven, Rizescu citeşte la tribunal pe Spencer şi pe Nietzsche, Elena aruncă advocatului Peneş vorba de amoral) şi toată expunerea are defectul de a fi ostensibil tendenţioasă; iar unde începe tendenţa, încetează arta.

Insă, pe lângă această nuvelă, se află, printre cele din nou adaose şi unele schiţe, în cari apare tot talentul şi mai ales toată măestria stilistică a d-lui Brătescu-Voineşti. Povestirea „Puiul", *figura şi vorbirea lui* Conu Alecu *dovedesc o neîntrecută destoinicie de a înfăţişa felul cugetării şi exprimării clasei noastre mijlocii în partea ei cea mai vrednică".*

Prin urmare, concluzia noastră care stabilea că nuvela: *„In lumea dreptăţii"* este cea mai slabă din volum, şi despre care *„Convorbirile"* spune *„că în genere trece drept cea mai bună"*, este confirmată chiar de raportul lui T. Maiorescu; ea nu este „greşită", cum a fost caracterizată, ci *„bună"* şi conformă cu adevărul. In clasificaţia făcută pe baza adnotaţiilor, noi am aşezat în locul de frunte schiţa *„Conu Alecu";* din rândurile citite mai sus, se poate vedea că această clasificare nu contrazice părerea lui Maiorescu, care o considera printre cele mai bune bucăţi.

In urma producerii acestor dovezi, *se mai poate susţine că aceste adnotaţii nu îngăduiesc judecăţi literare, cu privire la părerile critice ale lui Maiorescu, despre cărţile citite şi adnotate?*

Dovezile aduse de noi fiind aşa de eloquente, înlătură *orice îndoială asupra valorii şi utilităţii lor pentru critica literară, precum şi pentru cunoaşterea spiritului critic, gustului artistic şi metodei de lucru a lui Maiorescu.*

Valabilitatea lor neputând fi compromisă de publicarea celor două scrisori, după cum am arătat mai sus, noi credem că istoria şi critica literară românească nu vor avea decât de câştigat, continuând publicarea celorlalte adnotaţii făcute de T. Maiorescu deosebitelor cărţi.

Inainte de a încheia această scrisoare, vă rog, d-nule Director, să binevoiţi a primi mulţumirile mele pentru publicarea acestui răspuns, puţin cam larg, în coloanele revistei d-vs., precum şi asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

CONST. GEORGIADE

1) *Articolul a apărut în „Ritmul vremii" No. 4 April.*

2) **Nuvelele** D-lui I. A. Brătescu-Voineşti (Raport cetit la Academia Română pentru acordarea unui premiu.

Sarcofagul

(Feciorul lui Nenea Tache Vameşul)

Vioara pubertăţii! Cine n'a dorit-o? Câţi n'au strâns-o la piept? Cine nu i-a suit pântecul meliodios în apropierea bătăilor inimei? Câţi din cei ce n'au fost hiritisiţi cu lemnul ei sfânt, nu şi-au închelberit-o dintr'un petec de şipcă, peste care a tras **„şease"** gumelastice şi a purtat-o aşa în mahalale, în curţi, sub pernă, în dud, în bancă, pe marginea gârlei şi peste toată încăperea jocurilor, ciupind din ea, psalmii copilăriei, până târziu, noaptea, după ce cuptoarele verei îşi domolea foalele în asfinţit. Atunci se urca în cui, sub lampa turbure din bucătărie, tolănindu-şi „coardele" în odihna din păreţi, pentru ca a doua zi să-şi coboare lemnul trist, în pieptul cântăreţului, cât mai mult aproape de inima lui înfrigurată, puternic strânsă sub bărbie, pentru a-i cutremura dorul cu tăişul plânsoarei ei domoale, unde regretul năzuinţelor întârziate se reducea la o umbră, la o fâlfâire abia, a îndurerării, greu de bănuit în prăpastia unei nemărginite uitări de sine. Din trupul ei firav, găunoşit şi chircit în sufletul purtătorului micimei ei umile, spleenul celc aveau să aducă cinismul vremurilor peste această n burată bogată nepăsare şi intensă voe bună, se red nesinchisit la setea de a simţi lemnul ei sărac, cât m proape de inimă şi cât mai departe de gogoriţa zil mâine. In jurul **„vioarei"** se aduna toată uimirea p verei şi în ploaia şoaptelor ei miloage, cădea ploaia lor de măr. Pe scândura ei uscată, înţepeneau mint pornirea. Intr'acolo se cobora din salcie, scandându-s siunea, un ţintizoi înamorat. Dintr'acolo pleca innu ducţiei, topindu-se într'un strigăt, în slavă, **„Arc** se înălţa de pe coardele vrăjite, sfâşiind cântarea. Şi rirea din jur şi apele văzduhului zi şâmbetele florilor preau în drum. Atunci venea năzuinţa cea nouă, do cea mare şi cea de pe urmă, idealul neasemuit — vioa vioară **adevărată,** cu suflet, cu gât şi cu căluş! Cin o aducă? Ca şi bicicleta, ca şi calul de lemn, ca s timile frivole, vioara a adăugat mai cu înverşunar cruzimea sărăciei! Vioara? Cosciugul ei scump, cu brăcămintea de atlas şi cu încuetorile strălucitoare. îndârjit amar albia de după uşe şi „Luarea Ierihon din ...salon! Ghetele deşelate ale vameşului Tache zâmbeau de supat, prin gumelasticele scămoşate şi chiile de şindrilă după acoperişul toptangiului Balasi la **„Strugurele de Aur"** îmi promiteau cu zâmbete lo se, viori peste viori. Sacâz din vagoanele plumbuit Filaretului şi păr pentru **„arcuş"**, zmocul ghimpat coada resemnată a lui Bălănică—armăsarul ratat (cărbunarului de peste uluci. Ele mi-an înseilat vac cu vacanţă, consolarea instrumentului de preţ şi în miscuitatea micimei lor, mi-am alintat nostalgia u Stradivarius!

Dar într'o vreme s'a întâmplat ca vărul Sava spitalul ostăşesc, să iasă din orchestra lui **„Şase d banţi"**, pentru a-şi plimba epoleţii de curcan, în tab Dobrogei. In praştia deltei, printre odăi de dril şi mide de carabine, cântările s'ar fi asfixiat. Mi-a lăsa **până la liberare** şi dacă o fi chip să-l bage Nenea T în vamă, mi-o **dă dă tot!** Şi într'o seară a Sfintei-T a intrat în tinda ursuză care adăpostea o bucurie s lângă o văduvie uluită, sub umbrela de argint a p lui Ghiţă Brutaru, cutia învălită în postav prost d liard, la subsioara tovarăşului celor **„Nouă din Vas** Bluza lui umflată, cu epoleţii de chembrică albastră umplut odaia. Pana de curcan din colţucul căciulii înălţat spre lampa din tavan. Din braţele dorobanţul „pieptul de aramă" a căzut în pat, cutia. Din ea s' dicat gâtul soit al vioarei, ca un nedumerit semn de î bare. El însuşi se întreba de întâmplarea minună Gâtul acela ironic, care s'a răsucit dârz toată sear încăperea joasă şi turbure a iatacului plimbându-şi zoanele coardelor împanglicate pe la nasul mamei meu, al tablourilor şterse şi banale şi al erzimei vă Sava care îi înjosea faima, aci, între burlanele sobei ne cu greerii care avea să-i falşifice melodia, a pus g nic pe geamuri, **în „mobile"** în cutia iconostasului aşternutul şi în toată umilinţa seacă, închisă în cei p pereţi cangrenaţi de egrasie, nota unei străluciri ne ritate—orgoliul originei ei vestite. O unghie a dorol tului s'a înfipt la întâmplare în coarde. Din lădiţa ei truită a ieşit un ţipăt. Namila curcanului Sava s'a pr lit pe scăunelul dela gura sobei şi peste pântecul vioa trecut tăişul nemilos al arcuşului. Cântarea s'a înălţa epoleţi, cutremurând fulgul din căciula militarului, şi oprit în pieptul mamei.

— *„De unde mai venişi Savule maică şi cu nag „asta? Aşa cânta şi bietul Tache. D-zeu să-l ierte, cu „ţara lui. Credeam că dacă am apucat s'o vânz, D-zeu „mă fi scăpat şi de povara asta! Vioară îmi mai tre „acuşi?"*

Dar muzicantul nu a luat în seamă păcatul frum ţei! Plânsoarea instrumentului s'a rostogolit în gura bei, sculând tăciunii din somn. Odaia s'a umplut de ma liberării vărului. Reangajarea trecuse. Şcoala Bi ţei îşi încuiase porţile, iar clasele lui Sava neajung pentru ofiţerie, ele duceau în mlaştinele deltei, resen rea cazarmagiului. Vărul Sava a aşezat apoi **„nagoda** cuicuşul ei schilod. O basma cazonă a adunat broboa le „geniului" după fruntea **„inspirată"** a cântăreţului ochii mamei s'au înălţat căpătâile barişului, pentru a s ge amintirea chitarei vameşului. Uniforma a eşit apo uşe şi cutia plină cu bucuria mea, a rămas în pat. De tunci, în suspinele ei mi-am furişat suspinele corijenţ şi a insucecsului dragostelor neîmpărtăşite. In pânt ei mi-am ţintuit descurajarea juriului care m'a trime casă, găsindu-mi falangele nepredispuse pentru a p revendica.... „eventual" pe ale lui.... Paganini şi tot traheele ei de scândură, mi-am trăit năruirea unui tors dintr'un caer care leagă copaia care a ţinut locul gănului, de mormântul care stă deschis—adolescenţa. colo, în fund, în ghimirlele lui Ghiţă Brutaru, în egr care cuprindea în braţele ei mucede, dogoarea încins sobei, în odăi de bogda-proste, oarbe, cu toracele adus dânc înfipt în mucegaiul umbrei peste care a stat o v întreagă întinsă, platoşa ocrotitoare a olanelor înflo de muschi şi urecheinţă, am tras timid arcuşul pe coardele cari mi-au brodat, din plânsori speranţe şi zâmbete descurajări

Inşelăciunea lor duioasă mi-a pogorât îndrumar în sicriul lor închis.

E tot acolo.. şi azi e acolo, de atunci—vioara cu c ursitorile mi-au dat cel dintâi concert al nefericirei,— oara care mi-a minţit tinereţea cu cântarea întraripăr ei armonioase, pregătindu-le **sarcofagul** care stă me deschis, colo sus—vioara copilăriei—printre romane flori strivite cari au fost la înmormântarea atâtor av turi şi s'au fanat pe groapa atâtor făgăduinţi.

SARMANUL KLOPŞTOCK

Pregătirea expresionismului

de LUCIAN BLAGA

Impresionismul „reducea pe om la retină", la complectă pasivitate în faţa naturii; cerea în artă reproducerea nuanţată a realităţii aşa cum aceasta se înfăţişează simţurilor. Aerul încărcat de lumină era pentru impresionişti, substanţa din care se nasc toate lucrurile prin reflex infinit înmulţite. Nuanţa de culoare devenise valoarea în sine. Privitorul se pierdea în relativismul reflexelor curgătoare, ce se înmiesc de pe o frunză pe alta. Se trăia sufleteşte numai din senzaţii extrem de diferenţiate.

O astfel de atitudine în faţa lucrurilor, o astfel de estetică fireşte nu se puteau împăca prea mult cu pictura răsturnătoare de valori a lui Van Gogh. Acesta în loc de a fotografia realitatea cu belşugul ei de umbre şi penumbre, o diformează exagerându-i fiecare linie; în loc de a alerga după luminile în fiecare clipă altele ale naturii, el trânteşte pe pânzele sale pete aspre de culori vii şi înfocate. Van Gogh fuge de impresia dată dinafară, căutând expresia încărcată de suflet dinăuntru. Opera lui nu putea să fie înţeleasă cu estetica impresionistă; se cerea în faţa ei o schimbare temeinică de atitudine. Cu o logică hrănită din nuanţă era fatal ca impresionismul să nu vadă în opera lui Van Gogh decât negaţiuni: diformare a naturii, brutalitate. Impresionismul nu putea să întrezărească valorile pozitive ce se ascundeau în dosul acestei brutalităţi coloristice. Van Gogh urma prea puţin drumul indicat de conştiinţa estetică a contimporanilor; în el se făcea trecerea plină de tragice crize spre un nou stil de artă şi deci şi de viaţă. Astfel înţelegerea lui, care mai curând ori mai târziu trebuia să se producă, avea să însemne o deplasare a conştiinţei estetice. Să ne apropiem puţin această operă prin care Van Gogh devenea precursorul unei mişcări cari nici astăzi încă nu şi-a epuizat toate posibilităţile.

Lucrurile şi fiinţele pictate de el, nu-şi trăiesc viaţa lor, ci viaţa pictorului. Zola a scris: opera de artă e un colţ de natură văzut printr'un temperament; cineva a inversat formula aceasta pentru cazul Van Gogh: opera lui ar fi un temperament văzut printr'un colţ de natură. Ceeace din punctul de vedere al impresionismului era o abatere dela natură, o diformare a realităţii, e pentru noua atitudine expresia unei adânci mişcări sufleteşti. Un temperament de un covârşitor dramatism sileşte natura să trăiască o viaţă improprie, împrumutându-i sufletul său. Linia, din redarea unui contur real ce a fost până aci, devine simbolul unei mişcări, traiectoria unui gest pătruns de putere fanatică. Linia nu mai este marginea tăiată cu foarfeci ascuţite după forma lucrurilor ci proiecţiunea unui suflet interior. In peisajele cu pomi ale pictorului, plantele şi-au pierdut fiinţa vegetală schimbându-se într'un fel de animale ciudate, într'un fel de polipi ce-şi înalţă braţele îndoindu-se în luptă tragică cu natura. Se poate vorbi de chinul profund al pomilor lui Van Gogh, pe cari nu vântul îi mişcă ci propriul lor suflet blestemat. In unele din tablourile sale vedem câmpuri de lanuri, sămănături, tufe, arbori de-o înflăcărată înfăţişare. Liniile ce mărginesc lanurile o iau la goană îndesând tot mai mult spaţiu între ele şi luând în curgerea lor pământul de sub picioarele privitorului. Ritmul, ce adânceşte în perspective cosmice nişte simple ierburi sau câmpuri de varză, te prinde în fierberea sa şi te tulbură mai din adânc decât orice dramă a omului.

Van Gogh nu poate concepe repauzul şi contemplarea. Ochiul său nu e o simplă retină bucuroasă de imagini. Un suflet clocotitor, cum rar a mai fost, sileşte toate lucrurile să ia parte la marea lui dramă interioară. Chiparoşii îşi pierd caracterul botanic, devenind mănunchiuri de linii şerpuitoare, simboluri curat sufleteşti. Dealurile se mişcă la fel cu valurile unei mări, iar peste oraşul în noapte, stelele se 'nvârtesc în cercuri de lumină parcă ar fi pietre aruncate într'un lac de foc. Chiar şi ceeace prin veacuri a fost mai mult decât orice: semn al eternei neclintiri — stelele, — rotesc împărţindu-şi undele luminoase marelui Tot ca într'o ameţitoare viziune apocaliptică.

Nu e de mirat că privitorul îmbibat de estetica impresionistă, căutând în artă reproducerea naturii, rămânea neajutorat în faţa operei lui Van Gogh. Aproape toate mijloacele artistice îşi schimbă aci rostul. Am văzut: linia şi pata au fost redarea unui contur şi al unei forme sau materii existente; la Van Gogh ele devin gest şi suflet. E un fel de inversiune copernicană în artă: nu sufletul se orientează după natură, ci natura după suflet. (Vezi: L. Blaga, Filozofia stilului, ed. Cultura Naţională).

Cu intrarea lui Van Gogh, în tovărăşia necunoscută a unui Cézanne San Hodler, în mişcarea spirituală a vremii s'a săvârşit în istoria artelor o vădită deplasare a conştiinţei estetice. Paralel cu ei vom vedea şi în alte tărâmuri de creaţie de alţii pregătind „expresionismul". Nietsche, care — cum vom arăta altădată — e un punct de interferenţă a tuturor stilurilor de viaţă din secolul trecut — poate fi socotit prin ultima fază a ideilor sale ca un pregătitor al vremii de mai târziu. Nietsche-Zaratnstra, schimbătorul voluntar al tuturor valorilor, neliniştitul prooroc al „creaţiei" care vedea în om un centru de energii determinante, poetul care a scornit mitul supraomului — e prin tot felul său de a fi o apariţie paralelă a dinamicului şi dionisicului Van Gogh. Iar Strindberg, chinuitul de toate problemele e pandantul lor literar.

Dar despre aceşti prooroci cari au strigat în pustie, în numărul viitor.

Literatura Străină

In lumea cealaltă

de ELIN-PELIN

Când se răspândi prin sat vestea că a murit moş Ma-
nimeni n'a crezut că e adevărat, de oarece lui moş
i îi plăcea să glumească şi mai făcuse el glume de
ea. Insă, când baba Iova a început să povestească
au fost cele din urmă clipe ale răposatului, s'au în-
nţat cu toţii că de data aceasta moş Matei nu mai
eşte.

Se întorsese omul dela căratul lemnelor, îşi descărca-
ăgarul, îl legase, îi pusese fân şi îndată ce a intrat în
şi s'a aşezat lângă foc ca să-şi aprindă luleaua, l-a
ceva la mijloc, s'a culcat, a oftat şi..

S'au strâns vecinii, s'a dus şi baba Iova. Odată ce
l om trăia singur cuc. In casă nu erau decât el şi mă-
a sa cea blândă, sură ca o porumbiţă, ascultătoare şi
ită ca o călugăriţă.

S'a dus şi baba Iova să-i dea o mână de ajutor, dar
are în mâna omului ca să-i oprească sufletul de a ieşi
rup? Doar atâta, spuse baba Iova, că ea i-a strigat
noş Matei să-şi facă semnul crucii şi că, biet de el,
ăznit şi s'a trudit, dar n'a putut să mişte măcar bra-
Din vecini i-au adus o sticlă cu rachiu. Moş Matei a
it, ochii i s'au luminat şi... şi-a dat sufletul.

A murit cu zâmbetul pe buze. Să fie oare pentru că
tul i s'a dus drept în rai sau pentru că a văzut o sti-
u rachiu nimeni n'ar putea lămuri lucrul acesta.

Când sărmanul de moş Matei luă drumul care duce
mea cealaltă, se opri mai întâiu la o răspântie unde
o mulţime de căltăori, la fel ca dânsul.

„Bine v'am găsit!" le strigă el şi fără să stea mult
nduri, îi şi întrebă zicându-le: „Ei prieteni, pe unde e
ul la iad?"

Cu toţii îl priviră foarte miraţi.

„La iad, mări oameni, la iad şi la pâclă", grăi din nou
Matei.

Ii arătară drumul şi el o şi porni într'acolo. Mergea
indu-şi singur: „Fără doar şi poate că pe mine mă
une în iad, încalte să mă duc de vreme... Eu, om să-
nu sunt făcut pentru rai... Raiul e pentru oamenii mari
gaţi. Cu zdrenţele mele şi cu aceste mâini crăpate
îmi dă voe să intru în rai? M'am trudit şi m'am
it ca un câine optzeci de ani în şir şi vrei ca de a-
încolo să am parte de traiu tihnit? E drept că am
t să trăesc după dreptatea lui Dumnezeu, dar cine
treabă de aceasta? Par'că Dumnezeu n'are altă trea-
ecât să ţie socoteala unui pârlit ca mine.

Pe noi ne-a şi scris la catastiful lui Scaraoţchi încă
ând ne-am născut. Oricât aş fi fost eu de drept, dar
m greşit odată, de două ori la beţie. Şi beam, nu
eam! E adevărat că beam de nevoe şi de multele
zuri, dar fapt e că beam. Ce mă gândeam? Oricum
luat-o, tot nu era vreo pricopseală, cel puţin să beau!
eau, p'urmă iasă cum o ieşi! Las' că mi-am aşternut
ine pentru iad. De aceea, am şi pornit-o singur în-
olo. Dacă e vorba să te înneci, înneacă-te cel puţin
e apa mai adâncă."

Moş Matei străbătu un drum destul de lung, dus de
urile ce-l năpădise. Dar iată că un înger îl apucă pe
teptate de cojoc şi-l trase îndărăt: „Stai, omule, în-
ai întins-o aşa?"

— Păi, uite, merg la iad, îi răspunse moşneagul.

— Mergi la iad?! Ai greşit drumul, moşule!

— Da' nu l-am greşit de loc, las' că l-am nimerit
e bine. Aşa cum mă vezi pe mine om de rând, ştiu eu
duce fiecare drum.

— Dar tu eşti scris să fii în rai..

— Flăcăule, caută-ţi de drum şi nu sta să-ţi râzi de
eni bătrâni, că e ruşine...

Ingerul, văzând că nu o scoate la capăt cu binele,
at în braţe pe moş Matei şi a zburat în sus spre lu-
tele întinderi cereşti, acolo unde mirosea aşa de mi-
t a smirnă şi tămâie şi unde nenumărate cete de în-
strălucitori cu busuioc în mână sburau şi cântau:
nt, sfânt, sfânt Domnul Sabaot!"

— Unde mă duci, voinice, că te vor certa stăpânii?—
ezi că miros a rachiu? strigă moş Matei, căznin-
e să se zmuncească din braţele îngerului şi să fugă.
rul însă zbură şi mai puternic şi-l duse mai sus, tot
sus în întinderi şi mai luminoase, până ce ajunseră
rţile raiului.

Erau făcute aceste porţi din aur şi din pietre pre-
e şi străluceau ca soarele. Inaintea acestora stătea
tând Sfântul Petru cu o cheie de argint în mână şi
mare catastif la subţioară.

„Din care sat?" întrebă el întorcându-se spre moş
i şi începând să întoarcă foile catastifului. Moş Matei
încotro. Se suceşte, se'nvârteşte, dar la urmă des-
e gura şi răspunde: „Iacă-tă, sunt dela Poduene".

— Dela Po?...

— Poduene! strigă tare moş Matei, crezând că Sfân-
Petru nu aude.

— Po... Po... Po..., zisea Sfântul Petru, răsfoind ca-
ful.

...Poduene... Bine, om drept.

— Nu se poate!... Te'nşeli, Sfinte Petre!

— Cum să mă înşel, bre omule? Asta nu e plăcintă,
tastif numerotat, şnuruit şi ştampilat cu mâna Dom-
Dumnezeu, îl certă Sfântul Petru.

— Fie şi aşa, dar pe urmă să nu vă căiţi, îi întoarse
Matei vorba.

— Dece?

— Omule, sfinte Petre, în viaţă eu beam mult şi nu
să fiu om drept.

— Ai băut mult, dar ai păţit şi multe, — aşa că totul
iartă, — îi răspunse Sfântul Petru, — deschizându-i
le raiului.

— Sfinte Petre, să-mi fi adus şi măgarul — începu
e roage moş Matei, decât îngerul îl împinse în rai şi
de mirare, moş Matei, nu putu să-şi încheie vorba.
ce intră în rai, gândul îi se duse la baba lui, care cu
vreme mai înainte părăsise pământul cel plin de
te.

„Dacă mie unui beţiv şi care îmi băteam nevasta,
dat drumul aicea, apoi pe ea fără doar şi poate că
us-o tocmai la mijloc. Era mai blândă decât o vacă
şi ierta totul... Ei, ce s'ar fi ales de mine, dacă nu o aveam pe dânsa?" Şi îndreptându-se spre un înger îi strigă: „Ei, tu înaripatule, nu-i pe aicea una baba lui Matei — Trena pe nume?"

— Din care sat? întrebă îngerul.

— Din Poduene...

— Este, este, zise îngeraşul şi-l conduse pe moş Matei prin rai.

„Bre, ce mai frumuseţi, ce mai minunăţii!" se mira moş Matei, uitându-se la slăvitele frumuseţi ale raiului, pe cari le vor vedea numai oamenii drepţi.

— Dar popa Neculai, e şi el aicea? începu el să-l întrebe pe micuţul îngeraş.

— Cine?

— Popa Neculai dela biserica cea mică, acela care ne dedea bani cu dobândă... Mi-e ruşine să-l întâlnesc.

Aveam să-i dau, dar el muri şi cu dânsul muri şi datoria mea.

— Moşule, popa Neculai e în căldarea cu smoală fierbinte.

— Nu mai spune!

— Aşa e, moşule!

— Dar cum doamne, nu era el popă, faţă bisericească, se chiamă?

— Ce-are aface? Aicea fiecăruia îi se plăteşte după faptele sale. A fost popă, dar a păcătuit. Şi vlădică, aşa cât este el vlădică, şi tot în iad este.

— Taci, nu mă înebuni!...

— E pedepsit şi el, moşule. Era vlădică, e adevărat, dar se purta prea fudul şi numai pe cei mari îi ţinea drept oameni. Cât despre cei săraci şi obidiţi, nici nu se uita la dânşii şi dacă se întâmpla să le dea ceva de pomană, o dedea cu dispreţ, căutând să fugă cât mai repede de lângă dânşii. Se îmbrăca în vestminte bogate şi se îndopa şi se ghiftuia în toate zilele, iar pe oameni îi învăţa să nu se lăcomească... Aceasta nu e oare un păcat?

Moş Matei îşi frecă mâna cu fruntea şi zise: „Dar de unde vrei să ştiu eu, dacă e păcat sau nu e? Noi cei dela ţară nu înţelegem astfel de lucruri. Să lăsăm aceasta şi ian să mă duci la cârciumă, ca să beau un rachiu, că mi s'a aprins gâtlejul.

— Moşule, aicea nu sunt cârciumi, îi lămuri îngerul.

— A, nu sunt?!

— Fireşte că nu sunt.

— Măi, da' proşti mai sunteţi! Se poate ca la atâtea frumuseţi să nu fie şi o cârciumă? Dar unde să mai stea omul să se odihnească, să mai bea un păhăruţ de rachiu şi să se mai întărească în puteri? Ian te uită la mine: viu tocmai de pe pământ şi sunt obosit. Acolo popa ne spunea că în rai capeţi tot ce-ţi doreşte sufleţelul, pe când acum... Mai bine să mă fi dus la iad. Acolo sunt cârciumi?

— Acolo sunt.

— Te rog, du-mă acolo, căci ce vrei să fac cu odihna de aicea, dacă n'am o picătură de rachiu? E drept că'n iad e rău, decât eu sunt învăţat cu răul: mă voi chinui şi trudi, dar după aceea voi da pe gât câteva pahare şi mă voi simţi mai uşurat.

— Nu-i cu putinţă, moşule!

— E, oftă moş Matei, dar asta seamănă a puşcărie! Să nu te poţi duce unde-ţi place!

— Las'că te obişnueşti aicea! îi zise îngerul, vrând să-l îmbune.

— Eh, încă mai am de învăţat! zise Moş Matei oftând din nou şi începu apoi să facă pe şiretul.

„Ascultă, voinice, îi grăia el îngerului, bine e să deschideţi şi aicea o cârciumă. Numai să-l întâlnesc pe Taica Dumnezeu, că am să-i spun şi lui aşa dela obraz că e bine... Nu de altceva, dar mai întâi şi întâi n'are unde să tragă perceptorul când vine aicea.

— Aicea nu sunt perceptori, moşule!

— Zici că nu sunt perceptori?

— De bună seamă că nu sunt.

— Sfântă Maică Precistă, acu zic şi eu că aicea voi avea parte de traiu bun şi tihnit! — strigă plin de bucurie moş Matei şi după ce-şi făcu semnul crucii, adăugă: „Uite, aicea asta îmi place mai mult!" Porni după aceea să-şi caute baba.

Traducere din limba bulgară

de N. BATZARIA

NOTA. — *Elin Pelin* (adevăratul său nume pe care puţini îl cunosc este Dimitri Ivanov) este unul din prozatorii şi poeţii cei mai gustaţi şi mai populari ai Bulgariei de astăzi. Frumuseţea stilului său curgător şi firesc este întărită şi de un umor sănătos, dar discret.

N. B.

CH. BAUDELAIRE

Portretul

Boala şi Moartea tovesc în cenuşe
Focul strălucitor care ne-a încălzit
Din ochi acei mari atât de vii şi de calzi,
Din gura în care mi-am topit inima,

Din sărutările acelea aprinse ca un dictam,
Din avânturile mai vii ca razele soarelui,
Ce-a mai rămas? E groaznic, sufletul meu!
Nimic decât un desen şters, în trei culori,

Care ca şi mine se stinge în singurătate,
Şi pe care Timpul, bătrân netrebnic,
Il izbeşte zilnic cu aripa lui aspră..

Crud asasin al Vieţei şi-al Artei,
Niciodată nu vei stinge din amintirea mea
Visul care mi-a fost încântarea şi gloria!

AL. T. STAMATIAD

Blestemul

Moş Berl se răsuci neliniştit sub pătura aspră şi-şi potrivi atent legătura însângerată, pipăind-o grijuliv, cu degete tremurătoare, la tâmple şi după urechea stângă.... Apoi scânci ca un copil şi-şi lăsă capul moale pe pernă; barba roşie i-se resfiră, gura se deschise ca să vorbească, buzele groase şi vinete se frământară zadarnic de câteva ori şi sfârşiră cu un rânjet groaznic, amestec de resemnare şi de desnădejde....

Un copil aduse lampa şi-o aprinse pe măsuţa de noapte. Toată casa se cufundase într'o linişte dureroasă. O vecină sărmană veni pentru câteva clipe, vorbi douătrei cuvinte în şoaptă, privi lung la bolnav şi ieşi borborosind, cu clătinări triste pline de înţeles.....

Afară, lângă uşe, se opri şi stătu mult de vorbă cu ai casei.

— „Se duce...." făcu Haia potrivindu-şi tulpanul". Eri şi azi a dus-o foarte greu... In fiecare clipă credeam că se pierde... Toată dimineaţa a vorbit,—fără şir—aşa, o poveste încurcată.... N'am înţeles nimic... Dela prânz nu mai poate vorbi de loc; vrea să spuie ceva, şi degeaba... D-ta ai mai auzit aşa ceva? Vedea o cucoană îmbrăcată în negru, o doamnă foarte elegantă, care se opreşte cu trăsura la cârciuma lui Şmil, se dă jos şi intră în odaia în care a murit Iosl şi îngenunche lângă patul mortului şi plânge şi plânge,— şi cucoana aceea nu e o ovreică.... Eu n'am mai pomenit aşa ceva Doamne fereşte! O doamnă bogată, îmbrăcată în negru, cu o cruce mare la piept, care vine şi îngenunche la patul lui Iosl.... Iosl ce era? Un servitor, un copil, un prost! Nu-i lucru curat, Doamne, iartă-mă.... se prăpădeşte, Moş Berl, săracul..."

Către miezul nopţii, Haia care veghiase tot timpul pe un scaun, lângă bolnav,—îi încălzi niţel lapte şi-i dădu să bea. Boş Berl era din ce în ce mai agitat. Ii schimbă legăturile pline de sânge închegat şi de puroiu, îl frecă pe mâini şi-i puse cărămizi la picioare ca să-l mai încălzească; îi vorbi de toate ca să-l facă să uite de dureri, şi-l înveli bine cu pătura, apoi—îl şterse pe buze de spuma albă ce i se adunase din cauza respiraţiei grele, şi se aşeză din nou cu bărbia răzimată în pumni, pe scaunul de lângă pat. Era să aţipească, obosită de veghe, când îl auzi pe bătrân şoptindu-i, greoiu, numele. Se sperià şi se minună când văzu că bolnavul îşi recăpătase graiul... Ochii lui Moş Berl străluceau de o adâncă nelinişte şi mâna lui dreaptă se chinuia să-i facă semne ca să-l înţeleagă mai bine....

— „Haia"— desluşi ea după ce-i trecu spaima şi-şi dădu seama că mai erau şi alţii în aceiaşi odaie, — „Haia",—au adormit copiii? Dacă au adormit, dă scaunul tău mai aproape şi ascultă! Ei nu trebuie să ştie nimic! Tu nu trebuie să le spui nimic din cele ce-ţi vorbesc eu acum.... Nici bărbatul tău nu trebuie să afle! Nimeni,—auzi tu?— nimeni... nimeni! Sunt patru sute şi vre-o treizeci de ani,— patru sute şi treizeci şi patru de ani întocmai, de când m'am născut întâia oară. Ţie o să ţi se pară o prostie, Haia, ca un om să se nască de două ori! Ei bine, — eu m'am născut de două ori, Haia. Eu am fost întâiu fiul cel mai mare al lui Vasilio Anatolievici bi-vel vornic la Curtea domnească din Iaşi, om tare învăţat, moldovean din ţinuturile basarabene, priceput în cercetarea manuscriselor vechi greceşti şi latineşti,—om cinstit şi drept, răpede la mânie dar bun şi darnic. Mama mea era fata a doua a lui Nechita, fost spătar, omorât într'o noapte de Maiu, de tâlhari, pe drumul Huşilor. Ştii Haia, — eu nu pot să-mi închipui o femeie mai frumoasă decât a fost mama mea,—şi nu pot să-mi închipui o femee mai bună şi mai iubitoare... A doua oară am fost copilul lui Avram, sacagiul.... Tatăl meu deal doilea era un om tare cum se cade, care a muncit o viaţă întreagă şi n'a avut nici odată ce să dea de mâncare copiilor. In fiecare an mama mea aducea un frate nou, şi în fiecare primăvară murea unul din noi de frig şi de foame. Numai eu n'am murit. Mama lucra în casă de dimineaţă până seara fără pic de odihnă!.... Intr'o primăvară, am dus-o la cimitirul ovreiesc, după ce-şi scuipase sângele şi viaţa, în doi ani de tuse şi de friguri. Se făcuse mică şi se sgârcise de frig, ca un copil. Eu cred că mama a suferit toată viaţa de frig şi de foame, ca şi tata, ca şi fraţii mei ceilalţi cari muriseră înaintea ei... După ce-a murit şi tata, am plecat în lume,—am fost slugă în zece locuri,—până când m'a luat tatăl tău la voi şi am ajuns tovarăş cu el, la cizmărie.....

Dă-te mai aproape!... Tu ai crescut în braţele mele şi eşti ca şi copilul meu... Eu nu mai am pe nimeni în lume, decât pe tine, Haia. Tu trebuie să mă asculţi şi să mă înţelegi. Viaţa e aşa de ciudată,— Haia,—şi oamenii sunt atât atât de răi unii cu alţii. Lasă-mă să plâng acum, — lasă-mă să plâng... chiar eu,— uitete! ce de dureri le-am făcut părinţilor mei!.... Ştii tu cum a fost cu mine? Ascultă: eram tânăr şi tatăl meu făcuse din mine un copil răsfăţat la curtea domnească. Pe vremea aceea stam luni de zile la Suceava, cu alţii ca mine, întrecându-se în mânuirea armelor şi bucurându-ne de toate plăcerile tinereţii. Războaele cu turcii erau tot mai dese,—cei mari plecau, —noi rămâneam de capul nostru. Intr'o zi coborî un negustor bogat din ţara leşilor, cu mărfuri multe şi frumoase. Işi vându postavurile şi pieile şi podoabele, şi după câteva săptămâni se pregătia din nou s'o pornească la drum. Câţiva soldaţi îl prinseră la marginea unei păduri, îi luară toate paralele şi-l bătură. A doua zi veni să ceară dreptate. Atunci am aflat că era ovrei. Slugile îl luară în râs şi-l bătură din nou; îl loviră cu pumnii în cap şi peste faţă până-l podidi sângele pe nas, pe gură, prin urechi; apoi îl târâră de barbă prin ogradă şi, când văzură că făceam haz de chinurilee lui, înteţiră batjocurile şi loviturile. Negustorul făcea semne şi ţipa că are copii,—căzu la picioarele mele plângând şi se rugă în genunchi să-l iertăm. Nu mai ştiu, — Haiaï—ce s'a întâmplat pe urmă. Am scos cuţitul şi l-am lovit peste faţă, şi i-am tăiat buza de jos drept în două şi i-am scos vederea; răsucind cuţitul în găurile negre ale ochilor lui, şi i-am crestat adânc umerii obrajilor, şi i-am strivit pieptul slab sub genunchiu până ce l-am lăsat mort, pe caldarâm.... Şi pe urmă l-am ridicat cu ajutorul slugilor şi l-am aruncat pe câmp, pe un morman de gunoiu, unde sigur că l-au sfâşiat câinii şi lupii, ori l-au mâncat viermiii şi muştele... Tu n'ai de unde să ştii, Haia, ce blestem grozav a aruncat ovreiul asupră-mi, c;nd era să moară. Tu nu ştii! e groaznic — e cel mai groaznic blestem, — Haia! M'a blestemat să mă mai nasc odată şi să fiu ovreiu... Eu am omorît un om, am omorît un om nevinovat, Haia, mi-am pătat mâinile şi sufletul cu sânge de om, Haia! Şi omul acela m'a blestemat să mă mai nasc odată şi să fiu ovreiu... Dumnezeu m'a pedepsit destul, Haia!.. Stai lângă mine si nu te speria... nu te speria Haia!.. Blestemul m'a ajuns — vezi prea bine că m'a ajuns... Acuma sunt fiul lui Avrum, sacagiul, şi mă chiamă Berl... Şi moş Berl e şi el ca toţi oamenii şi totuşi nu e un om!.. Da, da! nu e un om! un ovrei nu e om — un ovreiu e un mucenic, — fiecare ovreiu e un mucenic!.. Asta am aflat-o azi noapte... De când au năvălit în prăvălie şi m'au bătut şi m'au lovit cu bastoanele şi cu pietrele numai pentru că sunt ovreiu, s'a schimbat ceva în mine. De când mi-au spart capul mi-am adus aminte de viaţa mea dintâiu şi m'au făcut să sufăr de două ori, de zece ori, de o sută de ori mai mult... Uite Haia, acum nu mă mai dor rănile! Nu mă mai doare aici la tâmplă, nici după ureche. Tu nici nu L-ai văzut pe El... Aşa-i că nu l-ai văzut? Sau poate că tu nici nu ştii despre cine vorbesc? Hm! nu vorbesc despre omul pe care l-am omorît eu... Vorbesc despre El... Tu ştii cine era El?.. Ascultă, Haia! El era fiul lui Iosif, un dulgher din Nazareth, şi-l chema Iisus... Ei bine, Haia, chiar Iisus a fost acum un ceas aici în odaie. Nu l-am văzut decât eu; tu nici nu puteai să-l vezi... Când vine e ca un om, dar ca un om care a suferit mult. S'a apropiat de patul meu şi era trist. Era aşa de trist, — Haia, — că mi-au dat lacrimile. Eu ştiam că sunt un păcătos, un prost, un netrebnic. Dar El e atât de bun, Haia, — că tu nu poţi să-ţi închipui de loc cât de bun e El! A stat şi m'a privit şi privirile Lui m'au cutremurat: era blând şi trist ca Dumnezeu care vede ce răi sunt oamenii. Ştii ce mi-a spus?— "Eşti un om bun, Moş Berl,— fiindcă n'ai făcut niciodată vreun rău cuiva: Te-au lovit pentru că eşti ovreiu... Şi mie mi-au făcut aşa... Iartă-i!.... Eu i-am ertat de mult. Haia. I-am spus-o şi Lui,— dar El a rămas tot atât de trist şi mi-a spus să-l iert şi pe El! Auzi tu, — Berl să ierte pe Dumnezeu?! M'am înfricosat de mine însu-mi, Haia,— şi prin degetele mele mi se părea că se prelinge foc....

Şi El m'a mângâiat pe răni şi rănile nu mă mai dor de-atunci.... Şi după ce a plecat, iar am putut să vorbesc, şi te-am chemat să-ţi spun astea toate, Haia... Eu o să mor curând, şi sunt lucruri prea grele ca să le iei cu tine în pământ şi să nu-ţi deie pace nici acolo... de aceia ţi le-am spus.... A! mai am să-ţi spun ceva, Haia! vezi, iar am început să plâng.... Spune-mi: l-a îngropat pe Iosl? Pe Iosl l-au îngropat?! Şi pe Iosl l-a omorât tot pentru că era ovreiu....Tu ai auzit că la cârciuma lui Şmil s'a oprit un rădvan boieresc şi că din el s'a dat jos o cucoană frumoasă şi bogată, îmbrăcată în negru, cu o cruce mare la piept, o doamnă care a îngenunchiat trei zile de-a rândul la patul în care a murit Iosl?.... Ştii cine era doamna aceia tristă care a plâns la patul în care a murit Iosl?

Era fata spătarului Nichita, — Haia—era chiar mama mea dintâiu! A auzit de fapta mea, şi-a murit de supărare; de atunci vine la fiecare ovreiu pe care-l omoară lumea fără să aibe vre-o vină, şi plânge, — plânge mereu!... Acum ştiu că are să vie şi pe aici... Voi n'aveţi s'o vedeţi, — nici tu, Haia, nici bărbatul tău, nici copiii! Numai eu am s'o văd, numai eu am să ştiu că a venit... Numai eu am să ştiu că s'a împlinit blestemul,— Haia,—numai eu am să ştiu...."

Moş Berl răsuflă uşurat şi faţa-i schiţă un zâmbet de mulţumire şi de linişte. Apoi odaia se lumină brusc,—bolnavul deschise ochii mari, mari de tot, buzele i se strânseră, Haia nu se mai văzu, —trupul i se făcu uşor, par' c'ar fi plutit,— ploaia de afară păru că s'a oprit pentru o clipă, şi dintr'un rădvan boieresc coborî o doamnă frumoasă şi tristă care plânse, nevăzută, trei zile şi trei nopţi la căpătâiul mortului....

GEORGE SILVIU

Cântec de Dac

Când tainice făgaşe
Ca din cupe revărsate —
Noaptea cade 'n uriaşe
Umbre.

Pe cărări întunecate
Vino 'n marginile sumbre
Ale codrilor adânci:
Şi pe brânci.

Printre ierburi aromate
Cu plăsdua între dinţi —
Şi ne furişem spre locul
Unde focul,

Tremurat asvârle dungi
Ce se pierd ca mici arginţi,
Sau ca dâre de-aur lungi,

Acolo sub crengi umbroase
Aciuiaţi pe lângă jar,
Daci cu bărbile stufoase'
Intre şoapte

Impărţi-vom bogăţii:
Bulgări grei de aur şi
Pietre mari ce'n noapte par —
Că ard..

Şi din hrube nevăzute
Vin ca păcura apoi,
Spumuind şi rece sloi
Vom scoate.

Şi în clinchete de cupe
Harfe aspru înstrunate
Furtunos şi-adânc vor plânge
Furtunos....

Codrul clocotind şi-o frânge
Vârfurile tot mai jalnic,
Şi cu-obrajii ca de sânge
Mai năpraznic,

Cupe vom goli de vin...
Şi ne-om răzbuna pe viaţă
Şi de zbucium şi de chin,
Până dimineaţă!

I. ULMU

Ploae cu soare

Comedie într'un act

de POLDISTERN

Reprezentată de Compania Iancovescu pe scena teatrului MIC, din Bucureşti

PERSOANELE:

GEORGES 30 de ani. MARIETA 28 de ani.
MIHAI 32 de ani. JEAN servitor.

Pe inserate, în salonul garsonierei lui Georges. Intimitate şi mister, sofale, perne, flori etc.

SCENA I

GEORGES *(plimbându-se prin cameră)*. — A avut dreptate cine a spus că nu există corp mai greu în univers decât corpul femeii pe care ai încetat s'o iubeşti. Din nenorocire nu ne gândim la sfârşitul iubirii atunci când o începem, precum nu ne gândim la sfârşitul vieţii atunci când ne naştem.

MIHAI *(şezând în faţa biroului)*. — Şi cu toate acestea gasim în mod inevitabil sfârşitul la capătul iubirei precum găsim moartea la capătul vieţii.

GEORGES. — Dar iacă-ne făcând teorii cari nu ne ajută cu nimic în cauza care ne preocupă, încă odată dar supun vastei şi bogatei tale experienţe chestiunea: Cum să scap de Marietta? Sunt şase luni de când simt că n'o mai iubesc, şase luni de când prelungesc agonia pentru simplul motiv că nu găsesc formula sfârşitului.

MIHAI. — Mai bine zis sunt şase luni de când iubeşti pe alta.

GEORGES. — Nu, nu iubesc pe nimeni. După ceeace pretind unii psihologi e adevărat că atunci când iubim amorul şi nu femeea atunci declar că urăsc amorul sau cel puţin sub forma lui actuală nu mai prezintă nici un farmec pentru mine. Amorul îmi face acum impresia unei melodii care te-a impresionat când ai auzit-o redată de arcuşul unui virtuos şi pentru care acum repetată de o flaşnetă, scrâşneşti din dinţi şi o rupi la fugă. Mi-e dor de linişte, de singurătate.

Ah, ştii tu ce înseamnă să fii singurul stăpân al timpului şi faptelor tale? Să poţi dispune de tine cum îţi place.

Să-ţi poţi spune: mâine poimâine şi în toate zilele următoare, pot eşi la ce oră vreau, pot să mă întorc când vreau. Nu am nici o obligaţie de a sta ore întregi în jurul telefonului pentru a surprinde clipa când va binevoi să mă cheme pentru a-mi fixa ora rendez-vous-ului, nu mai sunt condamnat să fac de sute de ori înconjurul camerei mele în aşteptarea ei atunci când o vizită sosită în ultimul moment o împiedica de a veni la ora fixată. Să pot ieşi la plimbare când soarele surâde pe cer şi să stau în casă când plouă, în sfârşit să fiu stăpânul meu, să fiu liber, să nu mai fiu rob. Oh, cu cât robia iubirei e mai grozavă ca robia de altă dată. Nu zâmbi, nu exagera nimic. Mă simt obosit, am nevoie de odihnă, de reculegere...

MIHAI. — Dacă te-ar auzi cineva vorbind de iubire ar crede că faci o dare de seamă a vieţii în ocnă.

GEORGES. — Mai rău, de o mie de ori mai rău. Cel puţin ocnaşul atunci când şi-a terminat munca zilei se odihneşte, întins pe culcuşul său de paie stăpân pe gândurile sale. Amantul însă nu mai are nici o clipă pentru dânsul. Intâlniri, schimb de scrisori, conversaţiuni interminabile la telefon în care nici unul nici celalt nu spune nimic, comisioane, atenţiuni de onomastică, anul nou, ziua naşterii, ziua primului sărut şi altele multe. Vizite la persoane cari îţi sunt cu totul indiferente şi serate interminabile la care trebuie să asişti pentru a putea schimba două vorbe cu dânsa, şi toate aceste obligaţii fără să ai măcar dreptul de a protesta căci imediat îţi replică: Sacrificiul meu este cu mult mai mare şi începe enumărarea, cinstea, liniştea, căminul etc.

MIHAI. — Iţi atrag din nou atenţiunea că ai ajuns iar la teorii care nu deslează problema care te preocupă.

GEORGES. — Ai dreptate. Ori, după cum îţi spuneam vreau să termin, să rup cu orice preţ. Modalitatea rupturii, iată ce trebuie să găsim.

MIHAI. — Nimic mai simplu spune-i adevărul, la viitoarea întâlnire spune-i că ai încetat de a o mai iubi. Că găseşti că e nedemn să o minţi, că..

GEORGES. — Ce simplu ţi-se pare, dar uiţi că sunt primul ei amant, că mă iubeşte mult, nespus de mult, atât încât ar fi capabilă să se arunce de pe fereastră, să-mi scoată ochii mie şi ei, să dea foc casii. Uiţi cinstea sacrificată, căminul etc., şi vrei ca eu să mă încumet pur şi simplu să-i spun: Ei bine, draga mea, cu toate acestea eu nu te iubesc. Mai uiţi, dragul meu, că femeia îţi arată orice, câte odată chiar faptul că nu o mai iubeşti, un singur lucru însă nu ţi-l iartă, acela de a-i spune că nu o iubeşti.

MIHAI. — Dacă ţi-e teamă că se aruncă pe fereastră fă-i comunicarea ta într'o cameră cu zăbrele, sau în scris. Comunicările acestea făcute pe calea corespondenţii îşi pierd din asperitate, hârtia făcând oficiu de tampon.

GEORGES. — Iţi arde a glumă dar îţi închipuieşti în ce situaţie m'aş găsi dacă imprudenţa mea ar pricinui o nenorocire, căci îţi repet Marietta n'a încetat o clipă să mă iubească, ca în prima zi, mai mult poate.

MIHAI. — Atunci nu'ţi mai rămâne decât statul quo. Fiindcă din două una: sau rupi pur şi simplu şi atunci te loveşti, după spusele tale, de fereastră, revolver, chibrituri etc. sau laşi lucrurile cum sunt şi atunci inutil să mai ţii discursuri şi să faci teorii.

GEORGES. — Nu, dragul meu, prefer ori şi ce, situaţiunii actuale. Dă-ţi seama, aveam întâlnire cu dânsa azi la ora trei, aci, la cinci şi jumătate când ai venit tu încă o aşteptam şi lucrul acesta se repetă de câteva ori pe săptămână. Asta nu e viaţă, e curat infern. Dacă ar exista un tribunal care ar putea să desfacă legătura dintre noi fără complicaţii aş primi bucuros să fiu condamnat în schimb la şase luni închisoare.

MIHAI. — O ideie—pleacă!!! Pretextează un voiaj urgent, imperios. Scrie-ţi spre exemplu o scrisoare ca din partea mamei tale în care îţi comunică că e grav bolnavă şi cere stăruitor să te vază. Arăţi Mariettei scrisoarea promiţând că te întorci peste câteva zile, pleci să zicem în Italia, trimiţi unui prieten din oraşul tău natal vr'o douăzeci de scrisori cu conţinut diferit şi cu rugămintea de a expedia la 3 zile câte una la adresa Mariettei şi peste 60 de zile când stocul de scrisori s'a isprăvit, pe când tu înveţi limba lui Dante, timpul şi-a făcut opera, sau e pe cale să şi-o facă: te-a uitat.

GEORGES. — Genial! Eşti un adevărat prieten. Şi ca să nu pierdem timpul să punem acest plan în execuţie. Am primit chiar azi o scrisoare de la mama mea să utilizăm plicul. Iacă şi o coală de hârtie ia tocul şi scrie-mi scrisoarea ca din partea mamei, fi nerăbdător, insistă să viu imediat, cu primul tren..

MIHAI *(s'a aşezat la birou şi, scriind, repetă cu glas tare cuvintele pe cari le aşterne pe hârtie)*. — Drăguţul meu Georges, de câteva zile sunt foarte bolnavă. Am surprins astăzi de dimineaţă doctorii clătinând din cap. Mi-e frică şi aş vrea să te am lângă mine. Simt că prezenţa ta mi-ar face mult bine. Vino, drăguţul meu Georges...

GEORGES *(întrerupându-l)*. — Cu primul tren. Şi subliniază.

MIHAI *(continuând să scrie)*.. cu primul tren. Te sărut cu dor. Mama ta.

GEORGES. — Adaogă ca post scriptum: Vino imediat şi subliniază. *(luând scrisoarea)*. Iţi mulţumesc dragul meu, mi-ai făcut un serviciu de prieten şi ai contribuit şi la o faptă bună.

MIHAI. — Nu, protestez. Serviciu de prieten, da, faptă bună nu. Ceeace facem acum e o mică infamie dublată de o prostie. Infamie fiindcă ne-am concertat să distrugem fericirea, poate a unei femei care te iubeşte, precum spui şi care nu merită această soartă: prostie fiindcă nici o dată nu vei mai găsi o amantă delicioasă, elegantă, cu o poziţie socială ca Marietta. Ca prieten te sfătuiesc dar să te gândeşti bine înainte de a te servi de această scrisoare, e o sabie cu două tăişuri, amante ca Marietta nu se găsesc în toate zilele.

GEORGES. — Crede-mă, nu mai pot, sunt extenuat, toate lucrurile pe lumea aceasta trebuie să aibă un sfârşit, chiar şi cele mai frumoase.

MIHAI. — Atunci facă-se voia ta...

SCENA A DOUA

Aceiaşi. Jean

JEAN *(apropiindu-se misterios de Georges)*. — A venit coniţa.

GEORGES.— Poftim. In loc să vie la trei, vine la şase şi jumătate, uf, bine că se isprăveşte *(lui Jean)* pofteşte pe coniţa în salonaş *(lui Mihai)*. Iar tu şterge-o, şi încă odată mersi..

MIHAI. — Fii prudent, nu precipita nimic...

GEORGES *(dându-i pălăria şi bastonul şi împingându-l spre uşe)*. — Fii liniştit, vino după o oră să-ţi comunic rezultatul.

GEORGES. *(A rămas singur, a aşezat scrisoarea în evidenţă pe birou, apoi deschizând uşa din dreapta.* — Bună ziua Marietto.

SCENA A TREIA

Georges, Marietta.

MARIETTA *(intrând)*. — Bună ziua, Georges. Iartă-mi întârzierea. Când scoboram scările ca să vin la tine întâlnii pe cumnata mea care venea să mă vadă şi imposibil să scap de dânsa. Dar, îndată ce a plecat, îmi pusei pălăria şi iată-mă.

GEORGES. — Şi în graba asta mare ai şi uitat să mă săruţi *(încearcă s'o sărute fără convingere)*.

MARIETTA. — Fii cu minte avem de vorbit lucruri serioase.

GEORGES. — Mă înspăimânţi.

MARIETTA. — Grave chiar. Şi fiindcă ceeace am să-ţi spun e penibil pentru amândoi, voi căuta să fiu concisă şi să spun totul în câteva cuvinte.

GEORGES. — Ard de nerăbdare să...

MARIETTA. — Nu mai suntem copii, ne putem spune lucrurile în faţă... Georges... nu te mai iubesc.

GEORGES. — Nu mă mai iubesti?

MARIETTA. — Iartă-mi francheţa mea dar ne-am iubit prea mult şi prea frumos ca să recurgem la minciuni şi ipocrizii.

(O mică pauză. Georges îşi aprinde nervos ţigarea)

GEORGES. — E adevărat Marietto, nu mă mai iubeşti??

MARIETTA. — E foarte adevărat. Nu te mai iubesc, dar continui să te privesc ca pe cel mai bun prieten al meu şi tocmai prietenia aceasta mă face să împing francheţa până la cruzime. De cât să o continuăm, din lipsă de curaj, o iubire mizerabilă mai bine să ne întindem mâna ca doi camarazi cari au o imensă cantitate de amintiri comune şi să rămânem prieteni.

GEORGES. — Şi... iubeşti pe un altul?

MARIETTA. — Nu Georges, nu iubesc pe nimeni, dar am constatat că nu te mai iubesc pe tine şi iată în ce împrejurare. Acum câteva zile, pe stradă, pe înserate, mă acostă un domn. Il auzii şoptindu-mi: Doamnă vreţi să permiteţi unui respectos admirator al dvs. să vă prezinte omagiile sale? N'am răspuns nimic, nu l'am privit măcar şi am iuţit pasul.

GEORGES. — Şi....

MARIETTA. — Fără şi..! Intreaga aventură se opreşte aci. Vocea lui melodioasă însă m'a impresionat agreiabil, cuvintele lui îmi revin de două zeci de ori pe zi, nu pot zice că'l iubesc căci ar fi absurd, căci nu-i cunosc măcar nici faţa, dar faptul că întâmplarea mi-a făcut plăcere, plăcere mare, faptul că mă gândesc mereu şi cu simpatie la vocea necunoscutului, că în ziua în care trebuie să viu aici urmăresc cu displăcere mersul minutarelor pe cadran, pe măsură ce se apropie de ora întâlnirei, că atunci când un motiv bine cuvântat, un caz de forţă majoră mi se oferă pentru a veni cu întârziere sau a nu veni de loc, îmi procură plăcere, toate aceste împreună cu multe altele de ordin mai puţin concret, m'au făcut să înţeleg că nu te mai iubesc. Cum am trăit împreună perioada cea mai frumoasă a iubirei, de la pasiune până la răceală, să evităm perioada de la răceală şi până la ură sau desgust, chiar dacă n'ar fi decât dintr'un sentiment de respect pentru trecutul nostru atât de frumos.

GEORGES. — Te-am ascultat cu inima strânsă Marietto. E atât de dureros, atunci când iubeşti pe cineva şi la rândul tău, te crezi iubit, să vezi într'o zi pe acel cineva spunându-ţi: „Nu te mai iubesc, hai să sfârşim" şi toate acestea pentru simplul motiv fiindcă un domn pe care nu l-ai văzut măcar la faţă ţi-a spus câteva banalităţi pe stradă. De ce nu vrei să admiţi că treci printr'o perioadă de deprimare sufletească, de melancolie, de plictiseală, când totul te indispune, până şi iubirea, că starea aceasta va trece într'o zi sau alta şi că e imprudent ca pentru un motiv atât de şubred şi de trecător să distrugem o iubire care ne-a însufleţit timp de trei ani. *(O clipă tăcere)*.

MARIETTA. — Nu Georges, să nu căutăm să ne facem mai buni decât suntem. E adevărat că ne-am iubit trei ani, care vor marca poate cea mai frumoasă epocă din viaţa noastră. Ceeace te doare mai mult în clipa aceasta, nu este faptul în sine, că trebuie să ne despărţim, ci e vocea necunoscutului care te nelinişteşte, care te face gelos. Să părăseşti o femee, da, dar s'o laşi altuia care să-i spună aceleaşi cuvinte pe care i le-ai spus tu şi poate chiar mai frumoase ca ale tale, care s'o strângă în braţe cum ai strâns-o tu şi poate chiar mai bine ca tine, asta nu, căci se deşteaptă în voi animalul ancestal, care chiar când e sătul se culcă pe prada sa pentru a nu ceda altuia. Dar îţi repet că nu ai nici un mottiv de a fi gelos dacă nu mai ieşti în inima mea, poţi fi însă sigur că nimeni altul nu ţi-a luat locul. Şi dacă ai fi sincer, dacă pentru o clipă ai vrea să faci abstracţie de egoismul tău masculin ai recunoaşte că şi tu ai dorit adesea, să sfârşim.

GEORGES. — Nu Marietta, nici odată!!

MARIETTA. — Şi dacă ţi-aş cere să juri.

GEORGES. — Aş jura pe toţi Sfinţii.

MARIETTA. — Cu atât mai rău.

GEORGES. — Şi ce ai de gând să faci?

MARIETTA. — —Să plec.

GEORGES. — In căutarea vocei necunoscute?

MARIETTA. — Nu, nu mă cunoşti, nu sunt o sfântă, dar nici o perversă ca să-mi ofer amanţii în serie unul după altul. Te-am iubit, pe tine fiind că te-am întâlnit în calea mea atunci când toate iluziile mele dăduseră faliment. Ştii cât mi-am iubit soţul, îmi pusesem toate speranţele inimei mele de 18 ani într'însul, speram atunci că voi trăi cu dânsul tot ce visasem citind romanele lui Paul Bourjet. Dar inima mea şi a soţului meu nu au putut să se întâlnească nici odată. Studiile lui, bolnavii, spitalul, facultatea, îl absorbeau cu totul, trei luni după nuntă mi-am dat seama cât de scump plăteşte inima femeii faptul de a se fi căsătorit cu un savant. La masă îmi vorbea de o apendicită interesantă pe care o operase în ziua aceia, după masă îmi arăta creerul unui sinucis al cărui cadavru îl disecase, iar seara în pat îmi povestea ultimele experienţe făcute în America pentru vindecarea cancerului. Vesel pentru o femeie tânără! Nu? Omul actsta bun, corect, admirabil, n'a înţeles niciodată că sufletul femeii are alte aspiraţiuni, decât să auză cursuri de medicină şi de a fi strânsă în braţe odată pe săptămână, Joia sau Dumineca, ca o cură care se face la o dată fixă şi de a fi sărutată din când în când pe frunte...

GEORGES. — Sărutul conjugal! Care este psihologul care va reuşi să-l analizeze. Amanţii cei mai de seamă se strică trecând pe la ofiţerul stării civile şi nu e proverb mai întemeiat ca proverbul spaniol care spune: Bărbatul flăcău se aseamănă cu un leu, logodit cu un păun, însurat cu un măgar.

MARIETTA. — M'am simţit singură, văduva speranţelor mele, am luptat totuşi fiindcă am un fond cinstit, fiindcă îmi respectam bărbatul, am devenit apoi mamă fără să ştiu cum, de ce, fără să fi simţit spasme care face trăsătura de unire între iubire şi maernitate. Dar inima mi-a rămas goală fiindcă îi lipsea iubirea care s'o însufleţească. Atunci te-am întâlnit pe tine.

GEORGES *(aşezându-se lângă Marietta)*.—Marietto.

MARIETTA. — Mi-ai vorbit frumos, ghiciseşi par'că tristeţea menajului meu, mi-ai spus cuvintele de cari îmi era dor, pe care le aşteptasem ca dela celalt şi pe cari neîndemânatecul n'a ştiut să mi-le spună. Mi-ai promis tot ce aşteptasem de la celalt, m'ai făcut să simt în jurul meu atmosfera de pasiune, de iubire, de voluptate care înfăşoară femeea ca o pânză de păianjen, m'ai urmărit pretutindeni, pretutindeni cuvintele tale îşi continuau opera de învăluire, pe fiecare zi paienjenişul devenea tot mai străin, sufletul meu tot mai slab până în ziua în care slăbită, istovită de mirajul vorbelor tale şi de rezistenţa pe care ţi-o opuneam am consimţit să viu la tine. Ţi-am cedat aci pe canapea aproape fără rezistenţă..

GEORGES. — Ca o fetiţă naivă şi adorabilă.

MARIETTA. — Imi aduc aminte că în clipa în care m'ai învins am strigat, un strigăt de moarte, de mila femeii care încetam să fiu, dar eram atâta de istovită în cât strigătul meu a rămas în mine neavând puterea să treacă dincolo de buzele mele. Am fost fericită Georges, nu am regretat şi nu voi regreta nici odată ce am făcut. Există în mine o doză de iubire nesatisfăcută, pe care tu nu mi-ai satisfăcut-o.

GEORGES. — Şi am fost atât de fericiţi, Marietto.

MARIETTA. — Dar cu timpul vălul a început să se destrame şi astăzi, după trei ani n'a mai rămas nimic dintr'însul. Conversaţia ta a început de mult să nu mai fie ce a fost odinioară, sărutările tale nu mai aveau convingerea de altă dată şi par'că braţtle tale nu mă cuprindeau cu aceiaşi forţă.

GEORGES *(încercând s'o îmbrăţişeze)*. — Şi totuşi..

MARIETTA. — Te rog, lasă-mă. Sunt mai mult de şase luni de când după fiecare întâlnire cu tine, în automobilul care mă ducea spre casă, nu mă puteam împiedica de a face o paralelă între tine şi soţul meu şi fiecare dată găseam că începeţi tot mai mult să vă asemănaţi.

GEORGES. — Ah, asta nu.

MARIETTA. — Incepuseşi şi tu să'mi vorbeşti de grijile tale, de afacerile tale, cuvintele de pasiune, de iubire dispăruseră aproape din conversaţia noastră, iubirea noastră începuse să se rezume la un gest grăbit, adesea brutal, în totdeauna lipsit de entuziasm.

Imi aduc aminte de cuvintele bărbatului meu când într'o zi îşi transplantase conversaţia medicală pe tărâmul iubirei. Iubirea îmi spuse dânsul este şi ea o boală microbiană şi ca atare are patru perioade: incubaţia, criza, convalescenţa, şi vindecarea. *(ridicându-se de pe canapea)*. Georges dragă boala mi-a trecut, sunt vindecată. Iată tot ce am avut să-ţi spun şi acuma ca doi prieteni buni să ne despărţim. Adio Georges!! *(face doi paşi spre uşă)*.

GEORGES. — Şi totuşi Marietto nu pot să cred că tot ce mi-ai spus e adevărat. Nu pot crede că n'am să mai văd nici odată în odaia aceasta surâsul tău care o lumina ca o rază de soare, că n'am să mai simt parfumul tău care mă fermeca ca o adiere de primăvară. Nu ştiu de unde să iau cuvinte destul de convingătoare spre a te face să te abaţi dela hotărârea ta copilărească, atâta de dureroasă pentru mine. Nu găsesc decât un singur cuvânt, un strigăt al inimei: rămâi.

MARIETTA. — Nu, hotărârea mea e nestrămutată şi va veni mai curând sau mai târziu o zi, când îmi vei fi recunoscător de a fi luat-o.

GEORGES. — Fie... nu-mi mai rămâne decât să mă închin, dar toată răspunderea e a ta. Intre noi doi văd că eşti cea mai tare, poate fiindcă eşti fără inimă, şi fiindcă suntem asupra capitolului confidenţelor, să-ţi fac şi eu una pornită din aceea sinceritate care te-a condus pe tine. Şi eu draga mea vroiam să sfârşesc şi dragostea mea suferise o eclipsă şi jurământul meu de adineorea, ca toate jurămintele amanţilor, nu era decât o minciună caritabilă.

MARIETTA. — Ce urâcios lucru faci, nu vorbeşte în tine decât amorul tău propriu jicnit fiindcă se vede părăsit de o femeie *(face doi paşi inapoi)*.

GEORGES. — Nu dragă eşti greşită, şi eu am trecut printr'o perioadă de încercare de extenuare, şi eu m'am gândit să sfârşim şi tentaţia mea a fost cu atât mai puternică că a fost aţâţată, încurajată de Mihai. In treacăt fie zis am avut în totdeauna impresia că e invidios pe fericirea noastră şi că deşi se erija în protectorul şi confidentul nostru era totuşi gelos, poate că fiind că simţia mai mult decât o simplă prietenie pentru tine. Imi dăduşi întâlnire pentru astăzi la ora trei..

MARIETTA. — Ţi-am spus...

GEORGES. — Nu mă întrerupe, la ora 5 şi jumătate Mihai trecând întâmplător pe aci a intrat să mă vadă. Eram într'o stare de enervare de nedescris şi în treacăt îi spusei câteva cuvinte...

MARIETTA. — Şi....

GEORGES. — Incurajat de spusele mele îmi declară: E momentul să rupeţi: şi timp de o oră aproape mi-a cântat farmecele libertăţii, îmi vorbi de ploae, de soare, de ocnă. Inţelegi că, entrvat de o aşteptare zadarnică, am şovăit puţin, foarte puţin, şi atunci Mihai profitând de slăbiciunea mea m'a convins să ticluim o scrisoare ca din partea mamei mele, prin care să fiu anunţat că e grav bolnavă şi prin care mă chema la căpătâiul ei. Uite scrisoarea e colo pe masă. *(Marietta se duce repede spre masă şi citeşte scrisoarea)*.

Plecarea aceasta trebuia să-mi procure ocazia unui voiaj în Italia şi între noi uitarea.

MARIETTA. — Şi tu ai acceptat acest plan?

GEORGES. — Acceptat nu, dar n'am opus rezistenţă. Ştii că Mihai a avut în totdeauna o mare influenţă asupra voinţei mele.

MARIETTA. — Ori cum, dar credeam că în chestiuni atât de delicate de inimă nu se ia nimeni după voinţa altuia.

GEORGES. — Am o singură scuză: oboseala, ore întregi de aşteptare, şi apoi... începusem să prezint procesul de descompunere sentimentală care se petrecea în tine.

MARIETTA. — Şi voiai să termini printr'o mică infamie înscenată de bunul dumitale prieten Mihai care, bine înţeles că a însnat acest plan din pură invidie, că ai o amantă tânără, frumoasă, din lumea bună, pe câtă vreme dânsul nu a putut ajunge nici odată mai sus de guvernante. In vreme ce eu făceam sforţări supraomeneşti pentru a putea justifica desele mele absenţe de acasă, în vreme ce mă stricam cu toate prietenele mele fiindcă tot timpul îl petreceam la tine, când în fiecare seară trebuia să înfrunt privirile inchizitoriale ale soţului meu şi'mi riscam cinstea şi liniştea, D-ta cu amicul d-tale Mihai vă concertaţi cum să scăpaţi de mine. Frumoasă meserie face d-nul Mihai al d-tale, probabil că ţi-a oferit şi altă amantă... nu? şi astea toate mi-le spui aşa cu sânge rece, fără pic de milă *(începe să plângă)*.

GEORGES. — Ce vrei, dragă, aşa e viaţa, toate lucrurile au un sfârşit şi nu e nimic mai frumos în dragoste decât s'o termini într'o perioadă frumoasă, salvezi trecutul şi viitorul printr'o clipă desagreabilă în prezent.

MARIETTA *(plângând)*. — Te credeam altfel decât ceilalţi bărbaţi, abia acum văd că eşti la fel cu dânşii, mai rău ca dânşii. *(Se aşează pe canapea)*.

GEORGES *(ştergându-i ochii cu batista)*. — Dar îţi spusei, iniţiativa şi planul nu erau ale mele, Mihai...

MARIETTA. — ...Mihai... Mihai..., ce avea dânsul să se amestece în treburile noastre, de altfel nu e pentru întâia oară că încearcă să se amestece între noi. Chiar acum o lună, la balul Maternei, când aveam rochia cea mauve care-mi şedea aşa de bine, mi-a spus: „Georges e un băiat excelent, nu vei găsi niciodată un altul care să te iubească cu atâta sinceritate ca dânsul", dar ochii lui machiavelici par'că spuneu: „dar sunt alţii şi mai drăguţi cari te iubesc şi mai mult, spre exemplu, eu".

GEORGES. — A spus asta Mihai?

MARIETTA. — Nu, ochii lui. Mai mi-a spus: „Ştii că am câştigat procesul cu proprietarul, acum sunt stăpân în casa mea" ceeace voia să zică că acuma pot să viu să-i văd apartamentul.

GEORGES. — A spus asta Mihai?

MARIETTA. — Nu, privirea lui.. Dar nu insist, căci nu-mi place să bag intrigi între prieteni. Dacă m'ai fi iubit adevărat, în loc să-l fi ascultat şi să-l laşi să scrie scrisoarea cea infamă, i-ai fi spus imediat că sforţările sale de a se pune între noi sunt zadarnice, că e ceva mai presus decât bârfelile lui, care ne leagă: iubirea. Oh, şi pledoaria ta ar fi fost uşoară, căci argumentele le-ai fi găsit în fiecare colţ şi în fiecare obiect din această cameră. Fotoliul acesta ţi-ar fi amintit ziua în care mi s'a spart ceaşca de ceai în mână şi cum sângele meu, cu toate sforţările tale, nu mai contenea să curgă, într'o clipă de enervare ai luat şi tu un ciob şi te-ai tăiat şi cum sângele meu încetă ca prin minune. Fotoliul cela de acolo ţi-ar fi amintit primul nostru sărut. Iţi aduci aminte cum nu voiam să scot voaleta...

GEORGES. — Şi eu te-am sărutat prin voaletă cu atâta forţă, încât toată ţesătura în dreptul gurii se destrămă, şi canapeaua... îţi aduci aminte când eram bolnav, cum veneai zile întregi şi mă îngrijiai şi bucuria ta când, într'o zi, m'ai găsit colo pe canapea... canapeaua noastră, în afară de pericol. Ai căzut în genunchi lângă mine şi ai plâns şi lacrămile tale îmi udau mâinile şi faţa şi ca un balsam miraculos îmi pătrundeau pielea şi simţiam cum îmi revine sănătatea.

MARIETTA. — Şi apoi prima noastră plimbare după boala ta, cum ne ţineam de mână şi ne plimbam pe străzi, ca şi cum ar fi fost bărbat şi nevastă şi apoi *(ruşinată)* Sf. Gheorghe.

GEORGES. — Drăguţul de el, în după masa zilei de Sf. Gheorghe, doctorul îmi spuse că am încă inima foarte slabă şi-mi ordonase să fiu cuminte, cuminte ca un mieluşel şi să nu mă uit măcar la vre-o femeie. Par'că'l aud *(cu voce groasă)*: Orice imprudenţă în această privinţă, înainte de o lună îţi poate fi fatală. După plecarea medicului ai sosit tu, ţi-am raportat cele spuse de doctor şi am decis să respectăm cu sfinţenie prescripţia lui, ţi-am cerut doar o sărutare ca să-mi dea puterea necesară pentru a rezista o lună. Era pe înserate, ca acum, ochii tăi luceau misterioşi, ca acum, întunericul devenea tot mai des, ca acum *(se apropie de Marietta)* şi cu toată grozăvia prescripţiei medicale, n'am fost cuminţi, ca acum. *(S'a făcut întuneric complect pe scenă, se aude doar după o clipă un strigăt al Mariettei:* Georges!. *După 30 secunde, Georges întoarce butonul electric făcând lumină, în timp ce-şi aranjează cravata. Marietta îşi ridică pălăria de pe jos)*.

Continuarea în pagina VI-a

GEORGES. — Şi toate acestea le-ai uitat fiindcă într'o seară un necunoscut te-a acostat şi ţi-a cerut permisiunea să te însoţească.

MARIETTA.— De ce ironia asta, răutăciosult? Ţi-am spus doară că nici nu ştiu cum e la faţă.

GEORGES. — Şi totuş adineauri...

MARIETTA. — Nici un totuşi. E doar vechea voastră manie, a bărbaţilor, de a arunca întotdeauna vina asupra noastră. Mihai al dumitale elaborează un plan demn de Machiavel, pe care dumneata îl accepţi şi eşti pe punctul de a-l pune în executare. Noroc că am intervenit la timp pentru a-l zădărnici, şi dumneata îmi reproşezi o copilărie pe care am avut naivitatea să ţi-o spun — un obraznic care m'a acostat pe stradă... *(Plânge)*.

GEORGES. — Mă iubeşti, Marietto???

MARIETTA. — Da, Georges.

GEORGES. — Ca mai 'nainte???

MARIETTA. — Par'că mai mult. *(Il îmbrăţişează)*. Şi tu???

GEORGES. — Şi eu te iubesc.

MARIETTA. — Cât???

GEORGES. — Nespus de mult. *(In timpul acesta se aude sunând, ambii tresar...)*.

MARIETTA. — A sunat cineva.

GEORGES. — O fi poate şoferul tău??

MARIETTA. — Nu se poate, am venit pe jos maşina e în reparaţie.

GEORGES. — Atunci???..

(Se aude bătând în uşe).

GEORGES. — Intră!!!

SCENA IV

JEAN. — A venit domnu Mihai şi vrea...

GEORGES. — Neruşinatul, mai îndrăzneşte să vie...

MARIETTA. — Lasă-l dragă, ai să-i întorci spatele şi pace. *(Către servitor):* Spune-i că Domnul a plecat în urma scrisorii pe care a primit-o dela mama d-sale, care e grav bolnavă şi...

GEORGES. — Şi că mă întorc peste doi ani.

MARIETTA. — Şi dacă nu crede, dă-i scrisoarea asta s'o citească(*(Ii dă scrisoarea)*.

JEAN. — Bine coniţă. *(Iese)*.

(Ambii se privesc o clipă gales, apoi îşi cad în braţe, în timp ce cortina cade încet).

CORTINA

POLDISTERN

Pe căile frăţiei

Gara Bucureşti, seara, Vineri 6 Iulie

In sfârşit, iarăşi singur! Una după alta, lucrările erau terminate, clasate sau predate: voiam „să lichidez" cât mai repede — să mă despovărez de obligaţii, de obsesii cotidiane — să evadez din vasta maşină socială şi să pornesc în larg... După ultimile zile febrile, iată-mă aci, în aşteptare, în vacarmul funinginos al gării. Mulţimea se adună valuri-valuri la stăvilarele Capitalei frematătore — şi, din când în când, câte un şuvoiu de oameni se revarsă, canalizat apoi în trenul ce porneşte cu un lung strigăt de bestie vorace.

Inadevăr, singur — şi aş fi vrut să pornesc mult mai departe, să vagabondez prin continente şi să străbat mările halucinante. Simt că mă pregătesc pentru o călătorie înoitoare — pentru un pelerinaj prin lume, ca să încheiu întâia perioadă de muncă: de creaţie şi de luptă. Vreau să năpârlesc! Şi atunci voi şti dacă ultima jumătate a drumului vieţii mele va fi o nouă ascensiune, un nou efort spre desăvârşire — sau va fi cale bătătorită, netedă, fără cotituri revelatoare.

Când voi înfăptui această călătorie? Hazardul şi voinţa mea vor hotărî. Acum, pornesc prin ţară. Dacă m'aş plimba" numai! Dar geanta plină de documente, broşuri, apeluri şi scrisori rămase fără răspuns — e grea sub braţul meu. Am lepădat „obligaţiile" faţă de societate, am întrerupt „slujbele" vremelnice, dar am rămas cu menirea mea proprie, cu idealul ce mi l-am făurit fără să bănuesc că el va creşte deasupra mea, că mă va covârşi şi mă va îndruma. Când ideea începe să devină faptă, nu mai poţi da înapoi: ea te târâşte, eşti unealta ei. Te consolezi însă cu magnifica iluzie a libertăţii spirituale...

Sunt în slujba fără răgaz a umanităţii: — dar simt că mă realizez totodată pe mine însumi. Oriunde, e câmp ce aşteaptă sămânţa cea rodnică. Pornesc să găsesc tovarăşii „utopiei" mele. Ei mă aşteaptă — mai ales acei pe cari nu-i cunosc. Plec fără speranţe vagi, fără îndoeli, fără fanfaronada apostolului modern: — ci, cu hotărâre egală, pregătit pentru osteneli, — simplu, ca un adevăr întrupat, ce are glas şi gest de comuniune. Mă duc cu omenia ce mi-au pregătit-o atâtea generaţii de sclavi şi de gânditori — şi singurătatea mea aci, în gară, primeşte, ca efluvii magice, ecourile vieţii de pretutindeni. **Mă dăruesc** semenilor, căci sunt ca un rod pe arborele miriadar al omenirii. Şi, numai astfel se poate îndura oribila mizerie de azi, cu ruinile Războiului ce n'a murit încă, — cu Tirania în zale de oţel şi cu ghiare nesătule, — cu Revoluţia ce scrâşneşte, cu spumă roşie între dinţi...

* * *

Galaţi, Sâmbătă 7 Iulie

Dimineaţă. Cobor din tren, după o noapte de veghe şi de meditare, cu ore prelungi, învăluite în huruit mecanic şi întuneric plin de fantome. — Sunt în faţa oraşului, ca în pragul necunoscutului. Dar mâini prieteneşti se ivesc în jurul meu: eram aşteptat. Renunţ la plăcerea de a rătăci singur — anonim şi domol, prin străzi şi pieţe, fără ţintă, culegând imagini de case, de grădini şi de oameni. Reîncep să lucrez, continuând străduinţa de eri, din Capitală. Pun în mişcare mai cu seamă energiile tinere. Acei cari au aceleaşi năzuinţi, se recunosc; tovarăşi cunoscuţi se arată cu luciri de bucurie în ochi, iar cei necunoscuţi prin strângerea lor de mână, fermă şi cordială, fac legământul comuniunii.

Toate posibiltăţile sunt scoase la iveală. Dar nu mă las înşelat: entusiasmul poate dura cât un foc de paie. Caut convingerea tăcută, hotărârea stăruitoare, fapte ce nu e un gest teatral ci expresia unei convingeri devenită organică. Nu sunt numai tinerii; visitez şi persoane încărunţite, cu titluri sociale, cu autoritate locală, cu anumite idei politice — sau cărturari deprinşi să găsească adevărul în cărţi, nu în viaţă. Ştiu că sdruncin unele obiceiuri, că pun la încercare unele existenţe ordonate — şi, mai ales, ştiu că în acest oraş cosmopolit — „cumplit oraş de negustori" — idealismul nostru e judecat cămătăreşte, cântărit fals şi respins dela bursa de valori. Totuşi, ca o pânză de păianjen, ideea noastră se ţesă în oraş, între inimi încă pure şi cugete mature, desinteresate. Svonul public ne ajunge uneori: surprind priviri curioase, unele ironice, altele stânjenite. Oriunde facem un popas — la un colţ de stradă, la restaurant, în cabinetul unui intelectual sau într'o librărie, figuri noui se ivesc; dacă unele dispar după câteva minute, rămân destule lângă noi, luminate, încrezătoare, frăţeşti...

Orele trec, repezi şi pline. Lucrând astfel, străbat oraşul — şi, cum îmi este obiceiul, mă dublific. Contemplez chiar în toiul acţiunii. Cuprind perspectiva străzii ce urcă, cu lespezile ei de granit, încadrată de policromia magazinelor, plină de răsunetul traficului şi al atelierelor spornice. Dar strada se pierde în infinitul ceresc: pare că e o margine a lumii, acolo, la capătul străzii înălţate. Ne întoarcem: alte privelişti în pantă, cu cotituri ce sporesc figurile oraşului. In unele colţuri îmi amintesc de Stambul: sucit, înfundat — furnicar de mizerie, bâlciu de existenţe adunate aci de furtunile războiului şi ale revoluţiei; naţionalităţi, mai ales orientale, ce se contopesc însă în acelaş destin uman. De undeva, zăresc placa sinilie a lacului Brateş în cadru verde — iar spre seară, Dunărea, cafenie, irizată de apusul prelung. Un catarg trădează portul cu glasurile sale ascuţite, cu suflul său gâfâitor; coşuri de uzini cu panaşuri negre; grămezi masive, cenuşii — deposite de mărfuri aduse de pretutindeni şi în jurul cărora se dau bătăliile dintre Nevoie şi Profit...

Trecem acum prin bulevardul cu tei şi castani bătrâni, sub cari se perindă, cu figuri fardate şi costume pretenţioase, Bogăţia atât de neroadă dar atât de tenace în lăcomia ei. Mi se arată un multimilionar, care era sacagiu cu trei ani mai înainte... Domnul celalt, gras, voinic şi aferat, a fost prins (cu câteva luni în urmă) între două tramvae şi svârlit apoi la vreo treizeci de metri: — cap spart, limbă rănită, oase frânte; nimeni nu credea să scape; dar a doua zi, la spital, pierdut în bandaje, el întrebă bâlbâind pe amicul ce-a venit să-l visiteze din compasiune:

— „Ce s'a făcut cu vagoanele mele?" Nu s'a lăsat până ce n'a tranşat afacerea: „Mâine le voi lua în primire."...

Mi-se povesteşte despre destine surprinzătoare, de acel flux şi reflux al vieţii mercantile. Unul a fost de şapte ori milionar şi de şapte ori a sărăcit... Un grec, în vârstă de 93 ani, stă încă la tarabă, viril şi atent cu singurul său ochi, acelaş pe când vindea în port bragă pentru trei parale şi azi când vinde vapoare pline de coloniale... Un tânăr funcţionar îmi vorbeşte de pungăşii gigantice, de strategia bandităească a importatorilor, de piraţii portului, de speculanţii cu suflet de caracatiţă. Dar altul, zelos propagandist, îl întrerupe:

— Ce-are a face comerţul cu umanitarismul?

Eu îi rog să povestească; e seara — şi poposim la o masă de cafenea, plină de negustori.

— Să vorbim despre viaţa acestora, le spun eu arătând peste capetele aspre, febrile sau viclene. — Să ne cufundăm în iarmarocul tragic al Materiei. Idealul nostru nu-i himeric: e mai real decât realităţile pentru cari se războesc sclavii banului. Nu ne putem izola în turnul de fildeş al visului. Să stăruim în lupta noastră, însufleţiţi de credinţă, cu cuvinte de omenie şi gesturi de mângâere. Lumea acestora — societatea de oţel şi de aur orânduită peste turmele umane, trebue să piară: — a început să se surpe, căci adormiţii sau resemnaţii cei mulţi se trezesc. Nici un cuvânt de frăţie nu e zădarnic rostit, chiar aci, în cafeneaua traficanţilor şi zarafilor... Suntem, la masa aceasta, o insulă de speranţe, de bunevoinţi, de posibilităţi — şi, oriunde se vor putea aduna câţiva oameni liberi şi conştienţi, spiritul umanităţii va fi cu ei. Aci, unde se încrucişează căile comerciale, se pot încrucişa tot aşa de bine căile culturale: — ideea circulă ca şi marfa; dar ea nu se vinde şi nu se cumpără. Ca sămânţa purtată de vânt, ea cade în nămol sau pe piatră — dar poate cădea şi pe ţarina cea bună. Să fim sămănătorii harnici, cari nu aşteaptă să culeagă rodul. E deajuns că sămănăm: şi omenia va spori în om, ca şi grâul sub paza stelelor şi sub fluxul hrănitor al pământului. Inadevăr, în orice făptură omenească e un frate al nostru: — dacă e neputincios, îl ajutăm să se cunoască pe sine; dacă doarme, îl trezim; dacă e treaz, vine singur la noi — când ne recunoaşte şi vrea să se umanizeze...

Şi insula noastră stăruia, până târziu în noapte, în cafeneaua ce se golia de speculanţi, ca un stup de trântori. Vacarmul limbilor amestecate scădea mereu, dominat în cele din urmă de cuvântul nostru liber şi hotărât...

EUGEN RELGIS

Biblioteca „DIMINEAŢA"

Director: IOSIF NADEJDE

No. 1 M. SADOVEANU
RAZBOIUL BALCANIC
Note din timpul războiului care a fost preludiul groaznicului măcel mondial

No. 2 I. AGARBICEANU
DIAVOLUL
Nuvele şi schiţe

No. 3 P. I. JOUVE
SPITALUL
Unele din suferinţele războiului reflectate în mintea unui scriitor nou care a luat parte la lupte. Traducere de *Victor Ion Popa*

No. 4 GERARD DE NERVAL
MANA VRAJITA
Povestire fantastică de pe vremea proceselor împotriva vrăjitoarelor. Traducere de *Eugen Boureanul*

No. 5 OSCAR WILDE
CRIMA LORDULUI ARTHUR SAVILE
Povestire captivantă în care se reflectă toate însuşirile strălucitului literat englez

No. 6 A. de HERZ
ŞEFUL GARII
Nuvele scrise cu un umor irezistibil

No. 7 GLEB USPENSKI
LACUSTELE
Povestiri caracteristice pentru talentul puternic al unui sciitor care a exercitat o mare influeţă asupra societăţii ruseşti din ultima jumătate a veacului trecut. Traducere de *M. Sevastos*

No. 8 GALA GALACTION
TOAMNE DE ODINIOARA
Preţioase produse literare ale unui spirit pătruns de cea mai largă şi mai curată dragoste de oameni

No. 9 EDGAR POE
FANTEZII HUMORISTICE
Povestiri pline de ironie, de umor, de *comic* adevărat cari prezintă cititorilor români pe scriitorul american sub un aspect nou. Traducere de *Ion Dragu* şi *Radu Drăgescu*

No. 10 REMY DE GOURMONT
SECRETUL LUI DON JUAN
Minunate tălmăciri făcute de Th. Solacolu din opera unuia din cei mai originali şi mai profunzi scriitori francezi

No. 11 GH. BRAESCU
NUVELE
Apărut de curând în literatură, d. Brăescu şi-a cucerit repede un loc de frunte printre scriitorii noştri veseli

No. 12 G. GALACTION
VIAŢA LUI M. EMINESCU
Cea mai complectă biografie a marelui poet

No. 13 H. de BALZAC
ADIO
Povestire patetică a unei întâmplări nespus de inpresionante. Traducere de *Alice Gabrielescu*

No. 14 ALBERT SAMAIN
XANTIS sau VITRINA SENTIMENTALA
Trei nuvele pătrunse de o poezie delicată şi scrise de o graţie desăvârşită. Traducere de *Mihail Carp*

No. 15 H. SANIELEVICI
LA MONTMORENCY
Insemnări din călătoriile prin Occident ale unui intelectual de rasă care e în acelaş timp un literat distins

No. 16 V. BLASCO IBANNEZ
IMPRUMUTUL RAPOSATEI
Una din cele mai caracteristice povestiri ale scriitorului spaniol cu reputaţie mondială

No. 17 ANATOLE FRANCE
DOMNIŞOARA ROXANA
Nuvele în cari se resfrânge tot spiritul şi toată ironia marelui literat. Traducere de *N. Davidescu*

No. 18 ANTON BACALBAŞA
DIN VIAŢA MILITARA
Foarte interesante povestiri ale unui scriitor pe nedrept uitat

No. 19 ŞTEFAN PETICA
VERSURI
Toate poeziile unui cântăreţ care a fost premergătorul curentului nou în poezia românească

No. 20 BOJENA NIEMŢOVA
ZANA APELOR
Câteva din cele mai frumoase poezii aflate în literatura ceho-slovacă. Traducere de *Abatele Zavoral*

No. 21 ION DONGOROZI
SURPRIZA
Nuvele şi schiţe scrise de un scriitor tânăr care închide în povestiri sobre admirabile daruri de observaţie şi de analiză sufletească

No. 22 SANDU TELEAJEN
POVEŞTILE LUI HINU ION
— Schiţe şi amintiri —
Cu d. Sandu Teleajen literatura românească a dobândit un povestitor de rasă, ale căruia scrieri totdeauna interesante, au şi farmecul special al graiului muntenilor din ţara de dincoace de Milcov

No. 23 JACK LONDON
OMUL CU OBRAZU 'NCRUSTAT
Prima traducere în româneşte din vasta operă a unui scriitor american cu care critica occidentală a comparat deseori pe Panait Istrati. Rareori s'a putut citi ceva mai impresionant ca povestirile din viaţa căutătorilor de aur de prin Alaska, cuprinse în acest volum

No. 24 I. CIOCARLAN
FLAMANZII
— Cinci nuvele —
Flămânzii, Pe drum, Prietenii, Femeia care se închină şi Izvodul morţei, toate din viaţa necăjită şi totuş cu multe aspecte pitoreşti a poporului dela ţară

No. 25 EUG. BOUREANUL
LUPII
Pagini de cronică în cari autorul a cuprins un roman impresionant din viaţa boerilor de odinioară. Interesant ca subiect, romanul e tot aşa de interesant ca puritate şi mlădiere de limbă

No. 26 I. H. ROSNY
O SARUTARE
Nuvela care dă titlul volumului cum şi celelalte nuvele cari o urmează, alcătue o selecţie minunată din opera celor doi scriitori, amândoi membri ai Academiei Goncourt, cari sunt socotiţi astăzi ca cei mai buni povestitori din literatura franceză. Traducere de *M. Carp*

No. 27 AL. CIURA
HOMUNCULUS
Publicând acest volum de povestiri, biblioteca „Dimineaţa", cu răspândirea ei largă, face cunoscut în toată ţara numele unui scriitor de peste Carpaţi, care păstrează în scrierile sale de o nobilă inspiraţie în graiul ardelenesc şi sufletul ardelean

No. 28 LEON TOLSTOI
VIAŢA MEA
—Povestirea unei ţărănci din Rusia— Extraordinar roman, pe care Tolstoi l'a prezentat ca opera unei simple ţărănci fără învăţătură, corectată numai de dânsul. Publicarea ei a stârnit atâtea discuţii, încât tălmăcirea ei în româneşte se impunea

No. 29 N. BATZARIA
PRIMA TURCOAICA
Schiţele orientale din acest volum vor avea de sigur procesul celorlalte scrieri cari au făcut din d. N. Batzaria unul din cei mai populari scriitori de astăzi

No. 30 JEAN JAURÈS
PATRU CUVANTARI
In aceste cuvântări alese printre cele mai caracteristice discursuri ale marelui frământător de idealuri şi răscolitor de suflete, se oglindesc întreg şi estetismul superior şi intelectualitatea fină, şi cugetarea profundă, şi temperamentul tumultos al celui mai strălucit reprezentant al elocinţei moderne. Traducere de *D. I. Suchianu*

SUB TIPAR:

No. 31 HANS HEINZ EVERS
PAIAJENUL
Scrisă în genul povestirilor fantastice, sesizantă şi adânc turburătoare povestirea aceasta e poate lucrarea cea mai caracteristică a lui Hans Heinz Evers, care e, incontestabil, cel mai popular scriitor al Germaniei de astăzi

No. 32 GOETHE
FAUST
— Tragedie —
Traducere de *Iosif Nădejde*
Capodera literaturei germane şi una din capodoperile literaturei universale. Pentru a putea reda întocmai fondul filozofic al poemei cu toate nuanţele lui subtile, traducătorul a întrebuinţat proza. Goethe însuşi preţuia traducerile în proză celor versificate, de oarece — spunea el — „ceeace produce o impresie mai adâncă şi lucrează cu mai multă putere asupra moralului nostru, e ceea ce rămâne din poet într'o traducere în proă"

No. 33 I. PETROVICI
AMINTIRILE UNUI BAIAT DE FAMILIE
Cu lucrarea aceasta, pătrunsă de un intelectualism fin şi de un pitoresc din cele mai atrăgătoare, distinsul universitar I. Petrovici îmbogăţeşte cu un adaus preţios literatura amintirilor care e gustată astăzi tot aşa mult ca şi aceea a notelor de călătorie

No. 34 THOMAS MANN
TRISTAN
Thomas Mann, astăzi poate cel mai viguros scriitor german, care pentru întâia oară apare în traducere românească, a închegat în „Tristan" o impresionantă idilă de dragoste nefericită într'un sanatoriu de tuberculoşi. E o pagină de o rară putere, cu culminaţiuni de emoţie, care atinge măestria capodoperei

No. 35 NATALIA NEGRU
AMAZOANA
Culegere de eseuri scrise cu o artă specific feminină; pline de poezie şi de avânt, tot aşa de interesante prin coprinsul ca şi prin forma lor

Copiii şi tineretul găsesc o lectură cu adevărat plăcută şi instructivă precum şi o bogăţie de imagini, în excelenta revistă

DIMINEAŢA COPIILOR

De vânzare la depozitari, chioşcuri şi librării
UN EXEMPLAR 4 LEI

A apărut

LECTURA No. 18

LEONIDA ANDREIEV
celebrul autor al „RÂSULUI ROŞU"

Revoluţionarul

în româneşte de
D. NANU şi A. ILICI

Numai 3 lei.—32 pagini mari

La toţi chioşcarii şi librarii
Abonaţi-vă la „LECTURA", dela orice număr.
Expediem şi numere vechi, dacă trimiteţi costul în mărci poştale, în plic

CARŢI ŞI REVISTE

EUG. BOUREANUL: „SARMANII OAMENI"
Bucureşti, 1925
Editura literară a Casei Şcoalelor

Intre prozatorii noştri contimporani, atât de puţini încât foarte uşor îi poţi număra, d. Eug. Boureanul nu se bucură de popularitatea pe care, cu drept cuvânt, o merită. Este şi acesta un semn al vremilor. In literatură, ca şi în toate celelalte manifestări ale sufletului omenesc, predomină o stare generală de dezordine, care se accentuiază, nu în detrimentul artiştilor sau scriitorilor lipsiţi de talent, dar în detrimentul acelora cari poartă această caracteristică din plin. Lucrul acesta s'a observat totdeauna. Şi a fost verificat la timp. Scriitorul care trăieşte departe de toate cancanurile de cafenea, scriitorul care se închide în sine şi lucrează, a sfârşit prin a rămâne necunoscut o viaţă întreagă. Celălalt, care n'a scris decât un singur volumaş de valoare redusă, dar care, ca om, prezintă toate calităţile şi defectele care se cer unui om politic, iar nicidecum scriitorului — pentru că sunt scriitori-politici, după cum sunt, e drept, mai puţini, şi scriitori-scriitori — acela, zic, este personajul la ordinea zilei, ia premii peste premii şi rămâne scriitor recunoscut, despre care va vorbi (dacă n'a vorbit) o notiţă, prost redactată şi prost informată, în publicaţiunea parisiană „Les nouvelles littéraires".

D-l Eug. Boureanul, am spus, nu este un vânător de glorie ieftină. Scrisul d-sale, mai întâi de toate profund cinstit, este acela al unui povestitor înăscut, care priveşte partea omenească din om şi pe care o analizează cu deosebită putere. Realist, prin urmare lipsit de contemplaţie, tonul sufletesc al nuvelelor sale este deprimant. „Tuturor acelora cari au plâns în faţa durerilor omeneşti — şi, la lumina bunătăţii, iradiată din lacrimile lor, au putut înţelege că toţi aceşti semeni, bântuiţi de dureri, le sunt fraţi— închină povestitorul această carte".

Astfel, în „Fratele cel mic", povestea de un realism viguros a lui Tulea, tot atât de puternică în descriere şi analiză sufletească precum e „Râsul" d-lui Cezar Petrescu, este redat tragicul întunecat al vieţii nenorocitului Tulea, pe care autorul îl înfăţişează în felul următor:

„Devale, în ferma adăpostită între dealurile Copoului, somnul a ogoit toată suflarea. Tulea se 'ndreaptă într'acolo. Capul i se-apleacă, când într'o parte, când în cealaltă, la fiecare pas, însoţindu-şi legănările trupului cu aceeaş veşnică melopee: Tu-lu, tu-lu... Răsuflările viţelor, închise în ţarcuri, pufăesc grele, întretăindu-le rumegările leneşe, adormite. Câte-o talangă se izbeşte, în sunete scurte, trezind ecouri ciudate în liniştea nopţii târzii. Tulea îşi psalmodiază singura lui grăire, strecurându-se prinre grajduri şi săivane. Orice simţământ, orice lucrare, el şi-o întovărăşeşte de aceleaşi neschimbate sunete: Tu-lu! Tu-lu! — Deosebirea feluritelor lui stări sufleteşti stă doar în accentul cu care-şi glăsueşte puţina lui vorbire. Caută ceva, pe care nu-l găseşte. Din când în când se opreşte. Gâtul slab i-se şurubueşte când într'o parte, când în cealaltă, de par'c'ar voi să zărească, sau să prindă un sunet, care nu porneşte de nicăeri. Apoi ochii i-se îndreaptă iarăşi spre lună, şi rămân aşa, ţintiţi spre ea, cu priviri pline de mirare şi bunătate..."

In „O întâmplare" sau „Cultuc, umilul meu prieten", ca şi în „Calipso", simpatia autorului pentru acele fiinţe mici care suferă în tăcere este mai evidentă. Nuvelă de mare envergură, „Banii", aduce o ideologie nouă: lupta necontenită pentru aflarea unei mari grămezi de bani, ascunsă într'un loc nebănuit de nimeni. Spre satisfacerea acestui scop, bătrânul Cănuţă, neputând cumpăra casa aceluia pe care-l ucisese pentru bani, cade de acord cu moştenitoarea acestuia s'o ia în căsătorie, cu gândul numai de a putea scormoni în voe pereţii şi ascunzişurile casei. Autorul manifestă aci un simţ deosebit de a observa lucrurile şi de a le descrie. Toate tribulaţiunile unei vieţi sufleteşti chinuită de grija banilor, toate acţiunile secundare care decurg de aci sunt obiectivate cu destulă înţelegere, motivate până în amănuntul cel mai mic. Nuvela se sfârşeşte prin aflarea banilor într'o cocioabă dărăpănată din fundul curţii. Pândit, la această operaţie, de fiul său Mitu, Cănuţă, crezând în „arătarea" celuilalt, îl ucide şi pe acesta, în acelaş fel cum ucisese odinioară pe bătrânul Buduşcă. Dar focul dela opaiţ se întinse şi Cănuţă îşi găsi moartea, alături de cadavrul fiului său, peste comoara dorită ani întregi.

Toate celelalte schiţe şi nuvele ale volumului, menţin pe acelaş plan talentul de bun povestitor al autorului. Stilul, vioiu şi adecvat, limba proprie şi românească, fac din nuvelele d-lui Eug. Boureanul o literatură preţioasă şi demnă de toată atenţia cititorului.

* * *

CONSTANT C. CRISTEA: *„Păcate spovedite"*, Tipografia „Luca G. Oprescu", Buzău, 1925.

Volumaşul de poezii al d-lui Constant C. Cristea, cu toate că vine prea devreme, mărturiseşte mai întâi un temperament poetic în care nu s'a reflectat însă imaginaţiunea puternică a creaţiei. Este o expunere — mult mai puţin poetică de sentimente, care se reazimă aci numai pe atitudine, dar nu şi o întrupare artistică a acestora. Sunt, pe alocuri, imagini care pot forma oricând un material poetic de primul rang sau virtuozităţi stilistice preţioase:

Să nu ştiţi niciodată
Cu câte lacrimi îşi plătesc avântul
Acei ce şi-au uitat prea mult pământul.

In felul acesta „Indemn demonic" prinde o atmosferă întunecată şi realizează parţial nota unei originalităţi poetice:

Un svon de şoapte
A tremurat prin noapte.
O fată 'n alb învestmântată
S'oprit mirată,
A vorbit încet cu valurile·
Şi-apoi tiptil,
Fără să ştie malurile
Sărind pe stâncă,

A 'ngenunchiat ca un copil,
In bezna adâncă
A răsunat un hohot;
Apoi când nu s'au mai auzit şoapte
Au tăcut malurile
Şi s'au liniştit toate valurile;
Iar zorile se scăldau în lumina vie.
Stânca a rămas pustie;
Dar demonul nopţii
Tot mai sapă
In bezna adâncă o groapă...

In „Imnuri", poetul izbuteşte mai din plin. E o predilecţie a scrisului său pe care i-o cunoaştem mai de mult. De aceea bucata întitulată „Imn pâinii" rămâne dovada vie a unei frumoase nădejdi poetice:

O. idol,
In faţa căruia se pleacă
Umilul servitor şi-augustul rege:
Tu porţi în trupul moale şi bronzat
Indemnul bun şi ispitirea spre păcat!
Eşti preţul conştiinţei lui Cain,
Suprema ţintă 'n jafuri şi 'n răscoale
Şi pentru tine 'ntr'un fior meschin
Se vând nevinovatele fecioare.

O mană 'nbietoare
Ce nu poţi sătura mulţimea gurilor în veci
nesăturate;

Nu te blestem,
Nici nu te chem,
Ci 'ndepărtându-ţi astăzi trebuinţa
Te voiu căta cu 'nfrigurare mâine,
Să-mi pară tot mai dulce năzuinţa...

* * *

ŢARA DE JOS (Mai). Revista de sub conducerea d-lor *N. N. Vasiliu* şi *G. D. Rânzescu*, continuă să apară cu aceeaş dragoste pentru artă, pentru frumos şi adevăr. Deschide numărul un articol al d-lui G. Tutoveanu, care aduce o serie de amintiri interesante de pe vremea când, sub oblăduirea lui *Const. Arion*, Gârleanu pune pe baze temeinice „Societatea scriitorilor români" ce avea să ţină mai apoi un întreg lanţ de şezători în toată ţara, şezători animate prin verva şi tineretea unor: *A. de Herz*, Cincinat Pavelescu, Liviu Marian, şi alţii.

Intitulându-şi studiul „Literatura poporană tutoveană" d. G. V. Botez face în No. acesta o introducere ce tratează despre felul cum trebuieşte înţeles folklorul şi cum se poate culege spre a i se păstra chiar valoarea filologică. Dintrt versurile numărului relevăm bucata „Floare brumată" de *G. Talaz*, din care scoatem finalul care întregeşte ideia, aci simbolică, a poetului veşnic îndrăgostit de soare:

....Dar asnoapte, o brumă îngheţată
Mi-a ars floarea până 'n miez adânc
Şi de-asnoapte peste tristul meu oblânc
Nici o rază dela soare nu mai cată.

Şi de tremur din afunduri să-mi înod
Zămislire pentru-o nouă floare
In zadarnic curge seva şi mă doare:
Primăvara asta nu mai pot da rod.

Proza o semnează d-nii: Ion Palodă şi I. Gr. Oprişan, versurile d-nii: Virgil N. Duiculescu, N. N. Manolescu şi I. Laur (Fluturul, după Lamartine). Din poetul latin *Lucreţiu* (Elementele prime) traduce d. *D. Murăraşu*, a cărui abilitate cititorii o cunosc şi din fragmentele publicate în „Adevărul literar".

Ni se par interesante rândurile d-lui dr. I. Weinfeld referitoare la „dreptul polemicii" şi felul cum se face polemica în ţară la noi. Sunt păreri exprimate în ton hazliu, dar îndreptăţie: „In ţara noastră, în presa noastră chiar în politica noastră, chiar în critica noastră literară, nu se urmăreşte deslegarea unei probleme; ci izbirea cutăruia din locul sigur unde huzureşte, şi dacă e posibil, exterminarea lui, sunt interese vitale, interese de existenţă mai vulgar şi inestetic: interese băneşti. Atunci polemica trebue neapărat să fie o măciucă, iar măciuca vrea un cap de spart şi capul acesta trebuie ştiut, trebuia neapărat să iscălească. Un cetăţean oarecare, găseşte că cutare gest politic sau cutare piesă de teatru nu e conformă adevărului, şi când îndrăzneşte să o spuie, stârneşte mai întâi de toate o întrebare: „care-i aceea?" Dacă a iscalit atunci auzi: „ah, tu eşti... apoi pe tine te cunoşteam doară..." şi apoi dă-i! Căci cine e fără de păcat? Dar dacă n'a iscălit auzi: „cu anonimii nu stau de vorbă". — Şi de ce mă rog? Fiindcă n'are dreptate? Dovedeşte-o. — Fiindcă *are* dreptate? — Recunoaşte-o. Dar nu-i vorba de asta, Tipul m'a atacat şi nu ştiu pe cine să mă răzbun"....

La cronică: contribuţia critică a d-lor *Const. Georgiade* şi *N. N. Vasiliu.*

* * *

CONVORBIRI LITERARE (Mai). Câteva scrisori rămase dela *Al. Odobescu* ne dă ocazie să recunoaştem odată mai mult pe artistul neîntrecut din „Pseudokinegheticos". Este aci o scrisoare „către un prieten" animată de acelaş savant dar totuşi cald fel de a vedea şi cerceta lucrurile:

„Platon se plânge în mai multe locuri, de ce armoniosul rost al cântturilor omerice, de ce sântul sanctuar al Memorii ce păstrase din vechime poveţele moralei *Tainelor* fuseseră date jertfă scrisoarei şi acelei mute lăcomii a ochilor ce fug repede pe papyrul condeiat. — Ştiu că mulţi ar trata aceasta cuvioasă superstiţie a lui Platon ca o exageraţie poetică sau chiar ca o absurditate, de n'ar căta a pătrunde mai adânc în înţelesul acestei idei pline de veneraţie pentru lucrurile strămoşeşti şi întemeiate chiar pe o înaltă încredere în putetrea şi 'n mlădiţa cuvântului. Dar ceeace n'ar putea nimeni tăgădui e că pentru prieteni, scrisoarea nu poate lămuri nici una din acele dulci şi cumpătate mişcări ce le simte cineva în privinţa şi în conversaţia lor. O scrisoare bine scrisă dela un prieten, ţi se pare sofistică şi silită; o scrisoare fără de pretenţii şi ca lepădată pe hârtie te face a dori ceva mai mult. Astfel încât nimeni nu te mulţumeşte în chipul acesta. Cuvântul singur şi repeziciunea lui şi mişcarea repezimei sale, iată ce e de dorit"....

O poezie „Plimbare" de *N. Milcu*, cu o atmosferă bine prinsă şi cu o duioşie discretă, dovedeşte superioritatea ei faţă de toate celelalte publicate în revistă:

....Şi iar pornim în astă seară, alăturea cu gândul dus....
Nu ştim nimica să ne spunem şi ochii nu vor să se'nfrunte,
Când, gâlgâindu-mi rana 'n sânge, sălbatic, ca un alt Isus
Cu ochii aiuriţi de groază îmi lapăd spinii de pe frunte...

Păstrează între buze, caldă, tăcerea ca-o sărutare.
Să mergi încet.... Toţi trec pe-aicea, aşa, cu capu 'n piept
plecat.
Pe undeva, într'o fântână, s'a oglindit un om aseară
Şi îl găsiră trecătorii — azi dimineaţă, înnecat....

In restul numărului: articole, versuri şi proză de C. Gane, Al. Bilciurescu, Ioan Conea, A. Semaca, Const. T. Stoica şi P. Georgian.

* * *

TRANSILVANIA (Mai—Iunie). Număr închinat artistului dramatic Zaharia Bârsan, la 25 de ani de activitate dramatică. Am subliniat faptul acesta după contribuţia revistei „Societatea de mâine". Azi menţionăm articolul d-lui *Horia Petra Petrescu*: „O primejdie comună". Este vorba despre Pornografia în teatru. Autorul arată cum mai toţi cronicarii dramatici din ţările europene şi alţi oameni cu autoritate morală, scriu necontenit asupra acestei mari nedreptăţi care se aduce artei, arătând totodată primejdia ce naşte de aci. Numai câteva exemple:

„Recenzentul stabil, de mai bine de 20 de ani a producţiei teatrale din Berlin, d. *Frederic Düsel* — în revista de seamă germană „Kunstwart", se plângea în numărul de pe luna Aprilie din 1923 despre stările din teatrul german, precum urmează: „Dacă vrea să-şi dovedească cât mai eclatant o nouă „Scenă tânără" dreptul ei de existenţă în faţa foamei de senzaţie a unui public berlinez de premiere — nu poate alege ceva mai potrivit de cât o piesă de bordel. Aceasta a adeverit-o cu vârf şi îndesat, iarăşi premiera „Olimpiei" de Ernest Weis. Noutatea în piesă este că se arată înconjurat de o *aureolă de sublim-tragic* mai mult decât femeia pierdută, omul iubirii şi al plăcerilor, binecuvântat de Dumnezeu, proxenetul şi antreprenorul de bordel, alesul inimei şi sângelui ei, de care este strâns înlănţuită ea printr'o scăpare trecătoare în viaţa burgheză. Faptul că piesa aceasta în cinci acte e necoaptă, atât din punctul de vedere al omenescului, cât şi al artei, este supralicitat prin *obrăznicia blasfemică,* cu care *amestecă ceeace este mai murdar cu ceeace este mai sfânt.* Unei doamne bătrâne, liniştită şi fină, care se rătăcise din te-miri ce neînţelegere la reprezentaţie, i s'a făcut aproape rău, de *ruşine* şi de *groază*".

Alt exemplu referitor la ceeace se joacă la Budapesta:

„Ceeace este mai revoltător însă e că în Budapesta şi aiurea face furoare acum o piesă teatrală, *„Altona"* de Fazekas Imre, o piesă, care joacă într'un bordel din oraşul german Alfona. Actul întâi ne arată viaţa fetelor publice. Mama, proxeneta, îşi vinde chiar şi fiica proprie ca să fie transportată în Argentina (ţara dansului Shimmy!), când fata îi face concurenţă la amantul ei! Şi piesa aceasta, care se tăvăleşte în murdărie, e jucată în Budapesta de *marea* artistă *Markas Emilia,* de sigur artistă de seamă, cu adevărata ei fiică: mamă şi fiică, pe scenă şi în realitate. In zadar au fost unele critici, cari se revoltau de atmosfera din piesă — publicul a aplaudat nebun şi a hărăzit piesii acesteia serii după serii"...

Intr'adevăr e scandalos şi avem tot dreptul să ne întrebăm încotro mergem? Şi o spunem cu atât mai mult cu cât nici biata noastră ţărişoară nu e lipsită de pornografie.

* * *

GRAFICA ROMÂNĂ (1925, No. 127—129). D. *Virgil Molin,* unul dintre puţinii cunoscători ştiinţifici ai tiparului, vorbeşte în acest număr despre „Cartea românească la a II-a trienală a cărţii".

Expoziţia dela Florenţa — spune d. V. Molin — a fost înfiinţată în 1922, de către un însufleţit editor florentin, Enrico Bemporad, cu vădită tendinţă de a forma mai ales un târg, adică o bursă a cărţii, şi poate şi un bun prilej de întâlnire pentru întreaga viaţă editorială din Italia. De atunci caracterul expoziţiei s'a schimbat însă, dovadă că la expoziţia din anul acesta, „transacţiuni" nu s'au prea încheiat — secţiunea românească a vândut doar numai două cărţi — iar pe lângă că a primit un caracter internaţional destul de pronunţat, expoziţia a reuşit să devină aceeace trebue să fie din primul rând: *un prilej de înfăţişare şi comparaţiune a cărţii de pretutindeni, sub raport artistic"....*

Tot d. V. Molin publică mai departe „Impresiuni dela Florenţa" şi începutul unui articol mai mare: „Reclama şi Tiparul".

* * *

RĂSĂRITUL (Mai). Un număr cu prea multe versuri şi prea puţine articole şi proză literară. Cu toate acestea întâlnim, în versuri, multe lucruri bune. De pildă o imagine nouă în „Satul meu" de Şt. Cazacu:

Pare-un stog de fân tot satul...

sau două strofe din poezia (Cântecul singurătăţii) de caldă intimitate a d-nei *Agatha Grigorescu:*

Te caut ne 'ncetat cu 'nfrigurare
Căci te presimt din ce în ce mai bună.
Când mă cuprinzi şi faci să se reverse
Asupra mea tot aurul din lună...

Despre romanul „Venea o moară pe Siret" de *Mihail Sadoveanu* scrie, măsurat şi cuminte, d. I. Valerian:

„In „Venea o moară pe Siret", reîntâlnim pana obişnuită fără a ne obosi însă. Un real simţământ de nostalgie se comunică dela autor în fibrele intime ale cititorului. In faţa noastră se destramă mereu boeria veacului trecut. Amurgurile strecoară în totdeauna melancolie, chiar dacă vin din locurile unde n'a prea fost multă înălţare. Boerul Alexandru Filoţi şi cu fiul său Costi, se trezesc iubind acelaş diavol de femeie, pe Aniţa, fata morarului, adusă de apele revărsate ale Siretului pentru a semăna zâzanie şi moarte. Intriga şerpueşte în preajma acestora, până când femeia este ucisă, iar boerul se sinucide stors de vlagă, în străinătate. Dacă ne-am mărgini numai la conflctul acesta sentimental, lucrarea ar avea mai puţin valoarea pe care i-o atribuim. El serveeşte numai de canava pentru documentarea fenomenelor sociale, care l-a preocupat pe autor în primul plan. Alăturea de figura distrată a lui Filoţi, apare dârz din umbră înfăţişarea ridicolă dar sigură ca fatalitatea, a lui Evghenie Ciornei, tot atât de meşter conturat ca şi celalt. Cele două contraste fac desnodământul simplu dar cu atât mai emotiv. Turma foştilor iobagi se ridică prin muncă în locul vechilor boeri cu sângele morbid şi apos. Vechia protipendadă este luată de şuvoiul proaspăt al celor de jos, care-şi pun în valoare forţele creatoare. Lucrarea devine document al vremurilor, atât de prietene povestitorului. Moara strâmbă ca într'o pictură cubistă, alunecând pe apele Siretului, ia proporţie de simbol fatidic. „Apa şi boierii curg la vale", spune Evghenie Ciornei, zugrăvind minunat în câteva vorbe întreaga stare de lucruri"....

Cronica numărului bogată, variată şi interesantă.

GEORGE BAICULESCU

PAGINI ALESE

PLOPII

II

In curtea gimnaziului vecin, zgomotul s'a potolit. Copiii au intrat în clase, — dar, prin ferestrele larg deschise, tot mai răzbate zumzetul acela, surd, al şcolarilor în aşteptarea profesorului.

Irina Papadat stă la geam. Soarele călduţ, de Septembrie, împrăştie o lumină albăstrie, odihnitoare. Trandafirii răspândesc cele din urmă aromiri. Ca prin vis, se aud trâmbiţările îndepărtate ale cocoarelor, — şi abia punctele — pe cerul verzui — se ghicesc câteva şiruri, care îşi undoaie laturile unghiurilor ca nişte funigei purtaţi de vânt.

Irina le urmăreşte câtva timp, apoi ochii i se îndreaptă spre ferestrele claselor, în care zgomotul a încetat ca prin minune. Pe o fereastră, zăreşte chiar o parte din bănci şi catedra... Cât ar vrea să fie şi ea mică, să o dea la şcoală, să simtă şi ea bucuriile tovarăşilor acelora zgomotoase, vesele, neastâmpărate.

De câte ori s'a gândit la ea, a avut senzaţia că ar fi o picătură de mercur ţărcuită într'o bilă de plumb. Trupul acesta al ei, greoiu, diform, încet, ascunde sufletul cel mai neastâmpărat, cel mai vesel... Dar cât de felurit înţelege această vestlie, pe lângă singura ei tovarăşă, vara ei. Şi gândul o duce la prietena aceea de copilărie, pe care o aşteaptă să vină, pe fiecare zi. — singura fiinţă cu care mai putea să-şi învrâsteze navala gândurilor şi potopul simţurilor, pe care nu avea cui le spune.

Cu toate astea câtă deosebire între firile lor!.... Când râde, ea îşi dă seamă că o face din tot sufletul, din toată firea ei plăpândă, — pe când vară-sa abia încutează câte un zâmbet, în colţurile gurei pline, rumene, prinse pe un chip nespus de frumos, de icoană.

Dacă ar putea ea ar sări, ar cutreiera câmpurile şi dealurile, s'ar bucura de orice floare, de orice mişcare a firei şi a vieţuitoarelor ei. Cât de tare o miră şi o chinuie măsura, pe care celalaltă o pune în vorba, în mişcările, în întregul ei tot.....

In clipa aceasta însă, ochii îi rămân pironiţi la catedra, goală câtva timp înainte. Cineva, necunoscut până atunci, se aşează pe scaun. E un bărbat oacheş, cu o barbă mică, — o figură blândă de mucenic. Şi Irina nu-şi mai poate lua ochii dela chipul acela, care-a mişcat-o aşa, dintr'o dată, cum nu i s'a mai întâmplat nici când în viaţa ei.

Bărbatul şi-a ridicat privirile. Doi ochi mari, încondeiaţi, blânzi, au stat mult aşa, privind spre ea. I s'a părut — sau, în adevăr — a roşit?... Apoi şi-a plecat iar ochii pe cărţile dedinainte, pentru ca jocul să se repete de câteva ori.

Ea a fugit dela geam; dar nu-şi da seama de ce, în fiecare zi — îi place să stea privind cerul, care se apropie — par'că — mereu de pământ, şi să cate — din când în când — spre ferestrele gimnaziului. Câte odată le vede deschizându-se, şi atunci pe catedră stă aplecat acelaş cap, încadrat de barba neagră, — iar ochii lui adânci şi codaţi tot mai des se ridică spre arborii grădinei vecine

IV.

Pe ferestrele deschise, soarele trimite mângâieri blânde, călduţe. Grădina se înzălează tot mai mult în solzii de alamă ai frunzelor, ce-au aşternut pe cărări linţoiul firei în agonie. Dumitriţele răspândesc aromiri slabe — tămâieri vremelnicei amorţiri a vieţii.

Şi parcă totul e pornit pe ducă, — dela într'aripatele care s'au călătorit de mult, — dela gâzele, care se şterg vederii, mistuindu-se prin tainiţile ernaticului, — dela veselia verdeţii, care se afundă în misterul tainicei prefaceri a reîntineririi, — totul parcă şopteşte:

„Sunt gata.... plec".... Poate de aceea şi 'n sufletul omenesc melancolia toamnelor trezeşte doruri de călătorie... dor nebun de ducă..... undeva departe,.... pe lungul razelor călătoare... pe urma păsărilor cântătoare... pe largul pustiu al zilelor care nu se mai întorc.

E — poate — o drojdie, un grăunte din îndepărtatul strămoşesc îndemn, care nu s'a putut şterge încă din sufletul omenesc, — o urmă din zilele acele — pierdute în negura vremuriol — când omul pleca după soare, mânându-şi turmele lui, la vestirea fiorilor iernii apropiate.

Şi Irina ar pleca, s'ar duce şi ea încotrova, dar ar lua cu dânsa tot — tot, de care i-ar fi milă, să le lase singure, în mijlocul jalei, care se vesteşte pe fiecare zi....

Adică, ce-ar putea lua ea? — Şi stă gândind, iar între genele ei lungi, răsfrânte, se iţăiesc două dungi umezi, care se adună, până se prefac în două boabe, care picură pe pânza la care brodează.

De departe, vin notele prelungi ale unei minavete. Şi, în cadrul zilei acesteia, fluierile flaşnetei îngână şi mai jalnice melodia unui vals....

Ca o furtună, Marineta care şi se 'nvârteşte prin odaie. Răstoarnă un scaun, îl ridică, îşi cere iertare, şi se 'nmlădie ca un vârtej.

Irina a urmărit-o cât-va, apoi a început să privească afară. Ochii i-au fugit peste gard, de-acolo la ferestrele gimnaziului, şi s'au oprit la catedră.

Era acolo, — şi a rămas pierdută în gânduri, privindu-l fără să clipească. Vara ei se apropiă, răsuflând greu, şi-i căzu peste grumaz.....

— Nu cumva l-ai văzut?... Apoi începu să râdă în hohote:

— Irina îndrăgostită!.. Ha! ha! ha! — şi urmă să râdă cu răutate.

Profesorul privi în sus, spre fereastra de unde pornise hohotul acela, cu totul nou în obişnuita linişte a împrejurimilor.

Marineta se opri. Stătu o clipă mirată. Se plecă peste prichiciul ferestrei, privind din ce în ce mai serioasă spre fereastra gimnaziului.... apoi clipi de câteva ori, repede, şi se lăsă pe scaun.

Iirna o cercetă lung. Pentru întâia oară o vedea atât de încruntată şi tăcută.. Marineta trtesări. Işi destinse braţele, aduse palmele peste ochi şi se frecă apăsat, ca şi cum s'ar fi trezit dintr'un somn greu. Apoi vorbi, mai mult sieşi:

— In adevăr, e foarte frumos!....

EUG. BOUREANUL

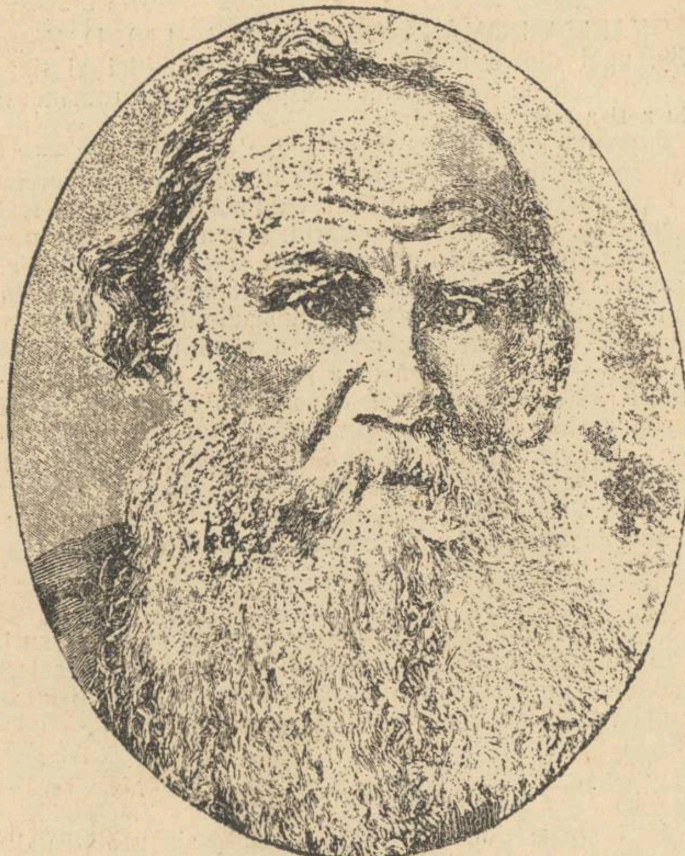
INSEMNĂRI

Drama dela Iasnaia-Poliana

Printre mulţimea de emigranţi politici ruşi, care se a-flă la Paris, se găseşte, în momentul de faţă, şi d-na Tatiana Lvovna Sukhotina-Tolstoi, fiica cea mai mare a contelui Leon Tolstoi.

Zilele trecute, d-na Sukhotina a ţinut o conferinţă, sau mai bine zis, o causerie asupra împrejurărilor familiare, care au dus la drama dela Iasnaïa-Poliana. Această conferinţă — a spus vorbitoarea — a fost provocată de diferite lucrări asupra vieţii intime a marelui poet, în care viaţa lui familiară apare diformată iar soţia lui sub un aspect, care nu e al ei.

Leon Nicolaievici Tolstoi a murit acum paisprezece ani. Soţia lui, Sofia Andreiewna, ia supravieţuit nouă ani; aceşti doi soţi au fost uniţi printr'o sinceră şi caldă iubire mutuală. Din căsnicia lor, s'au născut treisprezece copii, dintre cari, unsprezece au fost alăptaţi chiar de mama lor. Soţia îşi dedea toată osteneala să-şi asimileze ideile soţului ei

Tolstoi

Traiul acesta fericit a durat până la 1880, când Tolstoi a început să-şi schimbe obiectul aspiraţiilor sale. Legăturile pământeşti nu-i apăreaun umai ca piedici, ci chiar ca o povară greu de purtat.

In 1882, se făcu la Moscova, un recensământ municipal. Tolstoi ceru şi obţinu să lucreze la lucrările acestea de recensământ şi făcu să i se atribuie cartierul cel mai sărac. Pentru prima dată, dădu astfel ochi cu marea, cu adevărata mizerie. Traiul bun, pe care-l ducea dânsul, i se păru ruşinos. Soţia lui, recunoscând măreţia ideilor soţului ei, nu voia totuşi să renunţe la bunurile materiale, din pricina copiilor. In Iunie 1884, Tolstoi hotărî să-şi părăsească familia şi casa din Moscova, dar tocmai se năştea ultima fiică, Alexandra. Intre cei doi soţi avu loc o scenă violentă; mama îşi apăra copiii, tatăl îşi apăra sufletul.

Dar conferenţiara a evocat clipe şi mai dureroase. Averea lui Tolstoi este împărţită între moştenitorii lui. Tolstoi pleacă la ţară, la sătenii lui, apoi iarna se întoarce la Moscova; un copil de şeapte ani moare. Neliniştea mamei devine crescândă. Anii trec din ce în ce mai grei, din ce în ce mai dureroşi. In sfârşit, vine plecarea definitivă la Iasnaïa-Poliana şi moartea lui Tolstoi, în vârstă de optzeci de ani, în coliba unui şef de gară din districtul Tula.

„Acesta a fost — a încheiat conferenţiara — în esenţă, viaţa acestor două fiinţe atât de apropiate de un amor reciproc şi atât de despărţite de divergenţa aspiraţiilor lor".

———

Jeane d'Arc în literatură

In sfârşit, iată că „Sfânta Jeanne d'Arc" a lui Bernard Shaw se joacă şi la Paris. Această piesă bizară, împreună cu istoria d-lui Delteil „Jeanne d'Arc" sunt ultimele două lucrări literare consacrate ţărăncuţei dela Domremy, devenită eroina războiului de o sută de ani, salvatoarea Franţei şi martira dela Ronen.

Bernard Shaw

Această ciudată figură istorică, impregnată de tot misticismul barbar al evului mediu, a stimulat inspiraţia literaţilor din toate vremurile.

Primul care s'a ocupat de ea a fost Shakespeare, în „Enric VI". Dar Shakespeare era englez şi nu putea vedea în Jeanne d'Arc, feroce inamică a Angliei, decât o vrăjitoare rea şi primejdioasă.

Voltaire scrie „La Pucelle", violent pamflet anticlerical; Schiller scrie „Fecioara din Orleans", în care denaturează complect adevărul istoric, în folosul efectelor dramatice, pe care le caută.

Cel care o laurează — dacă se poate spune aşa — pe Jeanne d'Arc în vremurile moderne este Quicherot, care publică o lucrare a procesului dela Rouen.

Lucrarea aceasta stârneşte un entuziasm mondial pentru Jeanne d'Arc, al cărei elogii îl scriu Mark Twain în America, Andrew Lang în Anglia, Michelet şi Gabriel Hanoiaux în Franţa.

Ironia scepticului Anatole rFance nu poate cruţa însă pe Jeanne d'Arc de vreme ce biserica catolică îşi apropiază această eroină. Ea nu este din nou reabilitată decât prin „La Vierge an Grand Coeur" de Français Porché, căruia îi urmează Delteil şi Bernard Shaw.

———

Un supravieţuitor al marei epoci

A murit zilele trecute, la Paris, în vârstă de 91 ani, istoricul de artă Wilhelm Froehner, care s'a făcut cunoscut în arena literelor franceze prin polemica lui cu.. Gustave Flaubert, asupra unor reconstituiri istorice din „Salommbô". Cine ar fi crezut că Froehner mai trăieşte? Şi, de fapt, bătrânul trăia mai mult în trecutul, în care ocupase un loc atât de important.

Când te duceai în vizită la dânsul — povesteşte Jean de Pange în „Journal des Débats" — avea impresia că te întorci deodată cu şaizezci de ani înajoi.

„Nu te aşeza lângă fereastră; d-l Sainte-Beuve spunea totdeauna că trage. Stai mai bine pe canapea. E locul preferat al lui Renan" — spunea Froehner, ca şi când ar fi fost vorba de personagii trăind încă în mijlocul nostru.

Născut în 1834, la Karlsruhe, Wilhelm Froehner şi-a părăsit din tinereţe patria germană, pentru a-şi pune talentul şi aruditia la dispoziţia istoriei şi literelor franceze.

La 1859 sosi la Paris şi fu imediat însărcinat de împăratul Napoleon III să scrie o istorie a lui Iulius Cesar.

De atunci, deveni favoritul împăratului, care, în 1862, îl numi conservator al muzeului Louvre. Froehner s'a naturalizat francez şi a fost decorat.

Dar după căderea imperiului, în 1872, Jules Simon, îndoindu- se de zelul lui republican, îl îndepărtă dela muzeul Louvre.

De atunci, a început să scrie marile sale opere, printre care cele mai celebre sunt „Coloana lui Trajan" şi „Olăria în Asia Mică". Froehner a devenit celebru şi prin minunatele cataloage, pe care le redacta pentru colecţiile de artă. El însu-şi poseda o minunată colecţie, pe care nu o arăta decât unor prieteni privilegiaţi, dar care va fi, în curând, expusă într'un muzeu parizian.

———

Boris Savinkow un artistal aventurei

Un comunicat apărut în numărul din 13 Mai, al oficiosului bolşevic „Pravda" anunţă moartea în închisoare, prin sinucidere, a lui Boris Savinkow, tipul cel mai formidabil în nemaipomenita lui complexitate, pe care l-a creiat revoluţia rusă.

Savinkow, terorist celebru, abil organizator de atentate, asasinul prinţului Plehve şi al marelui duce Sergiu, orator strălucit şi romancier de mare anvergură, şi-a presimţit moartea. Intr'una din incomparabilele sale scrisori, spunea: „Voi muri de o moarte sumbră"...

Savinkow a fost omul antitezelor; la 18 ani, intră în mişcarea revoluţionară rusă. Peste patru ani, în timpul revoltei din 1905—1906, ajunge sufletul nucleului terorist. El organizează, cu o diabolică intuiţie, atentatul contra ministrului de interne, comandant al teribilei represiuni din iarna 1905, prinţul Plehve. Trucând un automobil De Dion-Bouton, dându-i cu totul aparenţa unui autobuz al porţei imperiale ruseşti, Savinkow iese în faţa cortegiului de cazaci, care înconjura caleaşca lui Plehve. Cortegiul se opreşte, caii se cabrează, speriaţi de duduiturile motorului. Clipa aceasta de zăpăceală este suficentă, ca bomba omorîtoare să cadă în caleaşcă şi ca Plehve, cu caleaşcă cu tot, să fie prefăcut în bucăţi. Savinkow trece cu maşina peste cadavre şi sfărâmături, ridică pe aruncătorul bombei, şi dispare în goana automobilului, pe care nimeni nu-l urmăreşte, fiindcă nimănui nu-i dă în gând că nihiliştii se folosesc de autobuze poştale. Cu acelaş sânge rece, cu acelaş calcul savant, Savinkow ucide şi pe marele duce Sergiu, unchiul ţarului.

Şi totuşi, în vremea aceasta, Savinkow scrie romane, în care se desvăluie nu suflet romanţios, complex, frământat de chinuitoarele întrebări, care persecută pe toţi scriitorii ruşi: „Omul are dreptul să omoare? Omul are dreptul să ducă un război fratricid? Unde este adevărul? Cine deţine măsura dreaptă a binelui şi a răului?"

La venirea la putere a bolşevicilor, Savinkow trece de partea opoziţiei social-revoluţionare şi duce, în străinătate, o campanie furibundă împotriva sovietelor, ajungând chiar să se înroleze ca simplu soldat în armata poloneză, care lupta contra gărzilor roşii, sub zidurile Varşoviei.

Şi deodată, acum doi ani, o ştire senzaţională: Savinkow a fost arestat în Rusia. Ce căuta acolo, unde ştia că-l aşteaptă o moarte sigură? S'a văzut la proces, când Savinkow s'a declarat convertit la bolşevism. Dar bolşevicii nu au deschis braţele acestui neofit, acestui fiu rătăcit, fiindcă-l socoteau periculos.

Lunaciarski, eruditul şi talentatul comisar al poporului pentru instrucţia publică, scria despre Savinkow: „Este un tip extrem de teatral, de un pur egotism. Pentru dânsul, acţiunea revoluţionară este o sferă strălucitoare, în care poate da curs liber propriei sale originalităţi, unui bizar imperialism individual. Nu e făcut pentru viaţa revoluţionară practică şi sobră. Individualismul lui tinde să eclipseze lumea".

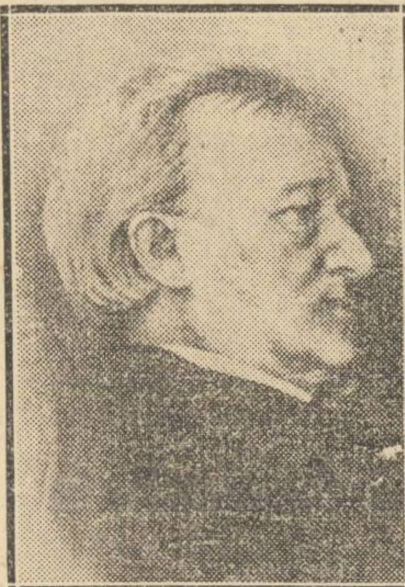
Din această pricină, versiunea sinuciderii lui, nu a găsit crezare în Europa. E probabil că Savinkow, primejdios şi ca duşman şi ca prieten, a fost suprimat.

———

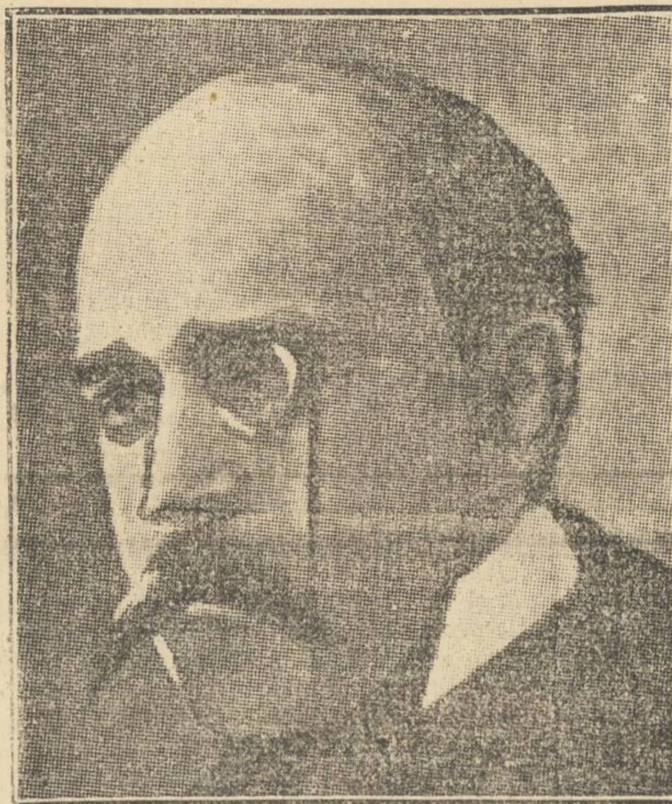
Amintiri wagneriene

In delicioasa sa lucrare „Proses datées", în care sunt reunite atâtea amintiri literare şi artistice, Henri de Régnier evocă primele timpuri ale muzicii wagneriene în Franţa, şi ale micilor societăţi wagneriste, care se grupau în jurul lui Eduard Dujardin, fondatorul faimoasei „Revue wagnerienne" sau al lui Lascoux, judecătorul de instrucţie meloman. Lascoux este astăzi mort, dar memoria lui nu trebuie dată uitării.

In timp ce Eduard Dujardin îl apăra pe Wagner în scris, Lascoux făcea să se audă pentru prima oară muzica maestrului din Bayruth la Paris. Dânsul organiză o mică orchestră, pe care o numi „micul Bayreuth". Concertele aveau loc la d-na Pelouze, soacra preşedintelui republicei, Grévy, şi în acest salon fu cântată pentru prima oară în Franţa, tetralogia wagneriană în adaptarea redusă a lui Humperdick.

Richard Wagner

Henri de Regnier

Faimosul cor ale fetelor-flori din „Parsifal" a fost interpretat pentru prima oară la Paris, în sala Edard, la 19 Ianuarie 1887, în urma iniţiativei d-lui Edmond Fuchs, preşedintele „Concordiei". Widor, marele muzician francez, dirija. Paul Vidal, celebrul profesor de conservator, era la pian, iar partiţia lui Parsifl a fost cântată de d. Baudouin-Bugnet, astăzi înalt funcţionar al republicei franceze.

———

Bizarerii de scriitori

Au apărut în Franţa câteva lucrări anecdotice foarte interesante asupra marilor scriitori morţi.

D. Leon Pierre-Quint se ocupă astfel de Marcel Proust, romancierul atât de slăvit de unii şi atât de injuriat de alţii.

Pierre-Quint trasează un admirabil portret al originalului scriitor care, de multe ori, după ce toată seara scrisesein enormele lui caiete, se retrăgea în camera de culcare capitonată cu... plută, şi trimitea pe soţul servitoarei sale, care era şofer de taxi, să-i aducă, pe la 2—3 noaptea, persoanele pe care dorea să le vadă.

Când musafirii soseau, Proust se dedea jos din pat. De cele mai multe ori intra sub plapomă, complect îmbrăcat, cu mănuşi de lână albe sau negre şi încălţat cu mai multe perechi de ciorapi.

Nu putea să sufere nici un parfum, şi chema adesea servitoarea, ca să ia şi să ducă în bucătărie batistele parfumate ale oaspeţilor.

Barbey d'Aurevilly nu era mai puţin bizar. Foarte înăcrit de aprecierile contimporanilor, Barbey d'Aurevilly avea un spirit caustic şi arţăgos.

Intr'o zi, un discipol frunzărea nişte corecturi. Deodată se opri îngrozit:

— Maiestre, maiestre..

— Ce e?

— Cuvântul acesta...

— Ei?

— Cuvântul acesta în scrisul dat de d-ta este oprit de gramatică...

— De gramatica voastră, poate — răspune d'Aurevilly răstit. De a mea, nu!

Intr'o seară, Barbey d'Aurevilly luă masa cu Paul-Bourget, şi ambii scriitori se duseră după aceea la circ. D'Aurevilly se interesă grozav de acrobaţi:

— Acrobaţia aste singura şcoală a stilului, — spuse dânsul adresându-se lui Bourget — ceeace fac acrobaţii cu trupurile lor, trebuie să facem noi cu spiritul nostru.

In sfârşit, tot lui Barbey d'Aurevilly i se atribuie şi această atroce cugetare:

— Nu există prieteni. Există numai oameni asupra cărora te înşeli.

Prima poezie

Cine n'a fost îndrăgosti la 18 ani, şi cine, fiind îndrăgostit nu a făcut o poezie? In definitiv, tentativa aceasta rimată de a topi inima de ghiaţă a dulcineei nu constitue un eveniment de o gravitate excepţională în viaţa unui om. Situaţia acestuia începe să devină gravă, atunci când perzistă în aceste încercări lirice şi are veleităţi de poet....

D. Eduard Weber, un excelent ziarist berlinez, în urma unei anchete foarte serioase, aşa cum numai anchetele nemţeşti sunt, a ajuns la convingerea că nu numai românul ci şi neamţul e născut poet, şi că, în vremurile noastre materialiste chiar, în tinerimea germană, proporţia este de unul la trei, între cei ce au şi cei ce n'au caetul lor de versuri.

Mergând mai departe pe această cale, d. Weber a ajuns la o chestie şi mai interesantă: poezia de debut a fiecăruia dintre publiciştii germani astăzi *en vogue*.

D. Weber a aflat astfel lucruri foarte interesante. A aflat, de pildă, că Richard Schankal, subtilul estet vienez, a făcut prima lui poezie la opt ani, şi anume o baladă, în care era vorba de isprăvile unui cavaler. La 14 ani, a publicat prima poezie de dragoste într'o revistă din Brünn.

Cel mai precoce dintre toţi poeţii moderni germani, este, fără îndoială liricul silezian Emil Hadena, care la şease ani, pe când nici nu ştia să scrie, a făcut pe cap, un cântec de Crăciun. Prima poezie de dragoste, a aşternut-o pe hârtie, la treisprezece ani....

Strălucitul nuvelist, a cărui glorie începe să devie mondială, Karl Hans Strobl, a debutat abia la 14 ani, cu o poezie de dragoste, nu tocmai lirică, de vreme ce începea cu versurile:

O, Sofico din bodegă,
O, Sofico, ce grasă şi frumoasă eşti..

In general însă — continuă d. Weber — poeţii, care au rămas poeţi, nu-şi amintesc cu prea multă plăcere de debuturile lor, care, de cele mai multe ori, au stârnit fie ilaritatea cunoscuţilor, fie mânia tatălui respectiv şi usturătoarea corecţiune adecuată.

———

MARUNTE

— Faimosul romancier englez *Ridder Haggar* a murit la Londra.

— Se vesteşte apariţia volumului de versuri „Perspective", datorit d-lui Şt. V. Ionescu.

— *„Noul Crainic"* va fi numele unei reviste literare care va apare în curând.

— A apărut în biblioteca „Dimineaţa" No. 31 — „Păiajenul" de *Hanns Heinz Ewers* în traducerea d-lui Al. Terziman.

— No. 1 (An. V) din revista „Gândirea" aduce colaborarea d-lor: *Cezar Petrescu,* Copacul din asfalt, *Lucian Blaga,* Lot, *Gib. Mihăescu,* Femeia de ciocolată, *A. E. Husman,* Versuri (trad. Dragoş Protopopescu), *Ion Darie,* Omagiul lui Jacques Rivière, *M. Beza,* Romancierii englezi de astăzi: John Galsworthy, *Al. Bădăuţă,* Cărţile.

— In numărul de Paşti al ziarului „Temesvarer Zeitung" d. Grigore Ioan a publicat într'o frumoasă traducere nuvela „Făclia de Paşte" de Caragiale. Amintim acest lucru pentru bibliografi.

— A apărut de Dimitrie Dimiu volumul „Nirvana", poem în 12 cânturi.

— No. 5 din revista *„Flamura"* a apărut de curând cu colaborarea d-lor N. I. Herescu, T. Ulmu, Radu Gyr, N. Plopşor, I. Pillat şi Radu Bardeş.

In curând: *„Antologia Poeziei Româneşti"* cu un cuvânt înainte al grupărei dela *Flamura* şi cu două studii introductive: „Linia Latină" de *N. I. Herescu* şi „Nota Românească" de *T. Ulmu.*

— S'a pus sub tipar volumul de versuri „Ironii sentimentale" datorit colaboratoarei noastre *E. Marghita.*

— In colecţia „Cartea vremii" va apare volumul „Romanul d-rei Mimi" datorit d-lui George M. Vlădescu.

— La „Nouvelle revue française" va începe curând publicarea noului roman al lui *Jean Girandoux* intitulat „Bella".

— *Iordan Ivanoff,* profesor de literatură bulgară la Universitatea din Sofia, a publicat de curând un mare studiu asupra cărţilor şi legendelor bogomilice, care a apărut în editura Academiei de ştiinţe bulgare (fondul D. P. Kudoglu).

Tot ce priveşte redacţia „Adeverului Literar" (manuscrise, corespondenţă, cărţi şi reviste) se trimite pe adresa d-lui A. deHERZ.

Ziarul DIMINEAŢA
PUBLICA IN FIECARE JOI
Pagina Teatrului

PURCO BAYER

Adeverul DIMINEATA
BONUL CĂRŢII

ANUL VI. — No. 237

5 LEI EXEMPLARUL IN TARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 21 Iunie 1925

Adevĕrul Literar şi Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897 / CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

Cu al două sute treizeci şi şeaptelea număr, „Adevĕrul Literar şi Artistic" încetează să mai fie îngrijit de mine. Cercetarea manuscriselor, redactarea unor anumite rubrici, punerea în pagină, mi-au luat totdeauna din timpul pe care l'aşi fi putut întrebuinţa mai cu folos pentru mine.

Colegul M. Sevastos, căruia îi revine sarcina de a duce mai departe publicaţia, pe care dela primul număr am îngrijit-o, ca pe un copil drag, dă prin activitatea sa literară de până acum, precum şi prin priceperea sa în discernământul necesar unei astfel de conduceri, toate garanţiile de bun gust şi de nepărtinire.

Mă despart cu frumoase amintiri dela colaboratorii, care n'au încetat un singur moment să-mi dea sprijinul lor preţios. Ii rog să continue a'l da mai departe aceluia care mă înlocueşte. Nădăjduesc să nu fiu urmărit de mâhnirea acelora, care n'au putut pătrunde cu scrisul lor în coloanele noastre.

Cu un bun rămas, pe care mi-l iau dela cititori, îndrăznesc să cred, că şi faţă de ei, mi-am făcut datoria aşa cum mi-au îngăduit-o posibilităţile şi modesta mea pricepere.

A. de HERZ

Pregătirea expresionismului

de LUCIAN BLAGA

II

Naturalismul ca stil al sănătăţii afirma cu vigoare „existenţa". Şi anume existenţa omului în mijlocul lucrurilor de toate zilele: existenţa fără decor, existenţa fără frumuseţe chiar, existenţa pur şi simplu. Era o afirmare instictivă în ciuda tuturor neajunsurilor şi mizeriilor fatalităţii cotidiane. Darwin credea animalele şi în genere toate fiinţele stăpânite în primul rând de acest instinct al existenţei, care le porunceşte să *fie* şi să se perpetueze într'o lume săracă cum e aceea a noastră, unde fiecare individ trebuie să se lupte din răsputeri cu toate celelalte pentru a-şi asigura acest minim de plăcere: existenţa. Astăzi după trei sferturi de veac vedem pe naturalişti în aceeaş lumină în care Darwin, un gânditor prin excelenţă „naturalist" îşi vedea regnul animal. Cel mai însemnat instinct al „naturaliştilor" era cel al existenţei, al existenţei ameboide ca să zicem aşa, în contact aspru cu materia. Spiritualitatea lor era simplă continuare a unor porniri biologice. Natulismul s'ar putea deci defini şi astfel: instinct — inteligent contrafăcut.

Naturalismului i-a urmat în ritmul vremii „decadenţa". Sufletul decadenţilor era o surdină pusă pe toate culorile lumei, pe toate vibraţiile, pe toate evenimentele, şi astfel şi pe propria lor existenţă. Instinctul lor de existenţă a suferit o degradare; existenţa lor era extrem de diferenţiată, dar în acelaş timp redusă, redusă la vis, la reverie pasivă, la interioritate obosită. Semnul matematic al existenţei lor are înainte un minus care o subţiează şi o pulverizează. Nu s'ar putea totuş spune că ei ar fi tăgăduit existenţa: ei nu aveau nici o hotărîre şi prin urmare nici pe aceea a neexistenţii. Ei pendulau suspendaţi între Tot şi Neant. Acestor suspendaţi li se adresează fără îndoială predica nebună a lui Nietzsche: „Oh, fraţii mei, pentru toţi obosiţii de drum Zaratustra vine ca un proaspăt vânt-vârtej; el va sili încă multe măsuri să strănute!" Şi în adevăr în predicele cântate de Zaratustra auzim preludiul proaspăt al unui nou stil de viaţă. Nietzsche învaţă încă odată pe oameni să spună „da" în faţa existenţii, dar puţin altfel decum o făceau naturaliştii. Nietzsche nu vrea numai „să fie" ci vrea „să fie mai mult". El vrea o existenţă potenţată, ascendentă. El nu are numai instinctul existenţei ca naturaliştii, el are elanul existenţei. Mitul supraomului e expresia acestui incoruptibil şi invincibil elan: „Eu vă predic supraomul. Omul e ceva ce trebuie întrecut. Ce aţi făcut să-l întreceţi? Toate fiinţele au zămislit până acum ceva deasupra lor şi voi vreţi să fiţi refluxul acestui mare flux şi vreţi chiar mai bucuros să vă întoarceţi la animalitate decât să învingeţi omul? Ce e momiţa pentru om? O batjocură şi o ruşine dureroasă. Acelaş lucru va fi şi omul pentru supraom: o batjocură şi o ruşine dureroasă. Voi aţi făcut drumul dela vierme la om şi multe sunt încă vierme în voi. Odinioară aţi fost momiţe dar şi acum omul e mai momiţă decât multe momiţe. Iar cel mai înţelept între voi e doar... un bastard de plantă şi strigoiu. Vă îndemn însă eu să deveniţi strigoi sau plante? Iată vă învăţ pe supraom. Supraomul e noima pământului. Vrerea voastră să spună: supraomul să fie noima pământului!" — Supraomul e întruparea vigoarei, supraomul îşi e sieşi lege, supraomul e creator prin excelenţă. In supraom se concretizează toate valorile de viaţa lui Nietzsche. In deosebi noile sale valori morale. Amoralismul lui Nietzsche săvârşeşte aceiaş inversiune copernicană în morală, care se făcea în artă prin opera contimporanului său Van Gogh. Nu omul trebuie să se orienteze după legea morală, ci legea morală după om. Omul are acest drept suprem al creaţiei suverane. In arta lui Van Gogh, natura se denaturează după nevoile dinamice ale sufletului omenesc în fierbere, ale temperamentului dramatic al pictorului; în predica lui Zaratustra legile morale pocnesc ca vreascuri netrebnice subt pasul supraomului, la Nietzsche legile morale încep să se articuleze din nou după cum pulsează energia adunată subt pielea sa. Actul revoluţionar consistă într'o „inversiune" (cu analogii în alte tărâmuri de creaţie): vitalitatea nu trebuie să se supună unor orânduieli „eterne", ci orânduielile trebuie să urmeze linia inerentă vitalităţii. Drepturile vitalităţii creatoare sunt enunţate cu deopotrivă precizie în predica morală a lui Zaratustra ca şi în pictura tragic tulburătoare a lui Van Gogh.

* * *

Nietzsche a fost o mare încrucişare de drumuri, poate cea mai importantă în jumătatea a doua a veacului trecut. El rezumă în evoluţia sa accidentată istoria plină de cotituri a veacului care i-a dat naştere. El e un punct de interferenţă al tuturor stilurilor de viaţă ieşite din pântecele harnic al secolului al XIX-lea. Un estet romantic în „originea tragediei" şi în admiraţia juvenilă pentru mesianismul muzical al lui Wagner, un „naturalist" prin liber-cugetarea dărămătoare de autorităţi în „consideraţii inactuale" şi în „omenesc prea omenesc", un decadent prin sensibilitatea diferenţiată ce se remarcă în toată opera sa — şi apoi un pregătitor al expresionismului creator în evanghelia ciudată a lui Zaratustra. Unde se întâlneau atâtea curente contrarii trebuia fatal să se producă vârtejul nebuniei. Aproape la fel a fost ars şi sufletul lui Van Gogh, iar al treilea pregătitor al noului stil de viaţă, Strindberg, a scăpat numai prin minune de pră astia în care căzuseră cei'alţi doi. Tus-trei deopotrivă şi-au resumat veacul retrăindu-l violent. Tus-trei au profetizat anumite laturi ale epocii ce avea să se înceapă. In adevăr dionisicul lui Nietzsche, dinamica lui Van Gogh şi viziunea lui Strindberg devin componente însemnate ale noului fel de a vedea viaţa, de a trăi şi de a concepe lumea. Totuş un Strindberg, şi mai cu seamă Nietzsche s'au identificat prea mult cu toată chinuitoarea problematică a veacului, decât să fi putut, să-şi mai realizeze şi profetizările fără şovăire stilistice. Opera lor va avea deci din punct de vedere stilistic un caracter de tranziţie. In procesul de trecere sunt însă incontestabil personalităţile cele mai marcante. Fără de Nietzsche greu se poate concepe entuziasmul cosmic, afirmarea creaţiunii, tragica isterie, graiul frământat şi invenţia verbală a expresioniştilor de mai târziu.

Dorul meu din urmă

de ELENA FARAGO

Dorul meu din urmă,
Firav ghiocel,
Răsărit în toamnă, printre tufănele,
Mai târziu, mai tainic şi mai alb ca ele
Şi mai trist ca toate dorurile mele....
Singur dor, pe care nu pot să te 'nşel
Nici cu 'ndemnul unei vagi nădejdi în bine,
Nici cu amăgirea razelor puţine,
Ce le 'ndreaptă-asupră-ţi mila unui gând,
Care-ţi ştie tânga, ghiocel plăpând,
Şi cunoaşte şerpii, care-ţi sugrumară
Sub pământul vitreg, sterp, neîndurat,
Zâmbetul de vesel sol de primăvară, —
Ghiocel, ce-atâta ai întârziat,
Că, stingher şi firav printre tufănele
Cum întrebi zadarnic plumburiul cer.
Poţi fi doar solia aprigului ger,
De sub care bine ştiu că nici odată
N'ai să poţi răzbate, n'ai să poţi să-mi dai
Zâmbetul spre soare, — cântecul spre toată
Roodnicia caldă, fragedă, curată,
Ce mi-ai fi vestit-o zâmbitor,
Prin sloată,
De-ajungeai la vreme
Gingaş sol bălai.....

Şi ce greu m'ar frânge
Iarna, ce se-arată
Dorul meu din urmă,
De n'ar fi să ştiu
Cât e de vremelnic
Tristul niciodată
Ce mi-l plângi în suflet,
Ghiocel târziu,
Pentru care 'n crudul geamăt al durerii
Viaţa-mi răzvrătită nu găseşte-alean,
Căci prea multe visuri strânse an cu an
I-au schimbat în criptă brazda primăverei.

Dar, oricât le-ar stânge desnădejdea vieţii,
Se deşteaptă 'n suflet albele făclii,
Ce-ţi pot da şi 'n criptă zarea dimineţii,
Dorul meu din urmă, ghiocel, ce vii
Prea târziu, atâta de târziu, că iată
Stăpânit o clipă de durerea ta,
Pân' şi bietul suflet a putut uita
Că-şi mai are viaţa 'n care nici odată,
Nimeni nu-şi socoate, dacă-i azi sau eri....

....Ci 'n vecii de-albastre, calde primăveri,
Preschimbaţi în albe unde plutitoare —
Suflete de oameni,
Suflete de flori,
Stăpânim văzduhul,
Lunecăm prin soare
Şi străbatem fumul plumburiu
Din nori —
Nepăstrând din jalea vieţii trecătoare,
Decât dorul tainic, viu, neperitor,
Ce ne leagă trainic simţul, ce nu moare
Prin zecimi de vieţe,
Prin vecii de zbor
Şi ne recunooaştem pururi
Ori şi unde
Oameni vii
Sau albe, plutitoare unde,
Cei pe cari odată, în unic fior,
I-a legat pe veacuri
Crezul unui dor.....

....Cum va fi şi-atuncea, când va fi să viu,
Să-ţi întâmpin umbra, sub albastra poartă,
După care iarăşi n'oi mai şti să ştiu
Nici să-mi număr anii,
Nici să-mi jelui soarta
Florilor vieţii, —
Ghiocel târziu.....

Semnele Morţilor

de VICTOR EFTIMIU

Incărcat cu ultimele crisanteme găsite la florăria din calea Victoriei, pornii, în ceasul amurgului, spre casa Lilianei, cea mai delicioasă actriţă de reviste, care s'a produs până azi pe scenele bucureştene. Liliana locuia într'o casă în stil românesc, pe strada Ştirbei-Vodă şi casa ei era cuibul însuşi al veseliei.

In seara aceia, însă am găsit ferestrele întunecate, iar interiorul rece, aproape sinistru

— Coniţa nu-i acasă?

— Ba da!...

— Singură?

— Ba nu, conaşule, mai este lume...

— Spune-i că sunt eu!

Şi pe când îmi scoteam pardeiul, mă gândeam că voi fi primit cu râsul ospitalier, plin de cascade perlate, cu care dulcea Liliana îşi întâmpina de obicei oaspeţii. Dar n'a fost aşa. Din năuntru nu răzbeau până la mine decât voci înăbuşite, sgomot de paşi catifelaţi, de ştofe grele, abia mişcate. Lămpile nu ardeau încă. In penumbra misterioasă a salonului, desluşii câteva siluete: doi—trei poeţi, câteva tinere actriţe, câţiva actori: unii în picioare alţii cufundaţi în foteluri, alţii rezemaţi de pian, în atitudini melancolice.

— Ce dracu fac ăştia aici? Spiritism? mă întrebai, cam jenat de primirea puţin cordială ce mi se făcuse.

Ba nu, prostul de mine! Era ziua morţilor şi eu uitasem. Toată lumea aceea venea dela cimitir, şi se afla încă sub impresia vizitei făcute în eternul dormitoriu.

Poetul Floridor, autorul celebru al „Cenuşilor crepusculare" vorbia. Floridor este acel om de litere pe care-l cunoaşteţi cu toţii, şi despre care s'a scris că „în orice împrejurare, maestrul ştie să creeze în jurul său o atmosferă mistică".

Individul, încântat de reputaţia stabilită, făcea tot posibilul să creeze, totdeauna, în jurul său, o atmosferă penibilă sub cuvânt că e mistică — vorbea de moarte, — de frumuseţea şi veşnicia ei, cita versul lui Vlahuţă „nu de moarte mă cutremur". Spunea cum se umflă ochii morţilor, după câteva zile de la înmormântare, cum le ies din orbite, şi pornesc, cum creşte barba şi unghiile cadavrelor, în sfârşit, tot soiul de lucruri dezagreabile care n'au ce căuta în casa unei frumoase subrete de operetă. Simţind că devine desgustător, maestru căuta s'o întoarcă transpunând conversaţia în domenii felosofice-transcedentale.

— Morţii ne fac semne!

„Da, da! Fiinţele scumpe cari ne-au părăsit ne ies în cale, dese ori, ne chiamă, ne urmăresc, vor să ne vorbească. dar noi nu ne dăm seama, noi n'auzim chemarea lor!

Cum veneam din îmbâcseala cinică a cafenelei şi cum nu eram încă prins de atmosfera divină a salonului, (deşi sunt un credincios, pe care, în fond, lucrurile de pe lumea cealaltă îl înfricoşează) — găsii discuţia idioată şi ca să schimb tonul, aruncai, glumind:

— Vrei să ne vorbeşti de morţii recalcitranţi, Maestre?

Floridor nici nu răspunse; tăcerea lui distinsă era semnul dispreţului definitiv sub care mă copleşea. In schimb se supără pentru el o elevă dela conservator, care interveni, enervată:

— „N'avem nici o poftă de spiritele d-tale!"

Văzând că făcui gafa, tăcui.

E locul să vă spun că deşi nu sunt om răzbunător pe tânăra actriţă care mă repezise atunci, am persecutat-o şi o persecut încă de câte ori am prilej.

— „Morţii ne fac semne!" continuă Maestrul. „Am să vă povestesc ce mi s'a întâmplat mie când am fost întâia oară la Giurgiu".

Fiindcă era vorba de o poveste se făcu o mică pauză, în timpul căreia domnii cari şedeau în fotolii se ridicară, ca să-şi desmorţească picioarele, iar personagiile fantomatice rezemate de pian se repeziră să se afunde în divanele „profonds comme des tombeaux", cum zice maestrul tuturor ceremoniilor mistice, Baudelaire.

Eu aprinsei o ţigară, deşi nu fuma nimeni. Lucrul acesta păru oarecum nepoliticos, dar Floridor, superb în indiferenţa lui nu-l luă în seamă şi continuă:

— Intâmplarea pe care am să v'o povestesc, s'a petrecut la Giurgiu. Am nemerit acolo în urma unei scrisori a prietenului meu Enice, care trăia de câţiva ani pe malurile Dunărei. Enice fusese numit stagiar la Giurgiu, acum cinci ani, se însurase, înaintase în post, dimisionase şi făcea avocatură, visând un loc la Bucureşti.

Intr'o scrisoare lungă, îmi descria mizeria provinciei, se plângea de soarta lui, şi, în acelaş timp, îmi lăuda frumuseţile amurgurilor reci, pe Dunăre...

Imi mai scria că vrea să se despartă de nevastă, care-i făcea, viaţă amară. „...Imi face viaţa amară. Vino într'o zi pe la Giurgiu, să ne sfătuim.

„Eu nu pot pleca de aici, din pricina afacerilor. M'ai îndatora mult, iubite prietene, dacă ai sacrifica puţin, din preţiosul tău timp, pentru

Al tău Enice"

Str. Principală No. 4

Am plecat din Bucureşti pe o zi posomorâtă de iarnă, şi am ajuns la Giurgiu pe înserate.

Ah, oraşele de provincie,... străzile largi, nepavate, luminate prost... casele mici... lămpile cu petrol!

De câte ori ajung în vreun oraş de provincie, mă copleşeşte o tristeţe fără seamăn. Mi se pare că sunt numit administrator de plasă sau medic veterinar şi că voiu ră rămâne acolo o viaţă întreagă.

O durere vie îmi strânge inima; capul mă doare, sufletul mi se închide ca o floare la întuneric. Şi era o zi posomorâtă, fără zăpadă, cu vânt şi ploaie, un vânt şi o ploaie rece. Enice nu mă aştepta la gară... De necaz, n'am tras la el în str. Principală 4, ci am spus birjarului să mă ducă la hotel.

— La care? Sunt mai multe: Hotelul Splendid, hotelul Superb, hotelul Sublim...

— Nu, dumă la un hotel mai bun. Şi am plecat. Birjarul fuma. trăsura scârţâia, gropile din drum vuiau; eu mă mişcam de parcă mă trăgea cineva de-o sfoară, ca pe-un Vasilache.

Pe drum, a trebuit să ne oprim şi să salutăm: ne tăiase drumul un dric.

Inmormântările mă întunecă. Mortul care ne ieşise în cale, era un semn rău. Decembrie, noros şi rece... Un oraş de provincie... un dric... Era prea mult....

Dar alaiul trecu. M'a mirat mult seninătatea unei femei cernite, care urma cosciugul. Fără îndoială era nevasta răposatului...

— Nu prea suferă mult femeile din Giurgiu, când rămân văduve! am spus birjarului, ca să mai glumesc. Dinţii însă îmi clănţăneau, iar gluma mea, spusă cu cel mai răguşit glas, nu prinse. Birjarul nici nu surâse.

Am ajuns la hotel. Ii zicea Hotel Bulevard, cu toate că era pe-o uliţă cu şanţuri. Nu era nici splendid. nici superb, şi nici măcar sublim.

Când am cerut odaie, îmi tremura glasul, îmi venea să plâng. Un şuerat lung din depărtare mă chema. desnădăjduit, spre Bucureşti...

— „La ceasul ăsta, îmi ziceam, s'aprind cele dintâi globuri electrice, vitrinele librăriilor, ale prăvăliilor de jucării, ale florăriilor încântă ochii cu luminoasa lor feerie multicoloră, cinematografele îşi chiamă oaspeţii prin afişele lor imense, pline de imagini depărtate, femei frumoase, trec repede, misterios, dispar în câte un gang, în câte un magazin de bijuterii. Ochi lacomi le urmăresc, ca să le părăsească repede, în urmărirea altei femei mai tainică, mai tulburătoare... Aveam întregul caleidoscop al căiei Victoriei şi regretam că venisem.

N'am mâncat nimic. Am lăsat vorba să mă scoale la 11; chelnerul trebuia să vie cu Enice care şedea în strada Principală. M'am dus să mă culc. In odaie mirosea a săpun de rufe. Un miros rece, funebru. Ligheanu era de tinichea. Patul era de fier subţire. Pe podele, ruina unui covor. Imi fu groază să intru în pat. Toată noaptea am stat cu lumânarea aprinsă, ca să nu miroase a spermanţetă arsă şi a sfoară stinsă. Mi-era groază de fumul lichid, undelemnos. Spre ziuă am aţipit... M'a trezit „garsonul".

— Domnul Enice nu stă pe strada Principală... Am fost la numărul 4 şi mi-au spus că n'a stat niciodată acolo.

— Bine! Stai, nu pleca!

Nu ştiam ce să-i spun. Mi-era gâtul strâmb şi capul greu. Un obiceiu prost pe care l-am luat dela un bun prieten, mă face să întreb pe toţi băeţii dela hotel în glumă: „Cine a murit azi noapte în patul meu?" Deci, l-am întrebat şi pe „garson":

— L-a îngropat pe răposatul care a murit în patul ăsta?

„Garsonul" îmi răspunse simplu:

— Da! L-a îngropat eri pe seară.

Continuarea în pagina II-a

Zgomotul uzinelor

de SIMONA BASARAB

TABLOU TRIST

Din colţul dispre răsărit clipeşte rar
Şi 'mprăştie 'n odae jale, un opaiţ.
De strajă-s două babe venite după dar
Şi-un lucrător îi adormit pe laiţ.

Tăcerea fulguită ca spusul dintr'o carte
Invălue durerea ca o mătase grea

Cuvântul nu mai poate porni din nici o parte
Afară vântul rece vesteşte vreme rea.

Alături, sfârâe în candeli untura în feştilă
Iar lumânări aprinse prin geam fac drum spre poartă
In evanghelie foşneşte parcă-o filă:
Solemnitatea pentru-o lucrătoare moartă.

CÂNTECUL PASARII DE ARGINT

Pasăre sfătoasă cu pana ca argintul viu,
Când mi-ai cântat în proletară ciripire
Eu adormeam încetul într'un plin
Insăilat în noaptea fără fericire.

Eu adormeam iar tu cântai încins;
Şi-atunci m'am deşteptat uşor şi-am aiurat
Şi m'am simţit în cântul tău aprins
Ca un bolit atras de soare şi furat.

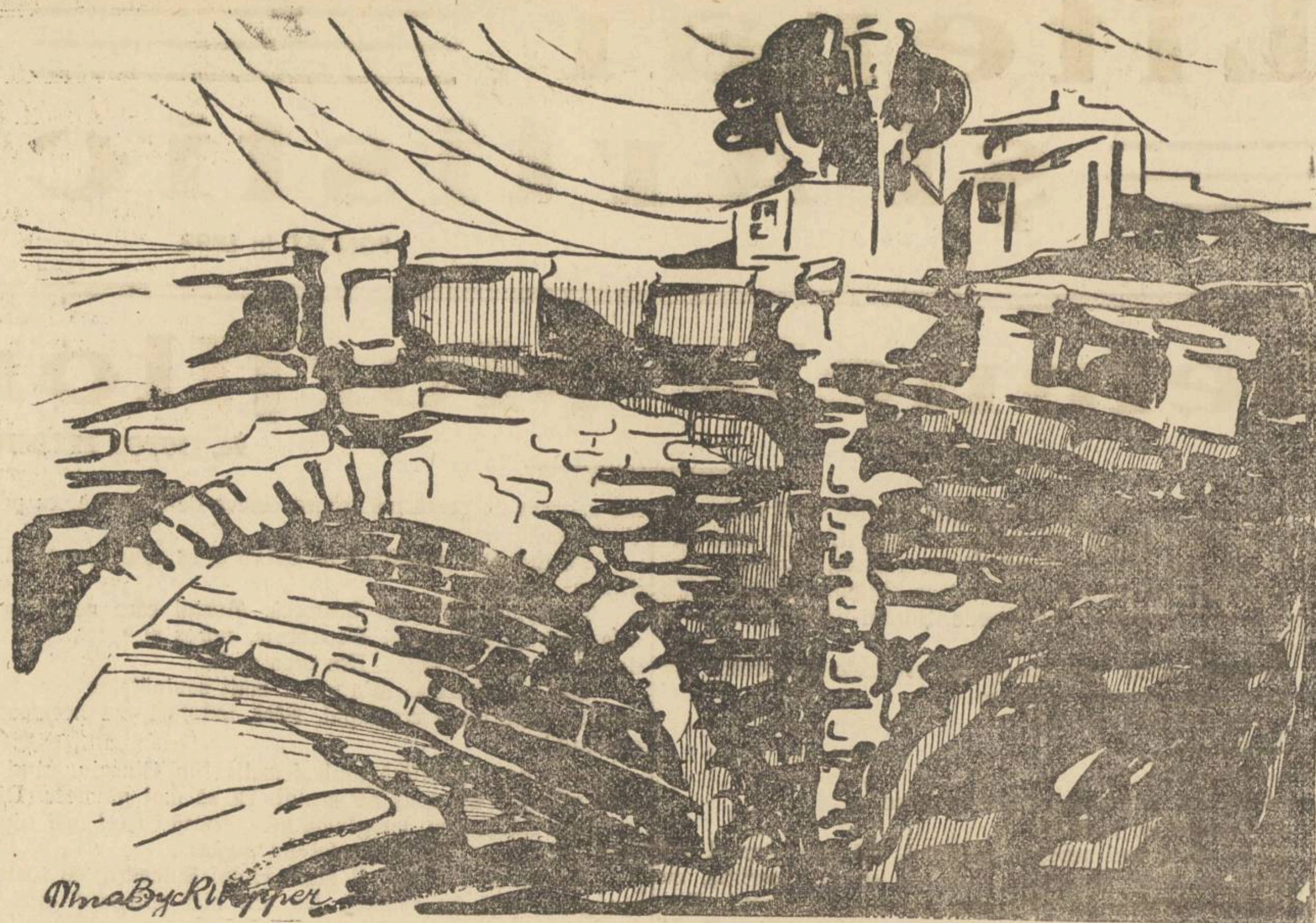
Tu însă, pasăre cu pana ca argintul viu
Ţi-ai amintit de ochi, cu luciu plin de mărgărint
Şi-ai amuţit de-odată „chemarea-ţi în pustiu"
Şi mai lăsat şi-ai fulgerat în zarea de argint.

SOMN

Soră, dragostea de tine mă aprinde,
Hai, vino şi-mi vorbeşte despre tot ce ştii:
Mă 'nfăşoară somnul şi mă prinde
Gândul c'aş muri. Hai vino soră, vii?

Nu-ţi pare că pământu-i trudit ca un soldat
Care-a brăzdat în piepturile-atâtor mii de inşi?
Că somnul se aşterne alene şi ciudat?
Nu-ţi pare că atleţii adorm şi ei învinşi?

Credinţa gândurilor mele, eşti tu soră
Şi numai tu vei şti c'am început s'adorm;
Ci vino şi mă plânge în cea din urmă oră,
Somnul mă cuprinde încetul şi enorm.

Am sărit în sus.

— Cum, nenorocitule? M-ai băgat în patul unui mort? Am să vă reclam, pungaşilor! Am să vă închid hotelul!... „Garsonul" îmi răspunse liniştit, cu un candid surâs de siguranţă:

— Nu face nimic! Am schimbat „lenjeria"!

...Seninătatea lui mă potoli.

La urma urmei nimic nu trebuia să-mi pară extraordinar... Era să mai sufăr un ceas-două şi, după cel voi fi văzut pe Enice mă 'ntorceam la Bucureşti, fericit că regatul României, n'are capitala Giurgiu, ci un oraş frumos, plin de viaţă şi de lumină...

Dar pe Enice nu era chip să-l găsesc... Vardiştii, birjarii, hotelierii, îmi răspundeau, silabisând:

Nu cunoaştem... nu e nici un Enice aici...

Mă gândeam aşa:

„Mulţi avocaţi trebuie să fie la Giurgiu, dacă nu-l cunoaşte nimeni...

Ca să-mi treacă vremea, intrai la un bărbier. In pereţi, spânzurau tablouri cu lupte dintre Greci şi Turci, când cu Domokos. Un pitpalac degera într'o colivie.

La un colţ se prăfuia o chitară. Când începu calfa să mă radă, deveni feminist. Mă gândeam cât trebuie să sufere bietele mame în clipa când dau naştere unei noui vieţi... Dar cu cât mă rădea cu atât feminismul meu începu să treacă.

La urma urmei femeile nasc cel mult odată pe an, pe când noi, sărmanii bărbaţi, suferim chinurile briciului de sute de ori pe an. Incepui să râvnesc soarta femeilor.

Mă rugam la Dumnezeu să-mi schimbe sexul. Rugăciunea mea s'auzi cam aşa:

— Ascultă băiete, briciul d-tale m'a nenorocit... De ce nu-l mai dai la curea?

— E nou-nouţ, domnule, nu l-am întrebuinţat decât odată, tocmai răsei un mort eri...

Am sărit în sus, ars?

— Ce? Cum?...

Am vrut să smulg chitara din cui şi s'o fac ţăndări în capul bărbierului, dar m'am răsgândit: scandal, secţie, întârziere, reputaţie stricată şi altele. M'a spălat cu tot „odicolonul" din prăvălie, (nu prea ustura, fiindcă era multă apă) şi am plecat cu un obraz neras. Am nimerint la judecătorie. Trebuia să-l găsesc acolo pe Enice. Eram disperat.

Câţiva avocaţi pe cari i-am întrebat dădură din umeri. Al cincilea însă, îmi spuse:

— A! Enice? Da... da... Enice... Aşa îi ziceam la universitate. Aici îl chiamă Enescu, numele lui adevărat... N'a fost la judecătorie de 3—4 zile...

— Bine zici; uitasem că-l chiamă Enescu...

— Şedea în str. Principală 4...

Am dat fuga în str. Principală la No. 4. Mi-a eşit o femeie în doliu, cu faţa senină, pe care-o mai văzusem odată.

— Caut pe d. avocat Enescu...

— A murit, domnule... eu sunt văduva lui.

Vestea tristă nu m'a zguduit după cum s'ar crede.

Mă învăţasem atât de mult cu moartea, încât aş fi rămas nepăsător, chiar dacă mi-ar fi spus cineva că eu însumi am murit.

— A murit? Când?

— Acum trei zile. Era bolnav şi-a plecat de-acasă. Nu ne prea înţelegeam. S'a dus la Hotel Bulevard şi a murit acolo...

— In patul unde am dormit eu! mi-am zis foarte calm.

— Da, săracul, a murit prin hoteluri!..

— Bună ziua, doamnă... Condoleanţele mele!...

M'am întors la Hotel Bulevard, mi-am luat geamantanul, şi după un ceas, eram în tren.

O povară grea mi se luase de pe umeri. In dulcele meu egoism, nu mă mai gândeam la Enice. Eram fermecat de căldura din vagon. Mă abandonam voluptăţii ritmului şi a vitezei. Incetul cu încetul, vinele mi se desmorţiră. Şi abia atunci mi-am dat seama că bietul Enice (S. Enescu), licenţiat în drept, fost magistrat, avocat, prietenul pe care-l căutasem cu atâta disperare, îmi eşise în cale mereu, atât cât putea şi el: îmi eşise înaintea trăsurei, în dric. Il salutasem chiar. Murise în patul meu... Fusese ras cu acelaş brici, de acelaş bărbier... De trei ori mă chemase prietenul mort — şi eu nu-l înţelesesem... Căci morţii, ori ce ar spune scepticii şi necredincioşii, morţii ne fac semne; dar noi fiinţe inferioare, noi ignoranţii nu putem încă înţelege limbagiul subtil al divinităţii lor eterne!"

Maestru Floridor, sfârşi, într'o tăcere impresionantă, care ţinu mai multe minute şi pe care nimeni nu îndrăzni s'o profaneze. Un miros greu de chiparoase plutea în odaie, ne îngreuia respiraţia şi sublinia efectul macabru al povestirei lui Floridor.

— Nu vă spuneam eu? Mortul recalcitrant! vorbi incorigibilul cafeur care sunt. „Anecdota maestrului ne-a arătat încă odată ce mici sunt oraşele de provincie: nici morţii nu te lasă în pace!"

O nouă tăcere, dispreţuitoare, urmă cuvintelor mele. O mână albă scoase chiparoasele din odaie; mirosul greu le urmă. Cineva întoarse butonul dela electricitate şi se făcu lumină. O lumină de aur, care inunda strălucitor feţele femeilor dar întunecă şi mai mult pe-a semănătorului de „Cenuşi crepusculare". Atmosfera încetând să mai fie mistică, frumoasa Liliana se hotărî să cânte şi să mineze cupletele pe cari i le adusesem şi pe cari minunata „Commère" urmă să le interpreteze în noua mea revistă „Jos Guvernul!".

VICTOR EFTIMIU

Cântecul tristeţii mele...

Liman al suferinţii mele,
Isvor de apă vie nesecat
Din care sorb din zi în zi mai înşetat,
Spre tine-alerg şi nu mai ştiu de vreme,
Şi nu e gând de-al meu să nu te cheme
Şi nu e vis de-al meu să nu te vrea
Simţindu-te plutind în preajma mea....

Ca cel din urmă vagabond,
De-alungul zilelor neînsorite
De zâmbete, de doruri împlinite
Eu mi-am purtat eterna nostalgie
Şi sufletul, — o insulă pustie —
Ca pe-o plăpândă barcă, cu vântrele
Eu mi-am purtat prin viaţă, vagabond.
Cântecul singurătăţii mele....

Şi zi cu zi şi an cu an
Te-am aşteptat înfrigurat,
Şi-am rătăcit spre tine 'nsângerat
Iar când de vise gol, am poposit,
Am plâns când în sfârşit te-am regăsit,
Al suferinţii mele sfânt liman....
Şi 'ngenunchiat, cu ochiul trist şi mut
Ii plâng pe toţi ce trec pe lângă tine
Şi nu te-au cunoscut....

Dă-mi buzele să sorb adânc
Dă-mi ochii să mă pierd în ei,
Dă-mi mâinile să le 'ncălzesc
Sunt obosit şi vreau să mă opresc
La tine cea mai bună din femei.

Din cupa sufletului tău
O, lasă-mă să sorb însetoşat,
Să simt cum creşte 'n mine 'nvolburat
Fiorul celui de pe urmă vis,
Fiorul largului abis
Ce-a înfrăţit pe om cu Dumnezeu....

Şi-acum eu sufletul mi-l port
In mâini, şi-aş vrea să-l port mereu,
Să-l simt vibrând în palme, greu,
Să-l simt svâcnind de doruri, viu,
De teamă ca într'un târziu
Să nu se prăbuşească 'n mine, mort....

DEM. GÂLMAN

Adeverul Literar şi Artistic

Preţul abonamentelor:

In ţară:

Lei 250·— pe timp de un an
„ 125·— „ „ „ 6 luni
„ 65·— „ „ „ 3 „

In străinătate:

Lei 500·— pe timp de un an
„ 250·— „ „ „ 6 luni
„ 130·— „ „ „ 3 „

Ziarul DIMINEAŢA
PUBLICA IN FIECARE JOI
Pagina Teatrului

O afacere de onoare

Pe bordul vaporului Equateur

de CONST. ŞAINEANU

Era în Septemvrie 1914. Pe bordul vaporului Equateur, care ne transporta din Marsilia la Constantinopol, se găseau români, ruşi şi bulgari, pe cari nesiguranţa zilei de mâine îi gonise din Parisul ameninţat de invazia nemţilor. Vaporul gemea de pasageri, în mare parte studenţi şi lucrători bulgari, repatriaţi pe socoteala legaţiunii lor şi ticsiţi ca nişte sardele în întunecoasele compartimente de clasa III-a şi a IV-a.

In cursul zilei, şi de multe ori noaptea, când cerul era senin şi adia o boare răcoroasă, unii pasageri părăseau cabinele înăbuşitoare şi veniau să se înviorneze pe puntea principală a vaporului. Aci, întinşi pe nişte „chaises-longues" închiriate înaintea plecării şi aliniate ca nişte paturi de spital sau de dormitor de pension, rămâneau ceasuri întregi cu privirea pierdută în zarea nemărginită a apei sau continuau nesfârşitele discuţii asupra războiului, ale cărui faze le aflam din comunicatele-telegrame prin telegrafia fără fir.

Ocupaţia mea obişnuită, în timpul zilei, era cititul. Călătoria aceasta pe mare, la început interesantă prin noutatea ce-mi oferea— nu călătorisem încă niciodată pe mare— sfârşise în cele din urmă să mă plictisească cu monotonia ei. Şi apoi nu se mai termina, pe lângă că eram ameninţaţi cu ciocnirea vasului de vre-o mină sau cu oprirea posibilă în apele Dardanelelor.

Cunoştinţe nu aveam şi nici nu ţineam să fac. Totuş, întâmplarea făcu să intru în vorbă cu un tânăr bulgar, student în drept, şi cu sora lui. Cum amândoi se exprimau într'o franţuzească simpatică, îmi plăcea să discut cu ei. Vorbeam de toate, de şansele războiului, de primejdiile călătoriei noastre, de literatură şi orele treceau repede într'o perfectă înţelegere reciprocă. Cu timpul însă conversaţia noastră luă o altă întorsătură. Studentul, mai tânăr şi mai puţin diplomat decât sora lui, ajunsese să facă şi unele aluzii la războiul balcanic din 1913, la intervenţia noastră, la început nesimţite dar din ce în ce mai agresive. Lucrul acesta fireşte nu-mi convenea de loc, ştiind că în această privinţă potrivire de vederi între mine şi dânsul nu putea să existe, şi mă sileam mereu să înlătur o asemenea discuţie, şi inutilă şi neplăcută amândurora.

El, din potrivă, o provoca intenţionat, deşi aveam pe soră-sa de partea mea. Zadarnic ne căzneam amândoi să-l liniştim schimbând subiectul de conversaţie. El ţinea morţiş să-mi dovedească că „intervenţia noastră" nu a fost prin nimic justificată, că noi n'am procedat corect cu ei şi aşa mai departe. Când lucrurile ajungeau aci, îl preveneam că depăşeşte marginile politeţii şi că mă voi vedea silit să nu mai vorbesc cu dânsul. El atunci se depărta mormăind: „Dar nu e nimic, o să ne luăm revanşa în curând şi încă într'un mod strălucit". Foarte adesea conversaţia noastră sfârşia prin a lua turnura aceasta, până când, într'o zi, plictisit, îi spusei să mă slăbească cu prietenia lui. Şi cu modul acesta mă scăpai de dânsul.

* * *

Câteva zile trecură dela această întâmplare. Ne apropiam de Smirna. Cu o zi înainte de a intra în acest port asiatic, unde trebuia să poposim, izbucni şi catastrofa. Era pela orele 10 noaptea. Simţindu-mă rău după masă, mă scoborâsem în cabină să mă culc. Mi-a fost însă cu neputinţă să adorm, marea fiind înfuriată şi tangajurile prea violente. Enervat, mă îmbrăcai repede şi mă suii pe bord. Cerul era acoperit de nori negri, de nu se desluşea nimic la doi paşi. Mă întinsei pe chaise-longue şi închisei ochii, convins că nimeni nu mă va supăra.

Poate zece minute trecură astfel, aţipisem puţin. Când deodată fui deşteptat de un zgomot de glasuri. La câţiva paşi de mine se încinsese o horă veselă însoţită de o arie necunoscută. Erau pasagerii bulgari din compartimentul clasei a IV-a, cari găsiseră acum prilejul să se răcorească pe bord. Puţin după aceea sosiră şi vecinii mei obişnuiţi, pe cari îi recunoscui după glas, însoţiţi de alţi doi bulgari pe cari nu-i distingeam, şi luară loc aproape de mine. O conversaţie se încinse între ei, însă obosit cum eram, nu putui auzi decât crâmpee de cuvinte. Dar atitudinea mea tăcută probabil că n'a fost pe placul lor. Ei căutară să mă provoace. Deodată aud un las necunoscut care venea dela spatele studentului bulgar: „Ne-aţi atacat într'un mod laş!" Fără a şti cine a proferat aceste cuvinte şi fără a mă deranja din poziţia mea orizontală, răspunsei flegmatic: „Exagerezi!" Urmă o tăcere de câteva clipe. Apoi aceeaş voce necunoscută continuă: „Sunteţi un popor laş şi necinstit!" Iar eu: „Cine a spus-o e o canalie!"

O secundă. Apoi aud îndărătul meu un zgomot de paşi, şi mă simt lovit în cap. Sár la moment în picioare, apuc pe agresor de guler, dar în clipa de a-l lovi la rându-mi mă pomenesc cu o mulţime de bulgari cari se căznesc să ne despartă. La zgomotul acestei lupte inegale, care se petrecuse între apartamentul comandantului vasului şi cabina de joc de cărţi, apăru comandantul însuş, care mă rugă să fiu liniştit, asigurându-mă că-mi va face dreptate mâine, orele fiind prea înaintate. Agresorul fu silit să-şi dea numele: era un căpitan bulgar. Părăsii pe bravii mei agresori — atâţia contra unuia singur! — şi mă scoborâi în cabină ca să mă reculeg.

* * *

Erau câteva minute de când mă culcasem şi nu puteam să adorm. Când, iată că uşa cabinei se deschide şi intră vecinul meu de cabină, student în drept, care mă întreabă ce s'a întâmplat? Incă sub emoţia întâmplării, îi descriu tot ce se petrecuse. „Şi nu era nimeni cu d-ta?" mă întrebă el. — „Nimeni!" — „Ciudat" zise el, „noi jucam cărţi cu colonelul V. în cabina de alături, la doi paşi de locul scandalului, şi n'am auzit nimic!" „Dar stăi, adaose el, nu merge aşa, trebuie să te răzbunăm, mă duc să vorbesc cu ai noştri, e onoarea ţării în joc. Aşteaptă, nu adormi!" Şi ieşi repede din cabină.

Aşteptai în pat conform poveţei tânărului meu compatriot. Un sfert de ceas după aceea, aud o zarvă mare în coridor, de credeai că arde vaporul. Erau băieţii noştri cari discutau cu aprindere întâmplarea mea. Nu se distingea decât crâmpee de fraze: „Au să ne dea socoteală, ticăloşii!... o să-i învăţăm noi minte!... auzi! să ne insulte ţara!... ăsta-i caz grav!... să cerem satisfacţie prin legaţiunea noastră din Constantinopole!... etc. etc."

In sfârşit, cum nu puteau încăpea toţi în cabină, îmi trimiseră trei delegaţi dintre ei, cari să mă felicite pentru actul meu patriotic şi să mă asigure că nu se vor linişti până ce nu-mi vor obţine satisfacţia cuvenită. Zgomotul în coridor mai dură câteva minute, apoi totul reintră în tăcere.

* * *

A doua zi dimineaţa încercai câteva decepţii. Entuziasmul juvenil al tinerilor mei compatrioţi se cam potolise peste noapte. Studentul A. îmi propuse să mergem împreună la colonelul V., militar la pensie, şi să-l rugăm să iea dânsul, ca om în vârstă, afacerea în mână. Colonelul îşi juca obişnuita partidă de cărţi. Ii povestii întâmplarea, neuitând nici insultele căpitanului bulgar la adresa ţării.— „Foarte rău, îmi zise bravul om, că ai procedat aşa, de obicei la provocări nu se răspunde!" — Cum? să rămâi indiferent când ţi se insultă ţara? îngânai eu. — „Ei, şi!" fu răspunsul lapidar al colonelului, care-şi continuă flegmatic partida întreruptă.

Puţin după aceea veni un alt compatriot din entuziaştii din ajun şi îmi propuse altă combinaţie: — „Ştii ce? hai cu mine pe bord, eu stau deoparte, d-ta te duci la bulgar şi-l pălmueşti, — şi onoarea e satisfăcută."

Văzând că n'o scot la capăt cu răsbunătorii mei, mă dusei la comandantul vasului şi-i cerui să-mi facă dreptate. Comandantul, un om foarte de treabă, îmi promise satisfacţie. Imediat începu ancheta, chemându-ne rând pe rând, când pe mine, când pe agresor şi ascultându-ne cu multă bunăvoinţă.

Avusei norocul să se găsească un martor ocular al agresiunii, o domnişoară, care la câtiva paşi depărtare asistase la diferendul nostru. Depoziţia acestui martor îmi fu foarte preţioasă, deoarece bulgarii afirmau că eu l'aş fi lovit întâi pe căpitan.

* * *

Se făcuse două după amiazi şi vaporul intrase în portul Smirnei, unde avea să rămâe până a doua zi dimineaţa. Mulţi pasageri se scoborâră ca să dea o raită prin oraşul aziatic. Preocupat de afacerea mea, după o jumătate de oră mă întorsei pe vapor. Dau un nou asalt comandantului, cerându-i satisfacţia cuvenită la care nu renunţ cu niciun preţ. Şi luând inima în dinţi, adaog: „Dacă d-voastră, în caiitate de comandant al vasului, îngăduiţi pe bord asemenea agresiuni şi-mi refuzaţi satisfacţia, atunci ştiu eu ce-mi rămâne de făcut..."

La adică vorbind, nici eu singur nu ştiam ce-mi rămânea de făcut. Dar ameninţarea aceasta prinse, căci comandantul ne chemă din nou la confruntare, şi ne puse în vedere că dacă nu ne vom înţelege, ne va depune pe amândoi în Smirna, legile vasului dându-i acest drept. Apoi ne concediă.

După câteva minute însă mă chemă pe mine singur. „Insfârşit, ce pretenţii ai d-ta?" mă întrebă dânsul. — „Aceasta, răspunsei eu, să-mi facă adversarul dinaintea d-voastră şi de faţă cu trei martori, numiţi de fiecare parte, următoarea declaraţie: „Je rétracte les paroles offensantes à l'adresse du peuple roumain et regrette vivement l'incident."

După mine fu chemat adversarul. Acesta primi să facă scuze, dar nu faţă de martori, ci numai în prezenţa comandantului. Eu nu consimţii la această rezervă, şi bulgarul se văzu nevoit să accepte condiţia pusă de mine. Acordul însfârşit se făcuse.

Momentul solemn al evenimentului avea să aibă loc la ora 7 seara, înaintea mesei, în aprtamentul comandantului. Rămânea numai să-mi găsesc martori. Din nenorocire mai toţi compatrioţii mei se găsiau încă în Smirna şi, după toate probabilităţile, nu aveau să se întoarcă pe vapor decât a doua zi dimineaţa la plecare. Cu mare greutate dădui peste trei români: unul, doctor în medicină, pasager de clasa IV, om sărăcăcios şi naiv; al doilea, un tânăr inteligent şi vesel, dar fără ocupaţie bine definită; şi, însfârşit, un tânăr ferches şi cult, singurul care vorbia bine franţuzeşte.

* * *

Ora şapte. Comandantul, în vederea solemnităţii, iluminase à giorno salonul apartamentului său şi, în uniformă de gală — era maior — făcea onorurile casei. La intrarea noastră bulgarii se găsiau deja în sală. Câteşi patru, adversarul şi martorii lui, raşi, frezaţi şi în redingotă. In schimb, ai mei, îmbrăcaţi în haine de zi, ca şi mine.

La ora fixă, comandantul dete semnalul începerii solemnităţii prin câteva cuvinte ocazionale foarte potrivite. Apoi dădu cuvântul adversarului meu. Acesta, cu glas tare, sigur şi limpede, rosti în faţa asistenţei declaraţia sus pomenită, după care îmi întinse mâna. Atunci, la rândul meu, zisei: „A la suite des excuses et des règrets que vous me présentez, je déclare l'incident clos et retire, à mon tour, le terme blessant que je vous ai adressé." La aceste cuvinte neaşteptate, martorii bulgari îmi întinseră fiecare mâna şi mi-o strânseră pe a mea cu putere. **Onoarea era satisfăcută.**

Solemnitatea însă nu se terminase. Luarăm loc pe scaune, şi numaidecât unul din martorii adversarului propuse să ciocnim un pahar cu şampanie în amintirea reconcilierii. Eu refuzai cu energie, cu convingerea intimă că asemenea chefuri, după vidarea unor incidente regretabile, n'au niciun înţeles. Martorul meu cel vesel era însă de părere contrarie.

La şampanie, comandantul ţinu o scurtă dar frumoasă cuvântare, spunând că e mândru că a putut aplana incidentul dintre noi şi sfârşi toastând în onoarea României şi a Bulgariei. Vorbi şi unul din martorii bulgari (doctor în medicină) şi bău pentru Franţa şi România. Insfârşit, din partea noastră, răspunse tânărul cel ferches într'o franţuzească corectă şi chiar elegantă, bând pentru Franţa şi Bulgaria.

* * *

Din această clipă şi până la debarcarea noastră la Constantinopole, devenii un personaj important pe vapor. Mulţi mă salutau deşi le eram necunoscut. Eu singur nu pricepeam pentru ce. In fond eram mulţumit în mine însumi de întorsătura fericită ce luase afacerea.

A doua zi, pela 6 dimineaţa, sosiră şi tinerii mei compatrioţi, cari făcuseră atâta gălăgie în ajun. Ei se întorceau foarte bine dispuşi din şantanurile Smirnei. Aflând de izbânda mea, bieţii băieţi avură mare bucurie că nu vor mai fi nevoiţi de a face din păţania mea un conflict diplomatic european.

Tradiţionalism, romantism şi caracter specific naţional

de H. SANIELEVICI

Este în interesul clarificării luptelor politice, că pături din ce în ce mai largi să se deprindă a deosebi interesele economice cari se ascund sub ideologiile de partid. Cercetările intreprinse în această direcţie, îţi rezervă surprizele cele mai comice...

Afară de foarte puţine excepţii, marii noştri proprietari şi în genere partidul conservator — (şi în genere — şi tot ce pretindea a fi high-life) erau franţuziţi. A nu şti româneşte, trecea drept suprema distincţiune. Un accent francez în vorbă era de rigoare. Timpul petrecut în ţară (numai o parte a anului) se simţea ca un exil. Literatura românească trebuia ignorată, ori expediată cu un zâmbet. Un popă apărea ca *un rustre* indigen, un rău necesar, subiect de glume dispeţuitoare... (vezi *Viaţa la ţară* de Duiliu Zamfirescu). Aristocratul era prin definiţie *libre penseur*, nepăsător de Dumnezeu şi de diavol... Vă aduceţi aminte (parcă s'ar fi întâmplat eri!...) cum studenţii sub conducerea d-lui Iorga au asediat Teatrul Naţional, pentru a opri ca obiceiul *high-life* de a juca teatru în franţuzeşte, să profaneze prima noastră scenă şi cum high-liful şi-a apărat acest privilegiu cu ajutorul armatei...

Aşa erau aristocraţii, când se simţeau atotputernici.

Dar a venit exproprierea, au sărăcit boeriii, s'au îmbogăţit mulţi evrei (-n bună parte prin speculă), ţărănimea a devenit an factor politic de viitor — şi atunci nobleţea a ridicat steagul ortodoxismului şi al super-românismului, — într'un cuvânt: al *„tradiţionalismului"* (pronunţă acest franţusim cu accent franţuzesc...) Intrucât aristocraţia apusană face clericalism şi antisemitism, şi întrucât e 'n tradiţia boerilor noştri să imite pe străini, ei se pot lăuda că fac şi de astă dată tradiţionalism...

Noua ideologie a fost lansată de un bărbat de stat, care în toată viaţa lui şi-a plimbat pe străzile Capitalei barbetele britanice şi silueta *frapant şi voit-exotică* şi care aducea flori dela Nizza, îşi călca gulerele la Paris ori la Londra, iar cu cultura românească nici un suflet de român nu poate mărturisi că acest gentleman ar fi avut vre-o dată cea mai slabă atingere...

Cum însă el însuşi se specializase în finanţe, iar ideologiile sunt de resortul filosofiei, şi-a ataşat un filosof. Nimic mai interesant decât psihologia acestui filosof.

In ţările apusene, burgheze, fiul de ţăran chiabur care emigrează la oraş, se face meseriaş, negustor, funcţionar, în sfârşit îmbrăţişează o carieră practică oare-care; (afară, bine înţeles, de cazul rar, al unor aptitudini excepţionale). Intelectualii es în genere din burghezie, iar filosofii, din familii vechi burgheze.

La noi împrejurările au fost altele.

Burghezia de oraş era nouă, puţin însemnată ca număr şi cu totul absorbită de afaceri. In schimb, la ţară, din pricina simplicităţii agriculturii primitive, tot ce nu muncea deadreptul cu braţele, trăia parazitar, într'o tihnă cu adevărat aristocratică. Mintea aristocratului însă — o ştiu din anticitate şi din timpurile moderne — înclină la generalităţi, pe cari le vântură când cu mai multă, când cu mai puţină îndemânare. Aşa se explică faptul, că la noi atâţea intelectuali, şi anume filosofi, sunt de origine rurală. Tihna rurală se împacă mai bine cu filosofia decât cu afacerile, mai ales când filosofia nu cere gândire proprie ci se mulţumeşte cu compilări de şcolar sârguincios. In raport cu numărul fizicienilor, chimiştilor, biologilor, şi în genere a oamenilor de ştiinţă pozitivă, ne bucurăm de un număr excesiv de filosofi. Această vocaţiune nu cere capital, nici bănesc, nici ştiinţific, e lipsită de risc şi de sbucium, iar marfa pe care o aduce în piaţă are o valoare greu controlabilă. La ori ce problemă poţi uşor da un oare-care răspuns complicat (greşala nu costă parale), pe când în afaceri, trebuie chibzuire repede şi hotărîre sigură, enciclopediile ne putând să-ţi dea nici un ajutor... (aşa se explică faptul că în general, clasele rurale deţin la noi universităţile, revistele, etc.)

Ruralul este prea adesea ori un om lipsit de personalitate. Ducându-se să studieze în Germania, el se va întoarce neamţ întreg, în vorbă şi 'n scris, — desigur numai la suprafaţă, dar de multe ori nici nu are altceva decât suprafaţă... Nimenea nu face atâta caz de caracterul specific naţional ca ruralul şi totuşi nimenea nu se desnaţionalizează mai uşor decât dânsul... Cărţile sale miroase a mortăciune, fiindcă sunt compuse din bucăţi desprinse din alcătuiri organice cu totul diferite... Luând capul dela un om, picioarele dela altul, etc., nu poţi crea o fiinţă vie. Specialitatea filosofului nostru este să compue o carte proastă, compilând o mulţime de cărţi bune. In Germania, o anume direcţiune a evoluţiei culturale a creat o gândire uneori adâncă, îmbrăcată într'un înveliş scolastic şi abstruz. Filosoful nostru va aduce în ţară învelişul fără miez — coaja amară şi verde a nucii... Cetitorul mijlociu, nepriceput şi credul, muşcă din coajă şi se strâmbă amarnic... Dar filosoful îl convinge că *acesta* e gustul filosofiei şi cetitorul crede. Ce zice: amărăciunea o fi bună, dar nu sunt eu deprins cu ea...

Despre vre-o convingere adâncă nici nu poate fi vorba. Sufletul său e stăpânit de un echilibru, ce-i drept, inferior, dar greu de clintit... Gândirea pentru el este ceva împrumutat, străin — un obiect cu care jonglează, pentru a-şi mulţumi nevoile pământeşti (acestea, puternice şi adânci!) ...Uite-l conservator, uite-l poporanist, uite-l junimist, uite-l takist, uite-l bolşevic, uite-l antisemit, uite-l filosemit!... Luni de zile pledează cu patos pentru intrarea în acţiune şi deodată te anunţă cu gravitate că — a trecut momentul favorabil!.... Ce mai scamator! *Tot altă căciulă!...* Şi când îi ceri lămuriri, îţi spune c'un zâmbet viclean: „aşa am gândit în momentul acela!"... In felul lui — manchestrian: *laissez faire, laisser...*

Din cărţi filosoful a aflat că în Franţa moşierii expropriaţi au adus în literatură romantismul (vezi romantismul creştin al lui Chauteaubriand, Hugo, etc). — Bun!... Şi noi atunci, pentru a servi pe şeful nostru, cerem la spiţărie de doi gologani romantism... Şi tocmim la rândul nostru câţi-va intelectuali, tot rurali, ca să-l fiarbă... N'are a face că aceşti tineri mănâncă la o masă trei porţii de varză cu carne, iar când dorm, poţi tăia lemne la capul lor... Ei se declară romantici!... Şi când te gândeşti că 'n viaţa lor n'au visat, — nici măcar în somn...

Iată un alt filosof: un tânăr înnalt, lat în spate şi bun de gură, care studiând la Paris s'a făcut franţuz. Haina de dandy, tare strânsă în talie, cum îi şade mai bine un sfrijit de franţuz, se strâmbă urât la spetele şi şoldurile lui late, de om crescut în mijlocul naturii... Şi cum îl strânge haina, aşa-l strâng şi fineţurile *dernier-cri* ale poeziei şi ale filosofiei franceze... Popescu dela Berlin umblă gârbovit şi poartă ochelari, iar Popescu dela Paris, e parfumat, mănuşat şi strâns în talie; dar amândoi stau rău cu dialectica şi amândoi sunt tradiţionalişti...

E interesant de observat paralelismul între producţia economică şi cea culturală... Ţările agricole exportă materii prime *(date* zoologice, istorice, geologice, etc) şi importă fabricate (teorii de tot felul), pe cari nu au măcar grija să le ceară acomodate nevoilor indigene, ci silesc *nevoile* să se aspiră şi 'n cultură la... industria naţională, ruralul se strâmbă de râs... Aşa am păţit eu: atât Popescu-Berlin, cât şi Popescu-Paris, au făcut haz într'un glas de pretenţia mea de a mlădieze după fabricate... Iar când vre-un orăşan dela noi fabrica... ceasornice la Bucureşti... (teoriile mele antropologico-literare, etc). Ei n'au vrut măcar să recunoască că scrisul meu poartă, în anume privinţi, pecetea culturii tinere, crescute pe pământ neistovit: lemnul tare, iar coaja subţire şi netedă — pe când dumnealor aduc prea adesea ori din Apus arbori îmbătrâniţi, cu lemnul putred şi cu coaja scorţoasă... Naivilor, coaja aceasta *venerabilă le 'mpune...*

O cultură specific românească nu ruralii au creat-o şi o vor crea, ci orăşenii. Studiaţi operele tradiţionaliştilor şi veţi băga de seamă numai decât, că *subiectul, idea, atmosfera*, sânt împrumutate de aiurea şi numai materialul plastic e indigen. Recunoşti pe Maupasant, pe Synkiewitz, pe Victor Hugo... Am cetit dăunăzi pe un tradiţionalist, de origine străină şi de trecut îndoelnic, lansat deodată pe nedrept, care şi-a luat ca model pe răzeşul Maupassant (viaţa acestuia din urmă aminteşte pe aceia a harmăsarului de montă, iar opera lui miroase adesea a băligar...) şi exagerând şi trivializând imoralitatea scriitorului francez, priveşte viaţa modestă şi cinstită a micului burghez urban, funcţionar ori negustor, din punctul de vedere al unui *peşte* strălucitor de sănătate şi vigoare...

Pe când, spre pildă, în *Dan* de Vlăhuţă, totul e original; fiecare cuvânt e aşternut c'un efort, de gândire şi simţire, personal... Vi-l puteţi închipui pe Caragiale ori pe Vlăhuţă (ori pe Cos:inescu, pe Aurelian, pe Palade, etc.,) maimuţărind pe nemţi ori pe franţuji?...

Repet: şi cultura specific românească, şi industria naţională o vor crea orăşenii, împrumutând larg din Apus — fără a se sinchisi de tradiţii (care tradiţii?!...) — şi adaptând nevoilor noastre, maşini, instrumente, metode şi tratate, cu intenţiunea de a le înlocui treptat şi cu măsura posibilităţii, cu fabricate naţionale.

* * *

Tendinţele şi interesele proprietarilor foşti mari, azi mijlocii, cuprind un nucleu sănătos şi îndreptăţit: dorinţa de a reprezenta în agricultură progresul, făcând cultură intensivă şi industrie agricolă. D. Garoflid, în conferinţa d-sale ţinută la Institutul social, a spus-o limpede: „acuma când România intră în faza capitalistă-burgheză, noi proprietarii vrem să fim o adevărată burghezie rurală." Capitalul, inteligenţa, cultura de specialitate, au dreptul să se valorifice la ţară ca şi la oraş.

Perfect. Dar asta n'are nimic de a face, nici cu tradiţionalismul, nici cu romantismul, ba chiar le contrazice formal: Amândouă însamnă reacţiune — şi reacţiunea nu-i progres!... Cât despre ortodoxism, el n'are ce căuta în luptele politice... In timpurile noastre prozaice, proprietarii, luptând cu formele economice vor ieşi mai bine la socoteală decât cu cele filosofice şi literare...

H. SANIELEVICI

Cântarea Cântărilor

— FRAGMENT —

pentru noi

Ai doi luceferi negrii, sub arcul frunţii goale;
Mi-e sete de privirea umbrită ce mă fură
Când lunecă spre mine cu pâlpâiri domoale
Şi se opreşte 'n ochi-mi, aprinsă, mută, dură.

Mi-e sete de surâsul ce-l simt pe buza ta
Pe gura arcuită, cu vorba şoptitoare;
De glasul tău mai dulce ca mierea, ce 'mi cânta
Chemarea Primăverei, eterna vrăjitoare.

Dă-mi proaspetele roze şi crinii din obraz;
Vreau fruntea ta de fildeş, pe sânu-mi ce tresare;
Cu braţele uşoare, te prind după grumaz;
Vreau inima ta caldă, vreau sufletul tău mare.

Ia-mi mâinile şi-ascultă.... Ai flăcări în privire;
Sărutul tău mă arde, sărutul tău mă doare; —
Ia-mi mâinile şi-ascultă... Cu glas de-ademenire,
Pe pat de flori ne chiamă Eterna Vrăjitoare.

MARIA HINNA

Cântec de primăvară

Şi berzele în lungi şiraguri
Şi zumzăe albinele în faguri
Dis-de-dimineaţă!
Vin bucuriile, iată-le că vin —
De-acum lăsaţi în voia cântului
Iubirea mea,
In orice parte a pământului
Vom apuca
Găsi-vom pretutindenea senin
Căci bucuriile toate, toate vin.

E pace şi viaţă şi cântare
Şi pretutindeni şoapte de iubire —
Un pom albit de flori, un ciripit, o tresărire
Şi-atâtea alte bucurii te cer
Din umbra celui mai umil ungher
Că nu dai viaţa de aici pe cea din cer;
O! eşti stăpân şi pe lumină şi pe hău
Şi cât cuprinzi cu ochii 'n depărtare
E pace şi viaţă şi cântare
Şi-al tău e totul, e al tău.

E iarăşi soare, iarăşi primăvară
Şi 'n sufletu-mi finţa ta pătrunde
Aici, acolo şi orunde
Ne-aşteaptă înflorită o potecă
Parcă ne-ar aştepta întâia oară
O! vin iubirea mea,
E iarăşi soare, iarăşi primăvară.

SAVIN CONSTANT

Poveste chineză

de SARINA CASSVAN-PAS

Vremea idilelor între feciori de domn şi păstoriţe a trecut de mult şi s'ar părea că povestea lui Li şi a Floarei de lotus nu e o poveste adevărată.

Totuşi bătrânul zmălţuitor de vase Ciang-I care mai trăeşte şi acum în ţara lui Confucius, susţine că a văzut cu ochii lui cum se plimbau cei doi îndrăgostiţi prin aleele palatului imperial de când scăpăta soarele până târziu după miezul nopţei.

Li era fiul cel mai mare al împăratului şi Floarea de lotus cea mai mică sluijtoare a împărătăsei.

Cum s'au legat unul de altul, nici el nu-şi mai aduce aminte; ştie doar atât că Li a îndrăgit-o şi că Floarea de lotus a fost iubirea lui cea dintâiu şi cea din urmă.

In China legile curţii sunt aspre şi nu îngăduie nici o abatere dela protocol. Li era destinat unei fete de viţă împărătească încă înainte de a şti să-şi pronunţe bine numele şi trebuia să se supue voinţei cerului, dar firea lui se deosebea de a celorlalte mlădiţe împărăteşti. Incă de pe când era copil, oridecâteori se afla la praznice înconjurat de mari dregători ai ţărei, împodobiţi ca nişte idoli şi îngâmfaţi ca păunii, ochii îi alunecau prin ferestrele largi ale palatului la ospăţul din curtea slugilor.

Acolo se bea, se mânca şi se petrecea într'adevăr şi nu odată i-au venit lacrimile în ochi, gândindu-se la soarta lui nenorocită şi întrebându-se de ce n'are şi el dreptul să trăiască la fel cu ceilalţi oameni.

El de când se scula şi până seara târziu, nu făcea decât ceeace-i dicta protocolul. Nu era niciodată singur, nu mânca niciodată când îi era foame şi nu dormea când era obosit.

N'a avut timpul să se joace, căci a fost silit să înveţe călăritul, înotatul, tragerea la ţintă, muzica, pictura, gimnastica şi scrima în afară de celelalte ştiinţe cari trebuiau să facă din el un cărturar de seamă, cum a fost străbunul său Li-Tai-Po.

La praznic era întotdeauna cel din urmă care mânca fiindcă trebuia să se întreţie cu oaspeţii şi n'avea parte să şeadă zece minute liniştit. Discursurile lungi şi plictisitoare durau aproape cât ţinea masa. Bietul prinţ asculta în picioare distrat şi cu ochii duşi pe fereastră, până se milostivea cerul şi o lovitură de gong, anunţa sfârşitul mesei.

In curtea slugilor, petrecerea de-abia atunci începea.

Li auzea zgomote nelămurite, râsete înfundate şi ciocnituri de pahare până spre ziuă şi nu putea dormi.

Se frământa în patul cu dragoni de aur la căpătâiu şi murea de singurătate şi de urît.

Ştia bine ce avea să facă a doua zi după un program stabilit dinainte şi se îngrozea de lungimea zilelor pline de ceremonial şi de pustiu.

Intr'o noapte pe când sta cu capul lipit de geam şi asculta un cântec îndepărtat, îi veni în minte să pătrundă şi el odată în curtea slugilor de unde venea cântecul. Se strecură încet pe lângă argatul adormit în pragul etacului îşi luă mantaua şi pălăria acestuia dintr'un cuer şi eşi pe portiţa de din dos.

Când se trezi în grădina parfumată a palatului, singur, la ora aceia, fără gardă şi aghiotanţi, fără podoabele care-i încercuiau fruntea şi gâtul, scoase un oftat profund, omenesc, de uşurare.

Undeva, în apropiere, vibrau coardele unui luth. Li se luă după accentele acelea, cari păreau stoluri de păsări albe, rătăcite în noapte, ca şi sufletul lui. Ajunge la o portiţă joasă. Inima îi bătea mai tare ca de obiceiu. Avea să-şi izbândească aşa pe negândite un vis al lui din copilărie.

Curtea slugilor! Ce taină ispititoare pentru un prinţ care nu vede lucrurile decât poleite şi după ce-au trecut prin zeci de mâini.

Impinse uşor portiţa şi trecu dincolo de pragul ei.

Slugile petreceau neştiutoare în cântece de veselie, în lumina slabă a felinarelor de hârtie. Nimeni nu se plecă până la pământ în faţa lui, nimeni nu veni să-l întâmpine cu vorbe învăţate pe dinafară şi să-l privească cu spaimă şi curiozitate ca pe un duh rău.

I-se părea că visează.

Un moşneag recita versuri, pe cari o fată le acompania cu luthul. Li se aşează pe un scăunel scund, alăturî de ei.

Moşneagul era zmălţuitorul Ciang-I şi fata Floarea de lotus, cea din urmă slujitoare a împărătesei. Când îl zări, bătrânul se întrerupse şi-l privi un moment, apoi îi zise fetei:

— Floare de lotus, un străin a picat în mijlocul nostru; să-i dăm să bea.

Fata lăsă luthul şi turnă vin într'o oală de lut zmălţuit. Vinul era rece şi bun, cum nu mai băuse Li niciodată. Oamenii erau oameni adevăraţi, cu capetele şi braţele libere, fără podoabe, se veseleau şi se iubeau sub bolta albastră, după voia inimei. Când oboseau, se aşezau fără să se sinchisească dacă vecinul vrea să stea în picioare; când flămânzeau, mâncau fără să aştepte să îmbuce întâi cellalt. Feţele lor erau îmbujorate şi vesele, iar păsările cerului le făceau cu glasurile lor, minunate onorurile.

Muzica aceasta-i păru lui Li mult mai frumoasă decât fanfarele plutonului de onoare al palatului şi când plecă de acolo, avu impresia că abia acum vede întâiu cerul şi păsările şi florile şi tot ce e lăsat pe pământ pentru bucuria oamenilor.

A doua zi, la aceeaşi oră, Li veni din nou în curtea slugilor. Moşneagul şi fata se aflau în acelaş loc şi cântau cântece cari vorbeau de faptele vitejeşti ale strămoşilor soi. Prinţului i se strânse inima. Strămoşii veneau să-l tulbure şi aci?

Dar Floarea de lotus îl zări şi începu să cânte un cântec duios de iubire.

Li o privi lung şi nu-i mai veni să-şi dezlipească ochii dela dânsa. Fata îşi mişca încet buzele, par'că ar fi şoptit o rugăciune şi ochii-i cătau adânc în ochii lui.

Li plecă tulburat. Avea optsprezece ani şi nu iubise încă niciodată.

Veni şi a treia şi a patra seară şi nimeni nu-l întreba cine e, şi ce caută acolo.

Dar odată Floarea de lotus se luă după el şi-i zise:

— Sunt nepoata lui Ciang-I zmălţuitorul de vase şi slujesc la curtea împărătească? Tu cine eşti?

— Mă chiamă Li.

— Şi pe mine Floarea de lotus.

Apoi au tăcut şi-au mers unul lângă altul, până în capătul aleei.

— Eşti de pe aici? l-a întrebat din nou fata.

— Sunt grădinarul palatului, a răspuns Li şi s'a îndepărtat grăbit.

De atunci, se vedeau în toate serile. Li îi aducea întotdeauna cele mai frumoase flori — era doar grădinarul palatului şi fata îi cânta din luth cântece de iubire.

Dragostea lor frumoasă n'ar fi fost tulburată de nimic, dacă Li n'ar fi avut din când în când, fruntea întunecată.

Se apropiau zilele cununiei prinţului cu aleasa poporului său. Floarea de lotus era fericită că va avea şi ea odată prilejul să vadă feţele împărăteşti pe cari din curtea slugilor nu le putuse vedea niciodată.

Ziua mult aşteptată veni şi Floarea de lotus văzu cu groază chipul prinţului, care era chipul iubitului ei, alături de alt chip de femee, în mijlocul alaiului împărătesc. Sfărâmă ulciorul cu vin cu care trebuia să-i întâmpine şi călcă în picioare ultimile flori aduse de Li, apoi fugi ca o nebună...

In zorii zilei, în curtea slugilor, Li şi Floarea de lotus fură găsiţi îmbrăţişaţi pe un pat de flori şi de verdeaţă.

Noaptea nunţei lor se cufunda încet în noaptea veciniciei...

Căutarea fiului risipitor

de N. DAVIDESCU

Ţi-am părăsit casa, tată,
Şi tu te-ai supărat
Şi-ai zis că te-am lăsat
Cu inima strânsă,
Pe tine.

Eu însă,
Am lăsat doar casa.
Pe tine te-am luat cu mine
Şi te-am crescut cu tot ce-am întâlnit;
Nimic din ce e al tău nu rămas-a
Nerodit.

Priviriie-ţi ardeau ca soarele 'n deşert
Şi braţul ţi se mlădia cu palmieri 'n vânt;
Răcoarea serei, era al tău cuvânt,
Şi cântecul tău al privighetorilor concert.

Ţi-am mulţumit, însetat, în izvoare
Şi 'n soare ţi-am zâmbit, înfrigurat,
Te-am binecuvântat în Sulamita,
Şi'n glasul ei te-am sărutat
Pe tine.

Ei bine,
Toate-acestea acuma ţi le-aduc în dar,
Ca vita,
Când se jertfeşte întreagă pe altar.

Tu, m'ai trecut, în cămile, nisipul
Şi 'n fructe mi-ai dat să mănânc după chipul
Şi-asemănarea dobitoacelor tale;
Acum îmi mai dărueşti şi haine,
Şi-mi pui amulete de gât şi brăţări
Şi pui să se taie viţelul cel gras.
In mintea ta sunt multe şi mari taine,
Şi eu le pricep al lor glas
Cum creşte ca vântul în zări
Şi ca furtunele pe mări.

Iţi mulţumesc dar pentru mâncare şi haine
Şi pentru amulete şi pentru brăţări
Dar mai ales îţi mulţumesc
Pentru felul cum m'ai găzduit
Cât am lipsit de-acasă;
Mă lasă
Să-ţi mai mulţumesc de-acum
Şi pentru ce-o să mai lipsesc
Când va fi să mai pornesc,
In viitor, din nou la drum.

Tu nu eşti casa, tata
Şi tu nu sameni
Cu casa făcută de oameni
Şi de ei hotărîtă să fie aşa
Şi-a ta
Iată!

Dragă tată,
Bucuria ta nu'ncape 'n câteva blīduri
Cu tămâe,
Şi strălucirea ta nu poate să rămâe
Inchisă şi cuprinsă 'n patru ziduri.

Eu,
Cât sunt de mic
Şi tot nu 'ncap acolo,
Aşa că sunt silit
Să pornesc din când în când
Pe-un drum mai încăpător,
Şi să devin din când în când
Fiul cel risipitor.

N. DAVIDESCU

Romanţă

Eu vin din ţara 'n care mi-a legănat himera
Pe ţărmuri ninse 'n aur, tot visu-mi călător.
Eu îţi aduc pe buze un cântec din Cythera
Ca să-l asculţi Domniţă, cu zâmbet iertător.

Când seara-şi prinde 'n păru-i cununna siderală,
Himera mea mă poartă spre ţărmu-i înflorit
Şi 'n visul meu te 'nalţă aproape ireală
In spre limanuri de-aur, pierdute 'n infinit...

Şi sufletu-mi e cântec întârziat pe-o strună
In care singuratec trecutul mi-am închis....

. . . .

Domniţă 'n noaptea asta, în clarul trist de lună.
Te chiamă ca o şoaptă întârziatu-mi vis...

CONST. ARGEŞAN

LITERATURA STRAINA

MAURICIU JOKAI

După douăzeci de ani

Trad. de ION GORUN

Să fi fost pe atunci de vre'o cinci-şase ani, — când în orăşelul nostru se aranjase un fel de petrecere socială, la care contribuie cu pregătirile mai multe familii, şi se chiamă, cu nu ştiu ce nume barbar, un *picnic*.

M'au dus şi pe mine la petrecerea aceea; spuneau, că vor fi acolo destui copii mici de vârsta mea; puteam să petrecem şi noi, şi chiar să dansăm.

Eu însă nu puteam să sufăr copiii mici de vârsta mea, şi tot aşa orice fel de dans, nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea nici să-l văd măcar; îmi făcea o impresie adormitoare privirea atâtor figuri ce se învârtiau cu repeziciune, par'că ar fi vrut să-şi ascundă faţa de mine, — deşi feţele lor mi-erau cu totul necunoscute.

Mă exaspera însă cu adevărat ideea, ca să pornesc şi eu la dans cu o fetiţă de vârsta mea, în văzul tuturor, ca un adevărat smintit; iar ca să stau să mă joc cu ceilalţi de-a cine ştie ce, — era împotriva simţului meu de demnitate. Deci, dând la o parte acestea, mă dusei în odaia unde se juca cărţi, acolo mă adăpostii la spatele unuia dintre jucători, şi mă uitam cu mult interes, cum se împart cărţile, cum se câştigă cu atout-urile, cum se pierd partidele; aşi fi dorit să am şi eu mâna plină de atouts şi să câştig toate bătăile, să nu-i mai rămână niciunuia nicio carte. Dar când venea apoi vorba la plată, fie că unii pierdeau, iar alţii câştigau, aceasta nu-mi mai plăcea; eu de sigur aş fi isbucnit în plâns, fie că aş fi pierdut fie că aş fi câştigat, întâi din cauza pierderii mele, în celalt caz din cauza pierderii celorlalţi, şi mă miram de nepăsarea celor cari îndurau şi una şi alta cu sânge rece.

La cină, mătuşele, după multă căutare, au dat peste mine, ca să-mi dea ceva de mâncare, căci dacă ar fi aşteptat, să viu de bună voia mea la masă de banchet aş fi rămas nemâncat şi nebăut acolo în sala cea mare.

Pe urmă s'au aşezat iar la mesele de joc; bărbaţii erau mai vorbăreţi şi trânteau cărţile, cu şi mai mare putere decât înainte de cină.

La o masă stăteau patru ofiţeri, oameni veseli, cu voie bună; de altfel, în oraşul nostru ofiţerii erau aceia cari însufleţeau viaţa socială; şi la petrecerile cu dans, ei erau cei mai mulţi. Aşa ştiu, că damele distingeau foarte mult uniforma, şi că din pricina aceasta era o oarecare rivalitate ascunsă între curtenitorii civili şi militari.

Printre cei patru ofiţeri cari jucau, era un maior robust, gras, om jovial, cu faţa pururea surâzândă. Nu ştiu pentru ce, dar eu doriam în sinea mea ca acesta să câştige, de şi n'avem nimica cu el, tot atât de puţin caşi cu ceilalţi. De aceea stăteam mereu la spatele lui, închipuindu-mi că uitându-mă în cărţile cu cari juca, avea să-i meargă mai bine. Ei însă jucau un joc atât de încurcat, încât nici astăzi nu cred c'aş putea să-l înţeleg. Cu toţii aveau mâinile pline de cărţi şi spuneau pe rând câte ceva; la fiecare lovitură însemnau nu ştiu ce pe o tăbliţă, iar după terminarea jocului, făceau comentarii din cari fireşte nu pricepeam boabă. Cunoşteam când îi mergea bine jocul maiorului, după asta că atunci începea să fredoneze un cântec oarecare, al cărui refren era: „Fidelia! Lilla! Fidelia mea!"

Dela o vreme, m'a biruit somnul, aşa că abia puteam să mă mai ţin pe picioare. Ochii mă usturau din pricina fumului de tutun, capu-mi era zăpăcit de muzica stupidă de alături şi de privirea jocurilor neînţelese; m'am retras într'un colţ; pe o canapea era o grămadă de haine bărbăteşti, aruncate una peste alta; mă rězimai de maldărul acela, cu hotărîrea că voiu sta acolo în picioare şi nu voiu adormi cu nici-un chip; câtva timp mi-au mai vâjâit în cap sunete de clarinetă şi de contrabas, iar printre ele exclamaţiile jucătorilor: „atout! pagat ultimo!" şi altele, — până ce odată am căzut de pe picioare, trăgând după mine o grămadă de paltoane şi mantale; apoi am adormit cu pace.

Somnul copiilor e fericit, — ei mici nici nu visează.

Un moment am fost deşteptat; cineva îşi căuta paltonul sub mine, şi ca mulţămire fiindcă-l găsise, grămădi peste mine alte vre-o zece, sub cari porni să dorm şi mai bine.

Deodată mă trezii la nişte strigăte mari. Scoţând capul de sub paltoanele de deasupra mea, spre marea mea spaimă văzui că la masa la care stau cei patru ofiţeri, nu se mai juca; unul dintre ei, un tânăr mărunt, brun, făcea o gălăgie enormă, strigând că a fost insultat şi cere satisfacţie.

Eu pân' atunci nu văzuzem încă un om mânios; acasă la noi nu era obiceiul ca să fie cineva supărat. Dacă ar fi strigat la mine cineva aşa, n'ar mai fi trebuit să mă şi lovească; aş fi încremenit pe loc.

Cel care se răstia aşa, era tocmai suszisul maior robust, jovial; el şi acuma păstra o atitudine jovială şi nu răspundea decât zâmbind, la isbucnirile furioase ale tânărului ofiţer.

Acesta însă striga mereu că vrea satisfacţie, că ofensa trebuie spălată cu sânge. Afară de cei patru ofiţeri nu mai era acuma nimenea în salon; vr'o doi domni bătrâni cari mai rămăsese, s'au strecurat binişor afară, din momentul în care isbucnise cearta.

Eu nu cutezam să ies de sub paltoane, aşa că am văzut bine totul. Cum au rămas numai ei, cei patru ofiţeri au încuiat uşile din amândouă părţile; au dat la o parte mesele şi lumânările le-au pus pe dulapuri; maiorul şi ofiţerul cel tânăr şi-au desbrăcat tunicele, şi-au suflecat mânicele; apoi fiecare a prins câte o sabie în mână. Maiorul fredona şi acuma, zâmbitor: „Fidelia! Lilla mea!"

Eu mă întrebam îngrozit, ce vrea oamenii aceştia? Vreau să se omoare?

Aş fi vrut să fug de acolo, dar mă temeam că văzându-mă, aveau să mă bată şi pe mine. Intâiu m'am ascuns iar printre mantale, dar n'am putut răbda să nu mai văd şi să nu mai aud nimica, — şi mi-am scos iar capul afară, deschizând încet, ochii.

Câteva minute fu tăcere; cei doi adversari stăteau faţă în faţă cu braţele întinse; din când în când, săbiile se ciocneau, caşicând ar fi vrut să se sperie unul de altul. Ofiţerul cel mărunt începu deodată să dea lovituri furioase, pe cari maiorul le apără tot zâmbind: „Fidelia, Lilla mea!" şi respingea pe adversarul lui la câte doi paşi; de zece ori ar fi putut să-i taie mâini şi picioare, — însă se vedea că voia să-l cruţe, şi se juca numai cu el: „Fidelia, Lilla, Fidelia mea..." Deodată îi zbură adversarului sabia din mână, încât într'un arc mare, arma se opri tocmai deasupra unuia din scrinuri.

Atunci intervenirà ceilalţi doi ofiţeri, spunând că cu aceasta duelul e terminat; întrebară pe adversari dacă sunt mulţămiţi; ei răspunseră că deasemenea consideră afacerea terminată; şi-au dat mâna şi s'au împăcat iar.

Atunci cei doi ofiţeri-martori au descuiat uşile; adversarilor le-au spus să se ducă acasă, să nu se arate înaintea oaspeţilor, — iar dânşii s'au dus în salonul de dans, unde tocmai era un cotilion în toiul lui; toţi erau preocupaţi de petrecere, încât n'au ştiut nimic despre duel, până când cei doi martori nu s'au destăinuit câtorva cunoscuţi. Puteau s'o facă, pentru că nu era nici-un motiv ca lucrul să fi fost ţinut secret.

Nici ochii mei nu se mai închideau spre somn, după cele văzute. Tot nu îndrăzniam încă să mă mişc dela locul meu; aşteptam ca cei doi adversari să-şi ia mantalele şi să plece.

Micul locotenent fu gata mai curând, şi-a luat bunăseara dela maior, cu vorbe politicoase, şi am văzut cum a ieşit în curte pe uşa principală. Maiorul mai rămase, încheindu-şi uniforma şi fredona şi atunci: „Filelia, Lilla mea".

In momentul acesta s'a deschis uşa de către salonul de dans. Ce s'a petrecut apoi, mi-a rămas atât de viu în minte, de par'că aş vedea ş'acuma toate cu ochii, şi aş putea să descriu figurile şi rituaţiile până în cele mai mici amănunte.

Intrase un bărbat blond, cu pistrui pe obraz, purta ochelari; era militar şi el, dar n'avea aceleaşi insemne caşi maiorul. Cum aruncase o privire repede, sticlele ochelarilor îi scânteiau la lucirea lumânărilor, ca nişte ochi de foc ai unei stafii; buzele le ţinea strânse, caşicând ar fi voit să-şi oprească respirarea. Maiorul stătea cu spatele spre dânsul, cu faţa spre mine. In momentul următor, cellalt îşi smulse repede sabia din teacă şi cu vorbele: „Asta-i pentru dragon", îl străpunse pe maior dela spate, aşa încât vârful săbiei îi ieşi prin piept sângerând. Când îmi reamintesc despre acel vârf de sabie, mă cutremur şi acuma de groază.

Şi apoi am văzut cum cellalt şi-a smuls îndărăt sabia şi alergând a aruncat-o, apoi a sărit pe uşa dinspre curte.

Am văzut cum omul asasinat s'a clătinat pe picioare, voind să se îndrepte spre uşa salonului de dans, apăsând pe rana de la piept, pe când prin cea dela spate sângele îi svâcnea ca dintr'o fântână săritoare; în prag se prăbuşi, fără o vorbă, fără un strigăt, cu faţa la pământ.

Altceva pe urmă n'am mai văzut. Am ameţit, lumea se învârtea cu mine; m'au prins frigurile; două săptămâni am zăcut fără cunoştinţă.

Când mi-am revenit în fire, de puteam să leg însfârşit vorbele între ele, am povestit tot ce văzusem în seara aceea.

Cei cari mă îngrijeau dădeau din cap şi şoptiau în jurul meu că tot mai aiurez şi acuma.

Eu am înţeles şoaptele acestea şi repetai cu hotărîre că ceeace am văzut, s'a întâmplat întocmai aşa cum am spus.

Atunci, miraţi, au spus că acesta ar fi un lucru grav.

Au venit pe urmă nişte domni străini să mă întrebe, şi le-am spus şi lor întâmplarea; păreau cu toţii foarte surprinşi, — după cum de altfel nu e obiceiul să se ia prea în serios spusele unui copil.

Dar eu le-am povestit toate întocmai aşa cum se întâmplase, — uitasem numai vorbele asasinului, când l-a străpuns pe maior. Spusese şi un cuvânt străin, pe care nu-l mai auzisem niciodată până atunci, şi nu puteam să mi-l reamintesc.

Odată, când s'au reintors, mi-au spus să mă îmbrac frumos, să nu mă tem de nimic, să mă port cu curaj şi deşteptăciune; trebuia să mă prezint înaintea unor domni mari, cari aveau să-mi pună oarecari întrebări.

Era consiliul de războiu.

Domnii aceia mi-au vorbit cu blândeţe, cerând să le repet şi lor tot ce văzusem atunci, — apoi mă întrebară dacă aş recunoaşte, dintre mai mulţi, pe acela care a ucis pe maior?

Această întrebare mă cutremură. Să recunoşti pe un asasin, să-l denunţi, — putea să fie lucru primejdios; mă cuprinse întâiu o îndoială, ezitam... Dar însfârşit indignarea copilărească, simţul de repulsiune faţă de o faptă rea, mă întăriră risipindu-mi temerile, şi răspunsei: da.

Atunci se aduse în faţa mea un om: era locotenentul care avusese duelul cu maiorul. Am observat că i le luase sabia. Mă întrebară: acesta a fost?

Eu răspunsei: Nu, n'a fost acesta; ei au duelat, dar apoi s'au împăcat, şi ofiţerul a plecat fără nici o ameninţare sau vr'o vorbă rea.

Ochii omului se umplură de lacrămi la aceste cuvinte ale mele, — veni la mine şi mă sărută zicând: „Dumnezeu să te binecuvinteze". După aceasta l-au condus afară din sală.

Pe urmă au chemat vr'o douăzeci-treizeci de ofiţeri, şi m'au întrebat dacă asasinul era printre aceştia?

Lumea începu să se învârtească cu mine, îmi simţeam gâtlejul strâns, limba mi se lipise de cerul gurii... Recunoscusem pe ucigaş printre cei dintâiu trei cari intrase. Cu toate că acuma îşi scosese ochelarii. Era acolo şi se uita la mine, şi nu puteam să-i suport privirea. Isbucnii în plâns şi mă rugai să mă lase acasă, fiindcă mă tem de omul acela.

— Care este omul de care te temi? — mă întrebară.

Eu, cu înfiorare, arătai spre dânsul: „acela de colo!" şi tremuram tot de frică.

Mi-au spus atunci, să mă uit bine, şi să răspund pe urmă.

M'am uitat la el. Faţa-i era liniştită, nu trăda nici cea mai mică mişcare. Cu mintea mea de astăzi, găsesc foarte firesc că el răspunse: cumcă nu se poate pune nici un temeiu pe vorbele mele, căci nu eram decât un copil, cu mult sub vârsta omului care poate fi ascultat ca martor; cu atât mai puţin, cu cât eu însumi mărturisiam că mă deşteptasem din somn; aşa, în zăpăceala somnolenţei, de sigur confundasem figurile; se putea să-l fi văzut şi pe el şi pe adevăratul ucigaş; dar în mintea mea slabă, scena fioaroasă a produs de sigur o perturbare, astfel că am confundat pe unul cu cellalt.

Impotrivirea aceasta, tăgăduirea celor văzute de mine, o minciună atât de sfruntată, — toate acestea fiindcă eu nu eram decât un copil, au deşteptat în mine îndârjirea aceea ce se naşte în sufletul copiilor când oamenii vârsnici îi necăjesc, numai fiindcă ei sunt mai tari, mai deştepţi, şi ştiu că n'au să se teamă de dânşii.

Acuma nu mai simţeam nici o temere, ci numai ură inverşunată faţă de el, — o ură ce creştea cu atât mai mult cu cât omul acela vorbia. Şi când el termină cu întrebarea: „dar şi ce motiv aş fi putut avea eu ca să-l ucid pe maior?" — atunci, în surescitarea mea nervoasă, îmi adusei aminte deodată de cuvântul străin pe care-l spusese maiorului:

— Aşa a spus: „asta-i pentru dragon" (habar n'aveam ce putea să însemneze acest cuvânt).

Colonelul care prezida, se uită cu uimire la mine, pe când acuzatul păli deodată şi începu să îngâne ceva, din care am înţeles numai cuvintele: „sunt pierdut!"

Ofiţerii din jurul mesei se ridicară; schimbau între ei vorbe şoptite; colonelul veni la mine şi îmi mângâiă părul; spuse că puteau să mă ducă acasă; îmi mulţămi că am venit şi mă lăsă să plec.

Acasă am aflat toată istoria.

Maiorul asasinat se numia contele Montelli; locotenentul cel mărunt, cu care a avut duelul, a fost Vilhelm Garani, ucigaşul se numea Rudolf Terszky.

Montelli era un om glumeţ, căruia îi plăcea societatea ofiţerilor tineri, iar aceştia nu-i luau niciodată glumele în nume de rău. Erau într'o seară mai mulţi la o petrecere pe care o dădea o doamnă veselă; acolo Montelli i-a făcut lui Terszky gluma că i-a desfăcut dragonul dela sabie şi în loc a legat o fundă brodată, de-ale doamnei casei. El conta că, după ce Terszky avea să observa farsa, aveau să râdă apoi cu toţii, cu poftă. Acesta însă, fiind grăbit, sau poate distrat în urma curtenirii, n'a observat lucrul, şi-a încins sabia, a plecat fără bună-seara şi tocmai când a ajuns în mijlocul pieţii, a băgat de seamă substituirea dragonului dela sabie. Iritat, a grăbit drept la colonel, şi în cuvinte indignate i-a arătat ce batjocură i se făcuse; la urma a declarat că, dacă cel ce l-a luat astfel în râs, nu se va descoperi el însuşi, atunci va provoca la duel pe toţi cei ce au fost prezenţi la petrecere, — sau dacă aceasta nu i s'ar încuviinţa, va depune sabia şi va demisiona din armată.

Nu-şi isprăvise încă expunerea în faţa colonelului, când sosi şi Montelli.

El băgase de seamă că Terszky se depărtase fără să observe gluma, şi, regretând lucrul, şi grăbi numai decât în urma lui; dar nu-l ajunse decât la locuinţa colonelului.

Aci nu stete la îndoială nici un moment să recunoască cumcă el făcuse gluma, exprimându-şi în acelaş timp regretul sincer că ea avusese o urmare pe care nu o intenţionase; apoi declară că e gata, din toată inima, să ceară scuze lui Terszky, înaintea colonelului.

Maiorul era un om brav, curagios, care dovedise în sute de împrejurări că nu-i tremura inima; scuze din partea unui astfel de om, erau cea mai deplină satisfacţie.

Terszky putea cu atât mai mult să se mulţămească cu cu aceasta, cu cât gluma rămăsese între dânşii, pe când dacă ar fi venit vorba la o satisfacţie pe calea armelor, ar fi însemnat să fie numai decât dată în vileag. Şi-au dat deci mâna spre împăcare, şi cu adevărat că despre tot lucrul nu s'a mai vorbit; afacerea s'a aranjat între trei bărbaţi, dintre cari fiecare a păstrat secretul.

Totuşi, în inima lui Terszky n'a iertat niciodată lui Montinelli gluma aceea, ci mereu clocea o răsbunare. Se spunea despre el că era vendicativ la culme şi ani întregi nu uita cea mai mică ofensă, ci pândia ocazia răsbunării.

Atuncea, în seara petrecerii, după terminarea scurtă a duelului, când martorii reîntorşi în salonul de dans au spus unuia sau altuia dintre cunoscuţii lor, ce norocos sfârşit a luat duelul, — Terszky a grăbit imediat la salonul de jocuri, şi văzând că locotenentul Garani se depărta iar Montelli mai rămânea, singur, acolo, deodată i s'a reaprins patima, şi-a străpuns pe acela pe care nu încetase să-l urască niciodată.

Oaspeţii de faţă se grămădire pe la uşă în jurul lui Montelli care zăcea pe prag trăgând de moarte. N'a mai putut să spună cu nici o vorbă: cine l-a ucis? Cu toţii, îl bănuiau, fireşte, pe Garani; acesta luptase, cu un minut mai înainte, cu maiorul; adversarul îl dezarmase, şi el trebuia să vadă că nu putea să-i ţină piept; poate era şi cam ameţit; nimenea nu bănuia pe altcineva.

Garani a fost arestat numaidecât, şi cu toate tăgăduirile lui energice, cum toate aparenţele erau împotriva lui, era cât p'aci să fie osândit ca asasin.

Cuvântul acela necunoscut de mine până atunci: „dragon", venindu-mi în minte, din întâmplare, în ultimul moment, l-a mântuit pe Garani şi l-a pierdut pe Terszky. Pentrucă istoria dragonului dela sabie nu putea s'o ştie nimeni altul decât acei trei bărbaţi, dintre cari unul era tocmai colonelul ce prezida curtea marţială, — cu atât mai puţin putea s'o ştie, un copil, care nici nu pricepea ce însemna acel cuvânt.

Ancheta ce a urmat, a mai scos la iveală şi alte dovezi împotriva lui Terszky, aşa încât acestuia nu-i mai rămase nimic altceva de făcut, decât să mărturisească. A fost deci condamnat la douăzeci de ani muncă silnică.

Când mă gândiam, că din cauza mea s'a întâmplat să i se răpească cuiva douăzeci de ani din viaţă, — douăzeci de ani să trebuie să trăiască fără nici o bucurie, fără prieteni, fără libertate, închis în lanţuri, — mă cutremuram în sufletul meu; — dar apoi mă mângâia conştiinţa că, dacă n'aş fi vorbit, atunci aceeaş soartă îl aştepta pe un nevinovat.

Odată, pe când mă întorceam dela şcoală spre casă, am dat cu ochii de un ocnaş, în hainele-i vărgate, cu lanţuri la picioare; un soldat, cu arma în urma lui, îl ducea undeva, nu ştiu.

Ocnaşul îmi strigă:

— Mucosule! din pricina ta am să port lanţuri douăzeci de ani. Aşteaptă însă! După ce mă voiu libera, voiu şti eu să te găsesc.

Soldatul nu-l lăsă să mai vorbească. Eu alergai tremurând acasă, şi de atunci de câte ori auziam zuruit de lanţuri, de departe, mă apuca un tremur şi nu cutezam să ies afară din casă.

Cuvintele acelea mă urmăriau ca vorbe de vrăjitoare:

— „După douăzeci de ani..."

Când, după douăzeci de ani, acest om va fi iar liber, mă va omorî. Tot atât de fără milă, cum el omorise pe bravul maior, din rănile căruia ţâşnia sângele atuncea. Douăzeci de ani n'am putut să mă desbar de gândul acesta!

Mă chinuiam, socotind cum aveam să mă apăr. N'aveam să mă las ucis ca un laş. Mi-am făcut un arsenal de tot felul de arme primitive, bastoane cu cuie de fier, jumătăţi de compas, pe cari le ascundeam în patul meu; dacă se se întâmpla să-mi vadă cineva armele, nu-şi putea închipui ce voiam cu ele? Mai erau acolo armele strămoşilor, săbii grele, spade purtate în războiu; când nu mă vedea nimenea, încercam să le trag din teacă şi să le învârtesc. Fireşte, mâinile-mi erau încă prea slabe pentru mânuirea acelor arme. Atunci mi-am propus să devin puternic. Cum? citisem ceva despre un erou din poveste, care-şi întărise muşchii prin exerciţiu. Am început şi eu să ridic la pietre, tot mai mari şi mai grele. Eram un găligan mare acum, şi mereu mă stăpânia gândul că eu trebuia să devin un om puternic; cea mai mare mândrie a mea, era ca nimeni nu putea să-mi îndoaie braţul. Cu ceva sabie ruginită, începui să învăţ scrima, nu mă uitam la sgârieturile ce suferam, ambiţia mea fiind ca să fiu un bun duelgiu, când se vor împlini cei douăzeci de ani, şi să pot să-l înfrunt cu curaj pe acela care ar fi voit să mă omoare.

Când s'au împlinit acei douăzeci de ani, atunci şi cea mai mică preocupare a mea era mai mare decât aceea că din care colţ al lumii avea să năvălească asupra mea omul care voia să mă ucidă? eu trecusem prin astfel de vremuri, cari desvaţă pe om de frica de moarte; şi nu mai eram de loc mândru de faptul că ştiam să mă bat în duel, să ţin piept oricui; toate acestea sunt o nebunie.

Nu mult dup'aceea însă, într'o dup' amiazi vine la mine un bătrân chircit, parte chel, parte cu rar păr alb; era adus de spate, umilit; îşi ceru iertare că venise la mine, — dar auzise că eu cunoşteam pe mulţi cari puteau să aibă nevoie de un copist, comisionar, sau altceva aşa; mă rugă să-l recomand undeva. El se mulţumeşte cu leafă puţină şi va fi foarte supus, căci pentru o vină din tinereţe a ispăşit greu timp de douăzeci de ani; şi închisoarea e o şcoală aspră.

Il întrebai cum îl chiamă.

— Numele meu e Rudolf Terszky.

Era atât de blând, atât de liniştit....

DIN LITERATURA SANSCRITA

Pustnicul şi şoarecele

(Hitopadeşa, IV, 61)

In pădurea lui Gautama trăia cândva un pustnic numit Mahatapa. Odată acesta văzu în faţa peşterei lui un pui de şoarece căzut din gura unei ciori. Pustnicului i se făcu milă de el şi-l crescu cu boabe de orez, sălbatec. După câtăva vreme văzu o pisică fugind în toate părţile după şoarece ca să-l mănânce. Atunci prin puterea ascezei, sihastrul îl făcu din şoarece, pisică. Dar pisica tremura în faţa unui câine; atunci o făcu câine. Câinelui însă îi fu frică de un tigru, deci îl făcu şi pe el tigru. Călugărul însă se purta cu tigrul ca şi cum ar fi fost tot şaorece.

Şi toti oamenii care-l vedeau, ziceau:

— Călugărul a făcut tigrul ăsta dintr'un şoarece!

Auzind vorbele lor, tigrul supărat îşi zise:

— Cât timp o trăi pustnicul ăsta, n'o să uite nimeni ce-am fost la început şi n'o să scap de ruşinea asta.

Şi gândind astfel, se repezi la ascet să-l sfâşie. Dar acela, înţelegându-i gândul, zise: Fă-te iar şoarece! şi tigrul deveni din nou şoarece.

De aceea zic eu:

Un om de jos îndata ce ajunge la mărire,
Nu ştie cum să facă, stăpânul să-şi omoare.
Si şoarecele nostru a vrut să-l nimicească
Pe pustnicul acela care-l făcuse tigru.

Traducere de AL. GRAUR

NOTĂ

MAURICIU JOKAI

Cel mai fecund romancier maghiar, născut în anul 1825, la Komarom sau Komorn (oraş lângă Dunăre, cu 13—14 mii de locuitori), mort la Budapesta în anul 1904, Mauriciu Jókai încă din vârsta copilăriei a dat dovezi despre talentul său literar înăscut. Era şcolar, în liceul din Pápa, când a dobândit cu mari laude un premiu pentru o nuvelă a sa: „Judecata lui Dumnezeu". Activitatea lui literară a fost fenomenală de atuncia: la vârsta de 50 de ani, avea publicate nu mai puţin de 200 de volume, dintre cari jumătate romane (30 de scrieri), 2 volume de poezii, 2 piese de teatru, 6 de schiţe umoristice, 48 de nuvele, etc. Numărul romanelor şi nuvelelor, în deosebi, a crescut mult în anii următori. In acelaş timp a redactat reviste, ca „Eletképek" (Icoane din viaţă) ziare ca „Esti Lapok" (Gazeta de seară) pe care a scos-o la Debreţin, când s'a refugiat acolo, în revoluţia dela 1848—49, dimpreună cu guvernul republican al Ungariei. Şi mai târziu şi-a continuat activitatea ziaristică, alăturea de acea prodigioasă literară. Revista umoristică „Üstökös" (Cometa) a redactat-o dela 1858 până la 1881; mai pe urmă a fost redactorul-şef al marelui ziar liberal „Nemzet" (Naţiunea). A făcut parte, ca deputat, din toate legislaturile până la 1897, când a fost cooptat în Camera magnaţilor. La 1849 s'a căsătorit cu cea mai mare tragediană pe care au avut-o ungurii, Roza Laborfalvi († 1886). La 1899 a luat în căsătorie pe tânăra actriţă Bella Nagy, spunând celor cari îi imputau prea marea deosebire de vârstă: „öreg ember nem vén ember" (un om în vârstă nu e încă om bătrân). Căsnicia n'a fost norocoasă.

In opera lui, Jókai a fost influenţat mai întâi de Victor Hugo, apoi întru câtva de Jules Verne, iar mai târziu de realiştii francezi. Dar şi-a păstrat originalitatea, şi, în ce priveşte bogăţia fantaziei, rămâne neîntrecut în toate literaturile. La aceasta se adaugă un stil vioiu, un umor firesc şi sănătos, care este al *rasei*, după cum şi poezia prietenului său Petöfi a rămas o caracteristică a rasei.

Copiii şi tineretul găsesc o lectură cu adevărat plăcută şi instructivă precum şi o bogăţie de imagini, în excelenta revistă

DIMINEAŢA COPIILOR

De vânzare la depozitari, chioşcuri şi librării

UN EXEMPLAR 4 LEI

Un dramaturg norvegian: Gunnar Heiberg

de MARCEL ROMANESCU

Studiind evoluţia literaturii franceze, engleze şi germane în prima jumătate a veacului XIX, Brandes nu înţelese să facă numai operă istorică. Voia să aducă o privire nouă asupra societăţii, pe care tineretul avea datoria s'o schimbe din temelie ca să răsară altă literatură. Rolul literaturii vii în societate era „să aducă probleme în desbateri". Libertatea cugetării şi a cercetărilor trebuia să înlăture dominaţia bisericii. Libertate asentimentelor şi a instinctelor cerea înlăturarea convenienţelor sociale şi a moralei burgheze. Astfel toate problemele: religia, societatea, familia, căsătoria, urmau să fie discutate fără teamă, fără slăbiciuni poetice.

Cam în acelaş timp, romanul autobiografic al Amaliei Skram, **Constance Ring** (1885), aruncase în desbaterile literare norvegiene, cu desnădejdea femeii părăsite la 30 ani, problema moralităţii căsătoriei. Mai îndrăsneţ avea să fie romancierul filozof Hans Jaeger, elev al lui Hegel şi al lui Fichte, care, cu romantică Freigeisterei der Leidenschaft, lansă acele descrieri patetice şi cinice **Din boema Kristianiei** (Fra Chr. a Bohêmen, 1885), fără de care **Foamea** lui Knut Hamsun nici nu se poate concepe. Cartea lui Jaeger făcu scandal şi fu confiscată din ordinul Ministrului de Justiţie, odată cu povestea acelei nenorocite fete căzută în prostituţie **(Albertine, 1886)**, scrisă de un prieten al lui Jaeger, pictorul Christian Krogh. Partizanii lui Hans Jaeger protestară împotriva suprimării dreptului de liberă discuţie a problemelor sociale, pe baza căruia stânga lui Johan Sverdrup venise la putere. Atunci scrise Garborg romanul **Oameni** (Mannfolk, 1886), desgropând toate suferinţele boemei artistice; dar autorităţile se feriră să confisce volumul, cu toată stăruinţa autorului de a obţine această favoare.1) O caricatură a timpului arată pe Ministrul Justiţiei Sörensen, la braţ cu o prostituată, răspunzând lui Garborg care-i prezintă un artist: — Poţi să pleci cu **Omul** dumitale, eu confisc pe **Albertina** !

Naturalismul boemei norvegiene trebuia să producă o reacţiune. Problema moralităţii ajunse la modă în toate ţările scandinave. Preoţii şi doctorii se amestecară în discuţie. Din Suedia venise **Căsătoria** lui Strindberg (Giftas 1884). Din Danemarca cenea boema lui Brandes-Björnson atacă pe Brandes. Intr'un turneu de conferinţe prin oraşele scandinave, Björnson susţinu cu toată puterea de convingere de care era capabil, că libertatea poporului cerea un simţ de răspundere tot mai ascuţit şi că acest simţ de răspundere îl obliga să pună chestiunea moralităţii tineretului. Şcoala şi biserica aveau datoria să intervină în această problemă; fetele trebuiau educate, instrucţia lor desăvârşită, pentruca ele să nu între în căsătorie fără să-şi dea seamă de răspunderea lor.

Boema ripostă cu o dramă de Gunnar Heiberg, **Regele Midas** (Kong Midas 1890), al cărui personaj principal, Iohannes Ramseth, nu e decât o caricatură a lui Björnson: vorbeşte ca el, susţine morţiş un principiu ca să-l părăsească îndată după aceea, crede în „instinctul adevărului" şi confundă adevărul cu propriile sale sentimente pe măsură ce mulţimea îl urmează. Inarmat cu instinctul adevărului şi cu dogmele sale de morală, Ramseth se amestecă în viaţa oamenilor, tulbură o iubire fragedă şi face să'nebunească o tânără femee. Piesa fu respinsă de teatrul naţional din Kristiania, unde Björnson, fiul poetului, era societar. Urmă un concert de fluierături la premiera unei piese de Shakespeare, în vreme ce parterul ţipa: „Jos cu regimentul lui Björnson! Sus cu Regele Midas!"2)

* * *

Născut în Kristiania, la 18 Noembrie 1857, ca fiu al asesorului Edvard Heiberg şi al soţiei sale, daneza Augusta Rode, Gunnar Heiberg devenise student în 1874. In anul următor, făcu o călătorie de doi ani în Italia (1875—76). Debutase la 1878, odată cu Hamsun, prin două poeme în versuri libere à la Wergeland, întitulate **Geneza omului** (Menneskets Genesis) şi **O serată dansantă** (Une soirée dansante). 3)

Adevăratul lui debut avusese însă loc în 1884 cu **Mătuşa Ulrica** (Tante Ulrikke), dramă ce continuă satira socială a lui Ibsen şi Kielland 4), şi care nu mai avea nimic comun cu lumea zeilor din **Geneza omului.** Piesa era luată din realitatea zilnică: Mătuşa nu era decât feminista Aasta Hanstein care, — alături de Camilla Collet, autoarea fulminantelor **Amintiri** (Erindringer og Bekjendelser), — luptase cu vorba şi cu scrisul pentru emanciparea femeii norvegiene. In piesa lui Heiberg, profesorul Blom, care toată viaţa lui n'a scris decât o lucrare despre particula **ut,** se trezeşte ministru în locul defunctului Lie, dar rămâne sub teroarea sorei neveste-sii, Mătuşa Ulrica, feministă îndrăcită, ce determină pe Elena, fiica lui Blom, să ia cuvântul la o întrunire socialistă. Din vanitate şi slăbiciune, Blom îşi isgoneşte unica fiică, numai ca să rămână ministru.

Sînt în aceste lucrări din tinereţe germenii celor mai bune piese ale lui Heiberg. In ele găseşti motivele şi atmosfera ce hrănesc toată opera lui. Un fir roşu leagă lirica sensuală a **Genezei** şi a **Seratei de Balcon.** Viziunea pur estetică a lucrurilor omeneşti, care apare întâi în versuri nesigure şi lipsite de originalitate, reapare în proza desăvârşită a **Balconului,** în replicile puternice din **Tragedia Dragostei.** Şi dela **Mătuşa Ulrica** la **Lotul cel mare** şi **Parlamentul** trecerea e aproape firească

* * *

Numirea lui Heiberg ca director de scenă al teatrului din Bergen (1884), avea să-i sporească experienţa teatrală. Demisionând în 1888, el scrise în mai puţin de patru săptămâni o lucrare de maestru. **Regele Midas,** apărut abia în 1890, desvăluie la Heiberg o nouă personalitate. Un critic danez a găsit în această dramă o stare sufletească asemănătoare cu pierderea credinţii. Ai, într'adevăr impresia că în sufletul autorului s'a 'ntâmplat o schimbare, o răsturnare a valorilor morale. E o privire nouă asupra omenirii. Heiberg s'a lăsat de chestiuni sociale, de lupta de clasă. Figuri ca Mătuşa Ulrica sau ca Elena nu mai întâlneşti în piesa aceasta. Când Heiberg tratează acum o ciocnire între două epoci, o face ca artist privind un spectacol interesant, sau ca biciuitor al eresurilor şi al mizeriei omeneşti; niciodată ca luptător interesat. De aci înainte, Heiberg va fi estetul prin excelenţă, pentru care numai originalitatea şi frumuseţea formei contează.

Nici în **Kong Midas,** nici în lucrările ulterioare, nu interesează în primul rând evoluţia psihologică a personagelor. Căci Heiberg n'are intuiţia scrutătoare, nu merge până'n fundul caracterelor; pe el nu-l preocupă nuanţele imperceptibile în evoluţia sufletească; îi lipseşte parcă însuşirea de a trăi mai multă vreme în societatea personajelor sale. Heiberg vede simplu şi clar. Personajele sale principale sînt simple, nu compuse: au suflete străvezii, dar în desfăşurarea lor ne uimesc prin scânteieri neaşteptate, prin isbucniri profunde şi patetice. Liricul păstrează totdeauna ultimul cuvânt în dramele lui Heiberg. Poetul nu simte laolaltă cu personajele sale decât când au atins clipe mari; atunci glasul i se 'mplineşte în clocot de imagini cu atât mai puternice cu cât Heiberg păstrează totdeauna un farmec viril.

Succesul **Regelui Midas** nu se datoreşte atât vioiciunii dialogului, cât tehnicii plină de efecte. Ceeace umple însă piesa de viaţă e tonul de sarcasm irezistibil şi suflarea aceea furtunoasă care domină toată acţiunea. Şi apoi, alături de femeia entuziastă şi iubitoare care e Anna Hjelm, figura redactorului Ramseth, zugrăvită cu îndrăsneală aristofanică şi care rămâne unul din portretele cele mai reuşite ale literaturii norvegiene. Carl Naerup găseşte că Heiberg a şarjat prea mult, că Ramseth e neverosimil, prost, încrezut, brutal, vulgar.5) Dar tocmai latura protescă a personajului te face să-l urăşti, fiindcă e unilateral, uniform şi lipsit de orice însuşire sufletească.

Mişcarea literară dela 1890 a văzut în această caricatură a liberalismului norvegian, protestul noii generaţii împotriva beţiei de idei, a predicilor găunoase şi a demagogiei burgheze ce stăpânea Norvegia la această epocă.6) Şi Björnson avea de ce să fie supărat.

Dar tendinţa adevărată a piesii—ca şi în **Raţa sălbatică** (1884),—trebuie căutată în primejdia pe care un fanatic al ideii, ca Iohannes Ramseth la Heiberg şi Gregers Werle la Ibsen, o reprezintă pentru cei slabi şi credincioşi, când un asemenea om propovăduieşte printre ei şi se ascultă singur vorbind. Ramseth, care vorbeşte mereu de ceilalţi, de popor, de tineret, e absolut neştiutor de ce se petrece în fiinţele ce-i stau mai aproape. In orbirea lui egoistă şi prostească sdrobeşte inconştient viaţa unei tinere femei, după cum Gregers asasinează inconştient pe Hedvig.

Regele Midas este prima dovadă a noii îndrumări sufleteşti care, sub influenţa unora din scrierile lui Nietzsche, jucă un rol important în literatura norvegiană dela sfârşitul veacului trecut. **Oamenii obosiţi** ai lui Garborg,7) **Misterele** lui Hamsun 8), **Din primăvară'n toamnă** a poetului Nils Collet Vogt — ca să nu citez decât operile principale ale acestei perioade, — sunt toate, într'o măsură, în legătură cu răsturnarea valorilor a lui Nietzsche. Spiritul în caer e scris **Kong Midas** a fost botezat de critică „radicalism antidemocratic". 9)

Din punct de vedere formal, **Regele Midas** are o însemnătate capitală pentru toate lucrările ce le-a dat în urmă Heiberg, căci toate prezintă o ruptură cu tehnica dramatică întrebuinţată pân'aci: şi **Artiştii,** şi **Grădina lui Gert** şi **Lotul cel mare,** şi **Parlamentul şi Mama lui Harald Svan,** şi **Iubirea aproapelui,** în parte chiar **Balconul,** —se deosebesc prin tehnică de **Regele Midas.** Afară de **Tragedia dragostei** care, din acest punct de vedere, are un loc aparte, — toate piesele ulterioare ale lui Heiberg dovedesc insuficienţă de închegare, lipsă de acţiune puternică. Ele se fărâmă uneori în bucăţi scânteietoare, în admirabile scene aşezate una lângă alta. Legătura între ele nu există. Toată fantezia autorului e concentrată în desvoltarea unei situaţiuni sau a unui act ca unitate de sine stătătoare. Prin felul acesta de compoziţie, voluntar

Gunnard Heiberg

deslânat, Heiberg se apropie de genul de povestire, sprinten şi neunitar, al lui Hamsun. Ca şi la Hamsun, povestitorul combativ sau incisiv, înlocuieşte adesea pe artist.

* * *

Să trecem grabnic în revistă celelalte piese ale lui Heiberg ca să ajungem la capodoperile sale.

Artiştii (Kunstnere 1893) arată superioritatea şi tot odată slăbiciunea formei sale dramatice. Aceeaş temă pe care a pus-o mai târziu Ibsen în epilogul dramatic **Când morţi fiind, inviăm** (Naar vi döde vaagner 1899), dar tratată mai puţin tragic, cu un prim act în stil de farsă, care ia din impresia dramatică. Motivul principal stă în zugrăvirea tânărului poet luptând cu propriul său suflet, simţind dureros prăpastia dintre instinctul artistic, egoist, crud, vânând mereu o pradă nouă, şi sentimentul sănătos al vieţii, care preţueşte orice clipă de dragoste, de fericire, de linişte, dar se desinteresează cu desăvârşire de lume şi de oameni.

Aci ar fi cronologic, locul **Balconului** (1894), dar despre el voi vorbi mai jos.

In acelaş an cu **Balconul,** apare **Grădina lui Gert** (Gerts Have), comedie uşoară cu flirt văratic şi suflete superficiale, cu dialog isteţ şi spirit mărunt. Dintre persoane se distinge d-na Löven, figură de femeie bine desinată.

Cu **Lotul cel mare, Parlamentul** şi **Mama lui Harald Svan,** Heiberg se'ntoarce la lupta socială, eterna luptă pentru putere şi bani. **Lotul cel mare** (Det store Lod 1895) e de un efect scenic remarcabil, pictural, strălucitor de vervă, cu scene zgomotoase şi ciocniri puternice. O impresie de depărtare şi de fantastic în acţiune, căreia îi corespunde mediul cosmopolit în care e aşezată,—marele oraş modern cu parcuri pline de statui şi havuze, cu pieţe furnicând de lume şi patimi. Ca material sufletesc, mai mult îndoială şi ironie decât sentiment adevărat. Nici Haller, nici Ilka, nici Adolf nu sunt figuri definitive.

Parlamentul (Folkeraadet 1897) e o satiră groasă despre politică şi politicieni. Salutată la premieră ca o revistă genială, în care spectatorii recunoşteau pe oamenii zilei, pe oratorii cu vorbe mari şi fapte mici, piesa nu mai place decât prin doza ei de burlesc. Hrănită prea mult din actualitatea timpului şi a locului, ea nu se poate compara cu **Liga tinerilor** sau cu **Duşmanul poporului.**

Acelaş lucru trebue spus despre **Mama lui Harald Svan** (Harald Svans Mor 1899), îndreptată cu multă vervă împotriva ziariştilor şi a presei moderne. Pe cât sunt însă primele două acte de puternice în zugrăvirea realistă a redactorului unei foi de opoziţie, bogat în talent, dar lipsit de caracter, pe atât sunt celelate ecte de nereale şi neverosimile.

Dacă adăugăm aci comedia **Iubirea aproapelui** (Kjaerlighed til Naesten 1902), în care dispreţul pentru altruismul timpului se desfăşoară în interiorul unei familii,—constatăm că drumul parcurs dela umorul sănătos al **Mătuşei Ulrica** e aproape un declin.

Să nu uităm că între 1896 şi 1902, Heiberg s'a dat la gazetărie. In toamna anului 1896 se instalase la Paris, de unde trimitea regulat foiletoane la ziarul **Verdens Gang.** Aceste articole tratau despre toate chestiunile posibile: politică, literatură, probleme sociale; prin perfecţiunea formei şi adârcimea cugetării, ele stau la înălţimea celor mai bune piese ale sale. Nimeni n'a scris în limba norvegiană causerii mai frumoase, mai libere, afară poate de Vinje. In 1900, apăru o culegere de **Scrisori din Paris** (Pariserbreve), care nu conţine pe cele mai bune. Parte din cronicile sale dramatice au fost adunate sub titlul **Ibsen şi Björnson pe scenă.**

* * *

De-asupra tutulor operilor lui Heiberg stau însă două drame: **Balconul** (Balkonen 1894) şi **Tragedia dragostei** (Kjaerlighedens Tragedie 1904). Prin orchestraţia verbală şi simplitatea imaginilor, prin viziunea nouă a lucrurilor etern omeneşti, aceste piese stau alături de marile creaţiuni ale poeziei contimporane.

Forma stilizată şi impresia de depărtare ce ţi-o lasă **Balconul** (ca şi **Lotul cel mare**), aminteşte dramele lui Maeterlinck. Ca şi ele, **Balconul** e conştient naiv şi tot odată căutat, voit rafinat. Heiberg vrea, ca şi Maeterlinck, să ajungă la sentimentele şi pasiunile primitive ale omenirii, să descopere instinctul ancestral ce dăinuie peste desvoltarea şi decăderea civilizaţiilor. Amândoi caută să desbrace omul de haina lui convenţională, ca să vadă sufletul sub lumina eternităţii.

Dar deosebirea între ei e mai mare decât asemănarea. Balconul nu e făcut dintr'o îngăimare de cuvinte melodioase, ci dintr'un stil sobru, expresiv, concentrat. Replicele sar brusc, puternice, plesnite par'că din marmoră albă. Şi peste ele simţi acelaş suflu aspru şi rece. Iubirea ca bază a vieţii; instinctul ca mistuitor al tuturor forţelor, prefăcând cinstea, nobleţea, mândria, conştiinţa; instinctul ce face pe femee necredincioasă, crudă, vulgară, iar pe bărbat nebun, laş, ridicol,—iată despre ce tratează **Balconul.**

Noutatea şi originalitatea **Balconului** nu putea să nu impresioneze tineretul. Ideile boemei apăreau botezate în numele idealului supraomului, iar legătura dintre bărbat şi femee era privită prin prisma vechiului radicalism şi a proclamării dreptului celui mai tare. Nici odată iubirea, considerată ca legătură sufletească ce uneşte pe om de om, nu fusese batjocorită ca aci. Femeia fermecătoare, care umple sufletele bărbaţilor de patimă, nu e decât o bestie; sexul nu poate fi civilizat, iubirea nu-i decât instinct. Femeia nu alege; în lupta bărbaţilor, aparţine învingătorului; bucuria vieţii sale e să fie prada celui mai tare. Iulia — căci eroina poartă nume shakespearean — e o femelă admirabilă. Peste „balcon", — această cale a patimii ce leagă viaţa interioară de cea exterioară—dau năvală toţi cei ce vor să posede frumuseţea ei. Amantul se 'mbată de vraja ei; şi în faţa tinerei perechi, stă bătrânul soţ înşelat: neputincios pofteşte, pricepe tot, pricepe că viaţa i-a luat dominaţia; el nu caută pedeapsă pentru amanţii surprinşi, ştie că nu se află în faţa unui păcat, ci în faţa unei legi naturale; dar înţelegerea neputinţii aprinde într'însul o văpaie de ură, un dispreţ cinic pentru înfrângerea sa proprie, iar tăişul furiei sale îţi spintecă nervii, până ce se prăbuşeşte cu balconul. Personalitatea amantului, devenit soţ,, intră atunci în luptă cu dragostea, care e pe punctul s'o ucidă, când intră în joc stăpânitorul, a cărui patimă oarbă şi neiertătoare isbucneşte în ropot de victorie. Tot ce e cinste şi omenie dispare, căci noii amanţi sînt făcuţi să ardă pe rugul dragostei. Şi această grozăvie măreaţă a distrugerii urmează fără cruţare, ca o necesitate a naturii, ce-şi ascunde uneori jocul ca să se impună apoi cu atât mai tragic; Iulia proclamă desăvârşirea distrugerii cu o bucurie triumfală de picador; şi râsul ei gros nu poate fi domolit de replicile adânci ale lui Abel, prin gura căruia vorbeşte autorul.

Citiţi numai ce spune Abel, Abel ce-şi munceşte sufletul ca o insulă, Abel—jucătorul care pierde partida, visătorul devenit spectator al jocului vieţii, omul care nu râvneşte să fie ca alţii şi nu cere altora să fie cu el ! Il vom regăsi în **Tragedia dragostei,** dar mai desamăgit, mai bolnav la suflet, sub înfăţişarea cugetătorului vagabond Hartvig Hadeln.

In contrast cu firea delicată, aproape ridicolă a lui Abel, stă figura lui Ressmann, cu trăsături shakespeareene: răutate diabolică, spirit tăios, sinceritate cinică, urîţenie mirositoare. Caracterul liric abstract al dramei nici nu lasă să te'ntrebi cum o femee trupeşă, frumoasă a putut să ia pe un astfel de monstru. In comparaţie cu Ressmann,

Continuarea în pagina IV-a

1) Despre Arne Garborg şi curentul lui, vezi studiul meu *Landsmaal şi riksmaal* în *Convorbiri literare*, anul 56, p. 317.

2) Just Bing. — Norsk litteraturhistorie, Nordisk Forlag, Kristiania 1904.

3) Amintiri interesante despre tinereţea lui Heiberg a scris profesorul meu *Gerhard Gran* în revista *Samtiden*, VI, p. 166.

4) Pentru *Alexandru Kielland*, luptele sociale din epoca aceasta erau prilej de ironie şi de studii profunde: în comedia *Tutorul lui Betty* (Bettys Formynder 1887) a înfăţişat stânga radicală; în piesa *Profesorul* (Professoren 1888), dreapta intrasigentă; în povestea: *De Sf. Ion* (St. Hans Fest 1888) şi în romanul *Iacob* (1891), moderaţii eclectici în tot ridicolul lor.

5) Carl Naerup. — Iļustreret norsklitteraturhistorie. Siste Tidsrum. (Det norske aktieforlag. Kristiania 1905).

6) J. D. Irgens Hansen. — Demokrati eller Almue (Kristiania 1890).

7) *Landsmaal şi Riksmaal*, Convorbiri 56, p. 321.

8) *Insemnări privitoare la Knut Hamsun* am scris cândva în „Sburătorul" din 1919 (No. 27).

9) Carl Naerup. — Op. cit.

Nostalgie

Coboară-te în mine, soare,
Căci mi-este frig;
Şi braţele frigului mi-au cuprins
Şi buzele şi ochii şi mâinile
Incât de-atâta frig şi sufletul mă doare.
Tot frigul parcă mi-a trecut în sânge
Şi fiecare strop din mine, plânge
De dorul unei raze de lumină
La care să mă încălzesc,
Să plâng, să cânt, să strig
Şi să-mi desmorţesc şi amintirile
Ce 'n mine-au îngheţat de-atâta frig....

Coboară-te în mine soare,
Să simt sărutul tău de foc în sânge,
Să sorb aroma razelor strălucitoare,
Şi 'n sărbătoarea la lumină
Să se ridice 'n largi tălăzuiri
Avântul meu nestăvilit spre viaţă....

Coboară-te în mine soare
Şi cântă-mi cântecul tău bun:
Că viaţa-i plină de minuni,
Că Dumnezeu e bun şi mare,
Ca 'n lumea-aceasta fiecare
Işi are partea lui de bine,
Işi are partea-i de iubire,
De zâmbete topite 'n lacrimi,
De râsul cald al dimineţii,
De-un val din valurile vieţii...
Să cred din nou ce nu mai pot să cred....

Coboară-te în mine, soare,
Să te cuprind în mâinile amândouă
Şi să te strâng la sânul meu, puternic,
Cu ocii plini de tine, şi cucernic
Să-mi încălzesc la tine, mâinile,
Să-mi desmorţesc amintirile,
Să retrăesc iubirile
Ce mi-au umplut odinioară zilele,
Să simt din nou în preajma mea copilele
Ce m'au iubit cândva, de mult
Şi purtând în palme sufletul
Cum porţi o floare,
Să-i sorb inseţoşat parfumul
Şi plecând urechea de-asupra inimii s'ascult
Cântecul iubirii de demult.....
Să simt din nou svâcniri de viaţă nouă,
Să simt cum peste mine 'ntr'una plouă
Picurii de linişte adâncă
Să nu-mi mai pară rău că trăesc încă
Dar tu să te apleci duios spre mine,
Mai bun şi mai duios decât un frate;
In giulgiul de lumină să mă prinzi,
Braţele de raze să-mi întinzi
Şi plecată peste inima mea
Tot mai îngheţată şi mai grea,
La cel din urmă 'demn la viaţă
Să aud bătând inima ta....

Din goană

— Soţiei mele —

Dă-mi mâna ta, dă-mi mâna ta!
De unde am pornit, nu mă 'ntreba..
Viu de pe drumuri lungi şi încâlcite
Şi ţinta mea nemărginirea o înghite

Din zările la orizont pierdute
Mă chiamă încontinuu voci necunoscute
Şi drumurile 'n mii de părţi împrăştiate
M'atrag magnetic să le cercetez pe toate.

Dă-mi mâna... Depărtările mă fură iarăşi
Dă-mi inima de credincios tovarăş
Şi hai cu mine, hai cu mine 'n larguri!
Pământu-i plin de drumuri, marea de catarguri.

Mereu flămând de orizonturi noui,
Eu sunt sorţit să 'naintez prin praf sau prin noroi
Să trec în orice chip prin codri şi prin stânci
Şi pe întinse mări să 'nfrunt vâltori adânci.

Cuvântul tău să-mi fie dătător de forţe,
In noapte ochii tăi să-mi fie torţe,
Şi de mi-o curge sânge mult din rane
Să-mi fie mâinile-ţi bandaje năzdrăvane....

Dă-mi mâna ta, dă-mi mâna ta de soră,
In zări mijesc lumini de auroră;
Ne-aşteaptă drumurile să ne-arunce 'n larguri,
Şi peste mări neo-r legăna în vânt catarguri....

GEORGE A. PETRE

perechea Iulia-Antonio e puțin interesantă; ultimul e chiar melodramatic.

Reprezentarea **Balconului** trezi în Norvegia o revoltă firească. Dragostea, privită până'aci ca temelia societății, fusese redusă la o forță brutală, la o biblie a grosolăniei. Björnson era atât de amărît de aceste tendințe, în cât lăsă pe profesorul Christian Collin să deschidă focul împotriva noilor directive în literatură. Collin susținu că raportul literaturii noi față de viață era bolnăvicios: bolnăvicioasă erat ema de viață la Sigbjörn Obstfelder 10) ca și scormonirea forțelor sălbatice în **Balconul**. Puterea forțelor destructive ar fi factice, aparentă; numai forțele constructive, care înobilează pe om, ar fi reale, sănătoase. In lupta pentru propășirea vieții, au toți datoria să ia parte. Forța care nu colaborează la această luptă constructivă, suferă fiindcă nu-i întrebuințată; dar o forță nu poate sta inactivă: dacă nu construește, fatal dărâmă. Arta nu se poate sustrage datoriei să combată în lupta vieții. Artistul trebuie să iubească viața, nu să se 'ndoiască de ea, să aibă teamă de ea.

Această tendință de subjugare a artei unei datorii superioare provocă proteste vehemente în lumea artiștilor. „Cearta Balconului" căpătă o violență neașteptată și ajunse la atacuri personale. Discuția, oțioasă în sine, continuă și în zilele noastre

In legătură cu **Balconul**, trebuie înțeleasă și triologia dramatică a lui Hamsun despre evoluția geniului sub influența necesară, dar parlizantă a femeii (**Ved Rigets Port, Livets Spil** și **Aftenröde**).

* * *

Balconul fusese o minunată lucrare lirico-dramatică. **Tragedia dragostei,** scrisă zece ani mai târziu (1904), e drama desăvârșită a dărâmării unei căsnicii burgheze prin invazia dragostei, socotită ca forță naturală și fatală.

Karen, figura principală a piesei, nu e o iluzie fizică, fără inimă și fără rușine, ci un suflet puternic, bogat, generos, pentru care iubirea soțului e însăși viața. Dacă Enling ar lăsa-o, — spune ea,— ar cădea dintr'odată în prăpastie.

Karen nu poate îndura vitregia vieții, care canstă în a te adapta la tot ce anii îți aduc ca noutate și schimbare. Dragostea a prefăcut-o în alt om sau, mai de grabă, a făcut-o om. Căci până nu venise dragostea, era o fată de 25 de ani, care se ascundea după sobă ca să scape de furtuna vieții: toate îi erau indiferente.

Câtă pătrundere în adâncul femeesc! Motivul însă nu e nou. Rita din **Micul Eyolf** se revoltă de asemenea împotriva legii evoluției, care stăpânește sentimentele omenești. In **Artiștii,** Heiberg pusese pe tânărul poet să fie chinuit de enigma: ce va face când iubirea va muri în inima sa? „Dacă dragostea ar dispare o clipă —spune el — ea nu s'ar mai întoarce înapoi sau nu s'ar mai întoarce așa cum a fost"". Ceeace e nou în **Tragedia dragostei** e atmosfera tragică în care ideia a fost îmbrăcată. Heiberg a cutezat să urmărească patima lui Karen până la granița inconștientului: nu-i mai frumos ca iubirea să se ucidă singură, decât să moară? Orice patimă își cere dispariția.

Hartvig Hadeln, cugetătorul piesei, judecă astfel: „Din delirul trupului vine simțul rușinei. Din rușine vine „taina. Și din taină vine ceeace în dragoste numim suflet. „Dar dacă furi taina, s'a dus sufletul". O asemenea evoluție fusese înfățișată cu brutală îndrăzneală în **Balconul**. Tragedia lui Karen e însă alta: ea nu-i o baiaderă bolnavă de dragoste; ea își vrea dragostea ei. Când în actul al treilea, se lapădă de toată cinstea ei burgheză, ea a căzut în prăpastie și se știe pierdută; simte că trebue să moară și merge până'n pânzele albe. Ascultați ce spune în scena de explicații cu Erling: „Nu mă interesează copacii tăi „și cărțile tale, și munca ta pentru oameni și pentru țară, „decât în măsura în care mă iubești. Găsesc că un singur „lucru e serios — să ne iubim. Găsesc că tot ce nu-i iubi„rea noastră e urât, urât, urât. Intrucât ne-ar durea să fim „nenorociți până 'n fundul sufletului, dacă ne-am iubi?.. Pe „vremea când mă iubeai —nu acum când stai culcat în „pădure—atunci **simțeam** viața, frumoasa viață primej„dioasă cu moartea de-asupra ei. Atunci toate erau săr„bătoare, scânteiere. Atunci erau toate luminoase și în„țelepte, și eu le'nțelegeam pe toate — toate îmi erau „scumpe— copacii tăi și creionul tău, fiindcă toate erau „naturale și clocotitoare, ca sute de lucruri mici și vesele „ce nu făceau decât să sporească talazul veșnic ce ne „purta doar pe noi, singurii oameni pe lume...."

Astfel vorbește marea dragoste, care curând, curând nu se mai simte acasă în lumea asta rece, activă și cumpătată. Dar cea care spune cuvintele acestea nu condamnă; suferă, desnădăjduește de norocul ei irosit. Ea nu-și învinuiește bărbatul: „Doar nu e vina ta, Erling!"—spune ea. El se simte mic în fața pasiunii sălbatice. Nici nu bănuia că există. Și atunci, vrea „să smulgă aripile pasării sălbatice pe locul scrumit al casei lor arse". Dar nici asta nu poate, căci iubirea îl face slab.

Și mai puțin îi vine ei să se plece în fața piedicilor ce i se pun în cale și chiamă solemn legea vieții. Ea cunoaște legea propriei sale vieți și-i e de ajuns. Dar își încearcă ultima șansă: se apropie de bărbatul care, cândva, înainte, fără să-și dea singur seamă, a intervenit în viața ei: Hartvig Hadeln. Când o face, ea tot mai nădăjduește, cu teamă, că Erling se va schimba în zeul de pe vremuri. Și ea se cramponează de visătorul înspăimântat ca înecatul de plută. N'o ajută însă la nimic să încerce o dragoste nouă. Nu-i mai rămâne decât un singur lucru: să moară. Și Hartvig, uimit, privește pustiul stelelor boltindu-se peste ea ca un sarcofag poleit până ce, în extaz sălbatic, — ca Rosmer atras de Rebekka West—o urmează. A pustiu tânjește Karen, că pustiul e împărăția marilor pasiuni (Chateaubriand).

* * *

Liniară ca formă, originală ca fond, opera dramatică a lui Gunnar Heiberg rămâne—cu toate inegalitățile ei—o comoară artistică. Din deslănțuirea necesară a patimilor care, fiind la baza societății, sunt totdeauna mai puternice decât alcătuirile ei vremelnice, naște tragicul. Tragic este însuș sarcasmul lui Heiberg, întrucât el nu vede decât prăpastia dintre viață și civilizație și o adâncește prin fantezia lui bogată. Aceeaș prăpastie stăruie între unitatea sentimentelor și evoluția la care sânt supuse. Dar dacă pretutindeni e suferință și sfâșiere, în măreția patimii află Heiberg, măreția vieții. Căci Hartvig Hadeln spune:

„Fii mândru, Erling Kruse! Pune-ți o cruce pe ușă. O cruce de sânge. Că dragostea ți-a cercetat casa".

MARCEL ROMANESCU

10) Din Obstfelder, am publicat câteva poezii în revista *Luceafărul* din 1919 și o nuvelă în *Calendarul Povestirii*, editat de „Ideia Europeană" în 1925. Asupra lui, voi reveni altădată.

CATARINA DOAMNA NOASTRA

Horia, Cloșca, Crișan

de VICTOR ARADI

După ce Cloșca și tovarășii săi fură respinși de toate autoritățile, — cu toate că aveau ordin dela împărat, — ei se adresară comisarului de război. Acesta în liniște, spunându-le că împăratul se va întoarce peste puțin timp în Ardeal și atunci i se vor putea adresa în persoană....

Bieților oameni nu le mai rămânea decât o singură cale: aceea de-a-și părăsi căminurile și a intra în serviciu la grăniceri. Disperarea bântuia întreg ținutul muntos, și singura scăpare din ghiarele boerilor era serviciul grăniceresc. In fața comisiei de înscriere se prezentau sate, ba chiar județe întregi cerând anexarea la grăniceri. Negreșit că acest lucru nu era pe placul proprietarilor, căci prin teroare și întemnițare vroiau să împedice pornirea aceasta a poporului subjugat. Șicanele acestea nu au făcut decât să sporească disperarea poporului până într'atât, că românimea amenința cu o nouă epocă ca a lui Rakoczki1), dacă domnii le vor mai pune piedici la prezentarea lor în serviciu grăniceresc. Numai o scânteie trebuia, ca din această opresiune să izbucnească revoluția. Dar această scânteie fu prilejuită de subprefectul din Zărand.

La 28 Octombrie 1784, — cu ocazia târgului de săptămână din Brad, — un țăran înfocat. George Crișan, soldat concediat, îndemna poporul și se prezinte în corpore la comisariatul de război din Alba-Iulia, și să ceară înscrierea la grăniceri. In ziua de Duminică la 31 Octombrie 1874 se adunară câteva sute de țărani în biserica din Mesteacăn, pentru a se înțelege asupra înscrierilor în serviciul grăniceresc. Aici luară hotărîrea de a pleca împreună la Alba-Iulia, prezentându-se în fața comisiei de înscriere. Porniră la drum pe căi ascunse, de oarece le era frică ca să nu fie reținuți cu forța de domnii din Brad. In seara de 1 Noembrie sosiră în comuna Curechi, unde se adăpostiră peste noapte. In timpul acesta subprefectul din Zărand, Emeric Hallahi, aflând de refugiarea iobegilor, trimise după dânșii pe doi pretori pentru ca să-i întoarcă înapoi, iar dânsul fugi la Arad. Cei doi pretori, însoțiți de pădurari și haiduci sosiră noaptea la Curechi. Din purtarea lor violentă îndârjiră atât de mult poporul, încât acesta năvăli asupra lor. Pe pretori i-au ucis, iar pe însoțitorii lor i-au alungat. Cazul acesta nenorocit dete ultima lovitură mișcării revoluționare. Iobăgimea română nu cuteză să-și urmeze mai departe drumul, fiindu-i teamă că boierii se vor răzbuna asupra familiilor rămase acasă. La 2 Noembrie, ziua morților se întoarse omorând și pustiind castelele domnilor. In scurt timp, satele Munților Apuseni erau în flăcări și iobăgimea înfuriată năvălea în Valea Mureșului.

In definitiv, ultima lovitură care a hotărît izbucnirea revoluției, a fost împedicarea iobagilor români de a se refugia din locul natal.

Pentru caracterizarea primei etape a revoluției trebue să amintim două momente interesante. Poporul revoltat numai acolo a devastat și a maltratat familiile ciocoilor, unde a întâlnit o împotrivire armată. In multe locuri s'au mulțumit numai cu aceea, că prinzând pe nobili le-au luat cuvântul că vor fi buni români. In timpul acela prin partea locului, cuvântul de „român" însemna iobag, iar cuvântul „maghiar" însemna domn cu toate privilegiile acestui rang. In multe cazuri poporul a dat dovadă de sentimente nobile. Așa Crișan făcu un drum de două zile ca să informeze pe baronul Iosika, care cu câtiva ani înainte se purtase cu inimă bună față de el, — despre primejdia ce să apropie. In locurile în care poporul revoltat a jefuit și devastat, furia răsculaților s'a îndreptat contra boierilor localnici.

Deși nobilimea prevedea revoluția, totuș timp îndelungat ea a stat neputincioasă față de furia poporului. Această neputință rezulta din faptul, că nobilimea transilvăneană nu avea relații prietenești cu curtea împărătească și nici cu autoritățile superioare. Pe guvernator, baronul Bruckenthal, îl despretuiau — fiind un aristocrat nou — numindu-l în ascuns „domnul Andrei Cucută", iar pe comandantul militar, Francisc Preiss, îl urau din pricina purtărilor lui omenești. Afară de aceasta, guvernatorul era în ceartă personală cu comandantul militar, ceartă care nu dispăru nici la vestea revoluției, ba din contră luă proporții mai mari. Guvernatorul primind primul raport despre revoluție, îl trimise comandantului militar cu mențiunea, ca în locurile primejduite să trimeată armată. Comandantul militar, ținându-se de formalități, trimise guvernatorului o adresă amănunțită. In această adresă spunea că în locurile primejduite se află destulă armată. Afară de aceasta, spunea că soldații lui sunt foarte mult ocupați, de oarece aristocrația trăia într'o vecinică panică văzând în fiecare mișcare o revoltă. Descrie mai departe, că în regimentul de infanterie din județul Hunedoara mai mult de jumătate din soldați se înbolnăviseră de repetatele strămutări dela un loc la altul. In fine roagă pe guvernator să binevoiască a trimite comisari civili, cari să se îngrijească de întreținerea și încartiruirea soldaților. Cererea aceasta era o batjocură, de oarece comandantul militar, știa prea bine, că dela cea dintâi veste despre revoluție, toți funcționarii civili fugiseră din locurile primejduite. De pildă, prefectul Hunedoarei br. Ioan Ioan Bornemisoza nu găsi destul de sigură fortăreata din Deva și fugi la Sibiu, unde sosi deodată cu prefectul din Alba Inferioară, baronul Simeon Kemény. Ca și aceștia se refugiase și subprefectul județului Hunedoara așa, că în aceste locuri turburarea devenea crescândă. Armata era pasivă, de oarece guvernatorul și comandantul militar își tărăgăneau încă corespondența. E de notat faptul, că acești domni iluștri aveau reședința atât de depărtată, încât palatele lor se despărțeau numai de piața mare a Sibiului.

Lucrul era îngreunat și prin faptul, că nici guvernatorul, nici comandantul militar nu aveau curajul să procedeze cu toată vigoarea. Știau foarte bine, că împăratul avea o simpatie caldă față de populația subjugată din Ardeal, de aceea nu știau ce atitudine să ia față de evenimentele acestea. In loc de o intervenire armată ei încercară să aplaneze revolta pe cale pașnică. Prefectul din Sibiu, baronul Andrei Rosenfeld cerceta personal ținuturile județului său, pe unde se iviseră revolte, și prin vorbe bune restabili ordinea. Exemplul lui fu urmat atât de guvernatorul țării, cât și de comandantul armatei, cari trimiseră emisari de pace. Interesant e faptul, că pentru un scurt timp revoltele se liniștiră. Deși disperarea poporului era la culme, totuș acesta se stăpâni până într'atâta, că nu distruseră clădirile statului, ba chiar și emisarii de pace vizitară în liniște toate colțurile Munților Apuseni, fără să li se întâmple ceva. In zilele acestea pasive ale revoluției se restabili ordinea chiar și în ținuturile bântuite de briganzii boerești.

Dar, de adevăratul sfârșit a revoluției nu putea fi nici vorbă, de oarece situația era prea bolnavă și asanarea ei, fără o nouă vărsare de sânge, nu se putea. Cea dintâi pricină care împiedica restabilirea păcii, era purtarea aristocrației. Bravii boieri susțineau într'una deviza lor: „Nobilimea își poate găsi siguranța numai în armele ei; dacă ar fi lipsită de ele atunci ea ar pieri 2). Puseră așa dar mâna pe arme și cu o cruzime îngrozitoare înfruntară revolta. Respingând pe țăranii români cari atacaseră orașul Deva, arestară o mulțime de bărbați, femei și copii, aducându-i în fața unui tribunal marțial, mai bine zis înaintea unei comisiuni ad-hoc. Tribunalul acesta executà, netinând seamă de formele legale, mai mult de cincizeci de țărani români. Pentru a salva aparențele acestui verdict, țăranii fură judecați ca tovarăși ai unui anume Salis, bandit căutat de multă vreme. Amintim, câteva din aceste caracteristice verdicte. Alexandru Murar fu prins pe drumul de țară în apropierea unui sat revoltat. Acest motiv fu destul de suficient pentru a fi executat. La un individ se găsi o lămâie „de origină suspecă". Fu ucis și acesta. Neapărat aceste cruzimi împinseră în tabăra revoluționarilor și pe acei care mai înainte stăteau inpasibili.

Aflând împăratul lucrurile acestea, și revoltat dojeni aspru pe boierii, cari nu puteau înțelege cât de criminal se purtaseră, de oarece, — cum spuneau dânșii, — „păcătoșilor doar numai capul îl tăiaseră, deși ar fi meritat o pedeapsă cu mult mai gravă". Furia lui bestială se deslănțui și asupra deținuților și fapt caracteristic pentru boierimea transilvăneană, că judecătorii jefuiră și pe acești nenorociți. Comisarul regal Ianrovich, în adresa sa către comitatul Hunedoara, protestează vehement în contra acestei infamii, spune, că arestanții ascultați de dânsul l'au informat că în închisoare și apa de băut se capătă numai cu bani. Cei care nu aveau opt groșite (creițari) mureau de sete. Firește că nenorociții nici mâncare nu căpătau gratuit. Din care cauză, numai o parte din ei au ajuns înaintea judecătoriei. Numai într'o pușcărie din Deva într'o singură noapte muriră șapte arestanți.

Cine ar crede însă că domnii din Transilvania se mulțumeau numai cu această răzbunare crudă nu i-ar cunoaște în deajuns. Ca în orice apă tulbure ei căutară să pescuiască și în nenorocirea revoluției. Așa de pildă, în Hunedoara, proprietarul Iosif Buda, eșea la drumul mare și jefuia pe călătorii pașnici români 3). In privința aceasta e foarte interesantă adresa scaunului guvernamental transilvănean, trimisă la 21 Ianuarie 1785 către prefectul din Cluj, Csaki. Din adresa aceasta să vede că în unele ținuturi ale județului nobilimea organizase trupe de mercenari cari, îmbrăcate în uniforme militare și cu embleme, ieșeau la drumul mare, unde insultau și jefuiau pe călătorii români, deși locuitorii județului Cojocna nu luaseră parte la revoluție. Valurile revoluției lui Horia ajunseră numai până la Trăscău, unde locuitorii unguri s'au revoltat contra tiraniei nobilimii 4). Abuzurile nobililor luaseră o întindere atât de mare încât însuși scaunul guvernamental trebui să intervină. El dete un ordin acelor și cu un cuprins curios. Ordinul acesta pe care Iosif al II-lea numeste „ein merkwürdiges Stück" (un act ciudat), la punctul al treilea atrage luarea aminte a funcționarilor comitatelor, „.....ca atunci când călătoresc în cercurile proprii, fie pentru afaceri private, fie pentru afaceri oficioase, să se înfrâneze dela orice jaf, înșelăciune sau pungășire a poporului".

Pe baza acestor date putem schița tabloul primei faze a revoluției din 1874, iobagii români în starea lor animalică, maltratați și batjocoriți, numai la împărat găseau ascultare. Nobilimea transilvăneană rezista însă și față de împărat, când acesta își ridica glasul pentru ocrotirea poporului român. Ordinele lui nu erau luate în seamă sau erau ascunse, iar cei ce să plângeau erau bătuți, în cazul cel mai bun erau purtați cu minciuni și trimiși dela Ana la Caiafa. Când disperarea ajunse la culme isbucnirea revoltei fu pricinuită de un fapt nedibaciu al unui subprefect laș și brutal. Revoltații dădură foc la castelele boierilor refugiați și masacrară familiile celor rămași acasă. Asta-i o parte a tabloului.

Guvernul transilvănean era neputincios și încurcat în certuri mici personale, iar comandantul trupelor nu găsea nemerit să intervină cu armele.

El trimise la fața locului niște emisari umanitariști ca să împăciuiască poporul. Acțiunea era menită să dea cele mai frumoase rezultate și în multe locuri revoltații depuseră armele. Când lucrurile se liniștiră, nobilii transilvăneni eșiră la drumul mare să jefuiască călătorii, funcționarii publici șantajau populația încă nerevoltată, judecătorii călcând hotarele legilor și căutând prin aparența dreptății să-și justifice crimele, asasinau sute de nevinovați. Pârcălabii neputându-se împărtăși așa cum gândeau din acest jaf neomenesc, căutau să stoarcă cât mai bine masa mare a arestanților.

Tabloul n'ar fi însă desăvârșit, dacă nu ne-am ocupa și cu corespondența ce avu loc în cursul armistițiului. Toți interesații, atât autoritățile, cât și particularii făceau raporturi și plângeri, cari inundau comandamentul trupelor, cancelaria guvernământului, cancelaria regală, ba chiar și curtea regală. Cele mai interesante sunt adresele nobilimei către împărat. Parte din ele sunt scrise într'un ton umil și plângător. Revoltații mizerabili... ne-au supus la cea mai groaznică robie și patru săptămâni a trebuit să rămânem într'această situație rușinoasă în ghiarele țăranilor și servitorilor noștri". Nobilimea strâmtorată, aruncându-se în genunchi înaintea tronului gloris, implora ajutorul și ocrotirea Maiestății Sale Ilustre. Adresele acestea au fost scrise atunci, când revoltații să năpustiră asupra unei trupe de-a nobilimei, devastând câteva castele. Alte adrese erau scrise într'un ton provocator și impunător. In acelea, era învinuit împăratul și armata pentru atentatul „valahilor blăstămați". Acestea erau scrise sub ocrotirea trupelor. Tonul acesta provocător nu împiedica de loc nobilimea din Hunedoara să ceară dela guvernator un împrumut pentru ajutorarea nobilimii din Zarand ajunsă la sapă de lemn, care fără ajutor în decursul iernii ar fi pierit. Guvernul, — care nu scăpa nici un prilej pentru a se trage în degete cu nobilimea, — răspunsă printr'o adresă: „Bucuros și grabnic va acorda împrumut dacă nobilimea din Hunedoara va garanta. Pe boieri îi supără mult răspunsu primit și se adresară cu plângere către magnificul tron. Iosif al II-lea dispuse imediat acordarea împrumutului fără garanție, mustrând în adresă pe nobilimea din Hunedoara, pentru neacordarea garanției cerute.

Era foarte natural, ca domnitorul să nu să poată orienta în acest haos. In toate adresele sale se plânge, că din rapoartele cu conținut absolut contradictoriu nu e în stare să-și formeze o părere de adevărul lucrurilor. „D-voastră știți — scrie baronului Bruckenthal, — că chestiunea transilvăneană are pentru mine un interes deosebit, și m'ași duce personal la fața locului ca să mă conving despre starea lucrurilor, dacă afaceri grave de stat nu m'ar împedica"... In locul lui trimise un comisar regal în persoana contelui Ianrovich, recomandându-i ca în primul rând să cerceteze cauzele revoltei. Comisarul regal nu ajunse la nici un rezultat. Nobilimea transilvăneană fu jignită de trimiterea acestui comisar, și domnii care la primul semn al primejdiei se refugiaseră de sub scutul cetățenilor lor. In Sibiu, Cluj și Arad, acum se împotriveau cu îndârjire unei intervenții incompetente. In sfârsit, însuși Iosif al II-lea fu silit să dea ordin pentru intervenirea armatei; pe deoparte din cauza evenimentelor politice externe, iar pe de alta, prin faptul că revoluția românilor se desvoltase în mod neliniștitor. Armata intră în Munții Apuseni. Poporul revoltat dădu piept cu armata și după o luptă scurtă, dar înverșunată prin munții înzăpeziți, revoluția fu înecată în sânge. Conducătorii fură arestați. Crișan, care luptase în prima epocă a revoltei numai contra abuzurilor mărturisi mândru că a pus mâna pe armă pentru a nimici pe domni. După ce mărturisi tot ce-l putea agrava situația, se sinucise în închisoare. Horia și Cloșca jurară să țină taină și dela acești doi oameni simpli nici prin torturile cele mai grave nu se putu descoperi nimic. Fără să spue un cuvânt, și cu nepăsare se culcară pe banca la al cărei capăt se învârtea groaznica roată, zdrobitoare de oase vii. Pe Cloșca îngrozitoarea tortură îl sfârși. Pe Horia însă după a patra învârtire a roții, dintr'un gest de compătimire, îi deteră o lovitură de grație. Acest gest, a fost regretat ani dearândul de domnii ardeleni. De-asupra corpurilor sfărâmate, din nou se aprinse flacăra urii.

Domnii din Transilvania ardeau de dorul răzbunării și văzând că domnitorul nu era dispus să le satisfacă dorința, îl rugară prin „Lacrymarum rostrum libellum", să gonească pe valahii „turbați" asemănători bestiilor sălbatice", în Bucovina, și să colonizeze în locul lor șvabi blajini. Pretențiunea aceasta a rămas neîmplinită, în schimb domnitorul căuta să limiteze pe cât posibil abuzurile, încercare care nu avu nici un rezultat. Pentru a arăta cu ce împrejurări grele avea de luptat, amintim numai cazul lui Bornmisa. Pe boierul Ioan Bornemisa, prefectul județului Hunedoara, domnitorul într'o scrisoare îl caracterizează prin următoarele cuvinte: „A fost totdeauna fără judecată, și în timpurile liniștite, dar mai ales în timpurile de azi" (1785 Decembrie 19). Acest brav boier la prima vste a revoltei fugi la Sibiu, iar când guvernatorul îl trimise îndărăt, din nou se refugie. Pentru lașitatea și neputința lui, domnitorul îl destitui din post, dar boierimea din Hunedoara se supără de pedepsirea conducătorului ei, care îi era atât de demn și rugă pe Iosif al II-lea ca să numească pe fostul ilustrul prefect la tribunalul regal ca președinte de fapt „cetra numerum". Bietul domnitor fu silit să dea ascultare „opiniei publice".

In Transilvania se introduse din nou vechia domnie putrezită. Singura schimbare fu sporirea dușmăniei. Românii subjugați, prin colțurile bordeielor lor, ascundeau cu pietate tablourile încoronate cu flori de câmp ale lui Horia, Cloșca și Crișan, pe când poeții castelelor domnești scriau epigrame batjocoritoare, pline de ură despre cei trei „războnici infami". Câteva rânduri sunt deajuns, pentru a caracteriza spiritul castelelor 5):

Cumplit valah ce-ascunde sub chip de om o fiară
Un câine-al lui Acteon ce-și sfâșie stăpânul.
Dintr'un guzgan de munte, dintr'un mocan de fuse
Lăptat de o lupoaică, născutu-s'a păgânul.
Serv unui rege-vulpe, pornit e pe răscoală,
Iar singurul său merit e că dulmește-a boală....

Sau:

Tigrul datu-i-a obrazul și i-a dat mistrețul rât,
Numele-i, așterne-l, Cloșca, fioros valah urât,
Cloșca, fiu de lipitoare: o murdară scuipătură,
Bală scârnavă ieșită dintr'o mincinoasă gură...

In numărul viitor: *După revoluție.*

1) De notat că sub drapelul revoluționarului maghiar Francisc Rákoczi al II-lea au luptat brav foarte mulți români.

2) Vezi: Transcrierea prefectului din Cojocna către comisariatul de războiu la 15 Fevruarie 1785.

3) Vezi: Dominic Teleky, conte, „Istoria atacului Horia".

4) Vezi: Victor Erdelyi (Aradi): „Procesul de patru sute de ani". Budapesta 1913. (In l. magh.).

5) Vezi: „Muzeul nou maghiar" anul 1856.

Vreți să râdeți? Citiți
LECTURA No. 19
ȘALOM-ALECHEM
VESTITUL HUMORIST IDIȘIST
I. Stăteam trei la taifas
II. Vilegiatura
în românește de I. LUDO
Numai 3 lei.—32 pagini mari
La toți chioșcarii și librarii
Abonați-vă la „LECTURA", dela orice număr.
Expediem și numere vechi, dacă trimiteți costul în mărci peștale, în plic

A APARUT
PAIAJENUL
comedie în trei acte
de A. de HERZ
Editura Librăriei „Universala" Alcalay Lei 30

CĂRŢI ŞI REVISTE

PETRE V. HANEŞ: „STUDII LITERARE"
Bucureşti, 1925
„Universala" — Alcalay & Co.

Studiile noastre de istorie literară, atât de puţine în timpul din urmă, se îmbogăţesc astăzi prin noua contribuţie a d-lui Petre V. Haneş, care tratează despre viaţa şi opera poetului basarabean Al. Mateevici, despre tinereţea lui Mihail Kogălniceanu, precum şi despre arta de romancier a lui Dimitrie Bolintineanu; în al doilea rând vine cercetarea operei lui Ion Ghica şi G. Asachi, acesta din urmă studiat în capitolul mai mare: „Intre nuvelă şi istorie".

Mai înainte de a cerceta viaţa şi operele basarabeanului *Al. Mateevici,* autorul descrie împrejurările în care a trăit, aruncând o ochire istorică asupra trecutului naţional-cultural al Basarabiei, care a stimulat energia şi fondul poetic naţional al poetului. „Mişcarea „Luminătorului" şi a „Cuvântului moldovenesc", din care a ieşit Mateevici, a avut deci rădăcini mai adânci în Basarabia, chiar dacă acei cari creşteau sprijinindu-se pe ele, nu şi-au dat seama că există, ori că sunt îndeajuns de solide. Soliditatea s'a dovedit tocmai prin trăinicia mişcării şi prin frumoasele ei roade, Mateevici cel dintâiu".

Viaţa lui Al. Mateevici este descrisă de autor pe baza unor informaţiuni precise. A fost preot şi profesor până în 1917. A murit de o boală contractată în timpul războiului, pe care l-a făcut ca preot-militar la un regiment rusesc de pe frontul nostru. Poezia lui s'a desvoltat sub două influenţe deodată: cea rusească şi cea românească. Mai puternică aceasta din urmă, Mateevici aduce înrudiri deaproape cu Alexandrescu, Eminescu sau Coşbuc. Ne referim numai la poezia lui intimă, minoră.. Iată un exemplu care vorbeşte despre talentul poetic al lui Al. Mateevici; din „Cântec de leagăn":

Şi să-l baţi cărările
Să ne sorbi durerile...
De ocară, apele,
Puiul mamei, scapă-le!

Să ne cânte zânele,
Răsunând fântânile,
Să ne râdă zorile
Să se 'mbete florile.

Cea mai cunoscută contribuţie poetică a lui Al. Mateevici este poezia „Limba noastră" — îmbinarea armonică — spune d. Haneş — a celor două isvoare de inspiraţie: Basarabia şi vechiul regat, copilăria şi începutul maturităţii, biserica şi literatura laică. Transcriem câteva strofe caracteristice (poezia a fost publicată, acum câţiva ani, în mai toate revistele şi ziarele noastre):

Limba noastră-i numai cântec
Doina dorurilor noastre,
Roiu de fulgere ce spântec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pânii
Când de vânt se mişcă vara...
In vestirea ei, bătrânii
Cu sudori sfinţit-au ţara.

Limba noastră-i limbă sfântă
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng şi care-o cântă
Pe la vatra lor ţăranii.

Trecând la *Dimitrie Bolintineanu,* d. P. V. Haneş arată cauzele care au înmormântat poezia acestuia. „De pe la 1880, poetul a pierdut din această consideraţiune deosebită încetul cu încetul, până a fost redus la prea puţin. Dintr'o bogată, prea bogată activitate, nu i s'au mai recunoscut decât doar baladele istorice, fiindcă celelalte poezii ale lui se înfăţişau cu o inspiraţiune prea săracă. Şi cum nici forma nu varia prea mult dela o poezie la alta, a rezultat o monotonie obositoare şi plicticoasă. Aceasta a discreditat pe scriitor".

Dacă poetul a avut această soartă inerentă, prozatorului i s'a făcut o mare nedreptate. In romanele lui (Manoil, Elena) ca şi în „călătoriile" lui — spune d. Haneş — Bolintineanu ştie să povestească interesant, cu nuanţări şi înfloriri de stil cât de evidente.

In cercetarea vieţii şi operei lui *G. Asachi,* e de subliniat mai întâi patriotismul acestuia. „Un lucru nu i s'a contestat însă lui Asachi, patriotismul. Ba încă, în zilele noastre, i s'a recunoscut cu multă căldură. Patriotismul lui Asachi s'a ivit în mijlocul bunei educaţiuni primite în familie şi a crescut la Roma, unde Asachi a stat trei ani, consacrându-se în deosebi arheologiei. E adevărat că Asachi n'a stat alături de generaţiunea naţionalistă dela Iaşi şi că, faţă de un Kogălniceanu ori Russo, el reprezenta uneori tabăra adversă, dar aceasta din alte consideraţiuni decât cele patriotice. El era mai în vârstă decât ei şi lucra pentru cultura şi literatura ţării de vre-o două decenii. Ţinea, prin urmare, să fie el urmat, nu să urmeze. Apoi el apucase vremuri mai grele şi trebuise să se plece câteodată; dar plecându-se el, apăra cultura naţională, smulgea de la Ruşi aprobarea celui dintâi ziar românesc în Moldova, întemeia şcoală românească la Iaşi şi obţinea posturi oficiale, în cari nu lucra pentru interesele ruseşti, ci pentru ale noastre".

Discutând mai departe influenţa rusească, aşa cum s'a manifestat ea în opera lui Asachi, precum şi însemnătatea nuvelelor sale istorice, studiul d-lui P. V. Haneş ia sfârşit. Bogate în informaţiuni şi serioase argumente, cercetările de istorie literară ale d-lui Petre V. Haneş aduc aminte vremurile de sbucium necurmat, când se pregătea stabilirea definitivă a pietrei fundamentale ce stă la baza culturei neamului. Şi prin urmare sunt destul de preţioase şi interesante.

* * *

ION SĂLIŞTEANU: *„Flori de primăvară"*. Tip. Arhidiecezană. Sibiu, 1925.

Poezia d-lui Ion Săliştcanu, dacă am încerca s'o transcriem altfel de cum a fixat-o pe hârtie autorul, am avea impresia unei adevărate compoziţii în proză. Nici o cadenţă, nici un ritm în inspiraţia-i poetică. Un exemplu dintr'o bucată lungă, lungă, întitulată: „Poemă":

Nici unul nu îndrăzni capul să-l ridice şi, şi mai mici îndată cu toţii se făcură; doar Sextus gângăvind, în cele din urmă spuse: „Stăpâne, nu pot"... „Bine". Şi Anton strâns ţinând pumnalul său de Damasc şi-l repezi în pieptu-i şi astfel el gemând se prăbuşi...

Numai o singură dată întâlnim o dâră luminoasă în întreg volumul. In „Primii fulgi de zăpadă" strofele din urmă:

Privesc afară şi m'amuză căderea-aceasta 'n albe spume,
Imi pare că 'mprejur, acuma se construeşte-o altă lume,
Insufleţită pe dea 'ntregul de-o mână sfântă ce depune

Pe umerii cei goi ai toamnei, frumosu-acesta de vestmânt
De fluturi sclipitori ce sboară 'ncoace 'ncolo luaţi de vânt,
Ca apoi, obosiţi de trudă, încet să cadă la pământ.

Fără repetatele împărechieri ca „frumosu-acesta" sau „căderea-aceasta", strofele ar deveni cu drept cuvânt preţioase. Dar din tot volumul numai atât se poate cita. Şi concluzia noastră trebuie să fie categorică: d-l Ion Săliştcanu e departe de a fi un poet. Versurile citate ca preţioase, numai într'atât sunt preţioase, întrucât vădesc o îndemânare sau un simplu accident.

* * *

ATENEUL CULTURAL (Mai). Am anunţat, mai acum câtva timp, că această revistă apare la Bacău sub îngrijirea d-lor *Gr. Tăbăcaru* şi *G. Bacovia.* Ceeace oferă bun acest de-al treilea număr de apariţie este mai întâi articolul d-lui G. Tăbăcaru, intitulat: „Să mergem la sate!" Pe marginea faptului că studenţimea noastră şi-a îndreptat ochii spre sate, autorul notează o sumă de adevăruri, de care, credem că ar trebui să se ţină seamă:

„Studenţii sunt hotărîţi să meargă în mijlocul satelor. Ne bucurăm de acest proiect. Ce să propage însă studenţii la sate? Fraze sentimentale? Asemenea fraze vând şi politicianii. Sentimentalitatea nu durează — nu se reţine în conştiinţă. De aceea ar fi mai nemerit ca studenţimea să cunoască mai întâi viaţa satelor. Studenţii pot cutreiera pe jos sat cu sat, nu numai în zile de sărbătoare, ci şi în zile lucrătoare. Tot studenţii ar putea după terminarea Universităţii să se reîntoarcă în mijlocul sătenilor ca medici, oameni de drept, profesori şi agronomi. De ce nu?"...

Poetul *G. Bacovia* dovedeşte încă odată laturea întunecată a unui real talent poetic. S'au grăbit unii să recunoască drept premergător al aşa zisei poezii „nouă" sau „simbolistă" pe Ştefan Petică sau chiar Eugeniu Ştefănescu-Est. Cred însă că adevărata poezie nouă în literatura noastră porneşte numai dela Bacovia. „Nervi de primăvară", poezie publicată în No. acesta poate spune mai mult decât am susţine noi. O atmosferă precis conturată, o atitudine într'adevăr nouă, o adâncire de sentiment realizat printro plasticitate realistă:

Melancolia m'a prins pe stradă
Sunt ameţit.
Oh, primăvara, iar a venit...
Palid, şi mut —
Mii de femei au trecut.
Melancolia m'a prins pe stradă.

E o vibrare de violete
Trece şi Ea —
Aşi vrea,
Dar nu pot s'o salut.
Oh, şi cum a trecut,
Intr'o vibrare de violete.

Nimicnicia m'a prins pe stradă
Am adormit.
Oh, primăvara, iar a venit....
Pal, şi uitat —
Vals funebru, depărtat.
Melancolia mă ţine 'n stradă.

Poeme în proză şi versuri publică mai departe tot G. Bacovia. Din ineditele lui Ştefan Petică sunt date versurile cuprinse în „Cântece de seară" şi traduceri din Walt Whitmann „Amănunte necunoscute asupra vieţii şi operei poetului Ştefan Petică" sfârşesc numărul acesta al revistei care apare modest şi fără nici o reclamă, publicând în schimb unele lucruri bune.

* * *

CELE TREI CRIŞURI (Mai) aduce un mic studiu al d-lui Ion Slavici: „Crişenii" din care aflăm că „ne-ar şedea bine să ne dumirim cu toţii, că „Crişenii" sunt toţi Românii aşezaţi între Moţi, Bănăţeni şi Sălăgeni, că ei au fost şi sunt avantgarda spre Apus şi în multe privinţe cea mai înaintată parte a poporului român". Preţios prin perspectiva de realizare pe care o deschide este articolul d-lui G. Tulbure, intitulat „Cultura românească la graniţă". E o problemă care s'a pus demult şi-şi aşteaptă deslegarea:

„Problema propagandei culturale la frontiere ar trebui, după părerea mea, considerată ca o problemă de stat. Intocmai cum e problema agrară, sau chestia minorităţilor şi altele. Ca atare ea trebui esă facă parte integrantă din programul preocupărilor permanente ale tuturor cârmuirilor cari se succedează după vremuri, tocmai curat sânge dela inimă la periferii. Să intensificăm îl văd ceva mai complicat. Voi da o simplă schiţă din câteva puncte: Intâi: Trebue să ducem cât mai mult şi mai curat sânge rela inimă la periferii. Să intensificăm curenţii culturali între Bucureşti, metropola culturii româneşti şi între oraşele de graniţă. Sub acest raport ar fi de dorit să urmăm exemplul Franţei, care în Strassburg a trimis tot ce a avut ea mai bun. La rândul lor aceste oraşe vor trebui ajutate ca să-şi creieze artere de circulaţie la sate, întreţinând continuie şi puternice legături culturale cu massele ţărăneşti. Deci, cât mai multe conferinţe pentru cărturari şi pentru popor, biblioteci, teatru, cinemtograf, escursii, reviste şi ziare de popularizare a ştiinţei, scrise în cea mai frumoasă şi mai curată limbă românească"....

Dintre versurile numărului remarcăm poezia de concepţie a d-lui G. Talaz: „Un călător" din care reţinem strofele:

Trup osândit pe drum fără de ţintă
Adânc înfigeţi urmele 'n noroi,
Să simt cum sub durere te îndoi,
Cum chinurile lutul ţi-l frământă.

. . . .

Primeşte să te 'mbrăţişe furtuna
Şi când sub ea simţi-vei că te pleci
Adânc înfigeţi urmele şi treci —
O umbră cu 'ntunericul tot una.

Că undeva departe-i ţinta mea, —
Şi eu sunt suflet, nu pământ de-o clipă;
Nu tu mă porţi cu 'ncătuşarea-ţi grea.
Ci sufletu-mi te poartă pe aripă.

Complectat cu numeroase note şi recenzii numărul acesta al revistei mărturiseşte acelaş rost pe care i-l cunoaştem de ani de zile: promovarea culturei româneşti în ţinuturile noui alipite ale Ardealului.

* * *

CUVÂNTUL LIBER (13 Iunie). După un articol erudit al d-lui *Paul Zarifopol* (intitulat „Oligarhie inevitabilă") o dare de seamă a d-lui *N. Davidescu* despre noua contribuţie critică a d-lui Lovinescu, în care e discutată şi fixată în cadrul ei firesc, mişcarea literară dela „Sămănătorul" d-lui N. Iorga.

„Semănătorizmul venea, în schimb, după aproape douăzeci de ani de morbid şi obositor eminescianizm, în al cărui ritm moliu nici un scriitor de valoare nu izbutise să se afirme ca demn urmaş al marelui înaintaş al acestui curent. Atunci a venit Semănătorul, care nu a fost, la început, de loc semănătorist, ci numai eminescian. S'au încrucişat însă curând acolo două talente foarte inegale, de fapt, şi foarte opuse, ca fond, care au pus pecetia personalităţii lor literare peste paginile revistei şi din resturile ideologiei politico-lterare ale lui Kogălniceanu, deoparte şi Eminescu, de alta, au închegat o atitudine distinctă. Această atitudine însă nu avea nimic alt distinctiv decât numai fenomenul activ al temperamentului d-lui Iorga, şi convingerea de sine a d-lui Sadoveanu. Intre aceşti doi scriitori, a luat naştere semănătorizmul. Temperamentul d-lui Iorga antrena, atunci, preocupările tineretului nostru, după cum, acum, antrenează pe acelea ale opiniei publice politice. In mâinile lui totul căpăta viaţă, se sensibiliza şi devenea prilej de înavuţire morală. Istoria, spuneau şi spun unii specialişti, a fost astfel, câte odată, sugrumată de o personalitate care tindea să o corijeze. Literatura, de sigur, a fost cocoloşită în toate bunele ei datini. Aspectul vieţei noastre politice a fost violentat de intervenţia intempestivă a unui ritm prea personal. Şi tot aşa mai departe, dela abstracţiile cele mai cristaline şi până la sentimentul lăuntric al prieteniei, de pildă, tot ce sufletul omenesc este în putinţă să atingă, a fost, rând pe rând, topit, transformat, şi redat în arabescurile bizare ale unui suflet unic, de către d. Iorga. Fireşte că fenomenul acesta de mişcare şi de frământare cucerea prin sine însuşi, într'o vreme când totul era amorţire post-eminesciană. Cuvântul său devenia repede dogmă şi indiferent de continutul lui, sau de noutatea lui, fără a mai interesa decât valoarea lui de sensibilitate, făcea imediat primă pe piaţa valorilor noastre culturale. Prin aceasta însă semănătorizmul, lipsit de metodă şi de echilibru, părăsea calea meticuloasă şi grea a esteticei şi a ltieraturii pure pentru a lua înfăţişarea mai complexă şi mai confuză a unei mişcări culturale, şi de sensibilitate românească locală".

In rest articole de: Alexis Nour, M. Sevastos, T. Teodorescu-Branişte şi Dem. Thedorescu.

* * *

LUMEA (14 Iunie). Două eseuri preţioase publică d. *Octav Botez:* Francis Jammes şi André Gide. In fragmentul de studiu „Rusologie" d. *Alexis Nour* face revizuirea precursorilor: Rousseau, Nietzsche, Dostoievscki şi Tolstoi. Despre acesta din urmă autorul afirmă că mai aproape de bolşevici e Tolstoi în estetică şi metafizică: „Nu în firmele de stat ale „prolet.-cult.-ului" (departamentul bolşevist care propagă „cultura proletară") nu în strigăte demagogice ci în esenţa lucrului, în acea stihie a poporului care a ridicat şi duce pe umerii săi bolşevismul: — Ce este bolşevismul?.. E negarea culturii tradiţionale de clase; a unei complicaţiuni nefireşti şi bolnăvicioase; e voinţa năzuitoare spre simplificare, spre „prostire", adică: o voinţă metafizică spre sălbătăciune. Şi, natural, tot geniul tolstoian prezintă aceeaş voinţă-năzuinţă"....

Versuri semnează d-ra *Otilia Cazimir.* Scoatem din poezia „Iulie" un fragment remarcabil printr'o naturaleţă plastică:

Câmpia de paragină şi scrum,
Intinde braţe lungi de colb pe drum
Apoi îşi strânge sufletu 'n pădure
Căscând în râpi dogoritoare guri...

Dar norii stropi coboară 'n depărtare
Şi-abia vibrează, dincolo de zare,
Un tunet, lung cu prăbuşiri de stâncă
Iar soarele s'arată alb şi mat
Si 'ntâia rază de lumină pare
Un fulger stâns ce rătăceşte încă
Pe câmpul prăfuit şi 'ntunecat.

Cronica o semnează d. G. Topârceanu şi d-ra Otilia Cazimir.

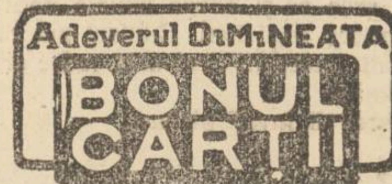
* * *

REVISTA GENERALĂ A INVĂŢĂMÂNTULUI (Mai). *G. G. Antonescu,* Problema culturii poporului şi pregătirea învăţătorilor, *I. G. Bratu,* nvăţământul activ.

* * *

COMOARA SATELOR (Mai). *I. Moisil,* Cocoarăle, *T. German,* Datini şi credinţe, *Teodor Murăşanu,* Cântece.

GEORGE BAICULESCU

PAGINI ALESE

Romanele lui Bolintineanu

...Partea simpatică a romanelor lui Bolintineanu, pe lângă sufletele curate ale câtorva personaje, este cadrul românesc în care se petrece acţiunea. Deşi într'un mod vădit căutat, dar autorul ne duce prin diferite ţinuturi ale ţării, împletind expunerea faptelor cu descritrea lor. Intâlnim fragmente din vieaţa unei mănăstiri de maici, tabăra militară dela Floreşti, ocnele dela Telega şi o parte din vieaţa ocnaşilor, mănăstirea Brebu, mănăstirea Sinaia cu valea Prahovei. Caracteristic este faptul că tocmai cu acest prilej a scris autorul cele mai bine stilizate pasaje ale romanelor lui. Iată o nopate de vară la mănăstire:

„Cerul e senin, ca sufletul cel nevinovat... stele nenumărate, ca nisipul mării, scânteiază care de care mai mult şi ochiul care le priveşte se îneacă în ele!.... luna, ca un glob de aur, înviorează noaptea, care este simbolul întristării.... împrejurul meu e numai o armonie răpitoare!.... greierii ce şuşue.... prepeliţele ce se întrec cu cârsteii.... murmura râului care pe deasupra iezeturii cade într'o mică cascadă pe un ighiab.... Pe luciul apei, alte stele şi altă lună se întrec în strălucire, şi ochiul încântat pune sufletul în mirare.... Dumnezeul meu! în extazul în care mă găsesc, tu oare m'ai aruncat?.. Cugetările melt tu oare nu le răpeşti în minutul acesta?.... Ce fericire! Lasă-mă Doamne, pentru toată vieaţa în starea aceasta, ori fă ca să mor fără întârziere!..." (pag. 52).

Iată ce cugetări îi inspiră lui călugărirea unei fete la aceeaş mănăstire:

„Sărmană copilă! tu nu ai fost născută să te veştejeşti la umbra acestei închisori! Când te-ai născut pe lume, maică-ta te legăna pe braţele sale şi visa pentru tine cununa măritajului! Această cunună se schimbă într'un văl etern!

„Mai târziu, câte vise frumoase nu îmbăta închipuirea ta cea tânără! tu visai o vieaţă dulce şi plină de iubire în sânul unei familii!... un soţ june şi frumos ca visele tale; palate, diamanturi!... ah, iată-te astăzi aruncată în mijlocul unor inimi ce nu mai bat pentru lumea aceasta! soţul tău este crucea altarului; vestmintele-ţi aurite, rasa ta; diamntele, lacrămile tale; palatul tău, biserica!.... un sunet trist de clopote mă trezi din aceste meditaţii". (pag. 49).

Numai acestea sunt calităţile romanelor lui Bolintineanu, numai în numele lor trăesc în istoria literaturii noastre şi mai ales pentru că sunt primelee în genul acesta— excluzând înctrcările amintite mai înainte.— Judecate din punctul de vedere strict al criticii moderne, au prea mari defecte. Au, de pildă, exagerări de acelea cari au compromis multe scrieri romantice: fete cari culeg toată ziua flori, recită poezii şi oferă poeţilor coroane; eroine cari călătoresc cu părul despletit, pretextând că într'un accident li s'a udat de apă abuz de antiteze: un lacheu îmbrăcat ca nobil şi s'a dus ca atare prin saloane cu scopul de a compromite pe Elena—întocmai cum încercase Don Saluste al lui Victor Hugo să compromită pe regina Spaniei prin Ruy-Blas—; acţiune mai mult povestită decât desfăşurată cu desnodăminte trase de sfoară; mulţi eroi fără unitatea necesară; autorul prea vizibil în spatele personajelor, ca să le împedice a se mişca după cum vor şi a le impune să-i exprime propriile lui idei, iar uneori părăsind chiar şi acest procedeu şi intrând singur în arenă, să declame cu Saint Simon:

„Şi acum talente, merite, virtuţi, onestitate, mergeţi şi vă ascundeţi cu ruşine! Lăsaţi să treacă stupiditatea, imoralitatea, purtate de bogăţie" (pag. 179). numai pentrucă un tânăr avea mare trecere între fete din cauza averii sale.

Ion Ghica şi Caragiale

Ca umorist, Ghica face legătura între scriitorii dela 1840 şi 1885, mai ales între Negruzzi şi Alecsandri, şi între Caragiale. Negruzzi indică personajele pe cari le ridiculiza prin iniţiale. Alecsandri da nume în legătură cu naţionalitatea lor. Ghica, după profesiunea ori după defectele lor. Am cunoscut mai sus pe Mâslescu, Fluturescu, Fanaridis, Jăpcănescu, Secătureanu, Calemgioglu şi pe Zinca Limbuţeasca. Mai sunt şi alţi: protopopul Ciomagovici, Guliţă Dolofan, d-ra Plăpomărescu, coana Economeasca, etc. Acesta e şi cazul lui Caragiale din schiţele lui umoristice, unde întâlnim pe d-nele Piscupescu, Dăscălescu, Sachelarescu, Iconomescu, Preotescu, pe Lingopol, Lache Diaconescu, Mache Preotescu.

Ghica reaminteşe pe Caragiale şi în ridiculizarea felului de a se face politică. O pildă în capitolul „Centralizare" (vol. II, pag. 118) şi în concepţia politică a profesorului Taurus, un fel de Caţavencu, care însă vorbeşte în Cişmigiu cu câţiva tovarăşi şi nu în întrunire publică; dar despre politica externă şi despre chestiile economice se exprimă tot atât de limpede caşi Caţavencu: „Dar, ca să ne înţelegem mai bine la vorbă, să părăsim pentru moment tărâmul sintetic şi s'o dăm pe coarda investigaţiunilor; să luăm metoda analitică, păşind pe exemple, pe lucruri pipăite, altfel zise naturale sau materiale tangibile şi palpabile". (286—237).

De asemenea în ridiculizarea naţionalismului fals: „Să iasă fum pe coşuri, ca la Lion şi la Manchester, în alte cuvinte, să confecţionăm noi, la noi, prin noi şi pentru noi obiectele de care ne servim; să cumpărăm numai dela noi, ca să ne păstrăm banii, iar nu să-i trimetem străinilor. Să ne îmbogăţim, ca să devenim tari înăuntru şi respectaţi în afară... Şi să ne închipuim de exemplu că am simţit trebuinţă de a îndulci lucrurile, că am voi zahăr, cum s'ar zice, pentru ceaiu, cafea, îngheţate, vutci, cofeturi şi prăjituri. Ce ne-am zice, mă rog? Ne-am zice ceeace ne-am zis când am înfiinţat Chitila şi Sascutu; ne-am zice un ce foarte simplu: avem pământ cu prisos, ai să-l semănăm cu sfeclă, sfecla s'o plămădim, s'o prefacem în zeamă dulce şi zeama în zahăr, ca să facem noi la noi şi pentru noi substanţa îndulcitoare de care avem trebuinţă. Nu i aşa că am nemerit-o? Şi că astăzi acele zece milioane cari se duceau pe zahăr nemţesc şi franţuzesc rămân pe tot anul în punga ţării?

„Dar voiţi un alt exemplu? Să vă dau postavul. Ne-am zis: avem oi, ai să le tundem, să le luăm lâna şi s'o facem postav, nimic mai lesne..." (II, 170).

Este însă în Ghica şi o parte din avântul generaţiei lui. Nu totdeauna a văzut el realitatea. Câte odată exagerează şi el, când e vorba de însuşirile noastre şi de progresul pe care l-am realizat. Aşa cum îl cunoaştem, nu ne-am fi aşteptat să găsim la el fraza, devenită banală, că România a realizat în cincizeci de ani ceeace alte ţări au realizat în timp de secole, şi că instituţiuni, cum e Curtea de Casaţie1), nu erau întru nimic mai prejos decât instituţiunile similare din ţările civilizate.

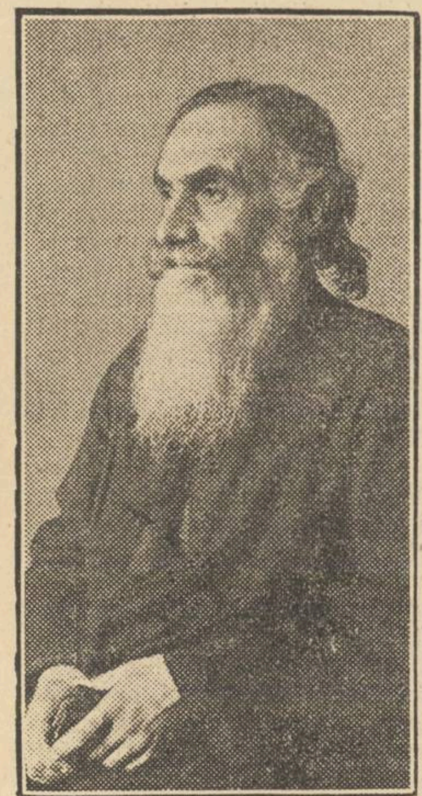
PETRE V. HANEŞ

1) In *Memoriile Regelui Carol* se spune cum Domnitorul, la prima vizită făcută acestei instituţiuni pela 1870, n'a găsit nici un judecător.

CITIŢI „ADEVERUL LITERAR ŞI ARTISTIC"

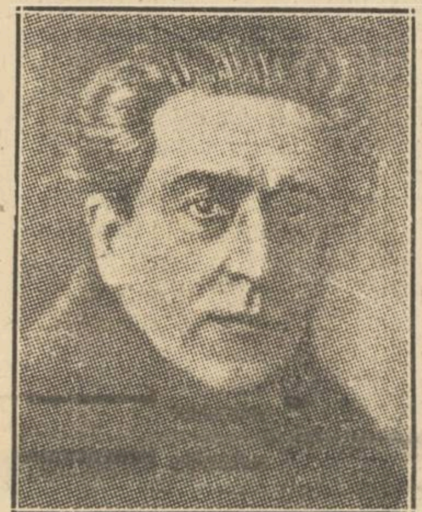
„Adevărul literar şi artistic" se reorganizează.

Pe lângă vechii colaboratori, dintre cari d-nii Gala Galaction, Jean Bart, Paul Zarifopol, Aureliu Weiss,

Gala Galaction

D. I. Suchianu, etc., ne-au făgăduit o intensificare a colaborării (iar ceilalţi sperăm că ne vor acorda mai departe preţiosul lor concurs) — „Adevărul literar" şi-a asigurat şi sprijinul unor scriitori şi publicişti de talent, cari până acum, fie că n'au scris de loc la gazeta noastră, fie că au scris incidental, dar cari de astăzi înainte ne vor onora în mod regulat coloanele.

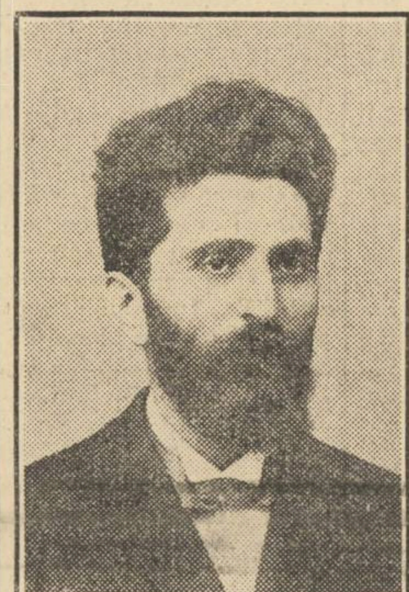
Jean Bart

Astfel d. M. Sadoveanu, acest mare cântăreţ al trecutului şi al locurilor noastre pitoreşti, ne va da schiţe, nuvele, cronici, impresii de călătorie, pline de poezia naturii, de dragostea de om şi de o profundă înţelegere a stărilor de lucruri.

M. Sadoveanu

D. G. Ibrăileanu, criticul literar înzestrat cu o vastă cultură şi cu un ascuţit simţ artistic, care — privind o operă de artă — vede şi sufletul scriitorului, şi mediul, şi istoria ţării lui, va scrie aici articole de critică literară şi impresii asupra diferitelor chestii culturale la ordinea zilei.

G. Ibrăileanu

D-l D. D. Pătărşcanu, autorul duioaselor „Amintiri ale lui Casian", umoristul care a redat neuitate tipuri şi situaţii comice, satiricul plin de vervă al defectelor noastre, va publica în „Adevărul literar" schiţe şi nuvele. Cetitorul va avea ocazia să treacă în revistă o nouă serie de personagii ridicole şi de situaţii vesele.

D. D. Pătrăşcanu

D. G. Topârceanu, poetul de mare talent al generaţiei noastre, care a găsit în bogatu-i suflet accente de umor, dar şi de tristeţe, care cu aceeaş neîntrecută măestrie cizelează şi versurile şi proza, va publica în gazeta noastră poezii, schiţe, articole, îmbogăţind cu minunate pagini literatura românească.

G. Topârceanu

D. Radu Rosetti, profundul cunoscător al chestiei agrare şi al trecutului Ţărilor româneşti, va publica în „Adevărul literar" articole, amintiri şi poveşti. Paginile d-lui Rosetti cuprind crâmpeie de viaţă adevărată, trăită în alte vremuri şi de alţi oameni.

Otilia Cazimir

D-ra Otilia Cazimir, poetă fină şi delicată, care s'a remarcat în ultimul timp şi ca autoare de schiţe pline de viaţă, de articole spirituale şi de note polemice, ne va da aproape în fiecare număr poezii, schiţe, însemnări pe marginea cărţilor, cronici femenine, şi recenzii.

D-ra Lucia Mantu, autoarea „Cucoanei Olimpia" şi a „Miniaturilor" — nişte bijuterii ale stilului românesc — va publica la noi schiţe în care cititorul va găsi totdeauna un caz interesant, redat cu discreţie şi ironie, într'o formă de o precizie oarecum ştiinţifică.

Lucia Mantu

D. Dem. Botez, poetul tristeţelor nelămurite, al spaimei de viaţă şi de moarte, care-şi reîmprospătează veşnic inspiraţia în amurgurile peisagilor de ţară, va publica în „Adevărul literar" poezii şi schiţe. D-sa ne va mai da şi articole literare şi recenzii asupra operilor scriitorilor francezi noi.

Dem. Botez

D. Ionel Teodoreanu, poetul de eri al podoabelor, a devenit acum un explorator — cu greblă şi hârleţ de aur — al sufletului abia mijind al copiilor şi al sufletului adolescenţilor agitat de un nelămurit neastâmpăr. D. Teodoreanu — deşi nu scrie decât romane în câte cinci volume — va face suprema sforţare să ne dea lucruri mici.

Ionel Teodoreanu

D. I. Mironescu, autorul unui excelent volum de nuvele, în care trăiesc oameni aspri de ţară cu patimi violente, va tipări la noi întâmplări vesele sau triste petrecute cândva, într'un cadru proaspăt de natură.

I. Mironescu

D. M. Codreanu, laureatul premiului naţional pentru poezie, cizelatorul „Statuilor" care vor rămânea veşnic într'o nişă a literaturii române, ne va da sonete de un lirism stăpânit, turnat într'o formă impecabilă.

M. Codreanu

D. Octav Botez, crticul competent: cult şi plin de gust, care în faţa fiecărei opere parcă-şi pune un caz de conştiinţă, va trece în revistă—cumpătat şi minuţios—toate cărţile nouă româneşti şi străine. Cititorul va găsi în recenziile şi în articolele d-lui Octav Botez, ce vor apărea cu regularitate, un îndreptar în judecarea operelor literare.

D. Cezar Petrescu, directorul revistei „Gândirea", autor de nuvele pline de adâncă semnificaţie omenească, va colabora la ziarul nostru, dându-ne schiţe şi nuvele.

D-nii G. Bărgăulanu şi Titus Hofnog ne vor da versuri şi proză.

In afară de aceşti scriitori, vor maj colabora la „Aedevărul literar" următorii publicişti de valoare: d-nii dr. P. Cazacu, C. Botez, Alexis Nour, Axinte Frunză, M. Ralea, M. Carp, Pompiliu Pârvescu, Dem. Teodorescu, Eug. Filotti, Docorul Igrec, Eug. Crăciun, etc.

Ziarul nostru va rezerva un loc şi ştiinţelor pozitive. Cetitori vor găsi o scurtă privire asupra noilor descoperiri ca şi a problemelor care se pun astăzi pe terenul ştiinţific.

„Adevĕrul literar" va introduce rubrica „Curiozităţilor".

„Adevĕrul literar" va publica, odată cu începerea stagiunii viitoare, „Cronici teatrale" din Bucureşti şi Iaşi.

„Adevĕrul literar" va da atenţie mişcării noui literare din Italia, Anglia, Franţa, Germania, etc. D. Alexis Nour, un adânc cunoscător al chestiilor ruseşti, va ţine în curent publicul nostru cu problemele care preocupă Rusia de după Războiu.

„Adevărul literar", pe lângă bucăţi originale în proză şi versuri, va publica traduceri, alegând operele caracteristice ale scriitorilor. Traducerile vor fi făcute în mare parte de scriitori consacraţi.

„Adevărul literar" va da un loc important recenziilor şi revistei revistelor ca şi informaţiei literare, artistice, etc.

„Adevărul literar" va introduce rubrica polemicei, la care vor colabora publicişti viguroşi, animaţi de cea mai strictă onestitate literară.

„Adevărul literar" va deschide coloanele şi debutanţilor de talent, caşi tuturor scriitorilor buni, pe cari îi invităm, prin aceasta, la colaborare.

Manuscrisele, revistele şi cărţile se vor adresa d-lui M. Sevastos, Redacţia „Adevărul literar", strada Sărindar No. 9—11.

RADEŞ

de **D. N. TEODORESCU**

XXVI

Domnişoara Lulu a venit la mine să mă întrebe cum am petrecut la Sinaia.

Apoi mi-a vorbit de bunicul ei care în loc să o ducă în oraş, să o plimbe, o lasă singură acasă şi pleacă. Şi se întoarce târziu mirosind a cârciumă. Se aşează într'un jeţ cântând încet şi trăgănat, cântece de biserică. O pune să aprindă în fiecare seară candela ce stă spânzurată deasupra icoanelor şi să îngenuncheze spunând toate rugăciunile câte le ştie, — pe când el cântă încet,... mai încet... şi mai încet,... până ce adoarme acolo în jeţul lui de piele.

Şi în fiecare seară povestea se repetă.

— Bunicul nu vrea să-şi aducă aminte dacă şi el la şaptesprezece ani spunea rugăciuni. Bunicul mă chinueşte... Sunt un suflet chinuit închis în casa asta veche şi ursuză...

Şi îi dădu lacrimile.

— Spuneai că vrei să înveţi pictura.

— Da...

— Când începi?

— Aş vrea cât mai curând... Poate în pictură să găsesc mângâierea.

— Mângâierea?

— Da... Simt nevoia unei mângâieri.

Pentrucă nu găseam cuvinte mângâietoare, m'am apropiat de ea şi i-am mângâiat părul şi faţa şi gâtul...

Ploapele îi tremurau, îi tremurau buzele, şi tot trupul îi tremura. S'a lipit de mine, caldă, moale, — şi iar i-am mângâiat părul şi faţa şi gâtul...

Apoi m'a luat de mâini, tremurând, privindu-mă în ochi:

— Am şaptesprezece ani....

XXVII

Mă duceam să-mi cumpăr câteva colori, când am văzut pe Nina traversând strada.

Era îmbrăcată în alb, aşa cum era îmbrăcată sora mea când stătea între flori de toamnă şi lumânări aprinse.

A venit la mine râzând:

— Te-ai împuşcat?

— Da...

— Şi pentruce?

— Pentrucă îţi scrisesem că atunci când îmi vei ceti rândurile acelea, voiu fi mort.

— Când mi-ai scris?

— In ziua în care m'am împuşcat.

— Dar n'am primit nici o scrisoare!

— Cum?

— Crede-mă.

— Desigur că mă minţi!

— Crede-mă...

Am privit-o în ochi, adânc:

— Te cred.

— Când mă întorc vin pela tine.

— Pleci iar?

— Da.

— Tot la Constanţa?

Ea a râs:

— Marea... Marea...

Şi mi-a întins mâna:

— Vin pela tine săptămâna viitoare.

Cu paşi repezi, mărunţi, a trecut strada înapoi. Stăteam locului privind după ea. Când a ajuns pe troturarul de dincolo a întors capul spre mine. Apoi a plecat râzând.

Nina n'a primit plicul...

Pentru întâia dată îmi spunea ceva adevărat. Când minte o cunosc totdeauna.

Plicul s'a pierdut....

Şi eu am avut de cinci ori senzaţia ciocanului isbit de nicovală.

XXVIII

Astăzi am terminat încă un tablau. Am peste cincizeci de bucăţi. S'au adunat iar pentru o expoziţie pe care însă n'am s' o fac.

Am făcut o singură expoziţie ,sunt trei ani de atunci.

Imi amintesc sala aceea friguroasă dela Ateneu, în care m'am condamnat să stau o lună de iarnă. Câtă grijă până le-am văzut spânzurate pe păreţi...

Nu, expoziţie n'am să mai fac. Nu vreau să am nimic de paianjen, pentrucă expozantul stând într'un colţ al camerei pe pereţii căreia şi-a aninat tablourile şi aşteptând să-i vină cumpărători, are ceva din păianjănul care după ce şi-a întins pânza, stă într'un colţ aşteptând să-i cadă prada.

Toţi câţi s'au perindat prin expoziţia mea, se simţeau parcă datori să-şi dea câte o părere. Se opreau câte doi, trei, în faţa tablourilor, se apropiau, se depărtau, şi-i auzeam: — că o ramă nu se potriveşte cu tabloul, — că tablourile de format patrat nu sunt frumoase, — că un portret are ceva de cadavru, — că într'un copac răşchirat sub un un cer de iarnă trebiau câteva ciori...

Astăzi am terminat un tablou în care mi-am pictat sufletul. Privesc tabloul: un cer de seară cu nori goniţi de furtună, un câmp pe care aleargă mărăcini uscaţi, şi între cer şi pământ câţiva stâlpi de telegraf mai mici, tot mai mici. Atât.

* * *

Plecând apoi în oraş m'am întâlnit la intrare cu Domnul Tudor:

— Ce mai face domnişoara Lulu?

— Pentruce mă întrebi?

— N'am văzut-o de alaltăeri.

— Tot de atunci n'am mai văzut-o nici eu.

— Cum?

— S'a dus.

— Şi nu mi-ai spus nimic.

— N'am spus la nimeni. Credeam că se întoarce.

— A fugit?

— Da.

Şi îşi făcu cruce.

XXIX

Ceteam de câteva ore, neîntrerupt, Raskolnikoff al lui Dostoievsky.

Cu sufletul obosit, pentru Raskolnikoff oboseşşte sufletul, nu mintea, am lăsat volumul pe genunchi, trimeţându-mi privirea mai departe.

Şi m'am cutremurat...

In mijlocul camerii am văzut un sicriu în care era mama.

Am privit spre fereastră şi iar în mijlocul camerii. Sicriul era tot acolo.

Groaza mă înţepenise pe scaun.

Deodată s'a deschis uşa.

— Radule!...

— Ce eşti aşa polid?

— Era mama în sicriu, aici.

— Unde?

— Aici, în mijlocul camerii. Când ai intrat tu, a dispărut.

— Să ştii că eşti bolnav!

— Mama, Radule... A fost mama aici, — moarta...

— Ia-ţi pălăria.

— Nu merg nicăiri.

— Trebuie... Hai în oraş.

Am ieşit împreună.

Pe sus zoriau ţipând, cocorii cei din urmă.

Paşii noştri striveau pe asfalt frunzele scuturate...

Copacii îngălbeniţi toţi, se cutremurau... Desigur, pentrucă plecau cocorii... Copacii nu îngălbenesc şi nu se cutremură când văd sicrie.

Deodată Radu se opri:

— Şti ce? In astăseară mâncăm împreună, unde vrei.

— Dar te aşteaptă acasă!

— Nu... Rămân cu tine...

— Te aşteaptă Puiu, — te aşteaptă Elvira....

— Elvira nu mă mai aşteaptă!

— Cum?

— Tocmai pentru asta venisem la tine. Dar în astăseară n'am să-ţi mai pomenesc numele Elvirei. Iţi voiu vorbi despre ea mâine, poimâine...

Când m'am întors acasă, am găsit o telegramă.

Murise mama.

XXX

Burniţa peste cruci şi lespezi,... un vânt rece smulgea cele din urmă frunze din teii înşiraţi pe alei,.... felinarele scârţâiau dureros,... amurgul cădea...

Ah!, şi acum îmi sună în cap huruitul bulgărilor rostogoliţi peste sicriul mamei.

A înghiţit-o şi pe ea pământul, acolo, în cimitirul Iaşului, lângă tata şi lângă Nina, în acelaş grilaj de fier care închidea o coloană de marmoră neagră cu două amfore albe în creştet. Dela moartea Ninei, mama a îngrijit să fie totdeauna într'o anforă grâu şi apă în cealaltă, pentru păsările cerului.

S'a dus şi mama strigându-mă mereu în clipele ei din urmă, — în clipele acelea în cari departe de ea, cetiam pe Raskolnikoff.

Pe tata nu-l ştiu decât din fotografii, şi din spusele mamei. A murit înainte de a mă vedea mergând, înainte de a mă auzi spunându-i:

— Tată.

Nina, sunt douăzecişicinci de ani de atunci, a fost pornită la groapă într'o zi de toamnă rece şi ploioasă, într'o zi la fel cu ziua în care a fost pornită la groapă şi mama.

Mi-a rămas în nări mirosul de tămâie,... mi-a rămas în ochi figura moartei, parcă modelată în ceară de un copil, — pentrucă nu mai avea nimic din asemănarea mamii,... mi-a rămas pe buze îngheţul mîinilor înţepenite.

Inainte îmi era prietenă paleta, — acum nu vreau să o mai văd. Inainte îmi erau prietene cărţile, pe Raskolnikoff nu-l voiu termina niciodată.

Trebuie să plec!...

In casa asta nu mai pot sta cu un bătrân pătimaş, care îşi trece sfârşitul vieţii între cârciumă şi biserică.

Trebuie să plec!....

Prea sunt singur aici. Acum, mai mult ca totdeauna simt lipsa unui prieten care să-mi fie aproape, să stăm împreună, aşa cum îmi era aproape Radu, în internat la Iaşi.

Singurătatea mă sperie, mă îngrozeşte.

Trebue să plec!... Trebuie!...

Dar afară ninge, ninge neîntrerupt de astănoapte. Şi ce frig s'a făcut la mine!...

Plec la Radu.

Sfârşitul în No. viitor

Din eroare, în articolul *Personalitatea lui Eminescu*, apărut în ultimul număr al „Adevărului Literar", în fraza care vorbeşte de intenţia lui Eminescu de a trece la catolicism, s'a strecurat cuvântul „amândoi", care în manuscris nu există.

PURCO BAYER

ANUL VI. — No. 238

5 LEI EXEMPLARUL IN ŢARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 28 Iunie 1925

Adevĕrul Literar şi Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

Anton Bacalbaşa

„Adevărul Literar" mi-a cerut să scriu ceva — „ce ştiu" — despre Anton Bacalbaşa, întemeietorul acestui ziar literar.

Ştiu foarte puţin: el stătea în Bucureşti şi eu la Iaşi. L'am văzut de două, trei ori. Nu posed dela el decât două scrisori. Mi-a scris şi altele? Nu ştiu.

Transcriu dintr'o scrisoare acest pasagiu, care poate interesa pe vre-un eventual biograf al lui Bacalbaşa.

„La 1883 am publicat un început de... roman cazon în *Mesagerul Brăilei*. Eram, mi se pare în Dobrogea. Don Colonel Dănescu, — Dumnezeu să-l ierte! — citind opera mi-a interzis să mai scriu. Ba, a intervenit pe lângă fameliunea mea, ca să facă gălăgie la redacţia 'n chestie să nu-mi mai publice oroarea! Şi am lăsat-o baltă.

„Mai târziu, 1885, am scris o serie întreagă în *Drepturile Omului*.

„Apoi în *Democratia Socială* şi apoi în *Moftul*. Restul. — inedite".

Bacalbaşa îmi dădea aceste date, pentrucă îl înştiinţasem că vreau să scriu un articol, în care să-l apăr de învinuirea că a plagiat pe „Moş Teacă" din „Colonel Ramollot" al lui Leroy.

„Afară de o bucată, *care nu-i în volum* şi pe *care eu n'am iscălit-o nici odată*, (îmi scria el) o singură frază *seamănă* cu Ramollot.... El (e vorba de Eugen Vaian) pune pe două coloane rânduri ca acestea:

Ramollot	*Moş Teacă*
Mais.... moi, mon colonel..... non.	Nu.

„Dar cuvântul *„nu"* n'aveam nevoe să-l iau din Ramollot. Se poate dovedi că l'am luat din Spencer, din Schaupenhauer, din *Oglinda tinereţii*, din *Visul Maichii Domnului* ori dela mine însumi".

Intr'o altă scrisoare îmi cerea să scriu la *„Adevărul Literar"*. Nu i-am putut îndeplini cererea, căci scoteam şi noi aici un ziar literar săptămânal. Dar, iată, mă execut acum, după trei decenii! Şi vorbind despre el!

L'am văzut odată la Iaşi, la o întrunire de protestare împotriva unei crime oficiale, comisă într'un sat din nordul Moldovei. Mi-aduc aminte numai de o parte hazlie din discursul lui, întâmplarea unei cucoane care la Iţcani, ca să nu plătească vamă pentru un ceasornic deşteptător, l'a ascuns în turnura rochiei, dar ceasornicul a început să zbârnâie tocmai când vameşul făcea controlul. Dar ce-a scos Bacalbaşa dintr'acest incident banal! Ce râs enorm a produs în sală! Cum a legat el această anecdotă de tema discursului, nu-mi mai aduc aminte.

Altădată l'am auzit vorbind la clubul socialist din Iaşi. A isprăvit discursul cu vorbele consacrate: „Proletari din toate ţările, uniţi-vă". A vorbit atât de frumos, atât de furtunos şi a rostit cu atâta patos cuvintele din urmă, încât contrastul dintre discursul lui şi împrejurarea concretă (în sală nu prea erau „proletari") m'a făcut să simt pentru întâia oară că socialismul era o „plantă exotică". Dar această impresie a fost trecătoare, — atunci!

Bacalbaşa a fost un orator mare. El semăna la figură cu Lassalle, — o ştia şi era mândru. Această asemănare cu cel mai romantic agitator al veacului, cu marele răzvrătit mort în duel pentru o fată frumoasă cu sufletul enigmatic, — îi dădea un mare prestigiu în ochii noştri, la vârstă fericită a admiraţiilor şi adoraţiilor violente.

Bacalbaşa a fost unul din cei mai buni oratori ai socialismului de altădată. Ar fi fost cel mai bun, dacă n'ar fi existat Moş Gheorghe Petrovici, care-l întrecea, căci oratoria lui Moş Gheorghe Petrovici era de un gen mai înalt. Moş Gheorghe Petrovici era un „proletar", un salahor care căra var şi cărămidă la binale, un ţăran din marginea oraşului care semăna la figură, surprinzător, cu Tolstoi. La o întrunire ţinută de trei partide de opoziţie coalizate, — radicali, socialişti şi junimişti, — oratorul cel mai impresionant a fost Moş Gheorghe Petrovici. Şi doar cele trei partide aveau oameni de mâna întâia, floarea intelectualităţii moldovene de pe acea vreme de glorie a Iaşului. Moş Gheorghe Petrovici nu ştia să citească. Broşurile socialiste i le citea nevasta lui, o aprigă doctrinară şi o socialistă intransigentă....

Ca ziarist, fireşte, l'am cunoscut bine pe Bacalbaşa. El a fost ziaristul nostru cel mai isteţ şi mai spiritual. Adevăratul lui talent literar e în articolele lui de ziar şi în cronicile satirice, politice ori literare, şi nu în „Moş Teacă". (Pentru acest gen îi lipsea forţa de creaţie: apoi „Moş Teacă" a fost conceput şi în parte realizat, când Bacalbaşa era încă prea tânăr). El era ziarist înăscut, ziaristul prin excelenţă. Şi arma sa de căpetenie era spiritul. Nimănui nu i-a venit în minte, la noi, atâtea asociaţii bizare de idei, care să zugrăvească frapant, neaşteptat, un personagiu sau o situaţie.

El scria deodată. Şi numai când scria deodată, era strălucitor. Când se aplica, scrisul lui era lipsit de marea lui calitate, verva.

Bacalbaşa a fost în adevăr ceeace se chiamă un polemist temut. Când te lua în întreprindere, s'a isprăvit. Nimeni n'a ştiut să bagatelizeze şi să ridiculezeze ca el. Avea talentul să creieze chiar tipuri populare din cei, pe care nu-i putea suporta. Tipul Spanachidi, de pildă, şi noţiunea „spanachidism", el le-a creat.

Din activitatea lui de conducător al *„Adevărului Literar"*, mi-aduc aminte de lupta lui în contra literaturii decadente şi în contra lui Haşdeu. Intr'o Duminică, ne-am pomenit cu o înştiinţare în *„Adevărul Literar"*, cum că în No. viitor va pune pe două coloane pe Haşdeu, ca plagiator. Rumoare în toată ţara.... Haşdeu s'a grăbit imediat să protesteze, să sfideze şi să ameninţe în ziarele politice din cursul săptămânei. Duminica viitoare au apărut cele două coloane: filozofia spiritistă a lui Haşdeu şi filozofia „spiritualistă" a lui Moralescu, cunoscutul maniac de pe vremuri. Haşdeu, care protestase cu indignare, a rămas păcălit.

Este de neînchipuit cât spirit a cheltuit Bacalbaşa în scurta lui viaţă. In *Adevărul* şi apoi în *Lumea Nouă*, a scris multă vreme zilnic „Satira zilei" şi în fiecare zi această rubrică aducea o şarjă admirabilă. S'ar putea alcătui un volum foarte plăcut din aceste focuri de artifiţii, — bine înţeles însoţite de oarecare note explicative, atunci când pentru cititorul de azi ar fi nevoe de lămuriri. Mi-aduc vag aminte de una din aceste „Satire" ocazionată de dispariţia *Românului* lui C. A. Rosetti, care avusese o lungă agonie înainte de a muri sub direcţia unui fiu al lui Rosetti. Bacalbaşa a zugrăvit agonia şi moartea ziarului ca pe ale unei persoane, cu termeni care se potriveau şi într'un ipostas şi în altul, — iar la urmă isprăvea (citez, fireşte din memorie) că *Românul*, după ce s'a întors pe pagina a patra şi-a dat sufletul.

Acest socialist, glumea fireşte şi cu lucrurile socialiste. Când a devenit redactor la *Lumea Nouă*, şi a inaugurat aici rubrica, de care am vorbit mai sus, şi-a inaugurat-o cu o.... profesie de credinţă. După diferite consideraţii glumeţe, isprăvia că în politica externă va fi cu „programul dela Erfurt". (Programul dela Erfurt, era programul social-democraţiei germane — şi fireşte că nu conţinea nici o politică externă a României! Dar acest program era atunci la modă printre socialiştii români, şi exotismul lui i-a dat lui Bacalbaşa prilej de glumă).

D. Ion Nădejde, un mare duşman al anarhismului, predica mereu calea legală. Intr'un rând observând cineva că d. Nădejde nu este văzut nici odată pe Calea Victoriei Bacalbaşa a răspuns că şeful nu umblă decât pe Calea Legală.

Socialismul lui Bacalbaşa era indignarea şi sentimentul de justiţie al unui intelectual. Atâta — şi nimic plebeian. Felul vieţii lui şi gusturile lui erau aristocratice. Acest boem — ni se spunea — nu s'a suit niciodată într'un tramway, vehicul pentru mitocani. El nu umbla decât în trăsură, ori pe jos.....

Nesecata lui veselie şi scânteiere avea ca izvor un suflet melancolic. De altfel aceasta nu e o excepţie printre scriitori, ci aproape o regulă. Fondul acesta apărea în literatura lui serioasă (căci a scris nuvele şi poezii). Din acest punct de vedere el era un fiu al vremei sale, un scriitor din epoca eminesciană. Poeziile lui păcătuiesc prin prea mult sentimentalism şi printr'un deficit de culoare. Mintea lui creatoare de imagini humoristice, era incapabilă să creieze imagini pentru expresia sentimentelor lui serioase.

Anton Bacalbaşa este unul din tipurile cele mai autentice şi mai caracteristice ale intelectualului român dela sfârşitul veacului trecut. Spirit liber, generos, nemulţumit de realitate, revoltat, — şi totuşi cu o nuanţă de scepticism, — încrezător în puterea cuvântului, natură ironică... el a rezumat, în felul nuanţei temperamentului său, o generaţie.

Bacalbaşa a murit tânăr. Şi mă gândesc uneori cum ar fi fost acum, dacă trăia, acest copil teribil al socialismului. Un domn bătrân?! Curios! Imposibil!

G. IBRĂILEANU

Congresul Internaţional al Scriitorilor
(Pen Clubs)

In cursul lunei Mai a. c. s'a întrunit la Paris un mare număr de scriitori din diferite ţări, membri ai cluburilor P. E. N. pentru a conlucra la alcătuirea unei adevărate opere de solidaritate intelectuală.

După războiul mondial, s'a înfiinţat la Londra primul P. E. N. club. *(Poetiy, Essay, Novel.)* Gruparea s'a făcut sub conducerea marelui romancier englez John Galsworthy (Balzacul Angliei). In scurt timp s'a stabilit acolo o intimă legătură între oamenii de litere cari aparţin diferitelor curente, şcoli, cenacluri sau partide politice.

E firesc ca pe toţi oamenii de litere, indiferent de credinţele lor, să-i lege aceleaşi preocupări artistice, aceleaşi chestiuni de organizare şi apărare profesională.

Gruparea engleză a dat o frumoasă pildă de respectul datorit părerilor fiecăruia, şi de o disciplină civilizată, plină de curtuazie şi discreţie, ajungând să stabilească relaţii cordiale între membrii celor mai deosebite curente literare.

Celelalte ţări au început să-i imite pe Englezi înfiinţând cluburi P. E. N. tot pe aceleaşi baze de organizare. S'a mers mai departe fixându-se congrese anuale, pentruca scriitorii din diferite ţări să se apropie şi să se cunoască, tinzându-se la o reală solidaritate intelectuală prin relaţii constante ce s'ar stabili cu timpul între scriitorii din lumea întreagă.

* * *

Primul congres s'a ţinut la Londra, al doilea la New-York şi acesta al treilea a avut loc la Paris.

Ideea înfiinţărei unui Pen Club şi la noi, în legătură cu celelalte, a fost adusă de către cunoscutul scriitor şi harnicul consul român dela Londra, D. Beza, care de câţiva ani lucrează acolo aducând servicii ţării, printr'o intensă propagandă făcută prin scrieri şi conferinţe despre ţara şi literatura română.

Congresul dela Paris a fost organizat de către un comitet de scriitori francezi, sub conducerea cunoscutului critic Benjamin Cremieux, secretarul general al Pen Clubului francez.

Inaugurarea congresului s'a făcut printr'o masă comună în sala Hoche, la care a luat parte vre-o trei sute de scriitori, fiind reprezentate douăzeci şi două de ţări. In capul fiecărei din cele opt mese era câteun scriitor celebru: John Galsworthy, Heinrich Mann, Luigi Pirandello, M. de Unamuno, James Joyce, Iohan Boyer, Alex. Kuprin, Alfons Reyes.

„Numai schimbul cugetării internaţionale este unica salvare posibilă a lumei" — cu aceste cuvinte John Galsworthy şi-a început discursul. El a arătat cu emoţie că omenirea, îngrozită de masacrele războiului mondial, face apel la minţele şi inimile scriitorilor ca să lucreze pe toate căile la stabilirea unei solidarităţi spirituale între popoarele cari se cunosc aşa de puţin până acum între ele.

Paul Valery şi Georges Duhamel vorbesc de primejdia care ameninţă civilizaţia de azi dacă oamenii din diferitele ţări nu învaţă să se cunoască, să se înţeleagă şi să se unească.

„Că orice civilizaţie este muritoare, zice Duhamel, am înţeles'o bine acum câţiva ani, când am simţit trecând printre noi acel suflu distrugător. Am încercat cu toţii diferenţa dintre noţiunea abstractă şi experienţa personală. Ei bine, noi nu consimţim să murim".

Mai vorbesc H. Mann, Unamuno şi Iohan Boyer, arătând că pentru asigurarea viitorului civilizaţiei, scriitorii din toate ţările trebue să se hotărască a-şi da mâna, a se cunoaşte şi a se pătrunde, întemeind acea solidaritate literară internaţională care trebue să ajungă o forţă morală mondială, care va cădea greu în cumpăna conducerii popoarelor.

O caldă atmosferă familiară însufleţea această variată adunare de scriitori veniţi din toate părţile lumii. Figurile artiştilor celebri străluceau ca faţetele unei prisme care răsfrângea toate aspectele talentului de exprimare a gândirii şi simţirii omeneşti dintr'o epocă.

In şedinţele care au avut loc în zilele de 22 şi 23 Mai, s'a discutat chestiunea federalizării tuturor Pen Cluburilor şi crearea unui comitet superior internaţional la Londra, fără a se atinge de autonomia diverselor cluburi naţionale.

Asupra alegerii locului unde urmează să aibă loc viitorul congres au fost oarecari divergînţi.

Deşi încă din anul trecut se alesese Roma pentru viitorul congres, italienii cedaseră în favoarea germanilor. Un delegat belgian şi-a arătat părerea: că poate nu ar fi oportun şi ar trebui să se ţină seamă întru câtva şi de anumite chestii politice.

Majoritatea însă a fost de părere că sriitorii trebue să se ţină de asupra oricărei preocupări politice. Pentru a scoate în evidenţă caracterul acestei grupări internaţionale de scriitori, s'a hotărît ca viitorul congres să aibă loc la Berlin.

* * *

Chestiunea cea mai importantă a fost acea a traducerilor. Chestiune care s'a discutat şi în şedinţele congresului de anul trecut la New-York.

De data asta pare că s'a ajuns la câteva măsuri practice care urmează să se îndeplinească în cursul acestui an. Această delicată chestiune a traducerilor a fost expusă cu multă pricepere de tânărul şi talentatul scriitor francez Jules Romain.

Cum ar putea scriitorii să influenţeze asupra traducerilor care se fac azi la hazard, lăsate numai în voia comerţului? Romane proaste de aventuri se traduc şi se răspândesc în toate limbele pe când operele de valoare rămân necunoscute. Unele traduceri, adesea fără numele traducătorilor, sunt atât de prost făcute, încât depreciează cu totul operele reeditate în alte limbi.

După lungi discuţii s'a ajuns la următoarele încheieri:

1) Pentru a se stabili o reală cooperaţie literară internaţională, activitatea traducerilor apare ca esenţială şi merită din toate punctele de vedere atenţia şi vigilenţa Pen Cluburilor.

2) S'a hotărît publicarea unui buletin trimestrial de informaţii redactat în limba franceză.

3) Fiecare Pen Club să se pună la dispoziţia celorlalte Pen Cluburi din diferitele ţări, pentru a furniza toate lămuririle asupra facilitării traducerilor dela o ţară la alta.

4) Fiecare Pen Club să aleagă câte o comisie specială care să urmărească traducerile care se fac arătând numele autorilor, traducătorilor şi ale criticilor.

Am avut ocazie să vorbesc cu mulţi scriitori străini. Toţi mă întrebau de ce Românii dau aşa de puţină importanţă traducerilor.

Ca scriitori români nu sunt cunoscuţi decât cei care scriu în limba franceză: Princesa Bibescu, Elena Văcărescu, Panait Istrati.

Un poet german, D. Feders, îmi spunea că a citit cu mult interes un roman românesc în limba germană: Haiducul de Bucura Dumbravă.

Iohan Boyer, marele scriitor norvegian, om jovial, fermecător, exprimându-şi simpatia ce o are din timpul războiului pentru români, îmi cerea să-i indic autorii români care sunt traduşi. Pe Vazov îl citise în traducere germană. Bulgarii fac o întinsă propagandă în străinătate traducând scriitorii lor în mai multe limbi.

Pirandello, o figură de-o rară distincţie, cuceritorul tuturor teatrelor europene, se interesa de traducerea pieselor sale în româneşte.

Simpaticul şi vigurosul scriitor rus Kuprin, căruia îi arătam admiraţia de care se bucură printre românii care i-au citit cărţile, mi-a răspuns într'un râs zgomotos că îi pare bine de succesul moral — căci succesul material, ce trebuie să-i vină dela editorii din România, care i-au publicat traducerile, îl aşteaptă mereu în lunga şi greaua pribegie în care se găseşte.

După informaţiile luate la faţa locului, revistele franceze care sunt oricând dispuse să primească traduceri din literatura română sunt: Europe, Revue Bleue, Revue de Genéve şi Figaro Ilustré.

Asupra ceremoniei care a avut loc la casa lui Balzac, cât şi a vizitelor făcute în diferite localităţi, voi scrie într'un număr viitor

JEAN BART

Strofe în amurg

Nu mă privi cu ochii tulburi,
Cu lungi priviri neliniştite
Aşa cum, prin ferestre aburite
Priveşti în nopţi de iarnă, luna.
Sunt eu, tot cea de eri, de totdeauna.

Nu samăn nimănui, ci mie doar: sunt eu
Aşa cum îndelung m'ai cunoscut,
Cu sufletul neîmpăcat şi greu,
Cu presimţirea vagă a unui veşnic început.....

Pe drumuri ce se 'ntorc în nesfârşit,
Pe drumuri care nu sunt ale noastre,
Ne-am întâlnit.
Nici tu nu eşti de vină şi nici eu,
Ne-a îndrumat acelaş Dumnezeu
Ne 'nduplecat, şi trist, şi ostenit.

Purtăm în noi aceeaş fragedă sfială,
Acelaş întuneric în priviri,
In gând ne doare-aceeaşi îndoială
Si sufletul ni-i greu de amintiri.

— Vezi, mâna asta-i mâna mea.....
In forma ei prelungă dormitează, neştiute
Atâtea gesturi încă nefăcute
S'atâtea mângâieri ce-aşteaptă să se dea.
Sunt scrise toate 'n jocul viorii
De vinişoare firave şi pale, —
Şi 'n palma mea-i scobită forma frunţii tale...

Mi-s ochii calzi, mi-s ochii vii,
Dar în privirea lor nu's eu.
Nici eu nu ştiu, nici tu nu poţi să ştii
Al cui e gândul ce se sbate'n gândul meu.

Pe umerii fragili mă port ca pe-o povară,
Şi umerii adeseori mă dor.
Azi ai simţit pe braţul tău, întâia oară,
Ce greu apasă trupul meu uşor.....

* * *

E linişte 'n odaie, parcă-i noapte.
Miroase a gutui ş'a mere coapte
Şi e răcoare ca 'n odăile bătrâne,
Ca 'n albele iatacuri de pe vremuri,
Sunt lângă tine şi te simt cum tremuri,
Simt gândurile calde şi păgâne.

— Ia-mi fruntea 'nfierbântată 'n mâna ta,
Priveşte-mă 'ndelung şi liniştit —
Să uit că, poate, am mai stat odată — aşa.....

Adună 'n suflet, ca pe-o floare,
Minunea dulce-a clipei pieritoare,
A clipei neasămănate de acum —
Căci mâne vom pleca pe-acelaş drum,
Alături amândoi, — ori singur fiecare.

OTILIA CAZIMIR

JOB STEYNEN

PILOTUL

Ziua se arătase o clipă, ca o dâră de sânge pe zidul negru al cerului; pe urmă toată bolta se făcu iarăși neagră. Marea vuia; vântul urla înebunit. Peste puțin, cerul aspru și cenușiu peste tot se făcu asemeni unei cupole de piatră zidită deasupra apei; grămezile de nori din jurul orizontului îi slujeau drept proptele. Incă puternică, suflarea vântului începu totuși să fie mai neregulată, fără sguduiri, fără urlete crunte; dar marea rămase tot în oarbă mânie.

Vaporul *Gaulois* ajunsese în vecinătatea coastei; în vârful catargului de dinainte fâlfâia semnalul de chemare al pilotului. Asemeni vulturilor care urmăresc o pradă, corăbiile pilotante sosesc cu toate pânzele întinse și una din ele își coborîse chiar șalupa în apă. Pe bordul vaporului, toți călătorii se urcaseră pe punte. Ca niște turme înfricoșate de furtună, oamenii stăteau îngrămădiți în grupuri mici de-alungul punții, privind cu lăcomie șalupa în care matrozii vâsleau, vâsleau din toate puterile lor, dar nu înaintau pe apa înfricoșătoare; și șalupa, cu șirurile ei de vâsle la dreapta și la stânga, ca niște piciorușe în mișcare, părea o insectă înotând greu și zadarnic.

Valurile își aruncau fără odihnă spinările încovoiate sub ei și de fiecare dată șalupa aluneca pe apa masivă; din când în când o vedeai o clipă în echilibru pe vârful unui val, afară din apă; nu puteai ghici dacă va înainta ori va cădea din nou. La intervale regulate vâslele se cufundau în apa pe care uneori n'o atingeau, agitându-se în gol. De pe puntea vaporului, călătorii urmăreau cu ochii mari de spaimă această încercare neputincioasă.

Luntrea sălta ca o lighioană înainte, deasupra apei, se cufunda deodată, nevăzută, în spatele unui val înalt, se agăța, înainta puțin, cu trudă, apoi era aruncată îndărăt cu câtiva metri. Nebuni de groază, oamenii se înghesuiau dealungul punții, fascinați de spectacolul acestei șalupe care, într'adevăr, părea că n'o să ajungă niciodată până la ei. Ici și colo, un călător vorbia; ceilalți tăceau, cu gura crispată, cu fața pământie. In clipa aceea, toată mulțimea n'avea decât o singură dorință: pilotul să izbutească să se urce pe bord. Abia scăpați din furtuna cumplită care ținuse toată noaptea, se așteptau mereu ca vântul să crească iarăși în uragan, în vreme ce vaporul ar fi încă aici, în fața gurii fluviului, fără să poată îmbarca un pilot.

Ivirea luntrilor-pilotante le dăduse curaj; cel puțin una din ele va ajunge până la ei. Dar acum, strânși unii lângă alții ca niște bieți oameni cărora li-e frig, priveau țintă șalupa zbuciumată care se lupta cu desnădejde împotriva valurilor uriașe. Pe obiectul acesta mic, aruncat și prins ca mingea în rachetă, era pilotul, salvatorul, fără de care ar fi pierduți în iadul mării furioase.

Matrozii de pe șalupă vâsleau cu încăpățânare, și într'adevăr se apropiau: abia simțit, — dar se apropiau. Pe bordul vaporului toate dorințele erau încordate, ochii străluceau de nădejde măsurând înaintarea posibilă a șalupei care aduce pilotul, — atotputernicul pilot care-i va călăuzi teferi în port, după rătăcirile lor de săptămâni și săptămâni în pustiul jalnic al Oceanului.

Șalupa păru că se apropie mai repede; vâslele se mișcau regulat. Vaporul începu chiar a manevra ca să îmbarce pilotul. Groaza se risipi. Nimeni nu înțelegea bine ce se petrece, dar toți aveau credința nestrămutată că orice primejdie a dispărut. Peste câteva clipe el va fi pe bord... Vaporul se clătină puternic, helicele biciuiră apa. Șalupa se ținu sub vânt, călătorii se îngrămădiră la meterezul punții să vadă corăbioara aceea de nimic, care juca nebunește pe valuri, ținută de lopătari la oarecare depărtare de nava cea mare; se îngrămădiră să-l vadă pe el, pilotul acesta minunat, pilotul acesta îndrăzneț, — acest viteaz, acest căpitan care în curând, acolo sus, pe puntea cea mică, va îndruma vaporul, sigur, fără șovăire, printre bancurile înșelătoare și printre stânci.

Vroiau să-l vadă pe acest om care le părea asemeni unui zeu ce ține în mâinile lui soarta tuturora. Il priviră cu ochi strălucitori de admirație; el stătea pe o bancă în șalupă, scund, îmbrăcat cu o bluză de pânză groasă, cu o cașchetă veche pe cap, cu picioarele înfundate în cizme înalte pentru apă. Sub cozorocul caschetei i-se lămurea fața arsă de soare, cu barba roșie.

Nu se mișcă, nu dădu atenție la nimic până în clipa când i-se aruncă de sus o scară de frânghie. Atunci se pregăti să sară. Strigă o comandă lopătarilor care se apropiară cu fereală de vapor: pumnii lor erau încleștați pe lemnul vâslelor, marea parcă fierbea. Pilotul stătea în picioare, cu privirea ațintită spre scară, gata să se arunce...

Dar șalupa se abătu la o distanță prea mare pentruca pilotul să poată sări, și nici nu se putea apropia mai mult, de frică să nu se sfarme de coasta vaporului.

Pilotul înălță capul, strigă ceva și călătorii îi văzură ochii mici, de culoarea lucirilor nesigure ale mării. Numai decât un matroz se sui pe catarg și legă acolo o macara de care atârnă o frânghie lungă, la unul din capete se așezară șase marinari ținând frânghia gata să tragă; la celalt capăt făcură un laț, apoi îl aruncară peste bord în direcția pilotului care urmărea cu atenție manevra. In clipa în care el prinse frânghia, șeful echipagiului comandă: *„Wip"* — și cei șase matrozi ridicară pilotul care avea astfel o ciudată asemănare cu un zmeu monstruos.

Când atinse puntea vaporului, o larmă nebună se ridică: gesticulând, fluturându-și pălăriile, caschetele și batistele, călătorii se îngrămădiră în juru-i strigând „Ura!"—și toată spaima nopții furtunoase fu uitată pentru că el era însfârșit pe bord, — el, salvatorul care-l va mântui de marea cumplită, de dihania flămândă care se târîse în jurul lor zile și nopți dearândul.

In sfârșit!

Dar omul atât de sărbătorit nu părea a lua în seamă bucuria obștească; abia înălță capul, nu saluta pe nimeni, își ținea cu îndărătnicie mâinile în buzunarele bluzei lui de pânză; nimic nu tresărea pe figura lui. Tăcut și posomorît, se urcă pe puntea cea mică.

* * *

Thys Huibers locuia într'un orășel de pe malul mării. Cu șase luni mai înainte îi murise nevasta și durerea acestei pierderi îi sdruncinase atât de mult viața, încât parcă numai era el. Fusese unul din cei mai veseli oameni din orășel; la cafenea, acasă, ori unde se ducea, era iubit pentru palavrele lui, pentru felul cum știa să povestească cu haz și să asculte cu bunăvoință povestirile altora; tuturora le plăcea să vie la el, să schimbe cu el câteva vorbe prietenești; patronul cafenelei se bucura când îl vedea intrând, căci el, cu însuflețirea lui, provoca veselia tuturora și vizitatorii întârziau mai mult ca de obicei în jurul consumațiilor mai numeroase. Cercul prietenilor lui crescuse mereu: dacă ieșea o clipă, îndată își găsea un tovarăș de drum. Noii sosiți în oraș îl salutau ca pe o cunoștință veche. El se bucura de asta, le surâdea cu ochii lui limpezi, își flutura, poznaș, cascheta și le dădea porecle amuzante. Nu se făcea petrecere fără Thys Huibers.

Când tăceau toți, el începea vre-un cântec, povestea vre-una din întâmplările nebunești pe care închipuirea lui le născocea fără odihnă; și toate acestea în chip firesc, căci asa era felul lui. Thys Huibers era omul cel mai cunoscut din tot orașul; chiar și copiii îi dădeau bună ziua.

Moartea femeii lui veni pe neașteptate și odată cu durerea, îl cuprinse o silă amarnică de viața lui de până atunci. Se gândea: „Oare pentru ca să fiu lovit de o asemenea nenorocire înveseleam eu pe toată lumea ?" Inainte de a-i muri nevasta, nu se gândise nici odată la ceeace face; dar, doborât de marea lui durere, întreaga viață i-se păru de o mizerabilă deșertăciune. N'ar fi trebuit el să prevadă lovitura asta cumplită ? Nevastă-sa era ftizică; ani de-arândul fusese mereu bolnavă, biată femee firavă, sortită unei morți timpurii. Și 'n vremea asta el făcuse pe paiața târgului, mereu în oraș, chefuind la cafenea ca să se distreze. Adevărul era că nu simțise această durere; femeea murea cu încetul, el știa acest lucru, îl vedea, dar tocmai încetineala asta îl obișnuise și'l făcuse nepăsător. Era unul din acei oameni care asistă fără emoție la o nenorocire tăcută, chiar când e foarte odâncă ,— dar cad zdrobiți atunci când lovitura vine fără veste și e de neînlăturat.

Când i-a murit femeea, înebunit de o durere brută, s'a clătinat, ca și cum ar fi mers pe puntea unui vapor bătut de valuri, urlând sălbatec ca vântul furtunii.

De când murise ea, simțea cât de mult a iubit-o și-l apuca o furie mută la gândul că n'a știut s'o prețuiască în timpul scurtei ei vieți. Simțirea asta îl copleșise deodată, și era încredințat că așa va fi toată viața, — că chinul acestei mustrări n'o să-l mai părăsească în veci. Și dintr'o dată deveni întunecat și ursuz, și așa a rămas de atunci.

La început toți încercau să-l mângâie; dar cu un ton brutal el îi ocăra; la urmă, nimeni nu-i mai vorbea. Când trecea, cu înfățișarea lui greoaie și sumbră, cu gura strânsă amarnic într'o expresie posomorâtă și crudă, oamenii se uitau după el și clătinau din cap. Ii găseau acum o vină că făcuse pe bufonul, că înveselise pe toți prietenii cu glumele și cu năzbâtiile lui. Se dăruise prea mult pe sine însuși; oamenii prea ușurateci sunt totdeauna pedepsiți. Thys Huibers nu putea să sfârșească altfel... Când vorbeau de el, prostul, toți aveau o nuanță de dispreț în glas.

Dar el nu știa nimic, nu vorbea cu nimeni, nu vroia să aibă legături cu nici unul din foștii lui prieteni; îi ura pe toți; nici nu-i saluta măcar, nici nu se mai uita la ei. Când nu era pe mare — căci era pilot — stătea pe gânduri în odaia lui posomorâtă, totdeauna în aceiași atitudine, cu capul sprijinit de coate, cu ochii ațintiți asupra vre-unui obiect, fără să-l vadă; și părea că privirea-i era întoarsă înăuntru, unde se petrecea ceva înspăimântător. Iși bătea capul, se gândea într'una și pricepea din ce în ce mai puțin; se întreba de ce și cum sunt toate așa cum sunt — și nu găsea nici un răspuns care să-l mulțumească.

Viața e un haos; oamenii pot să-i închipue orice explicație, ei nu știu nimic, nimic, nimic, — nici o lumină furișată în noaptea spectrală a vieții.... Gându-i era ca prins de desnădejde și simțea cum totul se surpă în fața dorinții de a afla. Toată viața el crezuse într'un Dumnezeu, — o ființă atotputernică, care făcea fapte ca și noi, dar mai mari, concepute de un creier ordonat ca și al nostru, dar mai vast, îndeplinite de mâini mari ca norii, ca mările, ca munții, pe care le îndrumează o voință conștientă, asemenea voinții omenești.

Se gândea cu încăpățânare la acest Dumnezeu, căci știa că credința e o mângâiere pentru oameni, — și încercă să-l regăsească. Dar durerea care copleșește toate viețile omenești îl chinuia; cu un astfel de Dumnezeu, care îngăduie orice, mintea lui nu se putea împăca; și cum din tinereta lui nu adorase decât pe unul singur, acum Dumnezeu nu mai exista pentru el, și sufletul lui era pustiu.

Dar gândul acesta îi pricinuia o neliniște adâncă, și el încercă să-și plăzmuiască din nou ceva la care să se închine. La ce bun, dacă nu există nici o cauză primă ? Ce rost avea marea, care strălucea aurie în soare și era verde întunecat sub lună? Ce rost stelele, firmamentul infinit, pământul cu munții și pădurile lui, cu fluviile, orașele și cu noroadele lui ? Ce rost aveau îngrămădirile milioanelor de ființe care duc fiecare în suflet o lume de durere sau de bucurie, de iubire sau de ură, de cunoaștere sau de îndoială, de credință sau de căutare șovăelnică ? Ce rost avea durerea lui, atât de împovărătoare ? Și tristețea celor din jurul lui, a oamenilor din orașul lui, din țara lui, de pe întreg pământul ? Nici unul nu simțea în întregime durerea celuilalt, — și ce rost avea lipsa asta de iubire? Pentru ce această neputință de a se ajuta unul pe altul ? Și el însuși disprețuia pe oameni, — pentru ce? Ii ura. Ce însemna aceasta ? Pentru ce există binele și răul? Pentru ce ?...

De când își pierduse credința, gândurile i-se învârteau în acest cerc; încerca în zadar să prindă înțelesul vieții. Pe urmă avu impresia ciudată că creerul lui era parcă mistuit. Crezu că înebunește; găsi deschise uși pe care le închisese cu câteva clipe mai 'nainte, — și în casă nu era decât el. Intr'o zi văzu chipul nevestei lui în cadranul ceasornicului; și ea râdea. I-se întâmplă de mai multe ori să se audă strigât de un glas alături de el, — și nu era nimeni în odaie. Abia dormea, stătea treaz nopți întregi; avea groază de pat, din pricina coșmarurilor. Se deștepta uneori ud de sudoare; odată se lupta cu plapuma, crezând că are un dușman asupra-i; altă dată se trezi drept în picioare în odaie, cu mâna pe clampa ușii căci bătuse cineva, — auzise el bine, — dar nu era nimeni la ușă... Vedea fantome, auzea suspine și șoapte, plânsete și râsete, și uneori asa de lămurit încât îl apuca o groază cumplită; vroia să se închine, nu știa cui, și atunci rostea înjurături nevrednice.

Trecu astfel o jumătate de an și Thys Huibers ajunse tot mai ciudat. Totuși, la lucru nu pierdea nimic din prezenta lui de spirit. Indată ce se găsea pe mare, fizionomia lui era din nou cea obișnuită, nimeni nu băga de seamă nimic deosebit. Și la drept vorbind, nimeni nu bănuia boala lui sufletească. Se ferea de oameni ca de ciumați; deși-i ura, se temea de ei. Locuitorii orășelului se mirau într'una cum un bărbat așa de plăcut, așa de vesel, a putut ajunge așa de ursuz și de posomorît. Dar el simțea și era pe deplin încredințat că, cu toate glumele lui, fusese în totdeauna un om întunecat și melancolic. Și nu putea suferi amintirea anilor pe petreceri.

Intr'o zi, băgă de seamă că durerea pricinuită de moartea nevestei sale pierise cu totul, ca și sila de viața lui de mai înainte; se simți fără veste aruncat în altă existență, toate emoțiile-i erau schimbate; nimic din trecut nu mai exista; și el credea că starea asta se chiamă într'adevăr nebunie.

Intr'o noapte, — trecuseră șase luni de la moartea femei, — visă un vis înspăimântător. Visă că se suia pe bordul unei corăbii mari ca s'o ducă în port. Când își arătă capul deasupra meterezului, călătorii, în loc să-l întâmpine cu urale, îl înjurau, îl amenințau.

— Pilotul ăsta e nebun, o să ne izbească de o stâncă, striga un bărbat.

— Uitați-vă, uitați-vă! țipa altul, — n'are carne pe el, mâinile-i sunt numai oase... E un schelet și are cap de mort !...

— E Moartea și vrea să ne piloteze ! urla o femee. In apă ! în apă ! Cu pilotul ăsta ne ducem la fund !

— In apă ! în apă ! strigau alte glasuri.

Il scuipau în obraz; unul îl amenința cu pumnul, — dar nimeni nu'l atingea. O clipă mulțimea rămase amenințătoare în jurul lui; deodată însă fugiră toți și el simți greutatea unei mâini pe umăr, a unei mâini care-l împingea spre puntea cea mică.

Auzi pași înăbușiți în urma lui. Se întoarse : — nimeni. Pe scară auzi iarăș acești pași și respirația cuiva care urcă cu greu. Se întoarse: nimeni. Pe puntea cea mică auzi deodată un glas foarte aproape de urechea lui, un glas al cărui sunet îi făcu rău; niciodată nu auzise un glas asemănător. Se simți cuprins de o frică grozavă, nu îndrăzni să se întoarcă; și glasul îi vorbi, îi împărtăși încet, hotărâtor, o ciudată însuflețire:

— Toți oamenii te urăsc, și tu-i urăști pe oameni. Pentru ce le dai bucuria asta de a-i pilota printre bancuri și stânci? Ce fac ei pentru tine? Te-au insultat, te-au amenințat, nu e unul care să nu te urască... Pentru ce, pentru ce-i ferești de stânci și de gherdane? Un pilot știe mai bine ca oricine să se ferească de bancuri, — dar nimeni nu știe mai bine decât el să izbească un vapor de o stâncă.... Ințelegi?.... Ințelegi?... Și eu o să te răsplătesc; eu pot tot ce vreau. Sunt atotputernic. Tu n'o să mori, căci o să-ți trimet îngerii mei care te vor ridica deasupra apelor; o să te răsplătesc. Nu-ți ofer, ca celuilalt pilot de acum câteva veacuri în urmă, toate regatele lumii; căci ele nu-s trainice, sunt ca toate lucrurile pământești. Dar îți cunosc cea mai fierbinte dorință: tu vrei să găsești pe Dumnezeu. Ei bine, am să te fac pe tine însuți Dumnezeu, — un Dumnezeu puternic, crud și pizmaș, care conduce destinele oamenilor după placul lui. Gândește-te o clipă și spune 'mi pe urmă hotărîrea ta. Nu te gândi multă vreme, că nu-i nevoie; o să-ți fac judecata așa de limpede, așa de ascuțită, încât o secundă de gândire îți va fi deajuns; gândește-te".

Atunci glasul tăcu, și lui Thys Huibers i-se păru că trece pe cealaltă lume. Vântul și marea începură să urle ca niște damnați, cerul se făcu de culoarea sângelui; din mare ieșiră la iveală monștri înfiorători, cari râdeau și scoteau limba la el.

Voiu face cum vrei, zise el. Și un înger veni, îmbrăcat în azur ca cerul, și-i dădu o coroană de aur pe care el o primi. Și pe urmă se deșteptă...

Ardea de friguri, trupu-i era scuturat de fiori, sudoarea îi curgea dealungul obrajilor. Se uită la mâinile lui, coroana lipsea. Simți o nevoe de neînlăturat să plângă, dar această nevoe încetă deodată. Auzi un râs strident și i-se păru că gura-i e larg deschisă, dar nu înțelese că el însuși râdea. Și'și pierdu cunoștința.

In aceeași seară, cineva din oraș îl văzu strecurându-se dealungul unui drum singuratec; râdea mereu și avea pe cap o coroană mică de hârtie poleită; cu un gest maestos mâinile-i țineau bluza de pânză groasă ca pe o minunată mantie regală ce s'ar fi târît în urma lui.

Adeseori își întrerupea râsul, părea că vorbește; străinul nu înțelegea vorbele. Dar glasul lui răsuna nefiresc și lugubru pe drumul pustiu, în crepuscul. Celalt înaintă cu băgare de seamă și auzi lămurit aceste vorbe.

— Da, da... așa voiu face ! Voiu împlini porunca...

Când străinul cuprins de milă vru să se apropie ca să conducă acasă pe bietul nebun, acesta se întoarse, îi privi cu ochi cari sclipeau în umbră ca două scântei verzi, apoi o luă la fugă.

* * *

Aceasta a fost cea dintâi și cea de pe urmă oară când Thys Huibers a avut înfățișare de nebun. A doua zi, întunecat și ursuz, el se suia în luntrea-pilotantă, urzind în creeru-i smintit planul ucigaș, neștiut de nimeni.

Acesta era pilotul așteptat ca un mântuitor și pe care urale însuflețite îl întâmpinau pe bordul vaporului *Gaulois*...

Trad. de DONA SOL

O despărțire

de JOHN GALSWORTHY

Când te plimbi agale pe sub copacii în care mai atârnă câteva frunze de aur, și când plutește în aer mireasma frunzelor uscate și înegrite peste care pășești și plăcutul miros înțepător al focurilor de frunze, și când îndărătul tău se furișează nedeslipitul fîșîit al cânelui ce saltă prin frunza moartă, atunci aproape nu poți îndura frumusețea, și lumina palidă de soare care întârzie, și întristarea. Totul pare o întrupare a duhului care va încerca odată și pe cel mai tare suflet cu vorbele : „Moartea ! Și atunci ?"

Intr'o zi ca aceasta nu e scăpare. Ni se pare că nu merită să luăm în seamă o lume lovită de moarte, ne este chiar cu neputință să deosebim între cel fericit și cel nenorocit; căci plăcerile și durerile trupului, bogăția și sărăcia, par două surori gemene în fața fîșîitului de frunze moarte. Palidele candele ale vieții tremură, așteptând să-și dea sfârșitul, și să intre în întuneric.

Intr'o zi ca aceasta, cerul este cea mai mare mângâiere pe care o poate avea omul; căci deși simte grozav că bolta nu se va desface niciodată, cu ochii privește departe, tot mai departe, până ce vede capătul veșniciei; așa este cerul: înalt, liber cu înfățișare de nemurire; și poate că e făcut din toată suflarea spiritului care a părăsit frunzele moarte și cadavrele oamenilor.

Intr'o zi ca aceasta, când iubirea, ca o pasăre fără avânt, abia își mișcă aripile, e bine să stai tăcut și să privești îndelung la cer. Miresmele obsedante, fîșîitul nedeslipit se ascund atunci pentru un scurt răstimp; căci deasupra lor pare că se mișcă încet aripile armoniei.

Era o zi ca aceasta când am văzut în Parcul Kensington despărțirea a două suflete. Stăteau unul lângă altul în aleia întunecoasă de castani care duce în jos pe lângă monumentul Speke spre Serpentin—un om înalt, gros, cu barbă, și o fată ca un snop alb. Nu era nimic deosebit într'înșii; bărbatul un chip obicinuit de om din lumea afacerilor,—fata, probabil, o guvernantă. Și stăteau așa de nemișcați, vorbind cu glasuri atât de scăzute, în cât aproape i-am uitat; căci în acea zi interesul meu față de semeni era în reflex. Dar deodată mi-am dat seama că ei se ridicaseră. Ascunși pe jumătate de trunchiul castanului, al cărui frunze rare și late erau ca niște mâni întinse către lumina palidă a soarelui, stăteau unul lângă altul, nepăsători de apropierea mea; și te durea inima cum se uitau unul la altul. In adâncul ochilor amândurora, viața murise—murise liniștit ca frunzele care cădeau necontenit în jur. Și am înțeles—tot cu atâta siguranță ca și cum mica lor poveste ar fi fost dată la lumină în întregime—că aceasta era o ultimă întâlnire. O putere fatală îi despărțea, și deși nici unul nu o mărturisea, amândoi știau că era pentru totdeauna.

— Și-ai să-mi scrii ?

— Și dacă mă întorc ?

Dar vorbele erau spuse ca și cum toate cuvintele aveau aceiași lipsă de înțeles pentru cele două inimi deznădăjduite, una încercând să mângâie pe cealaltă. Din vorba lor se înțelegea limpede că nu erau bărbat și soție. Dar era tot așa de sigur, din felul cum se atingeau și priveau unul la altul, că era despărțirea a doi amanți. Cea mai mică din privirile și atingerile lor era plină de patimă, tremurătoare, vie. Fata avea o cruciuliță de aur la piept, și pe când omul vorbea, degetele lui groase se jucau cu ea, întorcând-o pe-o parte și pe alta, fără să știe ce mânuiau. Ea mai purta la gât o legătură îngustă de catifea ca rubinul; și când el o atingea, ochii ei, de un albastru palid ca floarea de in, se întunecau par'că de plăcere. Fața ei, care părea străină,—cu fălcile mari și părul ca lemnul de frasin—se ridica către el, și mânile, mângâind și agățându-se de mânicile lui, nu se puteau ține mai liniștite ca glasul repede, șoptit cu un mic accent neenglezesc. Și pe el—pe tovarășul acela gros—era ciudat să-l vezi cum i se stângea și-i tresărea fața, ca și cum toate amintirile comune ale celor doi iubiți încercau să străbată prin masca groasă a cărnii lui.

Trebue să fi fost ceva prea de neînlăturat ca să-i smulgă din plinul șivoiu al patimei; ori poate era numai unul din acele episoade— mai jalnice decât toate— când cele două realități posomorâte: banii și reputația se amestecă în iubire ?

E greu de spus care era emoția cea mai puternică pe fețele lor așa de apropiate una de alta: mila pentru sine, ori mila pentru cealaltă inimă, aproape să rămâie singură, să-și piardă părticica de nemurire.

Și atunci, fără o singură privire în jur ca să vadă dacă nu se uita cineva, se îmbrățișară. Simțeau că aceasta nu se putea face în stradă sau la gară; dar aici, în umbră, sub copacii care știu atât de bine ce înseamnă despărțirile, fără să-i vadă nimeni decât un străin nepăsător și un câne mițos care răscolește frunzele uscate cu botul lui lung și negru — aici puteau să încerce încăodată să uite.

Oricare ar fi fost sărmana lor poveste — obișnuită și puțin nobilă în ochii lumii — ei, îmbrățișându-se așa, în iubirea lor și în prezența morții ei, erau simbolici ca ziua de toamnă, umbrită de moarte, când toate lucrurile păreau că iubesc, și apoi pierd iubirea, și pășesc în nimicnicie. Nu se găsea o statue în tot parcul ca grupul întunecat și trist al celor doi iubiți, pierduți unul în brațele altuia, care încercau într'o ultimă clipă să zdrobească durerea și moartea în prinsoarea buzelor lor lipite.

Dar când s'a sfârșit acel sărut ? Vor fi avut ei curajul să-și întoarcă spatele și să pornească pe căi deosebite, lăsându-și inimile să plutească aici în aer, prinse între frunzele galbene și rare, și să ia în loc fiecare o mică peșteră cu sunet fâșâitor ?

N'au avut acest curaj. Au mers împreună, bărbatul încercând să se arate nepăsător, fata plângând mereu înăbușit. Și cu cât se apropiau de poartă, mergeau tot mai încet, până ce-au trecut și s'au oprit pe marginea trotuarului. Și cași cum și-ar fi lăsat cu adevărat inimile să plutească în aerul parcului și să rătăcească pentru totdeauna pe sub copaci, ei s'au atins aproape cu asprime unul de altul, apoi cu o privire lungă, tristă, s'au despărțit.

Cerul se schimbase. Era tot așa da adânc, dar cenușiu ca aripa unui porumbel, fără soare, făcut din lacrimi nevărsate. Și se ridicase un zvon de vânt răcoros, așa că frunza când se rupea, aluneca înainte, se învârtea, tremura și cădea. In acest vânt oamenii zoreau ca și cum le-ar fi șoptit lucruri pe care nu voiau să le audă.

In aleia de castani am încercat să găsesc locul unde au fost părăsite cele două inimi. Vântul suflase peste el și se pierduse în pustiul cenușiu al aerului. Dar deși nu l-am putut vedea, am știut că acolo, o sărutare a fost întipărită în lumina palidă a soarelui. Și am căutat-o, năzuind la căldura ei, în ziua aceia ca moartea iubirii. N'am putut-o găsi, și am plecat încet spre casă, cu miresmele înghețate care mureau în jur, cu fâșâitul nedeslipit al cânelui, care se strecura în urma mea, săltând prin frunza moartă.

(Din englezește de S. I.)

Adeverul Literar și Artistic

Prețul abonamentelor :

In țară :

Lei 250·— pe timp de un an
„ 125·— „ „ „ 6 luni
„ 65·— „ „ „ 3 „

In străinătate :

Lei 500·— pe timp de un an
„ 250·— „ „ „ 6 luni
„ 130·— „ „ „ 3 „

NOTE DE DRUM

Bazargic

28 Maiu 1925, Bazargic

Umblăm o noapte întreagă într'un tren domol, care poposeşte îndelung prin staţiile Bărăganului. Abia tresare un glas în liniştea acestor răstimpuri, — apoi rămânem suspendaţi în pustie, până ce pe ferestrele deschise şi răcoroase ne vin chemările pitpalacului, dela depărtări deosebite. Aţipim, — şi ne trezim iar în legănările şi 'n zgomotele de fier ale vagoanelor. Prin umbra de sub stele, la faţa câmpiilor, bănuim holde bogate: pe lângă chemarea prepeliţelor a rămas fixat în noi şi acel susur neostoit al gângăniilor pământului, sunând plin, şi răsuflul ravăn, ca de ape, al vegetaţiei îmbielşugate.

Când se luminează de ziuă, într'adevăr vedem până în fundurile zării minunea ploilor de primăvară. Iar mai ales după ce am trecut Dunărea, pământul Dobrogei, aşa de bântuit de secetă în alţi ani, ne apare binecuvântat ca 'n poveştile şi visurile de iarnă ale plugarilor. Orzul e 'n paiu ca trestia şi 'n spic ca vrabia, — iar săcara s'a înălţat până la coama murgului. Prin verdele delicat al ogoarelor se revarsă înfloriri galbene de rapiţă, apoi pâlcuri de maci roşii ca sângele. Roşul acesta triumfal şi decorativ dă un caracter deosebit peisagiului dobrogean.

Pe păşuni largi, umblă turme de oi. La cele dintâi staţii ale Cadrilaterului, ne apar mocani în straie albe, cinstind bucuroşi vin în umbra salcâmilor. Cai voinici şi căruţe vopsite verde aşteaptă în laturea gărilor. Mocanii sunt elementul de cucerire dela miazănoapte. Au păşit aici cu mult înaintea războaielor. Ş'acuma vin în atingere cu Bulgarii, care au urcat dela Sud. Stăpânii mai vechi ai regiunii, Turcii şi Tătarii, au dat înapoi şi 'n faţa unora şi a altora. Judeţul Constanţa e astăzi al mocanilor — printr'o cucerire paşnică şi harnică. Ţinutul Caliacra a cunoscut, sub regimul bulgăresc, un procedeu mai ghimpos, cu părtinirea vădită şi silnică a administraţiei, a justiţiei şi a armatei. Aici Turcii şi Tătarii au fost prigoniţi fără milă. Rezultatele n'au fost totuş prea deosebite. In tot cuprinsul acestor ţinuturi au rămas numai ţintirimuri musulmane. Peste ruinile satelor a trecut plugul. — Procesul de înlocuiri şi eliminări a intrat într'o altă fază şi urmează neîntrerupt, caşi eri, caşi mai demult, de când ţine minte istoria. Şi Turcii şi Tătarii au expulzat de aici odinioară pe alţii. Către ţărmul acesta al mării neamurile s'au purtat şi s'au schimbat necontenit.

Deci iată mocanii economi de oi înaintând cu turmele lor spre Bazargic şi spre Marea. Sântem şi noi în trecere prin această capitală de ţinut. Trenul ne depune, pe o căldură covârşitoare, într'o gară cu puţină mişcare. In ocolul lung pe care-l face linia ferată am putut contempla în voie îngrămădirea de clădiri acoperite cu olane roşii, între plantaţii puţine şi sărace, — şi mahalaua ţigănească dela margine: bordee şi cocioabe.

Un prieten ne întâmpină, ne primeşte şi ne călăuzeşte. Ne dă şi multe desluşiri, — căci are aici o vechime de doisprezece ani. A venit la Bazargic în primul an al ocupaţiei, la 1913. E un om inteligent şi liniştit, nu amestecă patimă şi fraze în ceiace spune. E un observator aproape indiferent şi zâmbeşte cu îngăduinţă.

Bem câte o cafea neagră la o cofetărie din centru şi ascultăm ce ne spune. Mai bem câte una, căci aici cafelele se absorb toată ziua şi nu dăunează nimănui. E adevărat însă că compoziţia lor e un secret al localnicilor. Cafeneaua este negustoria pe care o preferă fără nicio şovăire orice Turc, — dintre cei care au mai rămas în Bazargic. Omul cinstit trebuie să se îndeletnicească c'o negustorie. Asta li se pare Turcilor cea mai uşoară. O magherniţă de bagdadia căreia te loveşti cu capul, nişte divanuri cu rogojini, o vatră cu cărbuni sub spuză, un ibric şi câteva felegene. Instalaţia e gata. Vezi cafenele de acestea pe toate uliţele, una lângă alta, una peste drum de alta. Câţiva muşterii cu turban, gravi şi domoli sorb ciudata licoare caşi cum ar îndeplini un oficiu şi rostesc din când în când câte un cuvânt. Ori mai degrabă tac. Stăpânul localului e şi el consumator şi tace ori vorbeşte foarte puţin. De câştig nu poate fi vorba, — însă negustoria este o îndeletnicire onorabilă şi e deajuns atât. — Indeletnicirile bănoase şi întreprinderile mari sânt ale Bulgarilor. Vechilor stăpâni le-au rămas cafenelele. Până ce le închid şi pe acestea şi se duc spre sud, la Constantinopol ori în Anatolia.

Mocanul din ţinutul Constanţei e om dârz, aspru şi destul de lacom. Cu toate acestea cu dânsul te poţi împăca. Bulgarul însă e neînduplecat. Sub stăpânirea dinainte de 1913 orice afacere venită înaintea judecătorului avea o singură soluţie: Turcul păgubeşte. Orice chestie supusă administraţiei era rezolvată în dauna păgânului. Osmanlâul trebuie să plece. Ii iai pământul, îi împuţinezi ograda, îi spârcuieşti vitele, — el trebuie să încline fruntea, căci nu găseşte nicăeri lege şi dreptate. Rabdă totuş şi stăruieşte în sărăcie şi inerţie. Atunci, rând pe rând şi sistematic, încep să devie spurcate fântânile.

Apa în aceste locuri e rară şi fântânile se fac cu cheltuială. Se fac nu ca să fie de pomenire. Sunt proprietate individuală, nu binefacere. Cine vine să scoată apă, plăteşte. Plăteau şi Turcii la cele câteva fântâni din preajma mahalalei lor. Au şi ei singuri o fântână două. Intr'o dimineaţă, cel dintâi Turc care se duce la apă, găseşte o bucată de slănină în ciutură. Jale şi scandal. Apa-i spurcată, după legea profetului. Din fântâna aceia nu mai bea nimeni apă. In altă vreme se 'ntâmplă acelaş lucru şi cu alt izvor. Când apare slănina la cea din urmă fântână, Turcii îşi încarcă calabalâcul în căruţe şi se duc.

Totuş au mai rămas. Ii vedem în cafenele, mişcând grav din cap, grăind domol, într'un fel de lene bolnavă. Prin umbra zidurilor fulgerate de soarele amiezii, trece o *hanâm*, în pantofi europeni şi cu rochia cernită, dintr'un fald al căreia şi-a alcătuit o glugă, care-i închide obrazul ca într'un chenar. Intâlnim şi alte înfăţişări mai triste şi mai umilite, îmbrăcate cu şalvari coloraţi şi cu picioarele desculţe. Sunt ţigănci din mahalaua dela margine. In aceste părţi ţiganii se socotesc mahomedani, fără însă să cunoască legea şi geamia.

Atât femeile în şalvari cât şi cele în doliu alcătuiesc o categorie de harnice roabe. Turcii petrec grav şi nobil în cafenele; femeile lor muncesc, — ş'acasă şi la câmp, pretutindeni.

Aflu cu plăcere că Bulgarcele sunt scutite de aspra muncă a ogoarelor. Datoria aceasta este a bărbaţilor; ele-şi consacră căminului toată truda. Vrednic şi harnic neam de oameni, după cât ne spune prietenul şi călăuzul nostru. Ş'aici, caşi 'n alte părţi, Bulgarii dovedesc o încăpăţânată stăruinţă în lupta vieţii ş'o întunecoasă asprime. Seriozitatea este pecetea caracterului lor. Nu este cărturar bulgar, ori inginer, ori medic, ori advocat care să nu urmărească şi o afacere, o întreprindere, o speculaţie, pe lângă profesia ori slujba lui. Oamenii aceştia privesc viaţa subt unghiul muncii şi al economiei. De aceia toţi au bani şi gospodării îmbielşugate.

E adevărat, urmează zâmbind mentorul nostru, — că în felul lor de a fi sânt lucruri pe care firea mai deschisă şi mai diversă a Românilor nu le poate aprecia. Oamenii veniţi dela Nord zâmbesc. Bulgarii îşi urmează legea şi rânduiala lor. Uneori cedează, dar grozav de puţin şi încet.

Acum zece ori doisprezece ani într'o casă de fruntaş din aceste părţi nu se cunoştea întrebuinţarea cuţitului şi a furculiţei. Celelalte lucruri ale civilizaţiei şi a Europei nici atât. Cel mai bogat om trăia întocmai ca cel mai sărac. Deşi avea o casă mai mare, întrebuinţa o singură odaie. Cusurul Românilor e altul: că cel sărac tinde la felul de traiu al celui bogat. Deşertăciunea şi fala sunt maica şi sora noastră, cum ar fi spus Cantemir.

Iată deci că la o masă de fruntaş, în acei dintâi ani ai ocupaţiei româneşti, se aşază gospodarii pe bănci ori pe scaune de felurite forme şi-şi potrivesc fiecare dinainte un talger de faianţă şi alăturea bucăţile de pâine. Soseşte fumegând într'un castron mare un borş de miel. Fiecare oaspete primeşte în talger o bucată de carne, pe care o consumă slujindu-se de degete şi de un cuţit propriu scos din buzunar. Iar pentru sorbitură este lingura cea mare cu care s'a scos carnea. O întrebuinţează cu toţii pe rând.

Nu s'ar mai putea spune că asemenea moravuri patriarhale stăruiesc încă. Buna şi simpla viaţă localnică a început a se strica. Oamenii noi au adus, pe lângă cuţit şi furculiţă, pe lângă mobilele şi mărunţişurile indispensabile ticăloşiei lor, şi alte stricăciuni. Femeile nu cunoşteau pălăria în 1913. Trei ori patru îndrăzniseră să aibă ceva asemănător. Acuma flagelul acesta e obştesc.

La început, şefii autorităţilor nouă au făcut fruntaşilor localnici vizitele protocolare. Ciorbagiii nu se dumireau ce poate fi asta. De ce au venit? Ce gând ascuns vor fi avut? De ce şi-au adus cu ei şi muierile? Astăzi mi se pare că şi nenorocirea vizitelor începe să bântuiască la Bazargic.

Se poate auzi şi un piano: altă mizerie! Se văd şi automobile: asta e mai uşor de înţeles, căci e ceva de natură practică. Pe lângă noi trece o maşină frumoasă şi puternică. In ea zărim o figură caracteristică, pe care o întâlnim şi dincoace de Dunăre destul de des. Un îmbogăţit. Insă un om de-acum câteva decenii: un jupân Dumitrache. Lângă el doamna, cu pălărie şi rochie de modă nouă. Au automobil, căci sunt oameni foarte bogaţi, — multimilionari. Nu se ştie dacă întrebuinţează lavoarul şi peria de dinţi. Doamna aceasta, cu figură simplă şi simpatică, simţindu-se într'o dimineaţă nu tocmai bine, a poruncit să-i vie maşina, — şi s'a prezintat la dispensarul comunal, la vizita medicală. A aşteptat şi doctoriile gratuite, ca oamenii cei săraci. — Poate n'a ajuns încă să ştie ce fac oamenii bogaţi, când se îmbolnăvesc.

Toţi oamenii aceştia simpli vor afla, vai, în curând, toate! Şi cele bune şi cele rele ale vieţii oamenilor dela miazănoapte. Mă îngrozesc când cuget c'au să joace şi *Fox-trott* şi *Shimmy*, ş'au să cunoască *five-o'clock*-ul şi ceaiurile dansante.

Până acuma viaţa lor e redusă şi închisă în cercuri strâmte, oneste şi monotone. Mănâncă cu degetele şi se şterg la gură cu dosul palmei. Sunt aşa de simpli şi de serioşi, încât nu ştiu să spuie glume şi să povestească anecdote în limba lor. Intrebuinţează limba turcească. Dealtminteri şi cântecele şi divertismentele sunt tot ale foştilor stăpâni.

Ascultam pe tovarăşul şi prietenul nostru şi simţeam în mine păreri de rău că colţul acesta de lume patriarhală se pierde şi mâne nu va fi decât o legendă. Nu-i femee care să nu poarte pălărie. Şi s'a făcut şi grădină publică. S'au efectuat lucrări edilitare. Ne acopere un nour sur de pulbere. Dar mâni, sub lumina electrică, şi pulberea aceasta va fi stăpânită. Va fi ultima deşertăciune a deşertăciunilor şi moartea vechiului Bazargic.

MIHAIL SADOVEANU

Satul...

— Sân Pătre, moşule albit de soartă,
Deschide poartă, lasă-mă în rai!
„Satul meu", Ion Pillat.

De printre buruiene putrede şi spini,
S'a ridicat cu ochii lui blajini
La o răspântie de codri şi de ape,
Când cerul de pământ era aproape.

Şi azi pârău-i cântă în ureche
Poveştile pădurilor din vremea veche
Pe care-un năzdrăvan le-a prefăcut
In case veştede de lut,
Si le-a zvârlit aici, într'un ungher,
Pe veci îndepărtându-le de cer.

Si, satul izgonit de-atunci din soare,
Cu gloata caselor îngenunchiate 'n glod,
L'aşteaptă 'n orice clipă să coboare
Pe valea 'nstrăinatului norod.

Deasupra credincioşilor pe-un dâmb,
Se 'nalţă o biserică spre Dumnezeu
C'un clopot osândit s'alerge prin văzduh
Mereu.

Se zbuciumă, pe semne să adune
Lumină 'n fiecare rugăciune,
Ş'apoi s'o verse 'n sufletul întunecat
Din sat.

Dar pân' acum, de câte veacuri ştim,
Osânda clopotului nu i-a dat
Decât morminte reci în ţintirim....

Când luminoase nopţi pe văi se 'ntind,
Se vede de departe satul odihnind
Frumos şi fericit ca 'ntr'un tablou;
(Aşa cum după jug,
Cu chipul blând şi amărât
Se odihneşte-un bou).
Iar drumurile-l strâng de gât
Ca nişte funii,
Pe nesimţite să-l sugrume 'n faţa lunii....

G. BĂRGĂUANU

Tolstoi şi Proust

De demult se glorifica literatura franceză cu descrierea şi explicarea vieţii sufleteşti. In teatru, în povestiri, sau, mai deadreptul, în aforisme şi portrete, aşa numita analiză psihologică s'a cultivat ca unul din cele mai fireşti roduri ale spiritului franţuzesc. O adevărată virtuozitate naţională; aproape un monopol.

Incă din veacul XII, cel mai ilustru autor de romane bretone, Chrétien de Troyes e — „psiholog". Invăţaţii nemţi, din ambiţie naţionalistă, au vrut să infirme această glorie medievală a duşmanului ereditar. Când un Wolfram von Eschenbach, un Gotfied von Strassburg, sau şi alţii mai obscuri, traduc şi prefac romane franceze, critica nemţească revendică pentru dânşii, în special, *adâncirea psihologică* a textului străin. „Die psychologische Vertiefung ajunsese, în istoriografia literară germană, o formulă stereotipă, care se întrebuinţează poate şi astăzi încă. Dar obiecţiile filologilor nu se iau în seamă. Astfel, dogma franceză rămânea nesupărată; şi aşa de perfect era ea încheiată, încât Shakespeare, de pildă, este uşor şi simplu trecut cu vederea de opinia franţuzească, când e vorba de psihologie literară. *La connaissance du coeur humain*, cum zice formula şcolară, a rămas consacrată ca vocaţie franceză, definitivă.

Ruşii însă au pus capăt monopolului francez. Vreau să zic: Ruşii s'au impus şi atenţiei Francezilor. Cu toată mizeria traducerilor; cu toate că limba şi cultura întreagă a Francezilor sunt foarte neprimitoare, iar limba şi viaţa rusească, mai ales, trebuiau să le pară lor lucruri de pe altă lume. E drept că, pe atunci, situaţia literară în Franţa, tocmai în punctul care ne interesează, era aşa, încât Paul Bourget trecea drept marele maestru *pour la connaissance du coeur humain.* Cel puţin, pentru oficialitatea literară şi publicul ei. Cred că această măestrie a lui Bourget, pe atunci nediscutată şi nediscutabilă, aruncă astăzi într'o supărătoare perplexitate pe toţi acei al căror simţ literar nu-i paralizat prin anume şicuri politice sau religioase care se poartă acum, ca ultimă eleganţă, *à Bucarest tout comme à Paris.* Un om curat de asemenea şicuri, dacă reuşeşte să citească răbdător, *André Cornélis, le Disciple,* sau oricare din romanele psihologului absolut admirat la anii 80 şi câţiva, se întreabă de ce critica de pe vremuri a dat acestor grosolane foiletoane rang mare tocmai pentru „analiza psihologică", şi nu pentru pitorescul mobilierului ori pentru cine ştie ce alt agrement din acele pe care cetitorul „comme il faut" le cere dela orice carte serioasă şi instructivă. Dela un capăt la altul, romanele lui Bourget sunt acelaş magazin de galanterie pentru trebuinţe şi ambiţii suburbane.

Pe mulţimea cititorilor europeni o interesau Ruşii exclusiv ca material exotic şi senzaţional. Capacitatea lor pentru studiul vieţii interioare şi tehnica lor în acest studiu nu le-au luat în seamă decât literaţii de meserie. Este interesant că Mérimée, primul introductor celebru al Ruşilor în Franţa, mustră pe Turgheniev, adică pe cel mai puţin adevărat dintre Ruşi, pentru „minuţiozitatea" lui excesivă. Obiecţia era caracteristic franceză: toţi amatorii profani, de educaţie clasicistă, o au gata. Oroarea pentru detalii „curioaze" şi cultul generalităţilor de bun simţ alcătuiesc doar gustul pur clasic. Şi Melchior de Vogüé, pătruns de aceeaş estetică a temperanţei elegante, este, dintru 'ntâi nemulţumit de „confuzia" micrologică a artei ruseşti. Dar, fiindcă avea înainte pe Dostoievski şi pe Tolstoi, numaidecât mărturiseşte: nous sommes séduits par la subtilité de l'analyse psychologique; nous sommes émerveillés par une compréhension totale de l'homme intérieur *que nous n'avions jamais rencontrée.* Astfel vorba hotărîtoare era spusă: valoarea nouă, chiar pentru un Francez, stătea în tratarea vieţii sufleteşti.

Zola a judecat pe Stendhal, că îşi face personajele prin construcţie logică, şi nu din observaţie. Judecata îmi pare dreaptă. Şi dacă e dreaptă despre acel care e socotit ca modern şi inovator în psihologia literară, ea se aplică şi mai deplin celor vechi, în parte chiar celor mai interesanţi şi mai „moderni" dintre ei: lui Marivaux — romancierul, nu dramaturgul care a rămas om vechi — şi lui Laclos.

In materie de analiză morală, literatura franceză greu avea să se libereze de tehnica maximei şi a portretului.

Evident, Proust e inovatorul; iar inovaţia este de aşa putere, încât opera lui devine cel mai considerabil fenomen literar al vremii actuale.

In 1910, prin urmare în plină maturitate şi în momentul productivităţii celei mai intense, Proust scrie unui prieten: „E ciudat că, în toate genurile cele mai felurite, dela George Eliot la Hardy, şi dela Stevenson la Emerson, nu este literatură care să aibă asupra mea o putere asemenea celei englezeşti şi americane. Germania, Italia, adeseori Franţa, mă lasă indiferent. Insă două pagini din *Moara de pe Floss* mă fac să plâng". Alături cu această influenţă proclamată de dânsul, ceilalţi au numit pe Bergson ca inspirator decisiv al artei lui Proust. Iar Thibaudet, căutându-i loc în tradiţia franţuzească, propune să se deschiză o categorie deosebită numai pentru Saint-Simon şi Proust; dar îl apropie şi de Montaigne, pentru „mobilitatea" imaginilor. Apoi recurge la ingredientul atât de inevitabil astăzi al filozofiei raselor, şi creează un „doublet franco-sémitique", reprezentat de Montaigne, Bergson şi Proust. Fiindcă toţi trei sunt pe jumătate evrei, şi „mobilismul" — aşa hotărăşte, nu ştiu de ce dar cu desăvârşită siguranţă, Thibaudet — este caracterul distinctiv al „dubletului" evreo-francez.

E greu de crezut că un literat din generaţia lui Proust ar fi putut să nu cunoască pe Ruşi. Minuţiozitatea psihologică a lui Dostoievski, din *Crimă şi Pedeapsă,* mai ales, ori din *Krotkaia,* nu anunţă metoda din *A la recherche du temps perdu?* Trebuie luat seama că voluminoasa istorie a lui Raskolnicov expune doar o criză foarte scurtă, şi această restrângere a dramei în timp face posibilă coborîrea în amănunţimile vieţii interioare cu o intensitate aproape necunoscută literaturii anterioare. Ruşii au arătat viaţa sufletească în mişcarea ei imediată şi devenirea reală a acestei vieţi au adus-o ei în locul caracterizării prin definiţii şi scheme generale, în locul rezumatelor şi surogatelor logice uzate în psihologia literară veche, cu deosebire în cea franţuzească.

Dar se găseşte între Proust şi un rus celebru o coincidenţă precisă vrednică de luat în seamă.

Tolstoi a tratat de multe ori, ca maistru, problema morţii. Nicăieri cu atâta virtuozitate ca în *Moartea lui Ivan Iliici.* Psihologia bolnavului fără scăpare, pe urmă a omului care trage de moarte face din povestirea aceasta un *unicum* literar. In *la Fin de la Jalousie,* ultima nuvelă din *les Plaisirs et les Jours,* Proust ia şi el ca temă gândurile unui muribund. Şi omul lui, întocmai ca al lui Tolstoi, se chinueşte cu întrebarea: cum se poate ca moartea, pe care de atâtea ori, pe care acum câteva zile o văzuse liniştit, având aface *cu alţii,* să aibă acum aface *cu dânsul?* Există o copilărie primitivă pe care toţi, probabil, o purtăm în noi: că moartea, pe care o înregistrez cu aşa sânge rece în raport cu alţii, nu mă priveşte pe mine. Este un refuz stupid şi vital al minţii de a lega, cu totală şi adevărată convingere, moartea de propria persoană. Tolstoi a fost poate cel dintâi om, de sigur cel dintâi artist, care, cu o claritate spăimântătoare, a pătruns şi a dat pe faţă această bizarerie normală a sufletului. La Proust, detaliul este pus în valoare exact ca la Tolstoi, cu mai slab relief numai; expunerea lui rămâne în general mai schematică decât a rusului. Şi apoi, în amândouă povestirile, oamenii, care au trăit pământeşte, mor creştineşte. Volta bruscă către învăţătura creştină poate că e un fenomen destul de comun în ceasul din urmă. Adevărat, această învăţătură este o doctorie înţeleaptă pentru situaţia finală; un subterfugiu folositor faţă cu radicalismul absolut al morţii. Cu ajutorul carităţii creştine, oamenii se ameţesc, poate, într'atât, ca să subtilizeze ideia groaznică a deposedării totale şi irevocabile. Normal, omul trăieşte cu tranzacţii şi aşteptări de mai bine, iar ideia creştină este un leac de casă, naiv dar eficace, cum se pare, contra intransigenţei sfârşitului absolut. *Et Honoré s'aperçut que l'amour, pur de tout égoïsme, de toute sensualité, qu'il voulait si doux, si vaste et si divin en lui, chérissait les vieilles parentes, les domestiques, le médecin lui-même, autant que Françoise, et qu'ayant déjà pour elle l'amour de toutes les créatures à qui son âme semblable à leur l'unissait maintenant, il n'avait plus d'autre amour pour elle.* Intocmai aşa li se dezveleşte, *in extremis,* lui Ivan Iliici, şi lui Vaşile Andreici din *Stăpân şi Slugă,* rostul „adevărat" al vieţii. Numai că Proust, credincios încă simplificării tipic franţuzeşti, a redus şi concentrat totul în erotică şi gelozie; cu dânsele numai are de luptat caritatea creştinească. Iar Tolstoi a clădit contrastul pe bilanţul unei vieţi întregi şi tabloul lui e de o bogăţie uriaşă. Dar, în tema astfel restrânsă, Proust şi-a dat prima lui operă de maestru. Honoré, băiat tânăr, e aşa de fericit în dragoste, ca şi în toate, încât începe să-şi dorească rele care să-l trezească din binele perfect în care aromeşte. Şi soarta îl slujeşte fără întârziere. Cu obişnuita îngâmfare şi lipsă de scrupule a bărbaţilor, nişte prieteni comentează femeia care-l iubeşte aşa încât tânărul se îmbolnăveşte de cea mai inveninată gelozie. De la dragostea lor de copii răsfăţaţi, voioasă şi sigură, Honoré şi Françoise sunt aruncaţi în chinurile ruşinoase ale geloziei erotice. Iar în mijlocul acestei crize urâte, îi loveşte o catastrofă stupidă: pe tânăr îl calcă în picioare un cal speriat şi-l răneşte de moarte. Şi, în friguri, el aiurează aşa: *Je veux que tes yeux brillent aussi, je veux te faire plaisir comme je ne t'ai jamais fait... je veux te faire... je t'en ferai mal... Je vois bien pourquoi tu ne veux pas, je sais bien ce que tu t'es fait faire ce matin, et où et par qui, et je sais qu'il voulait me faire chercher, me mettre derrière la porte pour que je vous voie, sans pouvoir me jeter sur vous, puisque je n'ai plus mes jambes, sans pouvoir vous empêcher, parce que vous auriez eu encore plus de plaisir en me voyant là pendant.*

Cu o rară grijă artistică trece povestirea dela mângâieri naive şi copilăresc drăgălaşe ale celor doi tineri la uriciunea hapsână a scenelor de gelozie care se adună, monstruoasă de adevăr, în delirul agoniei. Soluţia creştină însă, în amândouă povestirile pe care le compar, îmi pare că are ceva de consolaţie arfiticială. La Tolstoi, poate, intenţia propagandistului e mai indiscretă decât în nuvela francezului. Finalele aceste apar ca o piedică în calea minunatului „naturalizm" psihologic pe care-l cerem noi cei de astăzi, pe care ni-l şi dau, de altfel, cei doi autori în corpul povestirii. Numai că reducerea dramei la dragoste şi lovitura catastrofală în plină strălucire a unor vieţuitoare, dă nuvelei lui Proust tonalitate teatrală; pe câtă vreme situaţia la Tolstoi rămâne cu excepţia unor elemente ale finalului, strict realistă. Insă de aceea e drept să-i ţinem lui Proust socoteală deosebită de valori ca acestea: *ses yeux suivaient une mouche qui s'approchait de son doigt comme si elle voulait le toucher, et puis s'envolait et revenait sans le toucher pourtant; et comme, ranimant son attention un moment endormie, revenait le nom de François de Gouvres, et il se dit qu'en effet peut-être il la posséderait et en même temps il pensait: Peut-être la mouche va-t-elle toucher le drap? non, pas encore, alors se tirant brusquement de sa rêverie. Comment ? l'un des deux choses ne me paraît pas plus importante que l'autre! Gouvres possédera-t-il Françoise, la mouche touchera-t-elle le drap ?* Simţul pentru valoarea detaliului material, cât de mărunt sau grotesc, în raport cu viaţa interioară se dovedeşte aici cu strălucită virtuozitate. Francezul a răsturnat cu glorie convenţiile vechii sale psihologii literare. Şi technica rusă îşi are partea hotărîtoare în această revoluţie.

Psihologia din literatura clasicilor francezi şi anexele ei din vremi mai nouă, îşi are originea în saloane, unde oamenii se pândesc în concurenţă mondenă. Această origine socială a dat acelei psihologii caracter unilateral, simplist şi uniform. Observaţia este redusă la suprafaţă, prin urmare la generalităţi. Din contră, psihologia literară modernă, în deosebi cea rusească, se naşte din meditaţie solitară, din însuşi excesul vieţii anterioare. De aceea este ea subtilă şi minuţioasă, preţueşte cele mai absurde, mai ascunse şi mai fugare mişcări ale sufletului.

André Gide dă vina lui Rochefoucauld, că literatura franceză a rămas simplistă şi dogmatică în cercetarea sufletului. La Rochefoucauld, crede Gide, a impus egoismul ca singur resort al maşinei psihice. Eu însă nu cred. „Moralistul" acela, care inspiră groază eternă pedagogilor şi altor idealişti de meserie, nu a spus că amorul propriu este unicul mobil care se găseşte în om. El a descris numai reacţiile imediate şi inevitabile ale egoismului constitutiv; a arătat cum aceste reacţii nu pot să lipsească din nici o dispoziţie a sufletului, acordând categoric realitate eroismelor ştiute şi consacrate în toate vremile. Nu la Rochefoucauld, cel unic în agerime şi adâncime între toţi psihologii vechi, ci platonismul şi stoicismul şcolăresc, rămase dela humanişti şi localizate în spiritul burghez al scriitorilor care au făcut clasicismul francez, au stat în calea psihologiei literare, şi au deformat-o de dragul trebuinţelor pedagogice ori chiar al celor de simplă tactică mondenă.

PAUL ZARIFOPOL

Dialogi, Epistole & Note

Desluşiri provizorii

Am trecut mai eri, înainte de amiază, pe sub teii de la şosea. Amicul meu Ironescu, scriitor şi ziarist subţire, probabil dintr'o oră norocoasă şi rară venise să vază dacă teii au înflorit. Ne-am bucurat şi unul şi altul de întâlnire şi ne-am oprit pe o bancă, la umbra prielnică.

IRONESCU. — Iartă lipsa de stil şi toate stângăciile de cari mă voi face vinovat... Nu pot să mă obicinuesc cu gândul şi cu realitatea că eşti faţă bisericească.... Rămân legat şi adequat laicului şi scriitorului Galaction, de până alaltăeri....

EU.— A ton aise ! Fii sigur de indulgenţa mea...

IRONESCU. — Mai întâi să gonim imaginea Ispititorului, domnul neastîmpărului, al curiozităţii deşarte... Cu toate că te voi întreba câteva lucruri, dornic cum sunt, să mă lămureşti, te rog să mă crezi că nu e vorba de curiozitate diabolică....

EU. — Sunt obicinuit cu toate petulanţele spiritului omenesc, ale acestui biet fluture captiv...

IRONESCU. — Stăm bine. Sunt şi eu unul dintre aceia cari regretă că ai părăsit literatura noastră laică şi ai luat asupră-ţi jugul eclesiastic. Dar cine poate să se amestece între d-ta şi d-ta ! Mi-am zis şi eu ca alţii. Omul şi-a ascultat conştiinţa şi a făcut precum i-a poruncit.

EU.— Sunt porunci cari vin mult mai de sus decât de la conştiinţă....

IRONESCU. — Mă închin. Deşi lumea în care trăesc eu este alta decât cea bisericească, totuşi nu sunt străin de curentele şi de evenimentele din preajma altarului... In deosebi, am avut mereu informaţii asupra d-tale.... Mare mi-a fost mirarea când am început să aflu că printre fraţii întru Christos îţi merge mult mai prost de cât printre noi, liberii cugetători şi băeţii veseli din literatură...

EU.— Cred că informatorii tăi sunt reporteri grăbiţi şi superficiali.

IRONESCU. — Ia să verificăm... Ai ţinut într'o adunare preoţească o conferinţă în care ai propus fraţilor d-tale, trei legăminte: lectura zilnică a bibliei, învăţarea unei limbi străine şi redeşteptarea cultului euharistic.... Am auzit că ai avut în sală o temperatură de zero grade.

EU. — Cine samănă în Octombrie, samănă pe ploaie şi pe frig şi nu aşteaptă să secere în Decembrie, ci în Iunie-Iulie.

IRONESCU. — Am să te aştept până la secere. Dar iată alt fapt şi altă nedomirire: Auzeam că eşti ceva la Patriarhie—misionar.... predicator.... un nume şi o putere. Dar dintr'un proaspăt incident de presă am văzut că adevăratul misionar, adevăratul predicator, marele cordon, în sfârşit Galaction „dela „Patriarhia României-Mari" este cu totul altcineva decât d-ta... Ziarul **Universul**, asigurându-şi recunoştinţa viitorilor d-tale biografi, a pus lucrurile la punct...

EU. — Ziarul **Universul** mi-a făcut un mare serviciu. In mâna Domnului, chiar şi instrumentele imunde ajung providenţiale...

IRONESCU. — Rosteşti oracole... Sunt slab, în partea aceasta.... Totuş dă-mi voe să revin şi să constat că la Patriarhie şi în biserica naţională înoţi într'o legendă absurdă, cu două capete, bună de exploatat în comedie şi care îmi dovedeşte (mie păgânului) că zeiţele literaturei ofensate ştiu să se răzbune.

EU. — Faci bine că vorbeşti pe şleau. Păgân cum eşti, nu poţi să înţelegi cuvântul Domnului spus odinioară despre Pavel: „îi voi arăta câte trebue să sufere pentru numele meu".

IRONESCU. — Scriptura e vastă şi mângâierile ei sunt de sigur, infinite. Dar acest echivoc ridicul mi se pare, pentru d-ta, un semn sinistru....

EU. — Lasă oracolele pe seama mea. Mi-ai spus că nu te pricepi în materie.

IRONESCU. — Mă rog, poftim, renunţ, dar nu pot să renunţ la fapte şi la documente... şi, din întâmplare, am tocmai un document, aici în buzunar.

EU. — Documentul poate să fie autentic, dar să vedem dacă ai şi ştiinţa interpretării.

IRONESCU. — Răbdare. Ştiam că traduci Sf. Scriptură. Auzisem că ai răsturnat căruţa de câteva ori, dar, oricum, credeam că eşti din nou pe drumul satului, adică încurajat, ajutat şi aşteptat de toată biserica.

EU. — Credinţa ta era rudă bună cu greşala şi cu himera. Dar să te auzim.

IRONESCU. — Azi de dimineaţă, la redacţie, îmi căzu în mână acest număr din **Revista Teologică** (anul XV, No. 5—6, Sibiu, 1925) şi primul ei articol îmi aţâţă curiozitatea: „Să se retipărească Bibilia !" Auzi ce spune stimabilul N. Colan: „De bună seamă ar fi fost bine să avem gata o nouă traducere a Cărţii celei sfinte. O traducere **a cărei** frază clară—nevăduvită de duhul arhaismului, **care** miroasă a tămâie şi a cucernicie şi **care-i** şade aşa de bine unei cărţi bisericeşti — să ne desvălească tăinuitele înţelesuri ale slovelor **în cari** traducători mai puţin iscusiţi au îmbrăcat propoveduirea trimişilor lui Dumnezeu". „**Cum** însă această lucrare care trebue să fie rodul ostenelii unei personalităţi înzestrate cu iscusinţa teologului erudit şi a literatului de talent, **plus cucernicia amândurora,** n'o avem şi nici nu sunt perspective c'o putem avea de grabă — autoritatea bisericească e datoare să facă ceeace poate face imediat: Să retipărească Biblia"— Ce însemnează aceasta ? Ce răspunzi la toate acestea ?

EU.—Cunosc articolul. Nu cunosc pe autor. Dar ce ţi-se pare extraordinar în opiniunile lui N. Colan ? Omul poate nu ştie de existenţa mea, după cum nici eu până acum, n'am ştiut de existenţa lui. Iar admiţând că ştie ceva, imediat se ridică înfricoşata problemă: în ce ipostază mă ştie, cu cordon, sau fără cordon?... In Ardeal, eu n'am fost mai de loc şi tocmai pe acolo am auzit că bântuesc mai furios în ipostaza mea de Căi Ferate şi de operetă. Dar să zicem că mă cunoaşte în adevărata mea ipostază şi a aflat şi despre traducerea la care lucrez. Nu este omul liber să rămână rezervat?.... Am tradus Noul Testament, dar traducerea mea e încă necunoscută şi va fi multă vreme. N. Colan, probabil, e un bărbat prudent. Ştie că la părul lăudat nu trebue să te duci cu sacul mare... Afară de toate acestea mai este un lucru pe care tu nu poţi să-l înţelegi. Traducerea mea poate să fie bună pentru tine, pentru literaţi, pentru profani, nu însă şi pentru Biserică. Aici te poţi aştepta la un proces de rezistenţă—închis, temut, misterios,—care să ţină zeci de ani.... (In privinţa aceasta, poate că ai citit articolul meu din **Viaţa Românească**...) Nu-mi este ertată nici o iluzie. Colan este ca o mărgică simbolică, din culoarea şi duritatea căreia prevăd tot colanul de mărgăritare, din viitor.

IRONESCU. — Dacă lucrurile sunt aşa precum le spui, atunci dă-mi voe să-ţi pun întrebarea lui Păcală: De ce te-ai legat la cap, nenişorule, fără să te doară ? De ce ai lăsat literatura unde (cât ţine ciurul apă !) însemnai ceva şi erai cineva şi ai intrat într'o lume neprimitoare, care o să-ţi amărască toate zilele ce-ţi mai rămân ?

EU. — Nici timpul nu mă îngădue să-ţi răspund la asemenea întrebare, nici tu eşti făcut să auzi răspunsul meu....

IRONESCU. — Mersi... Totuşi nu mă descurajez. Ce aştepţi d-ta dela biserica aceasta, în care ai căzut ca o mâncare grea, într'un stomac debilitat ?

EU. — Tu porneşti dela ideia practică şi curentă că orice capital trebue plasat aşa fel încât neapărat să aducă atât şi atât la sută. Dar tu nu cunoşti (cu un cuvânt din Sf. Evanghelie) nici Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu... Am intrat în Biserică nu ca să fiu servit, ci ca să servesc. Crezi că nu ştiu ce mă aşteaptă ?... Am stăruit un sfert de veac la porţile Bisericei şi am cerut preoţia de trei ori: în 1909, în 1914 şi (de data aceasta cu succes) în 1922. Tu, dragul meu şi ceilalţi prieteni de literatură, cari vedeţi lucrurile ca să zic aşa în săraca geometrie plană a concepţiilor materialiste, mă vedeţi şi mă socotiţi incomensurabil de absurd. Dar eu care privesc lucrurile lumei acesteia în spaţiul Tainei şi al Voinţei dumnezeeşti, vă ascult cu indulgenţă, tac şi merg înainte.

IRONESCU. — Mergi sănătos ! Dar să ştii că sunt mai mulţi cei ce regretă că ai părăsit literatura de cât cei ce se bucură că ai intrat în Biserică.

EU. — Poate să fie aşa. Lucrul îmi este indiferent. Singura mea dorinţă, unica mea străduinţă, este să fac pe Iisus Christos bucuros că am intrat în Biserică. Am intrat cu 2—3 idei şi le urmăresc cu tenacitate. Unde voi ajunge? Ce voi realiza ?... Ştie Mântuitorul !

IRONESCU. — Ceea ce însemnează că noi aceştia cari nu putem uita pe Berivoje zadarnic îţi mai cântăm îndemnuri şi serenade !

EU. — Spune tu singur dacă aş putea să-mi doresc mai mult decât traducerea întregei Biblii ?... E drept că Diavolul e vigilent. Până în ceasul de faţă de trei ori mi-a zădărnicit proectul, a întors minţile ori a scuturat punga celor ce voiau să mă ajute. In ceasul de faţă inimicul e biruitor. Noul Testament doarme în manuscript iar Vechiul Testament, vorba lui Colan (adu să văz cum zice...) „trebue să fie rodul ostenelii unei personalităţi înzestrate cu iscusinţa teologului erudit şi a literatului de talent, plus cucernica amândurora..." Inţelegi profunzimea : **cucernicia amândurora,** într'o singură personalitate.

IRONESCU. — Inţeleg !... Dar nu te plâng. Aşa îţi trebue. Ce-ai căutat ai găsit !

EU.— Unde merg eu, tu nu ştii.... La revedere....

IRONESCU. — Mi-e teamă că ştiu prea bine! Numai că numim lucrurile cu nume diferite... D-ta zici „împărăţia cerurilor", iar eu zic: faliment inevitabil.

G. GALACTION

Ecouri din calvar

Nu m'au speriat, Durere,
Nici ghiarele, nici dinţii
Cu care-atâtea fiare, ce tu le-ai asmuţit,
Mi-au sfâşiat iar carnea în junghiuri de cuţit...

Nu m'au speriat, Durere,
Nici ghiarele, nici dinţii,
Căci îţi ştiam şi câinii şi tigrii suferinţii,
Şi-ţi cunoşteam şi corbul ce poartă'n ghiare-un ram:—
Mi l'ai trimis şi mie, în noaptea când eram
Pe cea mai slabă punte
Şi jos mugea vâltoarea...

Mi l'ai trimes atuncea să-mi tindă 'nşelătoarea
Momeală-a izbăvirii,
Dar nu m'ai prins în mreji, —
Şi-ai înţeles, Durere, că 'n sufletu-mi
Stau treji
De-apururi ochii, care zâmbesc când lupt cu tine.
Ai înţeles,
Căci corbul de-atuncea nu mai vine
Să-mi tindă verdea floare a leacului hain. —
Deşi, pe-o nouă cruce mă bate-acelaş chin,
Deşi, sub slaba punte mugeşte iar vâltoarea.

O, te cunosc, Durere,
Şi ştiu să tac de mult,
De-atunci, când desnădejdea întâiului tumult
M'a prins fără de veste şi am gemut prea tare ;

O, te cunosc, Durere,
Şi ştiu să rabd de mult,
De când întâia ceată de fiare nevăzute
Mi-au sfâşiat nu carnea, ci sufletul în sute
Şi mii de sângerânde fâşii de Crez rănit...

Ştiu să te rabd, Durere,
De mult, căci ţi-am hrănit,
Ţi-am îmbuibat o viaţă din plin,
Fiarele toate
Cu vinul şi cu pâinea
Din care hrăneam, poate,
Cântarea fericirii în mii de vieţi mereu...

...Şi totuş, cântă încă, în suflet, Crezul meu...

ELENA FARAGO

Venea o moară pe Siret

Nu e un an de când cel mai fecund dintre toţi scriitorii români şi cel dintâi dintre prozatorii noştri în viaţă, a dat o desminţire formală acelor care, nesocotind posibilităţile bogatului său talent, nu voiau să vadă în el, decât pe povestitorul descriptiv sau liric, în cazul cel mai bun poetul neîntrecut al naturii şi al trecutului moldovenesc, cu muzica profundă şi tainică.

„Oameni din lună" ne-au dezvăluit un Sadoveanu, care cu mijloace simple şi sobre e în stare să redea unele produse complicate ale mediului urban cu obictivate, bonhomie, umor şi largă simpatie înţelegătoare, un romancier care adaptându-se cu conştiinciozitate la obiect, nu mai tatonează, în ceeace priveşte compoziţia sau acţiunea, ca în primele lui încercări, ci se mişcă cu abilitate şi siguranţă.

Dar „Oameni din lună" nu e decât un mic roman social şi dacă voiţi psihologic, în legătură cu una din problemele palpitante ale actualităţii.

„Venea o moară pe Siret" are o altă amploare. Ba chiar, romanul, vastă frescă a moravurilor şi a vieţii moldoveneşti la sfârşitul secolului trecut, poate fi în multe privinţi considerat ca un rezumat al întregii lui opere, şi ca una din producţiile cele mai semnificative ale acestei mari puteri creatoare.

Conflictul dramatic al romanului îl formează procesul istoric de descompunere la sfârşitul secolului trecut a unei clase, acea boerească, şi ridicarea pe ruinele ei a ciocoilor; vechili, avocaţi sau samsari.

M. Sadoveanu

Un Zamfirescu în cele mai frumoase din romanele lui, un Brătescu în multe din minunatele lui nuvele, au zugrăvit aspecte ale aceluiaş proces, în ceeace priveşte boerimea munteană.

Simpatia netăgăduită a acestor scriitori faţă de clasa învinsă, izvorîtă din afinitatea lor afectivă cu ea, ca şi aversiunea nu mai puţin notorie şi adesea exprimată faţă de elementele noi şi triumfătoare dau operii lor, ce e dreptul, uneori un farmec deosebit, dar şi un pronunţat caracter de subiectivitate, mai ales în nuvelele celui din urmă.

Romanul d-lui Sadoveanu reprezintă, în ceeace priveşte perspectiva istorică, un punct de vedere mai degajat de unele contingenţi umane, mai imparţial şi deci mai veridic.

Cu o pătrundere înţeleaptă şi clar văzătoare, romancierul predestinat al Moldovei de altădată, patriarhale şi eroice, a priceput că ceeace a dus pe strănepoţii vitezei boerimi de odinioară la un lamentabil dezastru, nu a fost numai viclenia, puterea de muncă sau apriga tenacitate a vechilor slugi, cât vermele intern, care a supt încetul cu încetul măduva rezistenţii lor morale. Şi slăbirea spiritului de familie a fost în această privinţă o cauză de căpetenie.

Boerul Alexandru Filoti Buciumanul, bărbat încă în puterea vârstei, şi fiul lui, Costi, sunt amândoi fermecaţi de ochii şi făptura pătimaşă a Aniţei, fata vădană a lui Chirilă ţiganul, pe care într'o zi de vară, revărsarea năprasnică a Siretului o aduce împreună cu moara, înaintea stăpânului. Ea devine ţiitoarea lui Filoti, care în sensibilitatea lui pervertită vrea cu orice preţ să facă dintr'însa, ceea ce se cheamă, o domnişoară din lumea bună.

Aniţa e condusă la Iaşi de oameni de afaceri, care exploatează capriciile boerului. Aici, sub tutela şi lecţiile unei franţuzoaice M-me Arnold, deveni M-lle Anette. Dar ea, întâlneşti pe tânărul Costi pe străzile Iaşului. Se iubesc. M-lle Anette e însă bine păzită. Costi reuşeşte să afle situaţia ei şi, revoltat, încearcă s'o fure. Voia să plece cu dânsa în străinătate, dar cei interesaţi din jurul boerului veghiau şi el e silit să ia cu iubita drumul Buciumenilor. Pe drum însă, M-lle Anette e ucisă de Vasile Brebu, pândarul din Halm, care recunoaşte într'însa pe aceea care-i nesocotise dragostea, răzbunând în felul lui primitiv şi brutal, cei doi ani de puşcărie pe care nu-i datorea numai ei, ci şi nedreptăţii oamenilor. Costi e deasemeni lovit şi se vindecă de rana primită. Moartea Aniţei măreşte prăpastia dintre tată şi fiu. Relaţiile lor devin reci şi ei se îndepărtează tot mai mult, unul de altul.

Figura lui Alexandru Filoti se desprinde pe primul plan al romanului. Acest boier indolent, cu înfăţişarea pururi distrată sau obosită, cu lipsa lui de energie şi neputinţa de a se opune tentaţiunilor, e un tip profund reprezentativ.

Incapabil de a reacţiona împotriva adversităţilor, el e înzestrat de altfel cu o inteligenţă fină şi nu-şi face nici un moment iluzii asupra lui, sau a categoriei sociale din care face parte : „De ce să ne ascundem adevărul? spune el tovarăşilor lui de petreceri. Noi ne ducem. Arendăm şi vindem şi vechilii noştri cumpără. Parcă noi nu-i cunoaştem şi nu i-am cântărit pe oamenii aceştia, care ne servesc? Dar ce putem face? Poate că suntem bucuroşi că putem petrece ultimele zile frumoase de la Aranjuez". Şi împotriva boerului epicurian şi estet, fostul vechil Evghenie Ciornei, — care călătoreşte în vagonul de clasa III-a şi la lumina şovăitoare a lămpii de ulei însamnă în carnetul lui de socoteli, mulţumindu-se cu un covrig şi o bucată de brânză, urmărindu-şi cu tenacitate planurile, aprig şi lipsit de îndurare, când e vorba de drepturile lui îngăduite de lege, — era fatal să învingă.

In jurul acestor figuri viguros desenate, mişună numeroase personaje secundare. Costi Filoti plin de avântul tinereţii şi de visurile ei romantice, vechilul Filip Nacovici şi familia lui care se ridică pe urma avutului boeresc, limbutul misit Şapsa, cămătarul Mihalovici, negustorul dialectician Fişel Bloc, avocatul Tuduri, care dă lovituri ascunse şi brutale, cu toate aparenţele lui poleite, venalul primar Iacobache, „fiul dascălului Alecu", conu Gheorghieş Coman, pândarul Halmului Vasile Brebu, fratele lui, vrednicul şi înţeleptul Androne şi câţi alţii încă... Cadrul în care se desfăşoară acţiunea nu e mai puţin variat : curtea boerească de la Buciumeni, luncile Siretului, târguşorul cu uliţele şi dughenile lui vechi, satul din marginea lui sau salonul cucoanei Leona Negru din Iaşi, „ultimul refugiu al Protipendadei".

Oamenii ca şi lucrurile evocate de Sadoveanu trăiesc ca şi în nuvelele lui, căci el are ca niciunul poate din prozatorii noştri viziunea intensă, halucinantă aproape a gesturilor sau atitudinilor, care caracterizează un personaj ca şi a detaliilor semnificative ale unui portret, ale unui peisaj sau ale unei situaţii. Să ne reamintim numai scena plină de mişcare şi viaţă a curţii cu juri ca şi comentariile asupra desbaterilor, făcute în vagonul de clasa III de martorii care se întorc acasă. Fiecare din ei, pronunţă cuvântul sau execută gestul cel mai potrivit şi mai adequat firii şi condiţiei lui proprii, cuvânt sau gest pe care-l simţim că nu putea fi altul.

Căci personajele sau lucrurile din opera lui Sadoveanu nu sunt un produs artificial, confecţionat din lecturi făcute între zidurile unei biblioteci sau ale unui cabinet de lucru, ci izvorăsc în mod spontan din observaţia şi bogata experienţă directă a autorului.

Totuşi câteva distincţii rămân necesare. Pictor şi animator minunat când e vorba de personaje din pătura mijlocie: mici funcţionari, negustori sau misiţi, neîntrecut în zugrăvirea unor aspecte din firea ţăranului sau a răzeşului ca şi a oricărei vietăţi în legătură organică cu natura, Sadoveanu nu e tot aşa de ghibaciu totdeauna în evocarea unui mediu mai înalt, mai complex, mai artificial ca intelect şi ca sentimente. E destul să comparăm în această privinţă salonul cucoanei Leona Negru, frecventat de acea aristocraţie distinsă şi fină a „Iaşului decadenţii", despre care d. Rosetti ne-a vorbit nu de mult în interesantele lui Amintiri, cu descrierea pomenită a Curţii cu juri şi ne vom convinge cu uşurinţă că nu aici trebue să căutăm cele mai viguroase pagini ale romanului.

Figurile feminine ale elitei moldovene nu sunt desenate fără pătrundere şi adevăr, cu deosebire făptura delicată de renunţare şi sacrificiu a Duduii Matilda.

Până acum însă Sadoveanu nu ne-a dat din această lume multe lucruri asemănătoare ca viaţă şi expresie sufletească cu figura nobilă şi neuitată a Saşei sau măcar a Tincuţei Comăneşteanu. Şi ca să ne oprim în acest domeniu al psisologiei feminine, chiar Aniţa care prin originea ei face parte dintr'un mediu atât de bine cunoscut autorului, nu e lipsită în manifestările ei de unele trăsături enigmatice. Avem desigur înaintea noastră, o fiinţă primitivă şi pasionată, una din acele demonice fiice ale Evei stăpânite de obscure şi fatale porniri instinctive, asemeni altor eroine pe care le-am întâlnit în opera lui Sadoveanu. Dar metamorfoza ei în M-lle Anette cu frământările sufleteşti şi aspiraţii confuze de iubire idală şi pură deşi nu neverosimilă poate, nu e fără îndoială suficient lămurită.

Intâlnim oare aici, una din limitele acestui bogat şi puternic talent ? Ar fi temerar să o spunem. Căci Sadoveanu a desminţit ades prevederile. El nu e încă decât la jumătatea vieţii şi în evoluţia lui ascendentă are deschisă înainte o lungă şi strălucită carieră.

Vom recunoaşte, nu mai puţin, că partea în adevăr superioară şi durabilă a operei lui de romancier nu trebue s'o căutăm în cercetarea aprofundată a vieţii interioare cu aspectele complexe, nuanţele sau evoluţiile ei. Analiza reflexivă, mânuirea scalpelului auto-disecţiei psihice minuţioase şi detailate cu sondajele uneori preţioase ca şi cu subtilităţile ei nu prea intră în preocupările lui.

Arta lui Sadoveanu înrudită în această privinţă cu acea a unui Maupassant sau Blasco Ibanez (în primele lui romane) se inspiră din altă concepţie şi se serveşte de alte procedee. Ignorând uneori, trecând cu repezime altădată, asupra cauzelor şi mobilelor adânci ale sufletului, ea urmăreşte redarea lui pornind dela intuiţia sintetică şi sumară a tendinţelor elementare şi liniilor mari şi esenţiale ale acestuia, aşa cum ele sunt concretizate în manifestările şi acţiunile exterioare, înserate în materie ale fiinţei noastre.

Şi oricât de mare ar fi pentru noi interesul şi farmecul modernismului psihologic, cine ar putea să conteste legitimitatea acestui naturalism şi impresionism estetic, mai ales când el e aplicat cu atâta măestrie !

Am pomenit la început de obiectivitatea desăvârşită a romanului. Sadoveanu romancierul a voit să impună de data aceasta, tăcere poetului.

Din paginele finale se degajează totuşi o undă de discretă, dar pătrunzătoare melancolie. Regretăm cu Aglaie Nacovici sfârşitul tragic al lui Alexandru Filoti la Monte Carlo şi în faţa lui Costi, înstrăinat de strămoşi şi de ţară, ne urmăreşte ca pe fata cea mai mică a lui Conu Filip, umbra fină şi palidă a tânărului de altădată. Căci o clasă, desigur cu defecte mari şi grele păcate, dar căreia nu i-a lipsit distincţia nici rafinarea ereditară, flori astăzi atât de rare, dispare odată cu dânşii. Iar asprele cuvinte ale lui Ciornei, noul stăpân al Buciumenilor, rostite cu linişte şi neclintire „Apa şi boerii curg la vale", nu rămân fără un ecou dureros în amintirea noastră.

OCTAV BOTEZ

Copiii şi tineretul găsesc o lectură cu adevărat plăcută şi instructivă precum şi o bogăţie de imagini, în excelenta revistă

DIMINEAŢA COPIILOR

De vânzare la depozitari, chioşcuri şi librării

UN EXEMPLAR 4 LEI

La hanul lui Valmă

— Din carnetul unei doctorese —

Plouă de-o săptămână, — ploaie de toamnă, măruntă, cenușie, nesfârșită.

Azi am pus să facă focul în spital. Bolnavii care se pot scula din pat au venit să-și îngrămădească trupurile înfiorate în jurul sobei mari de teracotă, ca în jurul unui prietin care-ar cădea de la drum lung, pe neașteptate, într'un ceas de durere și de desnădejde.

Am făcut foc și 'n odaia mea. In după-amiaza cu lumină scăzută, au început să joace pe luciul mobilelor, deschizând pe suprafețe mici perspective adânci și misterioase, luminițe galbene, vesele și tremurătoare. Mi-am tras un fotoliu în fața sobei și am luat din raft o carte de demult. Zile ca asta de azi chiamă din uitare prietenia cărților vechi și cunoscute, — a cărților pe care le părăsim în zilele cu lumină multă și proaspătă.

Ileana gardianca și-a vârît pe ușă chipul rotund, rumenit de frig. In părul ei zburlit, burnița de-afară aninase mărgeluțe tulburi.

— Duduiță, o venit un vătăjel. Zice că o strigat la telefon domnu' Valmă. Vă chiamă răpede, că-i bolnavă tare duduia Ernestina...

* * *

Calul aluneca pe șoseaua moale. La fiecare pas își descleia, cu silă, copitele din glodul lipicios. Trăgea, cu capul în piept, cu trupul oblic înainte. Spinarea lui udă aburea ușor. Din când în când întorcea spre Ion ochii triști, parcă cerea îndurare ori îndemn.

Am lăsat în urmă satul cu gardurile posomorâte, umflate de ploaie, cu acoperișurile de stuh grele de apă, gata parcă să se năruiască. Câmpul larg și pustiu se aduna în jurul nostru, aducând la câțiva pași de noi hotarele lui de ceață umedă. Părea că-i e frică singur, sub bolta joasă și vrăjmașă.

Am trecut fără sgomot peste podul de lemn, — parcă mergeam pe pâslă, — și n'am văzut apa de sub el. Aceeași ceață fumurie plutea dedesubt, ca și deasupra noastră. Norii, ca un fum, își aninau scama subțire în vârfurile cireșilor sălbateci de pe marginea drumului, care-și purtau încă, cu îndărătnicie, frunzișul mort.

Pe mantaua mea, ploaia bătea cu degete neostenite, în ritm multiplu. Ion, cu sumanul ud, c'un sac în cap drept glugă, tăcea, posac. Numai din vreme 'n vreme, la câte-un hop, cuprindea laolaltă, în aceeași înjurătură, și calul, și pe domnul Valmă și pe duduia Ernestina.

* * *

Hanul lui domnul Isidor Valdman — sau, mai scurt și mai pe înțelesul tuturor: al lui domnu' Valmă, — e așezat la o cruce de drum, aproape de Spinoasa. In zilele cu soare toamna, pe acolo trec și acolo poposesc hărăbălile încărcate cu sfeclă pentru fabrica de zahăr, carăle și camioanele cu grâne în drumul spre gară și căruțele țărănești în drum spre moară ori spre oraș.

Domnul Valdman e totdeauna bine dispus, are vinuri într'ales și pastramă de vacă, fragedă și pipărată. Ține chiar, de gustul mușteriilor și în ciuda cucoanei Sara, slănină afumată și cârnați de porc cu mirodenii multe.

Domnul Iisidor a avut o copilărie foarte ciudată. Orfan de mic, s'a pripășit în Spinoasa ș'a crescut laolaltă cu băeții din sat. A purtat cămașă largă de cânepă, ițari strâmți și, peste părul cărămiziu și cârlionțat, a purtat în toiul verii căciulă grea de oaie. A păscut vitele la câmp cu băeți de sama lui, a dormit în iarba udă de rouă ș'a gonit, pe deșelate, caii slobozi pe imaș. A învățat să facă fluere de soc, să chiue haiducește ș'a intrat adânc în tainele dialectului moldovenesc. In ziua când neamurile i-au dat de urmă ș'au venit să-l ia la târg, la Buhuși, micul Isidor a țipat, s'a trântit la pământ — ș'a umblat trei zile fugar, nemâncat și cu cămașa sfâșiată, prin zăvoaiele Moldovei.

Pe urmă l-au dus la oraș și l-au pus la învățătură. Când a împlinit șaptesprezece ani, l-au logodit cu verișoara Sara, care era săracă, mai mare decât el și grozav de grasă. Iar după ce-a ieșit din armată, l-au însurat și i-au luat cu chirie, drept zestre, hanul de la Spinoasa.

Domnul Isidor povestește totdeauna bucuros despre cei dintâi ani ai lui petrecuți la târg.

— Eu, până la zece ani, nu văzusem **rabin.** Când am dat cu ochii de el, așa de întunecat s'o uitat la mine, că toată noaptea eu n'am dormit, ș'am stat și m'am gândit în mintea mea: ce rău am făcut, fără să știu, omului aceluia? Și când m'o dat neamurile la școală, ș-am început să bucheresc cărțile sfinte la rând cu copiii de târg mititei și slăbănogi, mi se părea că's buhaiul popei Isalia când scăpa între vițel... Și unde mă 'ncurcam mai tare, scăpam câte o vorbă de cele de care 'nvățasem eu cu băeții pe lunca Siretului, de se cutremura **belferul** și i se zburlea părul la urechi de supărare...

Azi, domnul Valmă e un bărbat înalt, slab, puțin adus din mijloc, cu creștetul luciu, cu câteva șuvițe de păr cărunt după urechi și la ceafă. Se poartă ras și-și tunde mustățile — poate anume ca să i se vadă zâmbetul totdeauna nou. Se așează cu plăcere la masa mușteriilor singurateci, ca să le ție de urât. E un tovarăș prețios, bun cunoscător de vinuri și de întâmplări cu haz. Mulți din gospodarii de azi, tovarășii lui de demult, îi zic încă, la un pahar cu vin, ca pe vremuri: „Măi Zidore"...

Pentru asta și pentru multe altele, domnul David Abramovici, crâșmarul din Belcești, persoană gravă și foarte congestionată, vorbește cu dispreț despre hangiul din Spinoasa:

— Valdman ?... Un bețiv ș'un stricat. Nici român, nici jidan. Nici la popă nu se duce, nici la rabin, — dracu să-l eie! Dacă n'ar fi nevastă-sa așa o femee vrednică, nu s'ar alege nimica de capu' lui...

* * *

Domnul Valdman mă aștepta sub streșina largă a hanului. Ochii mici sub genele roșcate îi umblau în toate părțile cu acelaș neastâmpăr ca totdeauna, numai zâmbetul îi era mai șters. Părea că ezită, că întreabă :— Să râd ori să nu râd ?... Dumneata ce zici ?

In sală m'a întâmpinat, cu gesturi mari și pline, cucoana Sara.

— Vai, dudue doctoriță, tare-o mai doare capul pe Ernica mea! Vai, numai de n'ar avea tifos!

Cucoana Sara e voluminoasă, dar fără multe linii curbe. Șoldurile largi și grele, care se clatină în mers, par tăiate în muchii. Trupul ei moale ca aluatul e mărginit de suprafețe plane, încheiate între ele fără moliciune,

Am intrat în odaia din față, întunecoasă și călduță. Mirosea a tutun ș'a mucegai. In vreme ce'mi scoteam haina, cucoana Sara se agita, muta fără rost scaunele în jurul mesei și părea că nu găsește un loc potrivit pentru chibritelnița de porțelan în formă de castel medieval. Pe urmă s'a lovit peste șolduri cu palmele mici și patrate și a ridicat spre plafon ochii albăstrii, ca și cum acolo, între bârnele afumate, ar fi stat toată nădejdea ei.

— Vai, numa' tifos să nu fie, dudue doctoriță.... Am avut eu un nepot, — un băet așa frumos ș'așa bine făcut... Când intra pe ușa cea strâmtă de la bucătărie, trebuia să-l împingi pe la spate, ca să 'ncapă. Era de-acu funcționar la o bancă... Și s'o scăldat la Ungheni, ș'o răcit, și din răceala ceia o dat în tifos — și gata! Așa un băet... D'apoi Ernica mea, care-i numa' cât un pulșor de găină,— să nu fie de deochi ?...

Domnul Isidor a lăsat-o să vorbească. Știa el, se vede, că orice întrerupere ar fi fost de prisos. Se uita numai la ea cu un fel de mirare, ca și cum în clipa aceea ar fi văzut întâia oară gușa moale, cu etaje, părul spălăcit și rar și gura cu colțurile aduse în jos. Când a tăcut, a luat-o de după umeri ș'a tras-o către ușă :

— Ia ascultă, femee, du-te la bucătărie și caută-ți de treabă, c'o amețești pe duduia cu bocetele tale. Și spune lui Toader să prindă o păreche de gâște din cele albe și să le pue la trăsura duduei.

Pe urmă adăogă, cu glasul scăzut și înmuiat :

— Du-te, Sara, du-te. Ai să vezi că n'are să fie nimic. Du-te, să nu te vadă Ernica plângând...

In odaia de alături, mai luminoasă, mai încăpătoare, duduia Ernestina stătea ridicată pe perne, într'un pat îngust de fier. Pe masă, într'o căniță de sticlă, își scuturau petalele ruginite două dumitrițe sălbatice. In odaie plutea miros ințepător de oțet de trandafir. Legată peste frunte cu o batistă albă, de sub care scăpa în bucle părul întunecat cu ape arămii, ușor rumenită în obraji, cu ochii cafenii și triști și cu nasul subțiat, duduia Ernestina părea mai mult obosită și alintată decât bolnavă.

Domnul Isidor s'a învârtit prin odaie, ridicând mereu dintr'un umăr. Pe urmă și-a făcut de lucru pe afară.

— Apoi, eu mă duc... am oleacă de treabă. Mi se pare c'au venit niște oameni în dughiană...

M'am așezat pe marginea patului. Duduia Ernestina s'a înveselit și mi-a zâmbit dulce. Avea o cămașă de noapte cu plastronul lucrat în cerculețe, strâmtă la manșete și scurtă până la genunchi, care purta, pe piept, urmele unei monograme cusute cu arnici roșu și descusute de curând. Cămașa asta de noapte, îmbrăcată, fără îndoială, în vederea vizitei mele, trebue să fi fost „lucrul" duduei Ernestinei din clasa a patra primară.

Am cercetat cu grijă trupul gracil și plinuț, de adolescentă precoce. Duduia Ernestina avea pielea netedă și fină, în culoarea ivoriului. Ca s'o ascult la piept, am săltat-o puțin și am mișcat din loc pernele mari de puf. Sub ele, s'au speriat ș'au început să alerge în toate părțile gângănii mici și plate, ca niște bănuți de sânge închegat.

Degeaba s'au speriat cucoana Sara și domnul Isidor. Duduia Ernestina n'are tifos. A avut doar o gripă. Peste câteva zile o să-și poată îmbrăca rochia cea nouă de mătasă albastră ș'o să se poată duce la Roman, cu trăsura, într'o zi când cântă muzica militară la grădina din centru.

Cucoana Sara a început să umble prin casă, sprintenă. Mi-a pus dinainte, pe o tabla verde, o chisea uriașă cu dulceață de cireșe amare. O muscă întârziată s'a plimbat puțin pe marginea chiselei, a înaintat și, imprudentă, și-a înmuiat piciorușele în zama liliachie. O clipă a rămas nedumerită, fără să înțeleagă ce se petrece cu ea. Pe urmă, alarmată, a început să bâzâe cu desnădejde din aripi, mirat și subțirel, parcă cerea ajutor. Cucoana Sara a luat-o cu două degete, a zvârlit-o pe scândură, a apăsat deasupra ei talpa pantofului mare de pâslă și și-a șters cu șorțul degetele încleiate.

— Ia poftiți, dudue...

Am luat pe vârful linguriții, cât mai de departe de locul unde se întâmplase accidentul, două boabe negre cu pielița încrețită și o picătură de sirop subțire. Am purtat multă vreme prin gură bobițele amare, până ce m'am hotărît să le înghit, întregi, ca pe niște pilule.

— Sau poate că luați ș'o cafea? O cafea fierbinte face bine la drum...

Domnul Isidor s'a ridicat de pe scaun.

— Ia las-o 'n pace pe duduia cu cafeaua ta. Eu am să-i dau dumneaei, ca să se încălzească și să prindă la inimă, un păhăruț de vin din care știu eu. Pe urmă, poate să-i iasă și lupul în cale, — las' dacă are să știe ce-i aceea frică!

Am rămas cu duduia Ernestina. Pe urmă mi-am adus aminte că am niște chinină în buzunarul paltonului ș'am trecut în odaia de alături. De acolo, prin ușa de lemn, am auzit în sală glasul cucoanei Sara.

— Toadere ?... Toadere !

Un zgomot de opinci ude bătute de lutul dușamelei ș'un mornăit ca de dulău, mi-au arătat că Toader era pe aproape.

— Toadere, prinde fuga doi boboci din cei vineți și pune-i la trăsura doctoriții.

Răspunsul a întârziat puțin. Pe urmă a venit, gros și ursuz :

—Doi boboci ? Da' parc'ai zis să prind două gâște. Ce dracu vrei să facă duduia doctorița cu **stârchiturile** cele de boboci?....

Glasul cucoanei Sara s'a înălțat, subțiat. O vedeam, ca și cum ușa ar fi fost transparentă, ridicând cu indignare brațele scurte spre bârnele înegrite de fum.

— Taci din gură, prostule, că te-aude... Ce, ești nebun? Două gâște? Pentruce două gâște?... Două gâște dădeam dacă era tifos. Da' pentru o răceală să dau eu două gâște?... Pentru atâta lucru ajunge ș'o păreche de boboci !

Pe Toader îl cunosc demult. A stat la mine în spital. Căzuse de pe-un stog de fân și-și rupsese două coaste. E lung și slab și are un cap mic, cu părul spălăcit, cu urechile mari și blegi, cu ochii verzui, vicleni și foarte apropiați de rădăcina nasului subțire și puțin cam strâmb; iar gura lui, ieșită înainte, aduce cu un bot de vulpe. Se poartă îmbrăcat în straie de târg, dar nu-și părăsește nici brâul, nici opincile.

Când m'am suit în trăsură, Toader a ieșit de sub șopron c'un paner de papură din care'și scoteau gâturile lungi și mlădioase două gâște albe. A aruncat o privire iute și rea către cucoana Sara, pe urmă a zâmbit și, în vreme ce așeza coșul la picioarele lui Ion, mi-a șoptit :

— Iaca așa duduiță... Dacă nu eram eu și cu domnu' Valmă, te boerea cucoana Sara cu niște mortăciuni de boboci vineți !..

* * *

Am pornit la drum spre casă. Ion fluera un cântec de dragoste și, din când în când, ofta. Gustase și el din vinul lui domnu' Valmă...

Ploua mereu. O ceață rece, închegată în picături mărunțele, unea cerul vânăt și ud cu pământul negru. Dar ceața aceasta, cu forme plutitoare și moi, nu mai avea în contururile ei neașteptate nimic amenințător. Mi se părea, dimpotrivă, că menirea ei e să învălue, să ocrotească, să adoarmă în fumul ei destrămat, pământul speriat fără rost.

Vinul lui domnu' Valmă era, într'adevăr, minunat...

Iar din coșul de papură, gâștele întindeau gâturi albe și ciuguleau, cu pliscurile galbene și zimțuite, opincile lui Ion.

OTILIA CAZIMIR

Valul de vulgaritate

— Note pe marginea unor versuri populare —

Un ziar politic din Capitală reproducea într'un articol, mai zilele trecute, câteva frânturi de poezie țărănească contimporană. Autorul articolului, preocupat numai de semnificația lor socială, încerca să scoată din acele stihuri populare un argument politic în favoarea clasei țărănești. In adevăr, din ele se arată clar sărăcia actuală a țăranului român și ura lui împotriva „ciocoilor".

Pentru noi însă, fiindcă această foaie săptămânală se ocupă numai cu literatura și nu cu politica, semnificația socială a documentelor oferite de ziarul țărănist, cade pe al doilea plan, atribuția noastră fiind să judecăm producțiile de acest fel numai din punctul de vedere literar, adică estetic. Stihurile despre care e vorba, cu caracterul lor de documente sufletești, sunt interesante numai întrucât ne ajută să răspundem la întrebarea: cum stăm cu simțul estetic și cu puterea de creație artistică a țăranului român, în momentul de față?

Cu documentul sub ochi, răspundem fără ezitare: stăm prost!

Iată, în ce privește sărăcia materială a țăranului nostru, o strofă concludentă:

N'am nici pâine, n'am nici sare
Copilașii mor de foame,
Casa mea-i dărăpănată
Și nevasta dezbrăcată...

Dacă n'a fost cumva confecționată de vre-un surtucar fără talent, această strofă prozaică și cam vulgară e tot atât de concludentă și în ce privește cealaltă sărăcie, sufletească.

Iată acum și câteva stihuri din cari se vede ura țăranului împotriva „ciocoilor", — ura de clasă:

A venit vremea de-apoi
Să încălecăm pe ciocoi,
Să le luăm averile,
Să le luăm pogoanele,
Să 'njugăm cucoanele...

Moralmente, ura e un sentiment detestabil care schimonosește sufletul. Nu-i însă vorba de morală acum. Ura, ca orice sentiment puternic și etern omenesc, poate să aibă o expresie literară fericită, poate să găsească accente și să creeze imagini de o sălbatecă frumusețe. Dar ce imagini și ce accente a găsit nefericitul poet rural? „Să le luăm averile, să le luăm pogoanele" — e ceva tot atât de prozaic ca și expunerea rece a unui program politic, cam de drumul mare și cam cu anasâna, redus la cea mai simplă expresie. Iar „ciocoi încălecați" și „cucoane înjugate".... (barem să fi zis altfel, — adică: să le iubim cucoanele) sunt imagini de o vulgaritate rară în literatura noastră populară, de la care ne-am deprins să așteptăm mărgăritare ca *Miorița* și ca vechile balade haiducești. Ințelegem ura de clasă care a pus stăpânire pe sufletele țăranilor și, când ne gândim la unele ticăloșii boerești din trecut, suntem gata s'o absolvim. Ințelegem mai greu dorința lor fistichie de a se sui călare pe ciocoi (adică pe d-ta și pe mine, cetitorule, căci în mintea lor țăranii nu prea fac deosebire). Dar să ne ia cucoanele — nu cu vreo intenție firească de revanșă ori de regenerare națională, ci ca să le vadă *trăgând la jug,* în rochii de crêpe de Chine și cu tocuri înalte,— se poate închipui o idee mai stupidă, o imagine mai disgrațioasă? Cu toată dragostea noastră pentru țăran, asemenea crimă împotriva simțului estetic și-a bunului simț nu i-o putem erta.

Poezia țărănească din care fa parte versurile de care ne ocupăm, a fost elaborată evident în ultimii ani de după războiu. Din ea, se cunoaște că țăranul român a început să facă politică militantă... Când am cetit versurile de mai sus, am avut un moment de consternare. M'am gândit: dacă și țăranii încep de acum să facă artă cu tendință și poezie politică, — atunci s'a isprăvit cu literatura noastră populară!

Ura împotriva ciocoilor datează mai de mult, — dinainte de războiul mondial. Pe atunci însă țăranul își cânta durerea cu sufletul slobod de orice preocupare de ordin practic:

Bate-i, Doamne, pe ciocoi
Cum ne bat și ei pe noi...

Resemnare și apel la judecata cerească, — nici o urmă de program politic. De aceia, nici o urmă de vulgaritate... Și, între versuri, un gingaș refren („mugur-mugurel") fără legătură cu subiectul, — procedeu poetic utilizat, între alții, și de Maeterlinck, în cele mai suave poezii ale sale.

S'ar putea obiecta: pentru ce judeci întreaga producție poetică țărănească de după războiu și simțul estetic al țăranului de azi, numai după două-trei „probe"?

Dac'ar fi numai aceste două-trei... Mi-aduc aminte, cu spaimă, de un soiu de cântec pe care mi-a fost dat să-l aud, odată, într'un sat de munte. După ce s'a rupt hora, cobzarul a prins a cânta, cu gura până la urechi, pe o arie ce-mi părea cunoscută:

Hambras-nà, Nineta,
Hambras-nà...

Bănuiți oare d-voastră ce anume năzuia să cânte, de inimă albastră, balaurul? — *Embrasse-moi, Ninette!...* Prin ce filieră ocultă, prin ce miracol a putut ajunge după atâta vreme vechea canțonetă franțuzească de *café-chantant*, până în depărtatul nostru sat de munte? Și, mai cu seamă, cum puteau oamenii s'o asculte cu evlavioasă răbdare?

In multe sate moldovenești, sărbătoarea, din cerdacul crâșmei sau din ograda unei căsuțe prizărite unde feciorul gospodarului „face chef" cu amicii, izbucnesc sunetele stridente ale unei orchestre barbare, ca 'ntr'un sat din centrul african; toba mare, clarinetul, oribile instrumente galbene de tortură cu clape, înlocuiesc fluerul și lăuta tradițională. Ascultătorii, mai ales cei tineri, par foarte satisfăcuți: o asemenea orhestră dă petrecerii nu știu ce lustru de boerie și chefliilor iluzia unui prestigiu care-i apropie de viața „civilizată" de la oraș. Și apoi, flăcăul gospodarului, abia întors din armată, nu ține atât să petreacă pentru sine, cât mai cu seamă să știe toată lumea, până în celalt capăt al satului, că el petrece.... E în această vanitate o nuanță de cabotinaj rustic, cu totul inedită, ceva care-l apropie de psihologia *mardeiașului* suburbian, fără guler, cu ghete de lac și cu crizantemă la butonieră. Și toate la un loc sunt semnele, sunt simptomele primilor pași sufletești ai satului român spre civilizație, — adică deocamdată spre mahală...

Ca români și ca cetățeni, această evoluție a unei clase sociale îndelung nefericite spre o formă de viață mai civilizată, nu poate decât să ne bucure. Ca iubitori de frumos însă, spectacolul acestui grotesc, legat de începuturile oricărei prefaceri sociale, — ne indispune.

* * *

Dar ce importanță au aceste nimicuri — simț estetic și putere de creație artistică — pentru țăran, când e vorba de viața și de buna lui stare? Esențialul e ca țăranul român să devină cetățean luminat și să trăiască bine. Incolo, poate să producă literatură execrabilă cât îi place. Poate să facă și expresionism, — n'are importanță. In cumpănă cu marile lui dureri din trecut și cu interesele lui actuale, toate aceste sunt mofturi și bagatele...

Iată o obiecție în adevăr foarte serioasă. Este evident că-i așa. Este chiar *prea* evident... De aceia, fie numai din spirit de contradicție, încep să mă îndoiesc dacă e *întocmai* așa — și mă simt ispitit să bravez această evidență.

Totul depinde de felul cum răspundem la marea întrebare, la care se reduc toate în cele din urmă (nu surâdeți): rostul omului pe pământ. Dacă socotiți că toate cele înalt sufletești nu trebuie să aibă nici o importanță față cu cele materiale... atunci țăranul român poate să pună cucoanele la jug, în plăzmuirile lui literare. Dacă în eternul antagonism dintre suflet și (ertați cuvântul) burtă, omul nu are datoria de onoare să ia întotdeauna partea sufletului... atunci țăranul român poate să încalece pe ciocoi în inspirațiile lui poetice și să nu mai descalice niciodată de pe acest Pegas improvizat, — numai să voteze cinstit și să aibă pământ destul pentru mămăligă.

Sufletul poporului— oricât s'ar argumenta împotriva acestei afirmații — este marele și singurul rezervoriu de forțe creatoare, din care răsar arta și literatura cultă, idealurile umane și mobilul marilor fapte colective. Țăranii nu furnizează numai grâu ci, mai cu seamă de la războiu încoace, și absolvenți de clase primare, o bună parte din „tinerimea cultă" — prospătura de... energie națională — din care se aleg conducătorii sufletești, oamenii de stat, scriitorii, artiștii, cărturarii și cetitorii care dau tonul. Dacă arta și literatura, *deci* civilizația unui popor (cea sufletească, profundă, nu cea de fațadă) sunt lucruri de prisos, — atunci faptul că marele rezervoriu al sufletului popular e întinat, nu are importanță. Vom trece și noi prin lumina soarelui cum au trecut Sciții și Agatirșii și alte noroade mai obscure, care au viețuit cam tot pe aici, pe lângă țărmii Pontului Euxin, și au pierit fără urmă — „la fel cu vitele cele necuvântătoare", — cum spune cronicarul.

* * *

Am notat aceste constatări și comentarii, nu cu gândul la vre-o concluzie practică ci, cum observă de curând un erudit psiholog, din simplu „tabiet" profesional. Nu-i vorba aici de școli, de lipsă de cultură propriu-zisă la sate. (Vă asigur că păstorul care a creat balada *Mioriței* nu știa să scrie și să citească). Și nici faptul că țărănimea se află într'o fază de tranziție, nu-i singur de vină.

Ne găsim probabil, după zodia vremii, în fața unui fenomen ceva mai profund și mai general: un cataclism lent, de ordin moral, care amenință nu numai sufletul nostru românesc... E valul de vulgaritate, care crește necontenit de la războiu încoace, de jos în sus — și din toate părțile. Pe urma unor legi mai subtile decât „interdependența" de care vorbesc sociologii și mai misterioase decât principiul vaselor comunicante, — valurile de acest fel nu cunosc granițe și stăvilare. Oarbe ca puterea destinului și inexorabile ca mânia marelui Mizantrop, ele înneacă târgurile, se infiltrează în sufletul ogoarelor, ating în creștere umilul cătun de munte, izolat ca un cuib în vecinătatea pură a brazilor...

Pe calea progresului technic, de la războiu încoace, omul sboară cu o viteză de 430 kilometri pe oră (record american), înainte. Pe drumul adevăratei lumini și civilizații, se pare că o descurajare profundă îl poartă cu tot atât de mulți kilometri pe ceas, — îndărăt.

G. TOPÎRCEANU

CATARINA DOAMNA NOASTRA

După revoluţie

de VICTOR ARADI

Incă înainte de revoluţie s'a văzut, iar datele ieşite la iveală în cursul revoluţiei au dovedit cu prisosinţă, că la moşiile guverniale din Munţii Apuseni erau mari neajunsuri. In această parte nefericită a ţării, toţi factorii guvernamentali şi administrativi, precum şi administraţia moşiilor, cămătarii armeni şi contrabandiştii erau aliaţi în contra poporului. Pe când sarcinile poporului creşteau mereu, câştigul se micşora tot mai mult. Producţia minelor bogate se pierdea prin pungile contrabandiştilor, aşa că minierii începură să-şi părăsească treptat munca lor şi să se ocupe cu agricultura şi cu creşterea vitelor. Ocupaţia aceasta le asigura un câştig cu mult mai mic, dar în schimb nu erau siliţi să-l impartă cu punga domnilor.

Domnitorul trimise, în persoana baronului Mihail Bruckenthal un comisar regal special pentru cercetarea jalbelor poporului din Munţii Apuseni, scrise înainte de 1784 şi pentru facerea unei dări de seamă amănunţită. Aceastā dare de seamă se înainta împăratului la sfârşitul anului 1785. Iosif II, bazându-se pe datele acestea, fixă el însuşi sarcinile iobagilor din Zlatna. Dispoziţiile domnitorului sunt atât de caracteristice pentru starea socială de atunci, în cât trebue să ne ocupăm de ele mai amănunţit Ele sunt următoarele

1. Pe teritoriile fiscale din Munţii Apuseni, domnitorul îngădue păşunatul liber. Prin aceasta se puse capăt—cel puţin un timp—tânguirii celei mai grave a poporului. Fiscul prin faptul acesta nu îndura nici o jertfă, de oarece în desişul întins al codrilor, personalul de control înghiţea o sumă cu mult mai considerabilă decât venitul.

2. Domnitorul dă voe ca în unele părţi, să se tae pădurile şi pe locurile despădurite să se introducă agricultura. Prin aceasta populaţia scăpa de o parte de jefuirea comercianţilor armeni, iar pe de altă parte îşi putea agonisi o parte din alimentele trebuitoare. E drept, că dispoziţia tăerii pădurilor aduse cu sine devastarea unor întregi ţinuturi. Totuşi ambele dispoziţii slăbiră influenţa domnilor şi a contrabandiştilor armeni, tovarăşii lor.

3. Interzice ca funcţionarii să ţină servitori pe cheltuiala iobagilor. Fireşte că şi dispoziţia aceasta era o mare lovitură pentru boerime.

4. Minerii să fie scutiţi de sarcinile comune. Ordinul acesta, care atacă fundamental interesele boerilor, era de o mare însemnătate pentru domnitori. Pe minerii independenţi, boerii nu-i puteau jefui aşa de uşor, de unde rezultă scăderea contrabandei de aur.

5. In chestia exploatării pădurilor se întâmplă un lucru foarte interesant. Administraţia moşiilor nici nu susţinea că locuitorii sunt obligaţi să taie şi să coboare lemne gratuit, dar însăşi ea a fost silită să recunoască că uitase ani îndelungaţi să plătească pe tăetorii de lemne. Domnitorul scuti definitiv pe locutori de munca'n pădure şi sfătui administraţia, ca în privinţa aceasta să se învoiască liber cu dânşii. Indrumarea aceasta să referea numai la exploatarea pădurilor; dar, după cum vom vedea, administraţia se folosi foarte mult de punctul acesta.

6. Locuitorii erau scutiţi de transportarea gratuită a materialului pentru moşiile statului, fapt care jigni din nou interesele personale ale boerimei şi ale armenilor,—de oarece, în legătură cu transporturile fiscului puteau executa foarte bine şi transporturile lor proprii.

7. Locuitorii erau scutiţi de îndatorirea cosirii fânului.

8. In privinţa brevetelor de cârciumă se iviră mai multe greutăţi. Dar domnitorul ştia prea bine ce importanţă avea chestia aceasta pentru locuitori, de aceia făcu „tabula rasa". Desfiinţă toate licenţele armenilor, ordonând ca aceste licenţe să se dea cu un preţ redus ţăranilor. Tot odată ordonă să se facă o cercetare serioasă contra cârciumarilor armeni.

9. Luă dispoziţii serioase, pentru a scuti moştenirea iobagilor de lăcomia domnilor.

10. Ordonă consiliului judeţean, ca pe judecătorii care, afară de plată, vor mai fi luat şi alţi bani dela iobagi—să-i pedepsească aspru şi să-i silească să înapoieze banii jefuiţi. Mai ordonă înapoerea taxelor de moşii încasate fără drept: iar pentru lucrările publice executate nelegal, să se plătească locuitorilor despăgubire.

Fireşte că cea mai mare parte din ordinile acestea nu fură executate niciodată. Cu toate astea în Munţii Apuseni pacea se restabili pentru câtva timp. In valea Crişului şi în Zarand însă, îndată după revoluţie se reveni la starea cea veche. Aici turburarea nu se linişti nici măcar o zi; iar în anul 1785, nemulţumiţii se adunară din nou în comuna Cristior.

Conducătorul acestora era un soldat refugiat din puşcăria din Alba Iulia, Popa Costan 1). Subconducătorii revoltei abia înăbuşite se adunară şi ei, iar pela 1 August se şi răspândi vestea despre o nouă răscoală. Nobilimea înfricoşată ceru ajutor militar, o parte se înarmă, iar o altă parte fugi. Armata sosită la faţa locului arestă pe conducători şi în aparenţă pacea păru restabilită. In adâncul inimilor însă, dorul de răscoală creştea din zi în zi. Cea dintâiu urmare a nelinişte era că în Zarand multă vreme după revoluţie viaţa economică nu se putuse restabili. Activitatea sa însă stagna. Agricultura decăzuse şi seceta din 1785 svârlise un văl de mizerie atât de groaznic, încât populaţia părăsise acest ţinut blestemat. Guvernul trimise comisari pentru a începe o operă de ajutorare; dar în ţinutul sterp, fără drumuri şi cu o populaţie atât de rară, străduinţele lor fură neputincioase.

Rănile se vindecau foarte încet. Abia pornite spre vindecare, ele se redeschideau din timp în timp. După un scurt interval, domnii începură un nou asalt de exploatare. In ţinutul bântuit de mizerie unde se simţea, încă mirosul sângelui, unde pe lângă drumuri se înălţau ruinele rvoluţii abia sfârşite, în satele unde sute de văduve, şi orfani îmbrăcaseră doliu, în văile triste unde pământurile rămăseseră nelucrate, de unde unii turburători fuseseră expulzaţi, iar alţii fugiseră de foame,—domnii transilvăneni căutau jerfe noui. Primul pas il făcu administraţia moşiilor din Zlatna.—lucru firesc, dacă avem în vedere împrejurările de atunci. Statul la începutul veacului trecut avea de pe moşia Zlatna un venit mai mare decât din întreg Ardealul. De pildă, numai nimeni din Abrud plăteau statului mai mult decât judeţul Alba Inferioară. In regiunea aceasta bogată năvăliră toate elementele suspecte din Transilvania, care se aliară cu direcţia moşiilor, cu speculanţii armeni şi cu autorităţile locale şi guverniale. Afacerile lor erau împiedicate de ordinile lui Iosif al II-lea şi neapărat contra acestor ordine ei luptau laolaltă.

Procedarea lor era cu totul originală. Cum am văzut mai sus, punctul 5, ordona, că în privinţa exploatării lemnelor moşia să se învoiască liber cu locuitorii. Pe baza cestui punct în anul 1791 o comisie mixtă ieşi la faţa locului şi încheie un proces-verbal, în care se fixară nu numai lucrările de pădure, ci şi toate sarcinile iobagilor 2). Acest proces-verbal fu alcătuit într'o formă nehotărâtă, încurcând toată situaţia în folosul boerimii. Peste puţin timp starea de lucruri ajunse tot cum fusese înainte de revoluţie. Boerimea nu învăţă nimic din măcel. Ani îndelungaţi ea trăi într'o spaimă în mijlocul populaţiei subjugate. Cele mai mici zvonuri aveau mari rezultate. Aşa de pildă în anul 1800, pe baza ştirilor colportate de câţiva băcani şi câteva ţărance, nobilimea din Hunedoara se înarmă, năvălind în Zărand pentru a înfrâna pe ţăranii revoltaţi 3) Nu găsiră însă nici o revoluţie. In mijlocul poporului amăgit era numai subjugare şi sărăcie. Nervozitatea, ura şi bănuiala creştea din zi în zi. Ţărănimea nu se mai gândea la muncă productivă, şi din mai multe părţi chiar fugi. Nobilimea se ocupa puţin cu agricultura şi devalvaţia din 1811 cerea jertfe grele. Massa mare a populaţiei ajunse în o situaţie deplorabilă; dar şi nobilimea sărăci foarte mult. Dela anul 1810 până la 1816 numărul vitelor scăzu în Transilvania cu 168.603 4). Imprejurare, care ne arată rezultatele dezastruoase ale subjugării. Afară de asta, în anii 1815—1817 în ţinutul muntos recolta fu foarte slabă şi în unele locuri bântui foametea 5). Intre anii 1816—1817 numărul vitelor scăzu iarăş cu 300.000 de bucăţi 6). Domnitorul, în călătoria sa din 1817 găsi numai populaţia plină de amar şi istovită de foamete 7).

Lupta continuă între populaţiune şi boeri şi în timpurile aceste grele. Administraţia din Zlatna, bazându-se pe învoiala din 1789 puse sarcini grele asupra poporului, mai ales asupra minerilor. Minerii din Abrud Sat, Cărpeniş şi Bucium se adresară din nou împăratului. In restimpul acesta izbutiră să capete copia privilegiilor 8). Şi cerură dela domnitor reînoirea lor. Cererea aceasta ajunse în timpul cel mai nefavorabil la Viena. Cassa statului era goală şi guvernul se folosea de orice prilej pentru sporirea veniturilor. Domnitorul respinse cererea minerilor, notând că privilegiile nu vor fi în stare să se lupte cu domnii nesăţioşi ai fiscului, care împreună cu armenii îl jefuiau neîntrerupt. Epoca aceasta a fost cea mai crudă epocă a Transilvaniei. Acum se aşează între mineri dinastia cea mai renumită a banditilor armeni. Minerii ştiau prea bine, că ei plăteau o dare grea numai prin faptul, că statul le socotea numai 2 treimi din valoarea aurului scos din mina lor, adică fiecare miner din rezultatul muncii sale plătea o treime statului. De aceea protestau contra fiecărei dări noui. In anul 1819, cu ocazia conscripţiei urbariale, minerii se adresară din nou curţii regale. Răspunsul fu tot acelaşi: privilegiile erau învechite 9). Tot în acest an minerii primiră o adresă şi dela cancelaria regală, în care erau îndrumaţi, că pentru valabilitatea privilegiilor să intenteze proces regulat 10).

Afară de mineri, şi agricultorii ajungeau tot mai nemulţumiţi de starea lor. După revoluţia lui Horia, plângerile lor nu fură ascultate, ba sarcinele lor se înmulţiră. In anul 1833 în partea de sud a judeţului Zărand, în urma agitaţiei unui soldat, locuitorii din şase comune refuzară îndeplinirea serviciului urbarial şi numai armata adusă la faţa locului pentru a restabili liniştea 11).

Rănile dinaintea revoluţiei se deschiseră şi, lucrul ciudat, tocmai pe aceleaşi locuri şi sub aceleaşi forme. Boerimea transilvăneană uitase lecţia sângeroasă, ca un vis rău.

In răstimpul acesta nici Buciumanii nu rămân liniştiţi. Minerii din Bucium, Abrud Sat şi Cărpeniş înaintează o nouă cerere la Viena pentru sancţionarea privilegiilor lor 12). Răspunsul soseşte la 27 Mai 1835. „Dacă petiţionarii vreau să trăiască cu privilegile date predecesorilor lor şi dacă pe baza aceasta vor să fie scutiţi de sarcinele iobăgeşti şi de sarcinele faţă de stat, trebue să-şi caute dreptul în faţa tribunalului respectiv....". Neapărat, că minerii nu se grăbiră prea tare să înceapă procesul. Acolo, unde petiţionarii sunt bătuţi de boeri şi arestaţi, nu e lucru simplu de a începe un proces în contra boerilor.

Situaţia fu îngreuiată şi de altă împrejurare. In anul 1836 apăru tipărit un nou proect de lege urbarială şi în sate începu o fierbere. Nobilimea, care trăia într'o nelinişte permanentă, ceru ajutorul militar contra iobagilor. Numai în Zărand 300 de soldaţi erau ocupaţi cu arestarea celor cari se împotriveau şi ura crescu tot mai mult 14).

Buciumenii neobosiţi trimiseră o jalbă nouă, scrisă de preotul lor Gavril Manovici către scaunul gubernamental. Cel ce înmână cererea fu arestat şi nu fu eliberat decât după o cercetare îndelungată 15).

In sfârşit, după acestea începu procesul minerilor 16). Locuitorii din cele trei sate începură procesul în faţa tribunalului pe baza privilegiilor şi aşa numitei învoieli urbariale din anul 1789 17) şi totodată refuzară îndeplinirea îndatoririlor prescrise în ea.

Procesul începu cu multe tărăgănări, dar refuzarea îndatoririlor avu rezultate triste. Directorul moşiilor, Ioan Filenbaum, ceru ajutor militar şi la începutul lui Iulie 1837 subprefectul Iosif Prentrics şi pretorul Grigoriu Tovissy merseră la Zlatna cu soldaţi înarmaţi 18). La expediţia pacificatoare se aliară afară de directorul moşiei şi controlorii Anton Vida şi Joan Sterca-Suluţiu, şi în zorii zilei de 6 Iulie plecară la Bucium. Aceştia îşi începură misiunea în cea mai apropiată parte a satului împrăştiat între munţi, în Bucium Cerbu, Adunară locuitorii şi-i goniră înaintea lor până în Bucium Sat. Minerii de aici, înştiinţaţi de apropierea armatei, se adunară în mijlocul satului pe un teren liber şi un miner, Manasse Cosma, cu actul de privilegiu în mână, ieşi înaintea conducătorului armatei, căpitanul Wiesner, pe care-l invită să retragă armata din sat. In loc de răspuns, căpitanul scoase sabia, lovind pe miner, iar husarii lui săcui să aruncară asupra minerilor neînarmaţi şi îi împrăştiară vitejeşte pe fugari. Pe cei rămaşi acasă îi prinseră, îi închiseră în grajduri goale şi pe deasupra furară zece boi, punându-se la chef. Petrecerea dură până a doua zi, când miliţia începu „împăcarea" în dispoziţia cea mai bună. Pe Manase Cosma şi pe nouă tovarăşi ai săi, după ce-i schilodiră cu câte 100 de lovituri, îi trimiseră la răcoare pe cinci zile. Ca contribuţie luară încă cincizeci de vite, şi douăzeci de mii de florini. După ce-şi îndepliniră atât de strălucit datoria, porniră mai departe, spre Abrud. La Abrud tocmai era zi de târg şi intrarea armatei cauza o mare panică. In Abrud care era oraş miner liber. armata nu avea voe să intre fără promisiunea primarului. Să nu uităm însă că în fruntea armatei era un suprefect şi un pretor maghiar, persoane de la care nu se putea aştepta respectarea legii. Primarul oraşului trimise înaintea lor un delegat să-i facă atenţi de călcarea legii, dar domnii îl deteră la o parte cu o înjurătură nemţească şi trecură prin oraş bătând pe nenorociţii trecători. Au stat aici două zile luând contribuţie câte 5—25 florini de fiecare locuitor. După ce-şi îndepliniră cu prisosinţă datoria, merseră la Cărpeniş unde jefuiră satul întreg. Incărcaţi cu prădăciuni, mânând din urmă prizonierii de război, bravii mercenari se întoarseră la resedinţă. Fireşte că, în această stare de lucruri, nu putea fi vorba despre continuarea procesului. Funcţionarii administraţiei se folosiră de acest prilej şi în loc de 100 stânjeni exploatară 3.000 de stânjeni de lemne. Pretindeau dela oameni corvezi grele, la cari nici părinţii lor nu fuseseră obligaţi înainte de revoluţia lui Horia. Minerii erau şi ei siliţi să execute toate aceste lucruri de care nu putea scăpa decât prin mită. Incepu epoca lui Faţia Neagră,— o epocă tristă şi întunecată care dură foart mult şi care durează până şi 'n zilele noastre.

In numărul viitor: *„Doamna noastră"*.

1) Paul Kozma: „Descrierea judeţului Zărand din punct de maghiară).

2) Acest proces-verbal a dispărut dintre acte, dar un document din 1835 îl aminteşte (1835 : 4485, Arhiva guvernamentală transilvăneană din Arhiva Statului din Budapesta). Lucru ciudat, că în originalul actului acesta cuvintele „învoială reciprocă" sunt şterse.

3) Vezi lucrarea citată a lui Paul Kosma, pag. 105. „Pe clevetitori i-au pedepsit foarte graţios numai cu douăzeci şi cinci bâte"....

4) Păreri despre Transilvania, 1818, pag. 23. (In limba germană).

5) George Bariţiu: „Părţi alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă: Sibiu, 1889, pag. 589.

6) Vezi: Păreri despre Transilvania, pag. 23.

7) Date referitoare la această călătorie găsim în „Siebenbürgische Provinzblaetter, V. pag. 277—284.

8) „......din rapoartele amintite bieţilor noştri iobagi, locuitorii din Bucium, Cărpeniş şi Abrud Sat, înţelegem că dânşii sunt datori să plătească anual trei sute greutăţi de aur. Afară de aceasta sunt datori să plătească darea împăratului, dar alte sarcini afară de aceste nu mai au.... Mihail Apafi, 1676".... (In limba maghiară).

„Noi, Mihail Apafi..... dăm amintirii prin conţinutul acestor scrisori pentru toţi, pe cari îi interesează, că deoparte prin intervenţia câtorva consilieri ai noştri, de altă parte având în vedere serviciile credincioase ale minerilor de aur, cari locuesc pe teritoriul minier Abrud, Bucium şi Cărpeniş, servicii pe care le-au făcut cu bunăvoinţă şi cinste pentru tezaurul nostru, le-am făcut în trecut şi le vor face şi în viitor, că nu cumva prin întreruperea serviciului lor să sufere tezaurul vreo pagubă, am hotărît ca să nu se cruţe şi să se îngrijească meşteşugul, ca buna starea lor să fie de folos. Am hotărît, ca ei şi urmaşii lor în exploatarea aurului să fie pe veci scutiţi de serviciul militar atât în general, cât şi în parte. Să fie însă siliţi totdeauna cu ocazia absentărilor generale să plătească 50 de pisete de aur coprins în argint viu, pentrucă i-au scutit. Iar vouă, tuturor nobililor ţării noastre, tuturor generalilor armatei, comiţilor superiori şi inferiori, jurilor judeţului Albei Transilvaniei, prefecţilor asentatori şi comandanţii militari şi altora, pe cari îi priveşte ori îi va privi, le ordonam, ca de acum înainte pe anumiţii exploatatori ai minelor de aur şi pe urmaşii lor să nu-i siliţi niciodată la nici un serviciu militar, nici să-i turburaţi în munca lor şi să nu îndrăzniţi a-i molesta cumva, ori a-i pedepsi..... 1863.... M. Apafi. (In limba maghiară).

9) Vezi documentul alăturat la No. 1845:1234 în Arhiva cancelariei transilvănene.

10) Ordinul imperial No. 2085 din 6 August 1824.

11) Actele cancelariei trans., No.1835 : 4485.

12) Vezi: Paul Kozma: „Descrierea judeţului Zarand...... pag. 106.

13) Actele cancelariei guberniale transilvănene 1835 : 4485.

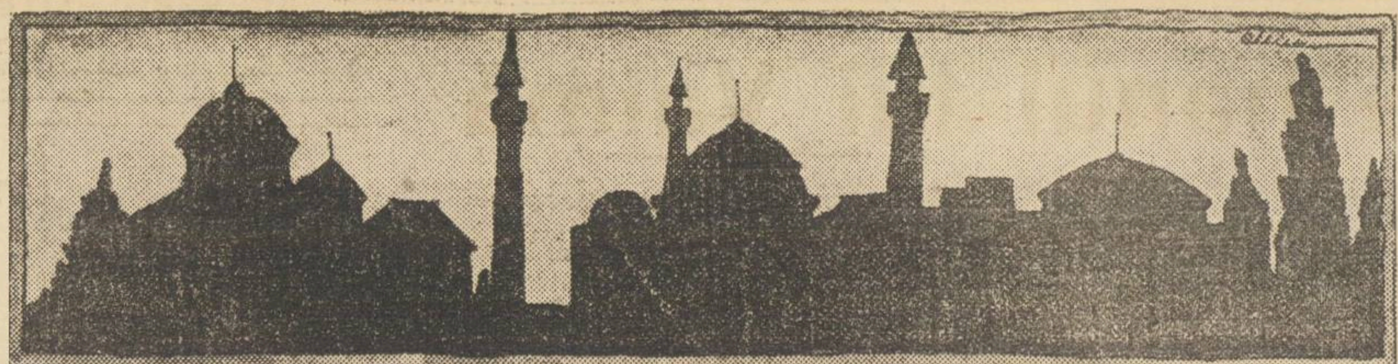
14) Vezi: Paul Kozma: „Descrierea judeţului Zarand....... pag. 106.

16) Documentul din parochia gr. or. din Cărpeniş, în archiva mea.

16) Actele au dispărut din archivă.

17) Documentul No. 1844 : 332. Urb.

18) Izvoarele: Simieone Balint: „Scurta descriere a unor evenimente întâmplate în munţii Apuseni ai Transilvaniei, în comunele Bucium, Abredu-Satu şi Cărpenişiu, "Transilvania", 1876, No. 2. Mai departe documentul No. 1844 : 4222 din Arhiva cancelariei transilvănene şi documentele din parochia greco-orientală din Cărpeniş. Documente proprii.

Precursorii lui Amundsen

In 1901, Wladimir Corolenco scria următoarele („Cazacii"):

„Iată că în acelaşi an şi lună când îndrăzneţul André zbura spre polul Nord şi lumea întreagă, ţinându-şi respiraţia, socotea zilele una, două, trei, şeapte, cincisprezece, douăzeci şi cinci... şi aşa mai departe, ajungând la reflecţii elogioase şi îndoliate în faţa mormântului şi monumentului mondial de ghiaţă, care se înălţase peste trupul şi peste balonul curajosului explorator, despărţit pe vecie de blocul lumii civilizate, vii şi încălzite artificial de rezistenţa culturii uriase — atunci din oraşul Uralsc, capitala căzăcimii, de pe hotarul a două continente plecase, însoţită de urări, rugi şi speranţe fierbinţi, o delegaţie de trei cazaci — ales de toată comuna căzăcească de peste 400.000 suflete prin alegeri voite şi competinte, adunându-se toate voturile căzăceşti din cele mai îndepărtate cătune ale plaiului dintre Volga, Marea Caspică şi Urali, pentru căutarea „Impărăţiei Dreptăţii" sau a „Apelor Albe", unde sfânta credinţă creştinească a rămas neatinsă de pacostea Rusiei oficiale şi civilizate, sinodale, arhiereşti, preoţeşti, poliţieneşti, ţariste, nemţeşti, tehnice şi comerciale, unde mai domneşte un adevărat ţar creştin şi oamenii trăiesc ca fraţii. In urmă, după găsirea acestei ţări, care după toate cărţile sfinte există şi e tare şi mare, însă necunoscută şi ascunsă de Dumnezeu ochilor acestei lumi păgâne şi stricate, conduse de Petersburg — toţi cazacii din Urali trebuiau să-şi părăsească scârboasa lor patrie din Rusia şi să se mute în pământul făgăduinţei şi al dreptăţii"...

Cine îşi mai aduce acum aminte de aceste două fapte paralele? André sburând spre pol, înarmat numai cu hărţi, sextante si entuziasm... şi sectanţii-cazaci pornind fără nici un itinerariu geografic: maritim sau de uscat, plini şi ei de entuziasm, ascunşi în faţa oamenilor cari aveau tot interesul să-i deruteze...

Lumea, cea cu memorie scurtă, nu mai vorbeşte astăzi nici în treacăt despre încercarea lui André de acum 30 de ani de a găsi această abstracţie albă. Lumea nu vorbeşte de dânsul nici măcar cu prilejul încercării lui Amundsen, pentru care atâtea inimi au palpitat în ultimele patru săptămâni!

André nu s'a mai întors. Pustiul de ghiaţă îl va păstra poate congelat pentru generaţiile viitoare de exploratori, după cum a păstrat şi hoituri de mamut cu carnea cărora uneori se mai hrănesc şi astăzi vulpile polare, samoiezii şi urşii albi. Amundsen s'a întors. S'au întors şi delegaţii cazaci peste trei ani, după ce scotociseră Turcia, Egiptul, Abisinia, Indiile, Indo-China, Annam, Siam, China, Japonia, Australia, fără să fi cunoscut vreo limbă străină, ţinându-şi strict secretul călătoriei şi reuşind să vie acasă prin Coreea, Manciuria—unul s'a înecat aci—şi prin Siberia, pentru a anunţa căzăcimii Uralului că „Ţaratul Cambai cu Ape Albe şi cu Ţar cu adevărat creştin" nu există nicăieri pe faţa pământului. Hotărîrile căzăcimii din Ural, în urma celor aflate de delegaţie, mi-au rămas necunoscute. Bănuiesc însă că ele au intrat ca elemente puternice în forţele centrifugale. care au descompus Rusia veche, evolutivă, extrem de complicată, şi au contribuit la actuala ei netezire, simplificare şi egalare forţată, prin puterea uneia şi aceleiaşi groaze fanatice pentru toţi — deşi s'ar părea că e atâta diferenţă între leninism şi concepţia cazacă uralică.

Mi-am adus aminte de aceste paralele, astăzi când, prin sărbătorirea lui Amundsen, lumea nu-şi manifestă decât memoria-i scurtă, copiii nu cunosc ceeace au stiut sau au învăţat părinţii, şi André nici nu e pomenit ca nume, în clipa atât de oportună pentru pomenirea tuturor cercetătorilor albului infinit—fizic, dar şi moral... ALEXIS NOUR

RADEŞ

XXXI

Când am intrat, Elvira avea ochii plânşi. I-am sărutat mâna şi a trecut în camera de alături.

Pe canapea, ca aruncate de valurile mării, stătea un vraf de cutii, de albituri, de rochii.

Pe un covoraş lângă sobă, Puiu îşi ţinea ursul în braţe.

Radu m'a îmbrăţişat:

— Ce bine ai făcut că ai venit!

— Dar ce-i bejenia asta la tine?

— Pleacă Elvira.

— Unde?

— N'am întrebat-o.

— Ce fel?

— Nu vreau să ştiu unde pleacă.

— Ce înseamnă asta, Radule?

— S'a sfârşit... Elvira trebuie să-mi plece din casă.

Puiu lăsă ursul jos, pe covoraş, şi veni la mine:

— Ninge...

— Da, Puiule... Ninge... Ninge... Vrei să privim afară?

— Vreau.

L-am ridicat în picioare pe fereastră.

Copacii grădinii din faţă erau albi, aşa cum sunt caişii, înfloriţi, şi zidul care împrejmuia grădina crescuse cu o palmă. In vârful unui copac stătea o cioară, croncănind.

— Puiule, uite o păsărică.

— Şi pentruce plânge păsărica?

— Plânge că n'are ce mânca.

— Ba nu.

— Ba da.

— Să-ţi spun pentruce plânge?

— Spune Puiule.

— Plânge că nu se poate da jos din copac.

Am sărutat fruntea ferbinte a lui Puiu. Nu mă sărutasem de o săptămână. Atunci am sărutat mâna îngheţată a mamii.

Apoi am plecat.

Tot mai bine este acasă la mine.

XXXII

Nina s'a întors.

Astăzi a fost pela mine. Aflase că mi-a murit mama. Mi-a spus că-i pare rău, dar îndată după aceea a început să râdă. Mi-a vorbit despre Constanţa:

— Intr'o zi a fulguit şi pe acolo, dar e tot frumos....

Şi îşi scoase blana în care era înfăşurată:

— La tine e cald...

— Am început să fac focul de câteva zile. Prea era frig.

Ea s'a aşezat pe pat, lângă mine, mângâindu-mi faţa cu palmele ei reci.

M'am cutremurat... In vis am mai simţit odată mângâindu-mi faţa nişte palme, tot atât de reci, palmele micuţii Nina:

— Tu, Nina, porţi numele surorii mele!....

Dar ea a râs şi m'a îmbrăţişat, aşa cum ştie să îmbrăţişeze, mi-a muşcat gura şi m'a trântit lângă dânsa:

— Dacă ar fi trăit sora ta, ar fi sărutat şi ea ca mine şi tot ca mine ar fi îmbrăţişat.

Atunci m'am smuncit din braţele ei:

* * *

— Taci Nina!... Taci!... Şi pleacă!..

Apoi după ce am rămas singur, am sărutat portretul dintre ferestre, portretul surorii mele.

Am lăsat perdelele la ferestre şi am închis uşa cu cheia.

Afară ninge... Oraşul este alb...

Voiu ridica un scaun pe masă. Imi voiu lua halatul pătat de colori şi mă voi sui să-l leg de cuiul pentru lampă, cu mânicile în jos. In jurul gâtului îmi voiu înoda strâns mânicile halatului, apoi cu picioarele voiu răsturna scaunul.

Peste câteva minute mă voiu legăna deasupra mesei pe care scriu acum...

Dacă nici de data asta nu mor, îmi voiu scrie senzaţiile ştreangului, dacă mor, atunci însemnările mele iau aici sfârşit.

„Sfârşit" D. N. TEODORESCU

CARŢI ŞI REVISTE

BERNARD FAY: Panorama de la littérature Contemporaine. Aux éditions du Sagittaire. Simon Kra. Paris, 1925. 215 pag. preţul 7.20 fr.

Curente atât de multe şi de deosebite între ele au agitat literatura franceză dela 1880 până astăzi; atât de repede s'au succedat, manifestându-se adesea cu zgomot şi furie iconoclastă împotriva direcţiilor ce le procedaseră şi autorilor cari păruseră a-şi fi căpătat o consacrare nediscutabilă.—încât nu e de mirare că în spiritul publicului cititor s'a produs o confuzie, ce nu putea fi micşorată prin polemicile pasionate, iscate în lagărele criticilor şi literaţilor de meserie. Tratatele clasice de istoria literaturii franceze caşi manualele didactice îşi sfârşesc de obicei expunerea odată cu scoala romantică, iar puţinele lucrări speciale, dedicate literaturii contimporane — cum e de pildă acea a lui René Lalou, din 1924 — sunt prea voluminoase şi cer prea multă răbdare unui cititor nespecialist, doritor totuş de a se lămuri asupra şcolilor şi personalităţilor literare, ce sunt acum, cel puţin în unele cercuri, considerate ca expresia cea mai înaltă a spiritului creator francez.

Cartea de faţă, scrisă tocmai în scopul de a da cititorului francez o călăuză în chaosul aparent al beletristicei contimporane, are marele avantaj că se poate uşor citi şi cu multă plăcere, de către oricine. In pagini clare ni se dă o ideie sumară dar complectă despre toate direcţiile literare care s'au perindat în cei din urmă cincizeci de ani.

Autorul care, din pricina unor dese şi îndelungate călătorii, a lipsit ani lungi din patria sa, se crede în situaţia de a fi obiectiv, ca un străin, de oarece nu aparţine „nici unui grup, nici unei şcoli, nici unei reviste, liber de orice trecut, dornic numai de a vedea limpede".

Cu această intenţie, B. Fay ne trece pe dinaintea ochilor, în scurte capitole, ca 'ntr'un caleidoscop, veşnicile încercări de reînoire ale literaturii franceze, pornind dela şcoala romantică şi cea parnasiană şi ajungând până în zilele noastre. Pentru fiecare din cele trei perioade, pe care le deosibeşte (1800—1900: perioada simbolistă şi naturalistă: 1900—1914: perioada eclectică şi 1914--1924: perioada timpului de război şi de după război), studiază proza şi poezia, precum şi pe scriitorii cei mai reprezentativi ai fiecărui curent literar. Toate capitolele se termină cu o mică bibliografie, care dă numai atâtea din operele scriitorilor şi studiile asupra lor — alese cu mult discernământ — câte trebuesc citite de către oricine voeşte să-şi însuşească cunoştinţe mai organizate asupra literaturii franceze contimporane.

Bine înteles că obiectivitatea, pe care crede Fay că o posedă, e relativă — dar poate fi cineva vrodată obiectiv? El aparţine sufleteşte direcţiei acelei poezii franceze ce porneşte dela A. Rimbaud, Verlain şi Mallarmé, direcţie care, întorcându-se cu desgust dela eloquenţă şi retorică, a tins tot mai mult spre o artă pură, cât mai concentrată, cât mai spirituală şi mai depărtată de realitatea obiectivă, retrăgându-se în intimitatea cea mai interioară a sufletului, în regiunile inconştientului spre a ajunge la un nou misticism. Astfel cititorul nu se va mira dacă va găsi în paginile lui Fay aprecieri asupra lui E. Renan şi A. France, de pildă, care îi vor reaminti aprecierile asemănătoare ale d-lui P. Zarifopol.

Un folos al lecturii acestei mici cărţi pentru cititorul român va fi şi acela că îi va arăta cum diferitele curente în poezia franceză contimporană se dezvoltă organic şi sunt produsul normal al evoluţiei literaturii şi societăţii franceze din ultimii cincizeci de ani.

C. BOTEZ

TRAIAN NICULESCU: „Poemele mele dela Toria", Bucureşti, Inst. „Lupta", Preţul 30 Lei,

In lipsa unui organ de publicitate, d. *Eugen Lovinescu* începe să prefaţeze volumele celor cari citesc versuri în cenaclul d-sale literar. Contra acestui procedeu n'avem nimic de zis.

Primul volum prefaţiat în felul acesta de către d. Eug. Lovinescu se întitulează „Poemele mele dela Toria", iar autorul se numeşte Traian Niculescu. Am citit cu o explicabilă emoţie volumul: d. Lovinescu prevede doar, în prefaţă, un talent în plină formaţie, cu trei mari însuşiri caracteristice: 1. o unitate temperamentală; 2. o întoarcere *voită* spre simplicitate, spre filonul unei inspiraţii intime de motive minore, fără *resurse verbale* şi cu notaţii lineare, dar *sincere* şi 3. umile elemente câmpeneşti ce n'au fost cântate până acum, sau n'au fost notate cu atâta frăgezime. Am avut din capul locului o amară decepţie. Dacă exemplificăm, cu citaţii reduse, părerile de mai sus ale d-lui Lovinescu, constatăm mai întâi tocmai ne-unitatea temperamentală. Volumul are drept subtitlu general „Poeme sanatoriale". E prin urmare un amestec de poezie searbădă, i-am putea spune plângăreaţă, cu motive de poezie agrestă, care distonează şi deci nu mai putem avea unitate. In al doilea rând constatăm într'adevăr că întoarcerea e *voită,* dar cu foarte *mari resurse de verbalism* şi deci *nesinceră*. Un exemplu se impune:

Diseară cu un ac de diamant
Am să-ţi destac vertebră cu vertebră
Pentru-un amor macabru şi savant,
In tine-i toată arta muliebră.

Prin urmare baudelarian fără originalitate, *voit, verbalist* si *nesincer*. Al treilea punct, cu cel din urmă exemplu:

Unde-i această casă de vreme coşcovită
In care licărea o candelă de grindă?
Şi unde e Aneta lui dascălu Bălan,
Ce-o scotocia de cuiburi la streaşină cu scara
Şi păsările zburau în cerul diafan?....
Căsuţa mea de vis, căsuţă dela chioara....

Creadă-mă cititorii că am copiat exact (pag. 74). Aci, într'adevăr că nu mai pricepem nimic. D. Lovinescu spune acestor versuri „umile elemente câmpeneşti ce n'au fost cântate până acum, sau n'au fost notate cu atâta frăgezime". Sunt numai umile, sau mai mult decât umile. Atât! Criticul uită că am avut pe un Alecsandri, pe un Iosif, pe un Cosbuc, uită pe aceştia toţi, cari laolaltă aduc — aşa cum toată lumea ştie — adevărata frăgezime a umilelor elemente câmpeneşti. Ceeace ne pune serios pe gânduri, e credinţa d-lui Lovinescu, că peste această poezie stăpâneşte suflul pur al poeziei pascoliene (?) şi carduccienе (?) si că „în cadrul literaturii noastre, boul îşi arată pentru prima dată, poetic, umedul său bot". Aluzia la boul lui Carducci, cu toată semnificaţia lui, nu se poate de loc susţine în cazul de faţă. Găsim în volum doar capre. Boul aparţine, în literatura noastră, d-lui V. Militaru.

Dacă d. Lovinescu socoteşte că neţinând seama de „realizări întâmplătoare" a descoperit un „talent organic", noi credem că d-sa se înşeală fundamental.

G. B.

* * *

VIAŢA ROMANEASCA (No. 4). — D. Mihail Sadoveanu urmează seria cucernică de povestiri din viaţa sfinţilor. Aceste povestiri redau potolit o viaţă din alte timpuri, inobilată de un ideal suprapământesc. Mucenicii martirizaţi s'au prefăcut demult în praf. Din durerea lor n'a rămas decât credinţa într'o altă viaţă, unde nu-i suferinţă, ci numai surâs şi dreptate. O poezie se revarsă asupra acelor locuri depărtate. Frazele curg lin, legănat...

D-ra Lucia Mantu publică câteva „note pe marginea cărţilor". Autoarea ne trece pe dinainte cu o duioşie discretă cărţile copilăriei, cu care ne-am chinuit şi am visat.

Intr'o spirituală „Cronică fantezistă" de G. Topîrceanu parodiază traducerea „Odiseii" de d. Murnu. Aceleaşi contorsiuni de frază, aceleaşi cuvinte neaoşe — forţat introduse în text... Cetitorul condus de d. Murnu prin hexametri parcă-i un surghiunit moldovean de pe la mijlocul veacului trecut, legat cobză într'o căruţă de ţară şi hurducat în goana cailor prin gropi, hârtoape şi ponoare până peste graniţă...

P. Nicanor et Comp., la „Miscellanea", se ocupă de amestecul religiei în politică. Autorul pune în evidenţă deosebirea care există pe acest teren între România şi Franţa, (inspiratoarea modei religioase dela noi). Acest amestec este dăunător şi uneia şi alteia, amestecând preocupări din două domenii prea deosebite: societatea actuală şi lumea de apoi. — Dar cei mai vinovaţi dintre partizanii amestecului religiei în politică sunt creştiniiatei, care nu cred, dar care utilizează — în scop electoral — religia. Aceştia sunt pur şi simplu odioşi — deoarece pângăresc colţul senin al sufletului credincioşilor suind în strana patriarhului un bătăuş din Dealul Spirii.

„Viaţa Românească" se plânge că rând pe rând, sau concomitent, a fost acuzată de „reacţionarism" şi „şovinism" — caşi de „socialism" şi „internaţionalism"...

Dar cine n'a fost acuzat în ţara aceasta de socialism şi de internaţionalism! (De-altfel „socialismul, declară V. R., nu e un lucru ruşinos. Şi nici internaţionalismul". Chestia-i însă să nu-l pui halandala în spatele unuia sau ale altuia).

Acuzaţiile de acest fel nu-s de dată recentă. Ele-s în tradiţia noastră.

Astfel la 1864 Ion Brătianu îl acuza pe Mihail Kogălniceanu că „merge mai departe decât Proudhon"... „Cine ar fi crezut, — spune părintele d-lui Ionel Brătianu, — că şi noi avem un om ca Burghezul dela Gand, un socialist, un ultra socialist care aci subt epoletele de polcovnic, aci subt mantaua de curtizan, aci subt masca de boer, lucra la realizarea credinţii sale socialiste".

Lucrurile se repetă.

D. Stere, deşi a combătut socialismul, este socialist — după cum e şi internaţionalist, deşi d-sa la venirea în ţară a determinat intelectualitatea românească să se lepede de internaţionalism, deşi a avut o acţiune naţională în 1905 în Basarabia şi deşi, urmărind un scop naţional, a trecut Munţii pentru împăcarea Ardelenilor desbinaţi.

* * *

MIŞCAREA LITERARA (No. 31). — D. F. Aderca ridică chestia „Scriitorilor români în Europa". Aceştia nu-s cunoscuţi de loc peste hotare, sau sunt prost cunoscuţi. Exact.

Atât traducerile în englezeşte, cât şi cele în italieneşte, — adăogăm noi, — n'au fost reuşite. N'au fost aleşi bine autorii. In Antologia d-nei Bing figurează de pildă două nuvele (!) de d. Beza...

Din scriitorii consacraţi nu numai că nu s'au luat bucăţile în care se reflectă caractreul specific al poporului nostru, dar n'au fost alese cel puţin bucăţile cele mai caracteristice pentru scriitor, şi nici cele mai bune.

Astfel din d. Sadoveanu s'a tradus Cozma Răcoare.

Poate iniţiativa luată de Pen-Cluburi va da un rezultat bun şi pentru noi.

* * *

ŢARA NOASTRA (No. 21). — Revista d-lui Goga discută chestia premiilor. Anul trecut, spune „Ţara Noastră", premiile naţionale n'au stârnit nici un protest. Acum însă unii l-au cârtit pe d. Brătescu-Voineşti, alţii pe d. M. Codreanu şi, însfârşit, alţii pe d. Bogdan-Duică.

Au fost discuţii în jurul numelui d-lui I. Slavici. S'a aflat că d. M. Sadoveanu, încă de anul trecut, l-a propus pentru premiul naţional pe acest patriarh al literelor române. Dar premiul nu i s'a putut da. D. Slavici fusese doar declarat „trădător" de acest guvern, care n'ar fi consimţit pentru nimic în lume să-şi scoată din temniţă „trădătorii" pentru a-i laurea cu premii naţionale. N'avem nimic de zis. Guvernul are bani. Are dreptul să-i dea cui îi place. Avem numai o propunere: Premiul n'ar trebui să se numească pur şi simplu „premiul naţional", ci „premiul naţional al guvernului".

Dacă rezolvăm în felul acesta „cazul Slavici", premiile — după părerea noastră — au fost bine distribuite... afară doar de premiul de critică literară, care şi-ar fi putut găsi un titular mai nemerit decât d. Gogdan-Duică.

— *M. Sevastos.*

* * *

L'EUROPE NOUVELLE, 18 Iunie 1925. Consacră un număr întreg uneia din cele mai noi ţări ale continentului: Poloniei. Prin colaborarea celor mai eminenţi bărbaţi ai acesteia, cunoaştem toate problemele politice şi sociale apărute la noul orizont al vieţii poloneze, toate chestiunile economice şi financiare şi, mai presus, aspectul întregei vieţi intelectuale şi artistice. Aceasta fiind în cadrul mai apropiat al vederilor noastre, rămânem să vedem sub ce caracteristică nouă să desfăşoară viaţa intelectuală şi artistică a Poloniei de azi.

Ladislau-St. Reymont, laureatul de curând al premiului Nobel pentru literatură, povesteşte geneza romanului său „Ţăranii". Mai înaite de a concepe planul romanului care avea să-i ateste o notorietate universală, Reymont a trăit în Franţa a cunoscut ţăranul şi câmpia franceză, a citit pe *Zola,* despre romanul căruia — La Terre — n'a păstrat tocmai o bună amintire. Ii apărea ca o adevărată nedreptate, dacă nu insultă, adusă pământului francez şi muncitorilor lui. A vrut întâi să scrie romanul ţăranului francez, pe care-l vedea ca pe un imn al vieţii robuste, dar opinia generală l'a oprit. Zola încă se bucura de o favoare excepţională. Intors în ţara lui, a pătruns în miezul vieţii ţărăneşti, din observarea şi descrierea căreia a ieşit romanul „Ţăranii", scris cu mult mai târziu, de oarece pe vremea aceea spiritele erau preocupate de arta lui *Ibsen* şi a Scandinavilor, sau erau, de cele mai multe ori, întoarse dela preocupările literare, de o serie întreagă de lupte naţionale şi sociale. După un accident de cale ferată, a cunoscut Reymont, timp de un an, durerea surdă a spitalelor şi sanatoriilor, după care îşi sfârşeşte romanul, această epopee măreaţă a clasei rurale, care, rămânând în aspectele ei generale poloneză, reflectă în linii largi psihologia tuturor ţăranilor pământului. A fost publicat pentru prima oară în revista *„Tygodnik Ilustrowany"* din Varşovia.

După o dare de seamă asupra instrucţiei publice în Polonia şi o alta a lui *Francis de Miomandre,* în care discută aportul Poloniei la expoziţia de arte decorative din Paris, aflăm — în legătură cu teatrul — că decorul joacă acelaş rol de înăbuşitor al textului, ca pretutindenea. S'au găsit însă glasuri, ca şi la noi de altfel, care să ceară o cât mai grabnică reîntoarcere la ceeace constitue elementul fundamental şi sufletesc al teatrului.

S'au încercat şi de către români atari mijloace de propagandă. Ne amintim de voluminosul număr din *„Europa Orientale"*, *publicat* mai apoi sub titlul: *„Studi sulta Rumania"* şi de contribuţia pe deantregul scriitoricească a numărului din anul trecut al *„Deltei"* dela Fiume. Statul român însă n'a făcut o atare încercare. Ba, ca să fim drepţi, a cheltuit sumedenie de bani cu un număr de comerţ şi reclame bancare (nu-mi amintesc titlul revistei). Comerţ însă facem încă din vremile lui Alexandru cel Bun, fără ca să fi dovedit vreodată o superioritate. Căci pe aceasta nu ne-o poate oglindi decât numai cultura noastră şi felul cum ştim s'o impunem străinătăţii.

* * *

REVUE BLEUE, 6 Iunie 1925. Deschide numărul un studiu al profesorului *Edmond Faral,* despre literatura latină a evului mediu. Dacă forţa internă a literaturii franceze este literatura latină, — cea veche, a epocei clasice, precum şi cea nouă, medievală, care a stat la baza literaturii franceze până în veacul al XII-lea sau XIII-lea, — e de aşteptat ca Edmond Faral, unul din adânc cunoscătorii acestei literaturi, să ceară pentru ea preocupări mai largi.

Ceeace mi se pare, mai departe, demn de relevat din acest număr, sunt părerile cronicarului teatral, *Gaston Rageot,* în legătură cu reprezentarea nouei lucrări teatrale a lui *Bernard Schaw,* întitulată: „Jeanne d'Arc". Pentrtu a exprima figura Jeanei, Schaw n'a părăsit niciodată domeniul omenesc. A căutat, prin singurul joc al forţelor omeneşti, să explice pe deantregul forţa primară a Jeanei şi slăbiciunile ei fireşti. Asupra punctului acesta atitudinea lui Bernard Schaw este cât mai interesantă şi exprimă o filozofie, care, aplicabilă la toate timpurile şi la toate popoarele, rezolvă caracteristica particulară a istoriei Franţei şi a tradiţiei cartesiene. Fără îndoială că vorbele întraripate ale Jeanei, care au devenit în curând cântece de clopot, au fost auzite mai întâi de imaginaţiunea ei şi s'au adresat mai ales inimei ei simple şi curate. N'au fost numai cuvintele unei raţiuni, ci însuşi ecoul puternic al adevărului. Căci din cuvintele ei nu se degajă o virtute mistică, ci forţa suverană a unei idei fixe. Poseda Jeanne d'Arc facultatea supranaturală de a vedea lucrurile aşa cum sunt. Şi din întreaga ei activitate rămâne, în primul rând, o admirabilă justeţe a spiritului.

Literatura numărului: o nuvelă („Le dernier") de un tragic întunecos, semnată: *Georges Duhamel* şi trei sonete de *Armand Godoy* ,dintre care „Ivresse" manifestă reale însuşiri poetice. De observat că poezia franceză de astăzi înclină cât mai mult spre clasicism; nu în sensul unei anchilozări însă, ci în acela al ponderii desăvârşite şi al siguranţei formale.

* * *

LES NOUVELLES LITTERAIRES, 6 Iunie 1925. In articolul care se întitulează „Le style de Marcel Proust". *Léon-Pierre Quint* constată, plecând dela o frază a lui *Bergson* („L'intelligence est caracterisée par une incomprehensive naturelle de la vie"), că diversitatea frazei lui Marcel Proust, într'adevăr uimitoare, duce neapărat la compararea cu frumoasele fraze wagneriene. Vorbele, în general, abundă: Proust vede lucrurile sub aspectul lor de mişcare. Calificativele sunt rari. Dar în descrierea unei flori, a unei femei, a unui peisagiu, autorul grămădeşte deodată un noian întreg, din care poezia ţâşneşte, pe neaşteptate, ca o rază de soare printr'un nor care deabia se mişcă. Pentru a remedia în parte, caracterul intelectual al formei sale, Proust uzează, în mod continuu aproape, de imagini şi nu de simboluri.

In alocuţiunea pe care a ţinut-o la banchetul congresiştilor „Pen's-club"-ului, poetul *Paul Valéry* se întreabă de rostul acestei „asociaţiuni a scriitorilor din toată lumea" pe care îl soluţionează în felul următor: „O astfel de adunare a scriitorilor de toate neamurile, ţinută, de data aceasta la Paris, mă face să gândesc la însăşi structura Franţei. Nu este, pe lume, naţiune mai eterogenă ca a noastră şi totuş unitatea noastră e lucru constatat. Franţa nu este oare un fel de pre-figuraţie de ceeace ar puea fi o Europă unită!" Valéry termină cu o cugetare a lui *Mallarmé,* care, susţinând că universul nu are alt scop decât acela de a produce o expresie complectă despre el însuş, spunea: „Lumea este făcută spre a-şi da întâlnire într'o carte frumoasă". Şi cartea aceasta, continuă Valéry, este cartea tuturor limbilor.

In aceasta vede Paul Valéry idealul „Pen's Club"-ului.

— *George Baiculescu.*

PAGINI ALESE

Venea o moară pe Siret...

— Fragment —

Cuconaşu' Costi zăreşte o umbră în pădure.

Cuconaşul cel tânăr mâna singur caii murgi. Bucuria vieţii îi cânta în toată fiinţa şi nările i se înfiorau de aerul aspru al dimineţii. Docarul duruia înăbuşit pe drumuşorul din parc. Apoi soarele străluci în hamurile de lac şi 'n monogramele de argint. Tropotele sonore deşteptară uliţa cea mare a târgului. Ovrei somnoroşi atunci îşi deschideau prăvăliile şi aplecau la drum tărăbile. Salutau cu umilinţă pe feciorul boierului, scoţându-şi cuşmele şi ploconindu-se adânc. Trecură răpede prin târguşorul cu magherniţi îmbulzite; lăsară satul Buciumenilor în stânga şi apucară pe un drumeag de ţărână spre zări de dealuri, cu păduri şi pâcle nedeslușite. Dincolo de sat, în văi, băiatul privi cu uimire Siretul: luncile amestecate cu negurile îi apăreau misterioase ca nişte basme; şi avu senzaţia unor privelişti cu totul nouă.

„Vasile, zise el întorcând capul, când mergem acolo?

— Unde, cuconaşule?

— La bălţile Siretului.

— Când pofteşti, cuconaşule. Mai către toamnă, când se cârduesc răţele sălbatice. Am eu locuri bune şi ascunse pe care nu le ştie nimene pe lumea asta..."

Costi tăcu, mişcat de cuvintele puşcaşului. Apoi vru să-şi aducă aminte de locurile către care mergeau.

„Mi se pare c'am fost şi anul trecul la Măcăreşti, Vasile.

— Se poate, cuconaşule; trebuie să fi fost. Acolo-s minunate locuri, sub păduri vechi. Mă duceam şi cu boierul nostru, când eram tineri..."

Trebuie să fi fost, fără îndoială; dar băiatul nu-şi prea aminti deslușit locurile; şi c'un fel de nemulţămire vagă suia dealuri scurte şi cobora 'n văiugi, căutând în trecut amintiri şi răsunete. Târziu, după un ceas de umblet, caii poposiră la nişte isvoare, sub dumbrăvi mărunte. Şi băiatul boierului cunoscu locul. Nu-şi aducea aminte de el, dar îl cunoscu, îmbătat de aceiaşi simţire stranie de primă dimineaţă a tinereţii.

„Aicea se chiamă Poiana-dela-Şipote", zise puşcaşul, după ce coborîră din docar.

Costi nu răspunse. Se întoarse către soare şi către câmpie, unde scânteiau mirişti trăgănate.

„Eu ce fac, cuconaşule?" întrebă ţigănaşul dela docar.

Cuconaşul se întoarse spre Vasile.

„Du-te la Gheorghian pădurarul, în partea cealaltă de poiană, răspunse vânătorul. Deshamă şi spune nevestei să răsucească gâtul unui pui, că vine cuconaşu la amiază... Noi intrăm în mirişti; pe urmă în păpuşoaiele omeneşti; după aceia venim la oleacă de hodină..."

Cuvintele acestea, caşi privelişti̦le, caşi soarele dimineţii de August, făcea parte din mulţămirea fizică pe care o simţi Costi ca o adiere în toată fiinţa.

Cânele începu să caute harnic prin tufe. Costi îl chemă la el şi-şi pregăti cartuşele. Apoi trecură în mirişti, pe când docarul apuca drumuşorul cotit spre pădurărie.

La cea dintâiu împuşcătură, ţăranul se minună şi de iuţeala cuconaşului şi de frumuseţea loviturii. Costi se simţi fericit şi sigur de sine. Stop căuta cu hărnicie, ca un adevărat *pointer* englezesc. Rămânea în *arrêt* deodată, ţeapăn, cu coada întinsă, cu capul sucit puţin, ca lovit de o paralizie subită, şi de fiecare dată puşcaşul îl privea cu aceiaşi uimire, ca pe o drăcovenie străină. După ce suna puşca şi prepeliţa cădea, cânele o aducea delicat, numai de-o aripă.

„Eu socot, cuconaşule, zise Vasile, că pe cânii iştia îi învaţă la şcoală. Doar îl ştiu de anu trecut şi tot stau şi mă minunez de el..."

Toate trebuiau să-i facă plăcere băiatului în ziua aceia. La mirarea ţăranului, răspunse c'un pachet de tutun: Vasile îl primi c'un uşor zâmbet viclean.

La un tufar des de porumbei, într'o margine de mirişte, Stop începu a se târî pe brânci. Costi înţelegea semnul: ştia că a dat peste potârnichi; dar la duruitul brusc şi năprasnic al zborului lor, avu o tresărire şi i se împaienjeniră ochii. Greşi amândouă focurile, unul după altul.

„Trage!" strigă el aţâţat, către ţăran.

Vasile ochi lung şi cu grijă, apoi slobozi focul, şi greşi şi el. Costi se linişti şi se simţi împăcat.

Amândoi, cu cânele ager între ei, rămaseră cu capetele înălţate, urmărind zborul paserilor, până ce le văzură, într'o undă graţioasă, lăsându-se spre alt pâlc de spinării.

„De-acu-s a noastre, cuconaşule, grăi zâmbind Vasile. Hai după dânsele..."

Ziua era fără vânt şi către amiază soarele pălea tare. Vânătorii ieşiră din păpuşoaie şi cotiră către Poiana-cu-Şipote. Şi ajunseră la pădurărie tocmai când nevasta lui Gheorghian se scula dela foc cu puiul rumenit în ţiglă. Era mare şi groasă şi rumână la obraz de dogoarea jarului. Şi deşi era mare şi voinică, vorbea ascuţit ca o copilă. Costi începu a râde caşi altădată de glasul ei.

„Gata mâncarea? Gata?

— Gata, cuconaşule, şi borşul şi friptura. Omu meu o stat la pândă şi v'o văzut venind. El mestecă mămăliguţa în casă... Poftiţi la umbră, sub păr..."

La umbră erau întinse poclăzi peste snopi de ovăs. Şi lângă trunchiul părului celui bătrân într'un butoiaş mărunt, caşi 'n alt an, forfotea uşor mustul de pere. Gheorghian pădurarul ieşi din casă cu mămăliguţa pe fund, iar nevasta îl urmă cu oala cu borş. Costi se trase pe poclăzi la măsuţa cu trei picioare, pe când Vasile rânduia deoparte armele şi torbele pline de vânat.

Pădurarul se închină către boier.

„Sărut mâna, cuconaşule.

— Bine v'am găsit. Ce faci moş Gheorghian?

— Ce să fac? îmbătrânesc, cuconaşule. Băietanul l-am însurat ş'am rămas singur cu baba. De-acù am să pleşuvesc de istov..."

Baba se făcea că râde, turnând borşul în castronul de pe măsuţă.

Stop mârâi către drum, lătră de două ori, apoi se linişti. Dintr'un colţ, zvâcniră câţiva cotei slabi, ţipând şi schelălăind. Venea de către izvoare o căruţă trasă de-un cal roib, nalt, slab şi deşirat. Un băieţănaş, îmbrăcat c'un surtuc zdrenţuit prea mare pentru el, zmuncea într'una de hăţuri. Ş'alături o femeiuşcă subţire, curat îmbrăcată, împodobită cu bariz verde. Cuconaşul o privi lung, săltându-se dela locul lui. Ea-l zări o clipă, tocmai când dispărea după tufişuri şi 'ntoarse capu în altă parte.

Costi aşteptă să se retragă baba, apoi întrebă nepăsător cu nasu 'n aburii borşului:

„Cine-i fata ceia?"

Vasile nu ştia.

„Nu-i fată, răspunse Gheorghian pădurarul. E-o nevastă de pe-aici..."

Pădurarul părea că nu mai are ce spune, deşi cuconaşul mai aştepta lămuriri. Mâncând, Costi asculta zgomotul căruţei depărtându-se în pădure. Tot trupul parcă i se hodinea într'o trudă încropită şi plăcută. După ce isprăvi şi băù o căniţă de must, se lăsă între snopi, cu ochii visători. Puşcaşul îşi răsucea o ţigară din tutunul cel bun.

MIHAIL SADOVEANU

INSEMNĂRI

Cei doi Galactioni

O polemică aspră a fost stârnită în presă de o spirituală epipstolă a d-rei Luki Galaction, fiica scritorului Gala Galaction.

D-ra Galaction discută în „Rampa" problema existenţei celor două personagii cu acelaş nume: Gala Galaction şi Galaction-Cordun. Pe cel dintâi, nu mai avem nevoie să-l recomandăm. Cel de-al doilea este arhimandrit, predicator militar pe C. F. R., om de lume cu sufletul şi mai ales cu trupul, care — neavând ureche muzicală — iubeşte numai două din cele trei lucruri bune lăsate de Domnul pe pământ. In sfârşit: de-ai noştri.... Nu ştim de ce ne vine chiar să ne facem ochii mici şi luând între degete câteva fire din barba-i roşie, să i le învârtim usor — aşa cum fac femeile la tors... (Iar femeile...)

Gala Galaction

„Nu numai odată a fost obligat Galaction-Cordun — spune d-ra Luki — să mulţumească celor ce-l felicitau pentru literatura lui Gala Galaction şi nu odată i s'a întâmplat lui Gala Galaction să îndepărteze cu modestie diferite zvonuri cari circulau pe seama *fizului său*".

Dar, dacă ar fi vorba numai de opere spirituale, calea-valea... Gala Galaction însă are şi copii... ceeace Galaction-Cordun, cu toate sforţările, n'a fost învrednicit de Dumnezeu — întrucât, fiind călugăr, n'a putut avea nici nevastă şi *deci* nici copii... Călugării nu se pot bucura de cât de fructul muncii lor spirituale...

„Copiii lui Gala încep să se mişte — urmează d-ra Luki. Nu ţi-e frică părinte Cordun, c'ai să începi să plăteşti pe ici pe colo geamuri sparte de copiii nedespărţitului prieten al Sf. Tale? Putea-vei oare, părinte, să-i porţi şi pe ei pe conştiinţă, cu acelaş spirit de jertfă cu care ai purtat o viaţă întreagă literatura lui Gala?"

Concluzia scrisorii este: Galaction să-şi zică Galaction, iar Cordun—Cordun....

Arhimandritul Galaction-Cordun în faţa acestei scrisori ştrengăreşti — dată pe ascuns la gazetă — şi-a zburlit barba ruginie, şi-a pus poalele rasei în centura cu paftale de argint, şi-a prins mânecile în pense de rufe, ca bicicliştii, pantalonii... Şi, scoţând înainte argintăriile şi pietrele scumpe care-i strălucesc pe pântece, s'a luat la harţă...

— Stai că nu-i aşa, *copchilă* — s'a zborşit Cuvioşia-Sa. Păi dacă-i vorba de un ponos din pricina potrivirii de nume — eu sunt acela care am de suferit. Eu, ca arhimandrit, am predicat războiul pe front, pe când Gala Galaction, pe-atunci laic, a predicat pacea. Eu era să mănânc bătaie dela studenţi, la Temişoara. Eu....

De literatură nici nu poate fi vorba. Galaction-Cordun nu s'a lăudat niciodată cu literatura lui Gala Galaction—deoarece şi Sf. Sa face literatură, de care-i foarte mulţumit şi pentru aceasta, de sigur, a primit unanimele felicitări.

Deci.... dacă-i vorba de schimbare de nume, să şi-l schimbe Gala Galaction!

In discuţie a intervenit şi „Universul" pe care l-a atras latura patriotică a chestiei.

Lucrurile stau aici.

Ne vom îngădui şi noi câteva observaţii în această afacere care are şi un aspect literar.

Sunt doi Galactioni. Asta-i o realitate. Dar nici unul nici altul nu s'a născut cu acest nume. Pentru unul „Galaction" este un pseudonim beletristic. Pentru celălalt — un nume luat odată cu călugăria: în 1901.

In această situaţie, singurul titlu ar fi vechimea. Galaction-Cordun şi-a zis aşa în 1901. Iar Gala Galaction şi-a tot zis aşa, dar mai înainte. Există chiar, drept dovadă, o inscripţie pe un zid sau pe o poartă de mânăstire.

Dar la urma urmei lumea credem că poate suporta doi Galactioni. Sunt atâţia Popeşti şi Ioneşti care nu se supără unul pe altul din pricina numelui. Dar mi-te doi Galactioni.....

Dezastru-i că amândoi scriu.

Coincidenţa se explică astfel: Gala Galaction scria..... şi Galaction-Cordun era lăudat. Asta nu putea să meargă la infinit. Lumea ar fi aflat odată şi odată că Galaction-Cordun nu-şi poate scrie decât numele. Atunci Galaction-Cordun, pentru întărirea confuziei, s'a pus pe lucru. A început să facă broşuri, cărţi..... A început să întoarcă din condei nume contorsionate: „Liziss", „Charles Morasse", „Didro", „Golbach" (transcris probabil din ruseşte: Ruşii după cum se ştie, scriu G. în loc H. Astfel pentru ei Heine si Hamsun sunt Geine, Gamsun).

In literatură cei doi Galactioni şi-au creat însă o limbă aparte, un stil aparte.... ca să nu mai vorbim de fond, — încât orice confuzie este exclusă.

Pentru lămurirea cititorului îi vom pune pe amândoi Galactioni pe două coloane

Galaction-Cordun	Gala Galaction
....Oameni politici îşi trec timpul în polemici — şi nu *dându-şi mâna tot ce-i bun în ţara asta* până când mai este timp, ca să puie *bazele fundamentale* ale organizaţiunii noastre de Stat, pe noi principii, renunţând pentru totdeauna la vechile teorii şi lozinci, care au avut ca rezultat derutarea maselor poporului şi *câştigul unui întreg cortegiu de nenorociri...* ....Regimului democratic i se datoreşte *sacrificiul a atâtor jertfe.....* ....Mereu urmărim acolo (în Franţa) apelul, către oratorii de forţă şi către conducătorii maselor, ca să nu le încânte, să nu le adoarmă numai cu discursuri frumoase. ....Natura nu face salturi, ci merge în mod progresiv, păşind dela mici schimbări la mai mari, *succesiv, una după alta.....* ...Francezii sunt cei mai civilizaţi şi poporul cel mai cult!.... ....Jos cu parlamentarismul!.... („Prăbuşirea socialismului bolşevic").	...Apoi preotul a desluşit o cameră turcească, iar pe divan, înaintea lui, doborîtă între perne, pe frumoasa Borivoje.... Răsuflarea îi era neregulată, braţele agitate şi după clipitul banilor de aur dela gâtu-i se vedea cât de colo că sub salba cu trei rânduri, pieptul, învelit numai cu salba, muria şi învia, chinuit de o taină nebunească...... Obrajii Borijovei dădeau acum vederii nişte trandafiri însângeraţi şi smulşi... ....Şi adunându-şi puterile şi strângând împrejuru-i puţinele vestminte de pe ea, Borivoje se ridică în picioare şi înfăţişă lui Popa Tonea, cu un braţ pe care alunecară şi se ciocniră brăţări de argint, o hârtie mototolită.... ....O caisă pică din caisul care năvălise în cerdac şi veni de-adura, prin tindă, până în dreptul lui Popa Tonea, minunat de frumoasă şi de coaptă, şi sfâşiată până la inimă... ....Borivoje izbucni în plâns şi în aceeaşi clipă coşiţa ei, clădită în turn nesigur, îşi pierdu cumpătul şi se revărsă peste preot, îngropându-l în noaptea ei dulce mirositoare şi păgână. Acesta îşi regăsi puterea să despice în lături inelele coşiţei şi sări afară în lumină.. ....Inainte-i colcăia furnicarul de aur şi de argint al Dunărei, într'o parte era Borivoje şi ţărmii scânteietori ai ispitelor sirene. ...Cosiţa ei se risipi pe pânze ca un paner cu toporaşi negri; braţele i se culcară dulce de-alungul trupului; ochii i se opriră ca într'un ocean de fericire încremenită şi surâzătoare.... („Dela noi, la Cladova").

Temându-ne de o eventuală acuzaţie de părtenire, citaţia din Gala Galaction am făcut-o de-asemeni fragmentar — iar din opera lui Galaction-Cordun am extras cât mai puţin posibil....

Confuzie literară nu poate fi.....

Confuzie fizică? Dar unul are barbă albă şi celălalt, roşie.....

Totuşi studenţii din Timişoara au vrut să-l bată pe Galaction-Cordun în locul lui Gala Galaction.....

In chestia aceasta îl rugăm pe Sf. Sa Arhimandritul Cordun să ne ierte.... Dar dacă cineva a cutezat să ridice palma asupra-i — gestul acesta condamnabil nu se poate datora decât fizionomiei Sfinţiei Sale.

Căci oricine s'ar răpezi cu vrăjmăşie împotriva lui Gala Galaction, în clipa când i-ar zări barba albă şi ochii plini de bunătate, ar fi tentat mai de grabă să-i sărute mâna decât să-i pălmuiască obrazul sfânt. — *M. Sevastos*

S. S. R. şi Siguranţa

Ziarele au publicat o ştire căreia, în primul moment, nu i-am dat crezare: D. Romulus Voinescu, şeful Siguranţei Generale a Statului, ar fi fost ales cenzor al Societăţii Scriitorilor Români. Controlând însă ştirea, am aflat că faptul este perfect exact.

Şeful Siguranţei era deci şi înainte membru al acestei societăţi. Iar acum majoritatea scriitorilor i-au dat o distincţie, alegându-l în comitetul de conducere.

Nu vom revizui situaţia literară a şefului Siguranţei. Nu-i cunoaştem decât o piesă proastă. Dar nu după criteriul talentului se aleg membrii într'o societate de scriitori, ci numai după profesie. X. scrie literatură la gazete şi la reviste? Are volume? Este scriitor.

Societatea Scriitorilor este o familie în care trebue să existe o anumită atmosferă morală. Pe-un excroc, pe-un hoţ de buzunare, oare l-ar primi o Societate de Scriitori şi, odată primit, l-ar menţine după descoperirea faptelor... fiind chiar un geniu? Desigur că nu.

Dar un suflet cuprinzător de scriitor trebue să înţeleagă păcatele omeneşti şi să-i privească cu milă pe cei greşiţi.

Ce scuze însă poate avea un şef de Siguranţă politică? Acel care prigoneşte ideile: ascultând la uşă, violând secretul corespondenţii... acel care suspendă libertăţile... acel care tortureazā oameni în beciuri — ca să mărturisească vini imaginare... acela nu poate dobândi nici o îngăduinţă, şi mai ales din partea scriitorilor — aparatul sensibil de măsurat durerea unei societăţi.

Când dela un capăt la altul al ţării, ani în şir, Siguranţa Generală a Statului supune la torturi fizice pe oamenii de alte păreri decât oficialitatea, — o societate de scriitori, în care intră reprezentanţii cei mai de samă ai poporului, n'are dreptul să ofere un scaun, şi încă de cinste, şefului acestei instituţii de prigoană a ideilor.

Arta nu-i doar o gimnastică de rime şi un foc de artificii al imaginilor. Arta-i redarea vieţii unui popor, cu toate suferinţele, cu toate preocupările, cu toate năzuinţele lui spre dreptate şi lumină. Şi tocmai forţele negre ale întunericului, sub comanda Ohranei, se pun de-acurmezişul înaltelor idealuri omeneşti.

Pe d. Romulus Voinescu nu-l cunoaştem. Trebue să fie un mare vrăjitor, dacă a reuşit să-i farmece într'atât pe scriitori — încât aceştia şi-au renegat, de dragul d-sale, misiunea.

Sunt şi scriitori care, desigur, dându-şi votul, n'au acordat nici o importanţă faptului. — Pe cine-l punem cenzor? Pe Nichifor Crainic sau pe Romulus Voinescu? — Pe care vreai... — Atunci să fie Voinescu. — Să fie...

Dar asta arată puţină uşurătate.

Sau — cine ştie? — poate noi suntem greşiţi. Căci dela data alegerii şi până acum nici un scriitor nu şi-a dat demisia din Societate pe această temă.—*M. Sevastos.*

Artistul, arta şi timpul

La ce vârstă poate un artist să fie în deplina posesie a talentului şi artei sale? Iată o întrebare la care nu se vor obţine două răspunsuri identice, pentrucă nu se pot găsi doi artişti cu condiţii de dezvoltare perfect asemănătoare.

Mărturisirile ilustrului pictor japonez Hokusai, în această privinţă, sunt extrem de interesante prin adevărul general şi etern care se desprinde din expresia veşnicei nemulţumiri a „bătrânului nebun după desemn". Iată ce scria el în prefaţa unuia din albumurile sale:

„Ceeace am produs înainte de vârsta de şaptezeci de ani nu face să fie luat în seamă. La şaptezeci şi trei de ani am început să prind structura arborilor, a peştilor şi a animalelor de tot felul. Am deci dreptul să cred că la optzeci de ani voiu fi şi mai meşter. Când voi avea nouăzeci de ani, natura nu va mai avea secrete pentru mine. La o sută de ani voi fi cu siguranţă un artist foarte mare. Şi când voiu avea o sută zece ani, nu va mai eşi din penelul meu nici o linie, nici un punct care să nu exprime viaţa".

Hokusai adăuga însă că la orice vârstă şi-a închipuit că ştie aproape tot din arta lui. Numai bătrâneţea i-a arătat ce multe lipsuri avea.

Intre Tolstoi şi Gandhi

D. René Valfort în revista „L'Ordre Naturel", făcând o paralelă între marele scriitor rus Tolstoi şi apostolul indian Gandhi, observă următoarele:

Doctrinele lui Gandhi şi ale lui Tolstoi se bazează amândouă pe principiul *neviolenţei.*

Totuşi Gandhi pare mai puţin utopist, doctrina lui este mai pe înţelesul mulţimii.

Trei puncte esenţiale îl deosebesc de profetul rus:

1. Tolstoi nu era naţionalist. Gandhi îşi iubeşte cu patimă ţara; 2. Tolstoi nu se interesa decât de sforţarea individuală. Gandhi propovăduieşte organizarea eforturilor coordonate. In fine şi mai ales: 3. Tolstoi a fost o fire slabă, Gandhi este un om energic.

Asupra primului punct, Tolstoi este superior lui Gandhi. Căci acela care iubeşte pe toţi oamenii cu o dragoste egală este, din punct de vedere moral, mai sus decât acela care preferă numai o parte din oameni: pe compatrioţii săi.

Asuppra punctului la doilea, Gandhi este înainte, fără îndoială. El a dovedit că ne-cooperarea nu-i singura formă care se poate da luptei fără violenţă; mai este şi greva şi sancţiunile economice Metodele de luptă contra răului, care exclud omorul, trebuiesc considerate ca cele mai folositoare. Trebue de asemenea să se facă o deosebire între noţiunea de forţă şi noţiunea de violenţă.

„Eu nu cer Indiei, spune Gandhi, să întrebuinţeze neviolenţa din cauza slăbiciunii ei, ci cu conştiinţa forţei şi a puterii sale".

Vorbele lui Tolstoi ating inima, dar acelea ale lui Gandhi răspund mai bine la toate obiecţiile raţiunii. Va veni o zi când pacifismul integral al duşmanilor violenţei va fi recunoscut, ca „un idealism practic" cum spune Gandhi, şi chiar ca cel mai practic dintre idealisme.

Modele

„Cred că şi modele, — spune într'un articol recent d. G. Ibrăileanu, — deşi inventate de croitorii din Paris şi cocotele dela Nisa, arată şi ele pe toate străzile concepţia amorului masculin dintr'o vreme, pentrucă croitorii şi cocotele sunt numai nişte sismografe senzibile la felul de a simţi al bărbaţilor. Compară rochia care acoperă totul, misterios, din vremurile de altădată, cu rochia de azi, care descoperă cât poate, desfiinţând la maximum permis misterul. Moda de altădată putea ajuta pe femee să inspire amorul poetic; moda actuală, sumară şi realistă, o poate ajuta să inspire instinctul; cu moda de azi, amorul nu mai poate fi acel complex sufletesc, în care instinctul rămâne inconştient. Bărbatul de azi lucid şi realist, el cere aceasta. Fireşte însă că şi femeia s'a schimbat aşa încât dacă corespunde bărbatului, nu e o chestie de pură conformare, ci şi de coincidenţă. Domnişoara din vremea romantismului, şi cea din mahala şi cea din societate, aprecia pe tânărul timid, respectuos, poetic. Cea de azi, ni se zice că preferă pe tânărul robust, intrepid şi expeditiv"

— Aşa am auzit şi noi, domnule Ibrăileanu,...

MARUNTE

— A apărut la Viena, în traducere germană, una din lucrările lui *Eugen Relgis,* sub titlul: *„Die Grundsätze des Humanitarismus"* (Principiile umanitariste). In prefaţa la această traducere, cunoscutul sociolog austriac Pierre Ramus, scrie între altele: „Aceste principii concepute de Eugen Relgis, unul dintre cei mai însemnaţi scriitori şi fondator al mişcării umanitariste în România, alcătuiesc un rezumat al operii sale mai mari: „Umanitarismul şi Internaţionala Intelectualilor". In această carte sunt puse bazele teoretice ale umanitarismului şi desbătute în mod amănunţit raporturile dintre această concepţie cu toate problemele actuale şi mişcările asemănătoare".

Curiozităţi

Caii de curse

Maurice Besnier, membru al Academiei de Inscripţii, a găsit un papirus egiptean relativ la cursele de cai, regulat practicate în Egipt pe timpul dominaţiunei romane, sub Impăratul Vespasian. Cât de mult au fost preţuiţi şi pe atunci caii de rasă, se vede dintr'o tranzacţie încheiată chiar la curse, pentru vânzarea unui armăsar negru Capadocian pe preţul în aur de 400 lire sterline actuale sau 400.000 lei! Calul era destinat pentru cursele de vehicule uşoare cu două roţi.

Curăţitul străzilor

Curăţitul Parisului costă 75.000.000 franci francezi anual! O armată de 4.000 oameni cu nenumărate maşini, animale şi aparate, întrebuinţează pe an 350.000 mături de mesteacăn şi 18.000 perii mari lungi.

Se caută servitor...

Chiar în lumea anglo-saxonă, a tuturor excentrităţilor, produce mare senzaţie următorul anunţ:

„Fără spălat, fără gătit, fără curăţatul ferestrelor, cuţitelor, ghetelor, în casă fără copii, se caută un servitor „factotum, punându-i-se la dispoziţie separat un splendid „dormitor şi un salon cu telefon fără fir...."

Alienaţii Angliei

Intreţinerea unui alieneat de către stat costă în Anglia 300 lire sterline anual. Această plată se ridică pentru alienaţii privilegiaţi şi bogaţi până la 3.000 lire. In total, Anglia întreţine prin ospicii circa 25.000 alienaţi, cari costă pe stat şi pe particulari circa 30 miliarde lei, adică cât bugetul întreg al României.

Concerte prin T. F. F.

Directorul hotelului Sovoia din Londra a ascultat concertul orchestrei din salonul cel mare al hotelului, stând în camera vecină şi a constatat o întârziere numai de un sfert de secundă şi chiar mai puţin, între execuţia orchestrei şi recepţia ei printr'un aparat de telefonie fără fir, prin care muzica era telefonată din hotel via Londra—Chelmsford — peste oceanul Atlantic—Pittsburg (Statele Unite ale Americei) şi înapoi peste Atlantik—Norfolk—Londra la hotel.

Peruci de mătasă

Perucile de mătase din America şi Anglia devin din ce în ce mai originale. Forma, stilul şi coafura lor, oricât de extravagante, nu mai satisfac gusturile femeilor. Au început să apară peruci de acele mai variate şi surprinzătoare culori, cu firul de grosimea sfoarei de împachetat. Unele „ladys" schimbă culorile de mai multe ori pe zi.

Regele ecranului

Celebrul cowboy Tom Mix, după ce a vizitat Parisul şi alte centre mari de pe continent, s'a întors la Londra, de unde pleacă în America. Nimic extraordinar în acest fapt. Extraordinarul însă se petrece odată cu fiecare apariţie a „regelui ecranului" pe străzile şi la plimbările lui prin Londra. Ilustraţiile jurnalelor engleze arată entuziasmul de nedescris, cu care tânăra Anglie ştie să-şi înconjoare idolul la modă. Regele Britaniei nu se bucură nici pe departe de asemenea recepţii, fiindcă se ştie că „poporul englez vine să vadă nu pe rege... ci calul lui".

Arhiepiscop bolşevic

Dr. William Montgomerg Brown, arhiepiscop bolşevic de Arcanzos, demisionat şi neadmis să ţină predici la vre-o biserică din New-York, a publicat o carte în care, cu argumente specific americane, combate supranaturala interpretare a Sf. Scripturi.

Averile britanice

Taxele şi impozitele pe moştenirea rămasă în urma morţei lordului Everard Hambro, percepute de statul englez, s'au ridicat la suma de 943.000 lire sterline, adică 40 la sută din întreaga avere, cifrată la 2.357.500 — ceea ce înseamnă un impozit de aproape un miliard de lei, la o singură moştenire. Cu urcarea treptată a acestor impozite se va ajunge, de sigur, destul de repede, la desfiinţarea marilor averi britanice.

COMPILATOR

Apărut
LECTURA No. 20
BLASCO IBANEZ
CEL MAI MARE ROMANCIER SPANIOL
UN SOŢ CELEBRU
— O delicioasă satiră feminină —
In româneşte de D-na FULMEN
Numai 3 lei. — scrierea completă
La toţi chioşcarii şi librarii
Abonaţi-vă la „LECTURA", dela orice număr.
Expediem şi numere vechi, dacă trimiteţi costul în mărci peştale, în plic

Atelierele soc. ADEVERUL Sărindar 9—11.